

АНДРИЋЕВ
ИНСТИТУТ

Библиотека
ЗНАМЕН СРБИСТИКЕ
Одјељење за језик

Књига 12

Главни и одговорни уредник
Емир Кустурица

Уредник едиције
Проф. др Милош Ковачевић

Рецензенти
Проф. др Милош Ковачевић
Проф. др Јелена Јовановић Симић
Проф. др Илијана Чутура

Јелена Петковић

ДВОСТРУКА НЕГАЦИЈА
У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Андрићев институт
Андрићград, 2023

САДРЖАЈ

I УВОД	11
1. Теоријско-методолошки концепт рада	13
II НЕГАЦИЈА КАО ЛОГИЧКА И ФИЛОЗОФСКА КАТЕГОРИЈА	31
1. Основна филозофска схватања негације	33
2. Однос између математичке, логичке и језичке негације	37
III НЕГАЦИЈА КАО ЈЕЗИЧКА КАТЕГОРИЈА	47
1. Уводне напомене	49
2. Ставови о језичкој негацији у страниој литератури ..	51
3. Веза између негације и квантификације	55
IV ПРЕГЛЕД ДОСАДАШЊЕ ЛИНГВИСТИЧКЕ ЛИТЕРАТУРЕ О НЕГАЦИЈИ.....	61
1. Уводне напомене	63
2. Проблеми негације у досадашњој сербокроатистичкој литератури	65
3. Проблеми негације у синтаксичким радовима	86
4. Проблеми негације у страниој литератури	97
V ДВОСТРУКА НЕГАЦИЈА	105
VI КОНГРУЕНЦИЈА НЕГАЦИЈА	113
1. Уводна разматрања	115
2. Конгруенција негација у савременом српском језику	125
2.1. Конгруенција негација између субјекта и предиката	126

2.2. Конгруенција негација између објекта и предиката	128
2.3. Конгруенција негација између адвербијалних одредаба и предиката	129
2.4. Конгруенција негација у глаголским синтагмама	130
2.5. Трострука негација	133
2.6. Четворострука негација	136
3. Закључне напомене	137
VII МНОЖЕЊЕ НЕГАЦИЈА	139
1. Уводне напомене	141
1.1. Ставови из литературе	143
1.2. Заступљеност у корпусу	146
2. Множење негација у монопредикатским реченицама	151
2.1. Множење негација у оквиру једног реченичног члана	151
2.1.1. Множење негација у оквиру генитивне предлошко-падежне конструкције са предлогом <i>без</i>	152
2.1.1.1. Множење негација у оквиру генитивне предлошко-падежне конструкције са предлогом <i>без</i> и девербативном именицом	153
2.1.1.2. Множење негација у оквиру генитивне предлошко-падежне конструкције са предлогом <i>без</i> и именицама осталих типова	155
2.1.2. Множење негација у оквиру предиката	156
2.1.2.1. Множење негација у оквиру именског/прилошког предиката	157
2.1.2.1.1. Множење негација у оквиру именског/прилошког предиката у коме је у предикативу негативно префигурирана лексема	163
2.1.2.1.1.1. Множење негација у оквиру именског/прилошког предиката у коме је у предикативу квалитативни антоним са префиксом <i>не</i>	164

2.1.2.1.1.2. Множење негација у оквиру именског/прилошког предиката у коме је у предикативу комплементарни антоним са префиксом <i>не</i>	168
2.1.2.1.1.3. Множење негација у оквиру неглаголског предиката у коме је у предикативу лексема префигирана префиксима <i>без-, а(н)-, дис-, и-, ин-, ад-, анији-</i>	171
2.1.2.1.1.4. Множење негација у оквиру неглаголског предиката у коме је у предикативу <i>ни</i> -лексема	174
2.1.2.1.1.5. Множење негација у оквиру неглаголског предиката у коме је у предикативу генитивна предлошко-падежна конструкција са предлозима <i>без</i> и <i>јрошив</i>	175
2.1.2.1.2. Ограничења приликом множења негација у оквиру неглаголског предиката	179
2.1.2.2. Множење негација у оквиру сложеног неглаголског предиката са семикопулативним глаголом	183
2.1.2.3. Множење негација у оквиру сложеног глаголског предиката	187
2.1.2.4. Множење негација у оквиру усложњеног предиката	192
2.1.2.5. Множење негација у оквиру декомпонованог предиката	193
2.1.2.6. Множење негација у оквиру простог глаголског предиката	195
2.2. Множење негација између различитих реченичних чланова	196
2.2.1. Множење негација између негираног субјекта и негираног предиката	197
2.2.2. Множење негација између негираног предиката и одредбе/допуне за начин исказане одричним негираним начинским прилогом	199

2.2.3. Множење негација између негираног предиката и генитивне предлошко-падежне конструкције са предлогом <i>без</i>	201
2.2.4. Множење негација између негираног предиката и негираног предикатског апозитива	205
2.2.5. Множење негација између негираног предиката и негираног објекта	206
3. Множење негација у полипредикатским реченицама	209
3.1. Множење негација у изричним реченицама	210
3.2. Множење негација у релативним реченицама	212
3.3. Множење негација у временским реченицама	226
3.4. Множење негација у условним реченицама	237
3.5. Множење негација у пропратнооколносним реченицама	249
VIII ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	255
IX КОРПУС	285
1. Књижевноуметнички функционални стил	287
2. Публицистички функционални стил	289
3. Научни функционални стил	290
4. Административни функционални стил	290
5. Разговорни функционални стил	291
X ЛИТЕРАТУРА	293
ИНДЕКС ИМЕНА	315
ПОДАЦИ О АУТОРУ	319

УВОДНА РЕЧ

Монографија *Двосѣрука неѣација у срѣском језику* представља прерађену верзију докторске дисертације *Синѣакса и семанѣика двосѣруке неѣације у срѣском језику* која је одбрањена на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу 2015. године пред комисијом коју су чинили проф. др Милош Ковачевић (ментор), проф. др Јелена Јовановић Симић и проф. др Миланка Бабић.

Велику захвалност аутор изражава рецензентима монографије, проф. др Милошу Ковачевићу, проф. др Јелени Јовановић Симић и проф. др Илијани Чутури.

Посебну захвалност за вишегодишње професионалне, научне и пријатељске савете аутор дугује проф. др Милошу Ковачевићу.

У Крагујевцу, марта 2023. године

Аутор

I УВОДНА РАЗМАТРАЊА

1. ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ КОНЦЕПТ РАДА

1. Уводне напомене. – У овом раду на примеру корпуса савременог стандардног српског језика покушаћемо да препознамо основне проблеме у вези са негацијом у језику, као и да утврдимо повезаност негације у језику са негацијом у логичкој, филозофској и математичкој теорији. Осврнућемо се и на функционисање негације на морфолошком и лексичком нивоу, а подробније ћемо испитати функционисање негације на синтаксичком и семантичком нивоу, и то детаљно функционисање двоструке негације, а покушаћемо да покажемо и паралеле између негације у природном језику и њеног функционисања у логици.

Предмет нашег рада јесте, заправо, двострука негација која је, како читамо код Р. Симеона, „*dvaпут izražena negacija u sastavu jedne izreke, ponavljanje negacije uz dva dijela rečenice, koje ne dopuštaju pravila nekih književnih jezika, npr. engleskoga, radi razlikovanja potvrdnog i odričnog oblika glagola*” (Симеон 1969: 893). Под двоструком негацијом ми ћемо у раду подразумевати „сваку употребу два или више негатора у склопу једне клаузе” (Ковачевић 2002: 14) до које долази уколико се у једној реченици најмање двапут употребе реченични негатори *не* и *ни*,¹ уз

---

¹ Под термином двострука негација подразумеваћемо и вишеструку негацију будући да се она „најчешће и остварује као двострука” (Ковачевић 2002: 15). Вишеструка негација остварује се у оним реченицама у којима се реченични негатори *не* и *ни* употребе више од два пута, при чему је негирани предикат, такође, нужни услов.

нужни услов да један од њих обавезно негира предикат (субпредикат²). Термин двострука негација у нашем ће се раду користити не само за двоструку негацију у оквиру монопредикатске реченице, већ ће бити проширен и на двоструку негацију у оквиру полипредикатске реченице која се јавља само у неким (под)типовима зависносложених реченица, и то искључиво двоклаузалних, уз нужни услов да и предикат надређене и предикат зависне клаузе буду негирани.³ У оквиру конструкција са двоструком негацијом испитиваћемо појаву конгруенције негација или сабирања негација и појаву множења негација или логичко-математичке негације, за коју се користи и термин негација негације. О свим овим терминима, њиховим дефиницијама и значењима биће детаљно речи у поглављима у којима се њима будемо бавили.

Многа како формална, тако и семантичка питања везана за категоријално функционално-семантичко поље негације као језичке категорије⁴ у овом раду неће бити детаљно обрађена, док нека од њих неће бити ни

---

2 Под субпредикатом подразумевамо глагол у неличном глаголском облику употребљен у реченици, који за себе може узети све реченичне чланове сем субјекта.

3 Двострука негација у полипредикатским структурама биће подложна једино множењу негација, о чему ће бити речи у наредним поглављима. При том, у оквиру сваке појединачне клаузе у оквиру полипредикатске структуре, може се јавити двострука негација која подлеже појави конгруенције негација.

4 Одрицање је универзална категорија својствена свим природним језицима, која се изражава помоћу различитих језичких средстава јер може захватати различите језичке структуре, нпр. помоћу одричних префикса, лексичко-реченичних негатора, или других језичких средстава, уколико испитујемо негацију на нивоу везаног текста.

Тако широко схваћено, одрицање образује сопствену граматичку категорију и може бити представљено у виду функционално-семантичког поља негације, које има стабилне морфолошке форме изражавања.

поменута. Ово је, пре свега, резултат чињенице да би разматрање свих питања у вези са негацијом у великој мери превазишло оквире једног оваквог рада, због саме комплексности разматраног проблема, а и чињенице да многа питања у вези са негацијом до сада ни у србистичкој, а ни у сербокroatистичкој литератури нису детаљно разматрана, те је нужно парцијално разматрање проблема који стоје у вези са негацијом. Два велика комплекса проблема из категоријалног функционално-семантичког поља негације⁵ у овом раду биће само површно разматрана, а то су питања која се крећу у правцу утврђивања саме природе и суштине језичке негације, као и питања која се тичу општих праваца историјског развоја негације и готово двоструке негације на српском језичком подручју.⁶

Бавећи се овом проблематиком, нужно су се наметала размишљања о бројним аспектима како самог овог феномена, тако и о бројним аспектима повезаности феномена негације у природним језицима, са негацијом, пре свега у логици, а онда и у математици, филозофији, па и социологији. Бројност различитих аспеката, као и могућност њиховог третирања у оквирима различитих

---

5 Категорија се дефинише као, крајње широко гледано, појам у којем се општа и основна својства, одлике, везе и релације субјеката, феномена објективног света рефлектују. Према томе категорија негације рефлектује везе између субјеката објективног света именујући процес одбијања, порицања неких исказа. Постоји једноставна веза између било ког исказа и негације тог исказа: уколико је један истинит други је лажан и обрнуто. Другим речима сваки исказ у реалном свету има своју супротну (или контрадикторну) вредност.

6 У оквиру поглавља у коме се бавимо конгруенцијом негација на неким смо местима у фусноти дали преглед стања појаве коју обухватамо термином конгруенција негација у једном историјском периоду развоја српског језика, на основу неких својих ранијих истраживања, чиме смо желели да укажемо на путеве којима се ова појава у српском језику кретала и као и да покажемо стабилност и континуитет који ове конструкције у српском језику имају.

приступа, теорија и метода, довела је до тога да смо се многим темама позабавили у знатно мањем обиму од оног који оне то заслужују и да смо неке од њих разматрали само у оном опсегу који је био нужан за разматрање функционисања двоструке негације у језику, док су остали аспекти остајали занемарени. Свесно изостављање многих питања у вези са функционисањем негације у савременом српском језику проистекло је делом и из чињенице, као што смо већ напоменули, да је у српском језику негација још увек феномен који није довољно, а камоли потпуно описан, те смо у центар наших разматрања нужно морали да поставимо само један аспект негације који представља централни проблем нашег истраживања, проблем двоструке негације, док су остала негацијска питања остала за нека будућа разматрања.

Увидом у литературу показује се очигледном чињеница да је истраживање негације последњих година 20. и првих година 21. века постало једна од централних тема у формалној лингвистици. Негација је тако заузела место базичне теме многих синтаксичких и семантичких теорија. Негација као језичка категорија занимљива је из неколико разлога, прво, присутна је у свим природним језицима у свету, друго, показује бројне варијације у односу на начин којим се може изразити или тумачити, и треће у интеракцији је са многим другим феноменима у природним језицима, те на тај начин омогућава осветљавање различитих синтаксичких и семантичких механизма и начина на који су ове различите граматичке компоненте повезане.

Без обзира на присуство негације у свим природним језицима, ипак, језици се разликују и синхронијски и дијахронијски у односу на број, синтаксичку позицију и синтаксички статус формалних показатеља негације у реченици. Још је О. Јесперсен (уп. Јесперсен 1917) показао да су овакве међујезичке варијације засноване на чињеници да се језици мењају током историје у односу на

синтаксичко изражавање негације. Још једна чињеница у вези са исказивањем негације показала се занимљивом, а она се односи на различиту могућност интерпретације реченица које садрже више од једног негативног елемента. У бројним језицима два негативна елемента или више негативних елемената у реченици не поништавају један другог, већ само подупиру једну семантичку негацију, што је обележено феноменом негативног слагања (енгл. *negative concord*). У једном броју језика два негативна елемента ће, пак, поништавати један другог и давати афирмативну семантичку вредност.

Истраживањем овог феномена у англосаксонској литератури и класа језика у којима се јавља феномен слагања негација показала се нехомогеном, те тако у неким од њих не подлеже свака комбинација два негативна елемента феномену слагања негација. У руском језику ће, на пример, реченица са два негативна елемента, *Nichego ne rabotaet* (*Ничиїа не рагу*, превод ауторов), бити прихватљива, док ће, у португалском реченица са два негативна елемента, *Ninguém (*não) veio* (*Нико (*није) дошао*, превод ауторов), бити неприхватљива. Језици типа руског, према овом критеријуму зову се, у англосаксонској терминологији, језици са строгим негативним слагањем (*strict NC languages*), док ће језици типа португалског бити (*non-Strict NC languages*) (Ђианакидо 1997: 2000). Овакви налази водили су ка томе да су у већини савремених радова питања у вези са двоструком негацијом ишла у правцу утврђивања тачног опсега варијација којима су језици изложени у односу на интерпретацију исказа са двоструком негацијом, као и у правцу утврђивања могућности за објашњење негативног слагања, тј. чињенице да више негативних елемената изражава семантички само једну негацију.

Последица постављања негације у средиште новијих истраживања јесте појава великог броја различитих опи-

са негацијских питања у појединачним језицима, који проистичу у принципу од различитих методолошких и теоријских позиција самих аутора, много више него од разлика између самих предмета описа, што је довело до тога да се неки од критеријума који су заједнички за многе језике код различитих аутора некада интерпретирају и на сасвим различите начине.

2. Предмет рада. – Предмет овог рада јесте попис синтаксичких модела конструкција са двоструком негацијом, тј. конструкција у којима су реченични негатори *не* и *ни* најмање два пута употребљени, и то једном нужно у оквиру предиката (субпредиката), у стандардном српском језику, те опис њихове синтаксичке структуре и семантичке вредности на богатом и функционалностилски разнообразном корпусу. У досадашњој сербокроатистичкој литератури⁷ питањима двоструке негације није поклањана пажња у мери коју заслужује једно такво базично питање синтаксичке структуре свих природних језика.

Рад је обухватио све типове двоструке негације у монопредикатским и оним полипредикатским структурама

---

7 По нашим сазнањима у досадашњој србистичкој литератури постоје само две монографије истог аутора посвећене питањима негације, и то монографија *Оілеги о синііаксичкој неіаціја* и *Синііаксичка неіаціја у сріскоме језику*, аутора Милоша Ковачевића.

Монографија В. Секулића *Negacija u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*, будући контрастивно оријентисана, не осветљава у већој мери негацијске проблеме у савременом српском језику. И у хрватској се литератури појавила, 2013. године, једна контрастивна монографија посвећена односу негације у енглеском и хрватском језику, *Неіаціја у језику. Коніірасіивна анализа неіаціје у енглескоме и хрвайскоме језику* аутора Ирене Зовко Динковић, коју нисмо консултовали приликом нашег истраживања. 2016. године из штампе је изашла и књига *Неіаціја од чесіиіце до ііексіа* аутора Ане Ковачевић, у којој аутор са филолошког и језичког аспекта разматра негацију на корпусу хрватских глагољских текстова црквенословенског раздобља.

у којима долази или до појаве конгруенције негација⁸ или до појаве множења негација.⁹ У корпусу који је састављен од текстова који припадају свим функционалним стиловима пратили смо употребу и семантичку вредност конструкција са двоструком негацијом, те стилске функције таквих јединица, а покушали смо и да, у извесној мери, пратимо присуство конструкција са двоструком негацијом у систему специфичних обележја појединих функционалних стилова, што ипак није био наш примарни задатак.

У поглављу у којем смо се бавили множењем негација покушали смо да одговоримо и на питања која се тичу међусобне супституентности/несупституентности конструкција са двоструком негацијом и њихових афирмативних еквивалената, тј. опсега преклапања значења афирмативних и двоструко негираних исказа као и да дамо одговоре на питања који су разлози који условљавају употребу конструкција са двоструком негацијом тамо где је могуће употребити афирмативну конструкцију и какве последице по значење целокупног исказа таква замена може да има. То је условило, на неким местима у раду, и нужна разматрања двоструке негације као стилогене категорије и с тим у вези разматрања употребе стилских фигура у чијој подлози лежи употреба негације у различитим конструкцијама. Будући да рад у први план ставља опис језичке структуре конструкција са двоструком негацијом, опис њихове стилогености¹⁰

---

8 Под конгруенцијом или сабирањем негација подразумеваћемо слагање негираног предиката (субпредиката) и негираних универзалних квантификатора, што ћемо детаљно објаснити у поглављу посвећеном том проблему.

9 Множење негација у литератури је познато и као логичко-математичка негација, која је код Р. Симеона дефинисана као „negacija u logičko-matematičkom smislu, prema kojemu se udvostručenje (ponavljanje) negacije uzajamno poništava” (Симеон 1969: 893).

10 У раду разликујемо појмове *стилемајичности* и *стилојености*, на начин на који то чини и М. Ковачевић (уп.

природно се надовезао на ова разматрања, јер „тек описом фигуре као језичког феномена отвара се могућност објашњења фигуре као поетског феномена” (L. Којен, *Dva pristupa metafori*, цитирано према: Ковачевић 2000: 12). И Ј. Силић каже да је за проучавање „stilističkog plana jezika potrebno bezuvjetno poznavati njegov gramatički plan” (Силић 1967: 51). И да тек, уколико имамо на уму не-престано „konfrontiranje ovih dvaju planova, gramatičkog i stilističkog, nećemo se morati bojati da ćemo zapasti u impresionizam” (Силић 1967: 52). Д. Јовић сматра да „ni književno delo kao jedan od vidova informacije, ni ljudska komunikacija u svim drugim domenima, bar kad je reč o prirodnim jezicima, ne može bez sistema znakova i sistema pravila karakterističnih upravo za ove semiotske sisteme” (Јовић 1975: 4).

Тако ће у раду након описа структурно-семантичких типова конструкција са двоструком негацијом бити испитивана стилогеност оваквих конструкција у зависности од контекста у којем су исте употребљене, односно разматраће се функционална вредност конструкција са двоструком негацијом у конкретним контекстима. Анализа стилогене вредности двоструко негираних исказа управо и претпоставља претходну структурно-семантичку, заправо стилематичну, анализу употребљених конструкција.

3. Циљ рада. – Циљ рада јесте да се на основу досадашњих истраживања о појму негације, како логичких и филозофских, тако у првом реду истраживања о нега-

---

Ковачевић 2000: 319 и даље), тврдећи да се стилематичност односи на начине оформљења стилема и да „стилематски аспект подразумијева истраживање форми стилема” (Ковачевић 2000: 323), док „стилогени аспект подразумијева оцјену функционалности, односно функционалне вриједности стилема” (Ковачевић 2000: 323).

цији као језичком феномену, и наших сопствених истраживања на материјалу из богатог корпуса:

(1) опишу и објасне синтаксичке и семантичке особине конструкција са двоструком неџацијом;

(2) да се утврде сличности језичке неџације и математичко-логичке неџације, као и да се утврде разлике између њих, које ће условити различиту употребу двоструке неџације у одређеним типовима реченица;

(3) да се утврди функционалностилска репартиција конструкција са двоструком неџацијом, и да се испитају принципи избора и употребе конструкција са двоструком неџацијом у различитим функционалним стиловима;

(4) да се покаже различит степен семантичке еквиваленције између двоструко неџираних исказа у којима се остварује логичко-математички принцип множења неџација и њихових афирмативних еквивалената.

Наше истраживање провели смо с једне стране ослањајући се на сва она добра решења која нам нуди досадашња лингвистичка традиција, али, с друге стране, не занемарујући ни модерну лингвистичку теорију и методологију, пре свега ону која може бити примењена на словенске језике.

Основни циљ рада јесте да детаљно и систематично представи резултате ове анализе, односно да покаже након такве анализе где је место двоструко неџираних исказа у синтаксичком систему српског језика, као и какве све стилске ефекте може да изазове употреба двоструко неџираних исказа уместо њихових очекиваних афирмативних еквивалената.

Циљ нам је да предложимо и нека решења која би унапредила опис двоструко неџираних исказа у будућим граматицама српског језика, будући да су за један број синтаксичких проблема релевантни закључци у вези са употребом двоструко неџираних исказа.

4. Метод рада. – Задаци проучавања грађе прикупљене из корпуса, као и методи истраживања наметнули су се након консултовања синтаксичке литературе о овој проблематици, али и литературе из других, за ову проблематику релевантних, дисциплина. С обзиром на чињеницу да је предмет нашег рада појава која је заједничка за неколике науке, то је нужно било да и методологија буде комплексна, и да обухвата различите методолошке приступе у зависности од фазе истраживања и конкретног предмета истраживања.

Будући да се питањима негације баве и математика и логика и синтакса, и то свака од ових дисциплина проучавајући само оне елементе негације који улазе у поље њеног интересовања, наше истраживање је морало да има интердисциплинарни карактер. Део питања у вези са негацијом деле, дакле, све ове три науке, а за нас ће од највећег значаја бити да посматрамо питања у вези са негацијом полазећи од синтаксичке негације као основа. Због тога ће се у истраживању хијерархизовано примењивати *сѝрукѝурно-синѝаксичка*, *синѝаксичко-семанѝичка* и *лоѝичко-семанѝичка метода* анализе, при чему ће синхронијска анализа корпуса чинити основу примењеног методолошког поступка.

Истраживање ће се заснивати и на *квалиѝаѝивној анализи* корпуса сачињеног од грађе релевантне за испитивање стања у савременом српском језику у различитим функционалностилским формацијама. У једном делу анализа ће нужно морати да буде и *кванѝиѝаѝивно-сѝаѝиисѝичка*, будући да је један од њених циљева да се покаже који функционални стилови или жанрови имају доминантну употребу двоструке негације.

При анализи примера нужно се наметнуо и дескриптивни и структурални метод, јер нам је циљ био да издвојимо структурне типове и подтипове конструкција са множењем негација и да опишемо стање у функцио-

налностилски разнородном и репрезентативном корпусу, те семантичка интерпретација, када је било потребно да издвојимо и семантичке типове и подтипове конструкција са множењем неџација, а некада и супституциони (трансформационо-семантички) тестови, који су посебно били погодни у анализи међусобне (не)супституентности и степена семантичке еквивалентности конструкција са двоструком неџацијом и њихових афирмативних еквивалената.

5. Корпус и начин анализе корпуса. – Диференцијација или раслојеност језика термин је који се употребљава у литератури да покаже да исти језик није једнообразан, да може бити различит у зависности од више параметара, пре свега територије на којој се њиме говори, а онда и од друштвене групе која га користи, прилика у којима се користи, циља који желимо његовом употребом постићи и сл.

У зависности, дакле, од параметара који на овакво раслојавање језика утичу, различити аутори говоре о функционалном, социјалном, територијалном и индивидуалном раслојавању (Радовановић 1986), или о функционалном, социјалном, територијалном, ситуативном, медијском, кодификационом, старосном, полном, и индивидуалном раслојавању (Тошовић 2002).

Функционална раслојеност и функционална поливалентност која из ње проистиче особина је савременог стандардног језика чији је резултат настајање функционалних стилова, који су „језички изрази што долазе из одређених области људске активности” (Тошовић 2002: 63). Постоје различите класификације функционалних стилова које се срећу у литератури, а ми смо се за потребе нашег рада одлучили за традиционалну поделу на пет функционалних стилова, коју даје Б. Тошовић (Тошовић 2002: 97): а) књижевноуметнички, б) публицистички,

в) научни, г) административни и д) разговорни¹¹ и сви текстови из нашег корпуса разврстани су према критеријуму функционалног стила,¹² те је у складу са тим и спроведена делимична лингвостилистичка анализа конструкција са двоструком негацијом.

На почетку нашег истраживања претпоставили смо да постоји неједнака репартиција конструкција са двоструком негацијом у различитим функционалним стиловима што је условило и функционалностилску разнообразност нашег корпуса.¹³ Ова претпоставка утемељена

---

11 М. Радовановић (1986) говори о а) професионалном, б) ситуационом и в) тематском функционалном раслојавању језика, док Р. Бугарски (2003) наводи да функционални стилови зависе од а) домена употребе језика, б) односа међу саговорницима и в) медијума језичког израза. Нешто другачију класификацију функционалних стилова даје и М. Катнић Бакаршић (Катнић Бакаршић 2001: 23), која издваја а) научни, б) журналистички, в) публицистички, г) књижевноуметнички, д) административни и разговорни (конверзацијски), а говори и о секундарним функционалним стиловима, у које убрја есејистички, сценаристички, рекламни, стриповни и реторички.

12 Даља диференцијација функционалних стилова на функционалне подврсте није доследно узимана у обзир приликом наше анализе, сем на оним местима на којима су специфичне особине примера из корпуса условиле и такву диференцијацију. У тим случајевима користили смо, такође, поделу на функционалне подврсте дате у Тошовић 2002, где се у оквиру књижевноуметничког стила разликују прозни, песнички и драмски подстил, у оквиру публицистичког новинарски и монографско-публицистички подстил. Научни функционални стил има строго научни, научно-уџбенички и научно-популарни подстил, док се у оквиру административног стила издвајају законодавноправни, друштвено-политички, дипломатски, пословни и приватни подстил.

13 „Да би неки језички корпус био репрезентативан у том смислу да би представљао просечан језички узорак, а који би подразумевао високи ниво језичке културе (што је у складу са савременим научноистраживачким приступом у одабиру извора за ексерпирење грађе и формирање корпуса), он мора бити разноврстан, пре свега у смислу жанровске разноврсности, односно заступљености свих функционалних стилова неког језика” (Николић 2011).

је на чињеници да се у различитим стиловима користе специфична језичка средства за посебне сврхе,¹⁴ те ће употреба конструкција са двоструком неџацијом, како оних у којима долази до сабирања неџација, а поготову оних у којима долази до множења неџације зависити и од карактеристика функционалног стила, које се, пре свега, односе на присуство/одсуство субјективности, емоционалности, експресивности,¹⁵ те очекујемо доминацију испитиваних конструкција у књижевноуметничком и публицистичком стилу, нешто нижу учесталост употребе у административном и разговорном стилу, а најнижу учесталост у научном функционалном стилу, за који се најчешће везују особине објективности, прецизности, тачности, рационалности. За административни функционални стил, који се по правилу не одликује присуством емоционално-експресивних елемената, будући да је ус-

---

14 О овоме говори и М. Ковачевић 1996: 124.

15 Неки проучаваоци истичу одсуство емоционалности, субјективности и експресивности у научном функционалном стилу (више о томе у Кликовац 2008), за административни језик се каже, пак, да је стандардизован, шаблонизован и унифициран, те да га одликује сиромашан избор лексике, изразито именски карактер и ограничена синтакса (Тошовић 2002: 355–379), док је књижевноуметнички стил особен у односу на све остале, будући да у њему естетска функција језика надвладава све остале, те се у том смислу естетичка идеја може исказати помоћу веома различитих језичких средстава. Особености употребе језичких средстава у разговорном стилу потичу пре свега отуда што се овај варијетет остварује примарно у говору, у дијалогу и што је он изузетно зависан од ситуације у којој се употребљава, те је у складу са тим изразито неформалне природе. Публицистички стил се, са једне стране, због његове основне функције да саопшти о неком догађају у јасном и кратком облику, одликује неекспресивношћу, сувоћом, употребом стандардизованих и клишетираних језичких јединица, док с друге стране, у неким његовим жанровима, као што су репортажа, путопис, фељтон, срећемо изражајно и сликовито казивање, у коме се „individualizacija jezičkog izraza može dovesti na visoki nivo” (Тошовић 1995: 22).

мерен на преношење информације и званичну комуникацију, претпоставили смо и високу учесталост употребе конструкција са конгруенцијом негација, поготову у његовом законодавно-правном подстилу, будући да ћемо показати да се негираним исказима у којима долази до конгруенције негација постиже појачавање негираности целог исказа.¹⁶

Треба напоменути да се нисмо определили да стилистичку анализу ексцерпираних примера издвојимо у засебно поглавље рада, будући да она није била наш примарни предмет, већ смо након разматрања синтаксичко-семантичких одлика конструкција са двоструком негацијом приступали, тамо где је то било упутно, и њиховој лингвостилистичкој анализи. На неким местима су особености грађе изискивале да се лингвостилистичка анализа прожима са синтаксичко-семантичком, што је условило непостојање посебних потпоглавља посвећених овој проблематици.

У раду смо избегавали да користимо исконструисане примере, и њима смо допуњавали наш текст само на оним местима на којима смо са сигурношћу могли да претпоставимо да би се и такав модел могао јавити. За ову своју одлуку охрабрење смо нашли и у речима С. Кордић која истиче да „иако они (исконструисани примери, прим. аут.) јасније, пластичније указују на неку појаву, па и тиме што се за ту језичку појаву ‘сувишни’ реченични делови избегавају, често потврду таквих примера не налазимо у живом језику, и једноставност таквих примера, најчешће, не одликује исказе савременог српског књижевног језика, било ког нивоа или функционалног стила” (Кордић 1995: 46–47). Уз то многи лингвистички правци настали као реакција на трансформацијско-ге-

---

16 Територијална, социјална и индивидуална раслојеност корпуса за потребе нашег истраживања није узимана у обзир.

неративну граматику и њено стављање корпуса у други план, као и гледиште да се језичка делатност обавља у посебном језичком модулу, независно од осталих менталних активности, обновили су интерес за истраживања спроведена на корпусу, јер у разматрањима о природи и функционисању језика морамо узети у обзир и његову употребу. Наше истраживање је тако по природи својој емпиријско, документовано утемељено на проучавању корпуса од неколико хиљада примера реченица.

Поред неспорних захтева за функционалностилском разнообразношћу корпуса за било које језичко истраживање да би он био репрезентативан и представљао просечан језички узорак, новија лингвистичка сазнања сугеришу да приступ корпусу ипак мора да буде селективан, у том смислу да су одређени функционални стилови 'бољи' за поједине појаве, њихово описивање и објашњавање, од других, тј. нуде више информација, већу фреквенцију примера и сл. (Антонић 2001: 38). Тако је, очекивано, на пример, да би књижевноуметнички стил понудио највећи број примера двоструке негације, пре свега због њихове стилогености (естетске функције која није без значаја),¹⁷ а стилови попут публицистичког и научног имали би примену због њихове прагматичке функције: аргументованости (обј. логичке), убеђивачке функције, затим функције додатног образложења и сл., разговорни стил примере који су емоционално и/или афективно маркирани и др.

Ваља истаћи и чињеницу да је наш рад замишљен преваходно као синхронијски и да стога изостају дубљи упливи у дијахронијску перспективу. Тако је корпус књижевноуметничког функционалног стила обухватио оне

---

17 Књижевноуметнички стил, иначе, има специфичан и доминантан положај у односу на остале функционалне стилове, те неки истраживачи сматрају да га „njegova širina, maksimalna sloboda odabira jezičkih sredstava, polistilematičnost, estetska usmjerenost čine zasebnim jezičkim kodom” (Тошовић 1995: 15).

писце који су по језичко-стилским одликама представници доброг стила. Корпус чине савремена књижевна дела XX века, претежно из његове друге половине и прве деценије XXI века, писана стандардним српским језиком, најчешће екавског изговора, из периода када се српски стандардни језик интензивно развија, после периода друге половине 19. века у коме је дошло до стабилизације стандардног језичког израза и прве половине 20. века у коме је тај језички израз започео свој даљи развој.

У разматрање су узета прозна, поетска и драмска дела и то дела писаца (од којих је са више од два дела заступљен једино Иво Андрић, као класик српске књижевности), песника и петорице драмских писаца.

За сврхе нашег истраживања примере смо ексцерпирани искључиво из текстова различитих жанрова који припадају новинском подстилу. У том смислу, корпус је обухватио издања¹⁸ дневних новина из Београда (*Alo, Blic, Вечерње новостии, Kurir, Полиџика*); и недељних новина (*НИН, Vreme*), као и издања намењена женској читалачкој публици (*Blic žena, Cosmopolitan, JOY, Lepota i zdravlje*). Део примера из текстова који припадају публицистичком функционалном стилу прикупљен је и из *Корпуса савременој српској језика*¹⁹ Математичког факултета Универзитета у Београду.

У складу са поделом научног функционалног стила коју даје Б. Тошовић, примере смо ексцерпирани из тек-

---

18 Текстовима из различитих жанрова новинског подстила приступано је и директно, преко штампаних издања и електронским путем, прегледањем електронских издања наведених дневних, недељних и месечних новина.

19 *Корпус савременој српској језика* доступан је за регистроване кориснике на интернет адреси <http://korpus.matf.bg.ac.rs/>. *Корпус савременој српској језика* приликом нашег истраживања представљао је допуну у оним случајевима када наш примарни корпус није нудио већи број примера, те смо у таквим ситуацијама циљаном претрагом из поменутог *Корпуса* добијали већи број примера.

стова који припадају строго научном подстилу, затим научно-учбеничком, те научно-популарном подстилу. Научно-техничко подручје овог функционалног стила није било у већој мери предмет наших разматрања, сем два упутства за употребу техничких уређаја из којих смо ексцерпирали примере. Корпус научног функционалног стила допуњаван је и примерима из литературе коју смо користили у сврхе овог истраживања, но те наслове нисмо уврстили у наш примарни корпус, будући да из њих нисмо вршили детаљну ексцерпцију примера.

У току нашег истраживања није било могуће ексцерпирати примере из текстова који би показивали природни разговорни функционални стил, а који би били производ неуметничке комуникације у незваничним приватним разговорима или нпр. разговорима на послу, те у том смислу имамо у виду да текстови из којих смо ексцерпирали примере не могу у потпуности да се изједначе са природним разговорним стилем.

Разматрани су текстови који припадају драмским делима савремених српских писаца, при чему смо водили рачуна да дијалози у њима у доброј мери репрезентују неформалне разговоре, како би, без обзира на њихову књижевно-уметничку подлогу, ови примери били што ближи разговорном функционалном стилу. Примере који припадају корпусу разговорног функционалног стила у доброј смо мери ексцерпирали и са различитих блогова, чије ће интернет адресе бити наведене на крају раду у оквиру корпуса разговорног функционалног стила.

II НЕГАЦИЈА КАО ФИЛОЗОФСКА
И ЛОГИЧКА КАТЕГОРИЈА

---

1. ОСНОВНА ФИЛОЗОФСКА СХВАТАЊА НЕГАЦИЈЕ

1. Почети истраживања негације везују се за Аристотела или, боље рећи, Платона пре њега и његов дијалог *Софиста*, у коме Странац тражи одговор на питање шта је негација према другоме (према ономе што није негација). Кроз свог Странца Платон је представио своја два виђења: једно, по коме негација може да буде елиминисана дефинисањем преко позитивних концепата или разлика, и друго виђење негативних концепата у извесном смислу мање вредних у односу на афирмативне, по томе што су мање специфични или мање информативни. Даља истраживања негације иду преко Аристотела који је питање негације померио са онтолошког аспекта на логички и језички аспект.

За један број филозофа (међу којима су и Платон и Кант и Хегел) централно питање у вези са негацијом јесте асиметрија између позитивних реченица, исказа и чињеница и њихових негативних еквивалената. За све њих негативни искази су мање примитивни, мање информативни, мање објективни, мање божији и / или мање вредни у односу на афирмативне копије²⁰ (Хорн 1969: 3). Други, као што је то Фреге на пример, сматрају да ова чињеница једноставно не стоји, док је највећи број

---

20 „Negative statements, for the asymmetricalists, are less primitive, less informative, less objective, less godly, and/or less valuable than their affirmative counterparts.” (Хорн 1969: 3).

философа, укључујући и Аристотела и Расела на пример, склон да своје виђење смести између ова два поларизована схватања негације.

И на самим почецима истраживања негације примећено је да се апсолутна симетрија између позитивних и негативних пропозиција у логици не одражава на такву симетрију у језичкој структури и употреби језика. Платонов Странац каже да када се говори о *небићу* тада се не мисли на супротност бићу, него само на нешто различито. *Не-лејо* је једноставно све осим лепо, али је с друге стране и део самог лепог јер је управо њим и одређено (уп. Хорн 1969).

Будући да је Аристотел одредио истинито сазнање као крајњи циљ филозофских и научних истраживања,²¹ он је у својим списима изучавао „елементе или форме исправног или ваљаног мишљења (појам, суд и закључак), као и методе или начине истинитог мишљења, избегавајући намерне (софизми) и ненамерне (паралогизми) логичке погрешке у закључивању и доказивању” (Коларић 2006: 89), те код њега мишљење постаје предмет специјалног проучавања. Аристотелова теорија негације своје корене има у његовом систему опозиција између парова термина. Он је у својим *Категоријама*²² разликовао

---

21 Аристотел је дао и прецизну класификацију свих знања, полазећи од схватања његових претходника, пре свих Платона, Сократа, Демокрита, Парменида, и пошао путевима „систематског изучавања и формулисања закона правилног људског мишљења” (Коларић 2006: 89).

22 „Aristotel je pod kategorijama podrazumevao opšte logičke odredbe bića, naučne pojmove o najvišim, objektivno odvojenim rodovima bića. Kategorije su najviše apstrakcije i, usled toga, rukovodeće ideje, izvan kojih se ne može vršiti naučno suđenje o biću.” (Ист. фил. 1948: 191). Аристотел је разликовао десет категорија, а то су: супстанца, квалитет, квантитет, однос, место, време, положај, поседовање, деловање и трпљење, да би их касније свео само на прве три, а све остале категорије сврстао у ред односа.

четири опозиције: корелацију (*дуїло – їола*),²³ контрарност (*добар – лош*),²⁴ присутност (*слей – сїосодан да нишани*), контрадикцију (*он сеги – он не сеги*). Контрадикција карактерише изјаве које су супротне једна другој као што су супротне афирмација и негација,²⁵ за Аристотела у односу контрадикције никада не могу стајати појмови, како је то могуће за остала три односа, већ само искази и пропозиције и оно што је најважније само у овом случају један исказ мора бити истинит, а њему контрадикторан мора бити лажан.

Аристотел свакако није био први који је промишљао о негацији, али је свакако први значајнији. О негацији пре Аристотела мисле и Платон и стоици, а после њега и многи други филозофи који ће поступно чинити и помак ка лингвистичком промишљању негације. Платоново схватање негације као различитости, а не као супротности, противуречности или непостојања и његово мишљење да је однос негације и афирмације у потпуности симетричан и равноправан у супротности је са Аристотеловим ставовима по којима потврдне реченице увек имају већу вредност од одричних, јер је знати да нешто јесте свакако вредније него знати да нешто није.

Питање равноправности потврдних и одричних реченица и касније је било предметом интересовања различитих филозофа од којих су неки заговорници тезе о значењској подређености одричних реченица потврдним реченицама, међу којима су и Ф. Хегел, И. Кант, А. Бергсон, док други заговарају симетричност и равноправност

---

23 Корелација је у вези са савременим појмом супротности, тј. међусобне зависности у смислу да *ако је А дуїла вредносї од Б, онда је Б їоловина од А*.

24 Контрарни појмови не могу у исто време да важе за исти субјект, нешто је или добро или лоше, или је црно или бело.

25 „statements opposed to each other as affirmation and negation” (Хорн 1969: 8).

односа између потврдних и одричних реченица, међу којима су и Г. Фреге и Л. Витгенштајн.

И. Кант је писао да је разумско сазнање без искуства празно и обрнуто, и да наша сазнања почињу са искуством, али да „логички посматрано, не потичу сва наша сазнања из искуства” (Коларић 2006: 201). Желећи да пронађе оно што је априорно, опште и нужно, што чини могућим свако знање, а подразумевајући под разумом моћ поимања, суђења и закључивања, И. Кант утврђује дванаест категорија као априорних форми разума.²⁶ Своје категорије И. Кант је поделио на четири класе (квалитет, квантитет, релација, модалитет) са по три врсте, и тиме допунио Аристотелово учење о судовима.

Г. В. Ф. Хегел логиком не сматра само науку о чистом мишљењу, већ и науком о ономе што се у мишљењу мисли. У својој дијалектичкој логици Г. В. Ф. Хегел тврди „како нема ништа на земљи, нити на небу што у себи не садржи борбу и јединство супротности” (Коларић 2006: 218). У основи његове дијалектичке логике је схема теза – антитеза – синтеза, у којој је теза поставка или афирмација неког појма, антитеза је „моменат негације (разликовања и супротстављања) – а синтеза је јединство супротности и негација негације” (Коларић 2006: 218). Разумевајући Хегелову дијалектику на прави начин, открива се да у њеној суштини није само принцип негативитета, већ и принцип синтезе, којом се „превазилазе супротстављена одређења, јер се афирмише оно што је афирмативно а негира оно што је негативно” (Коларић 2006: 218), из чега следи да негација код Хегела није апсолутна и искључујућа, већ јој је у основи принцип конјункције ($u - u$).

---

26 Априорни судови не проистичу из чулног искуства, док су апостериорни судови заправо емпиријски.

2. ОДНОС ИЗМЕЂУ МАТЕМАТИЧКЕ, ЛОГИЧКЕ И ЈЕЗИЧКЕ НЕГАЦИЈЕ

Будући да се логика бави само доказима, тј. извођењем неког исказа из неких других исказа, јасно је да да грађа тих исказа мора такође да буде предмет проучавања. Такође, сваки исказ је представљен елементима неког појединачног језика, те специфичне особине природних језика могу имати утицаја на исправност закључивања.

Ако пођемо од тога да је у суштини предмета логике као науке истраживање исправности потпуних сведочанстава, тј. доказа, односно да се логика бави доказима као поступцима, процесима, дакле путем од премиса ка закључку и утврђивањем правилности које се на том путу користе, онда је потпуно јасно да логика мора да води рачуна и о грађи исказа који у неком доказу учествују. А будући да су сви искази уобличени на неком језику, долазимо до нужне повезаности између логике и природних језика. Природни језици показују неке недостатке са логичке тачке гледишта, а који се односе пре свега на одсуство потпуно прецизних правила за формирање реченица природног језика, као и чињенице да један исти израз или једна реченица на природном језику могу имати више различитих значења. Ове битне околности довеле су до формирања тзв. формалних језика, који има све особине које му омогућавају да задовољи потребе логике као науке. Нарочито убрзан развој логичког језика започео је средином XIX века, а доживео је

врхунац крајем тог века наглим процватом математике, која је логику обогатила новим математичким садржајима, те су „у првој фази уведени логички везници, а затим квантори. Касније, и разни други математички садржаји, као што су: променљиве, константе, релације, операције, продиру у логику” (Божић, Вујић 1979: 8). Ово је омогућило да реченице природног језика помоћу симбола ‘преведемо’ на математичко-логички језик, на тај начин што реченицама природног језика одговарају формуле математичко-логичког језика, при чему језички везници бивају замењени логичким.

Не сме се пренебрегнути чињеница да се ‘превођење’ реченица природног језика на математичко-логички језик никада не врши потпуно без остатка. Сложеност грађе природних језика, огроман фонд речи и неисцрпне могућности њиховог комбиновања при било каквим покушајима формализације природних језика, па и приликом њиховог ‘превођења’ на језик математичке логике, врло често могу довести до губитка појединих нијанси значења и суптилног ‘скривеног’ смисла који је врло тешко преводив на формални језик.²⁷ С друге стране, ове чињенице не би смеле бити препрека покушајима формализације природних језика, пре свега због тесне везе која постоји између логичког мишљења и његове језичке реализације.

У оквиру математичке логике развијена је и алгебра судова која за основне појмове узима неку класу објекта-

---

27 О томе шта све утиче на тему исказа, под којом он подразумева одређено и јединствено значење исказа као целине, говорио је и М. Бахтин, тврдећи да је тема исказа у суштини индивидуална и непоновљива и да исти исказ увек има друго значење, дакле и другу тему, у зависности од конкретне ситуације у којој се употребљава. Тако, дакле, „тему исказа не одређују само језичке форме које улазе у његов састав — речи, морфолошке, синтаксичке форме, гласови, интонација, — већ и ванвербални моменти ситуације. Ако изгубимо из вида те моменте ситуације нећемо разумети исказ као и онда када из њега изгубимо најважније речи” (Бахтин 1980: 111–112).

та, затим нека својства, односе и операције на тим објектима. За свој основни објекат проучавања алгебра судова узима елементарни суд (нпр. *Број 100 је дељив са 4, Мјесец је већи од Земље*, примери преузети из Калужнин 1975: 12), а помоћу логичких операција од елементарних судова можемо градити сложене судове.

Математичка логика полази од апстракције²⁸ да сви елементарни судови имају једно и само једно од својстава 'бити истинит' или 'бити лажан' и у вези са сложеним судовима проучава вредност истинитости сложених судова у зависности од истинитости елементарних судова од којих су они изграђени. Сложени судови се, како смо већ нагласили, добијају од елементарних судова помоћу основних логичких операција у које спадају *нејасноћа*, *конјункција*, *дисјункција*, *импликација* и *еквиваленција*.

Најједноставнија логичка операција јесте *нејасноћа*, којој ће у обичном говору одговарати реч *не*. Нејасноћа елементарног суда '5 је делилац броја 7' јесте сложени суд '5 није делилац броја 7' или 'Није истина да је 5 делилац броја 7'. Таблица вредности истинитости ове логичке операције показује да уколико је *a* истинит суд, *не a* ће бити лажан и обрнуто, ако је *a* лажан суд, *не a* ће бити истинит.

Конјункција је логичка операција, која по смислу одговара везнику *и*. Конјункцијом се од елементарних судова '6 је дељиво са 3' и '10 је веће од 5' добија сложени суд '6 је дељиво са 3 и 10 је веће од 5'. Таблица вредности истинитости ове логичке операције показује да је сложени суд $a \wedge b$ истинит ако и само ако су и *a* и *b* истинити судови.

Дисјункција је таква логичка операција која по смислу одговара везнику *или*.²⁹ Дисјункцијом од елементар-

---

28 Математичка логика, као и свака егзактна наука, апстрахује многа својства објеката и у обзир узима у извесној мери идеализовану слику (уп. геометрија проучава тачке без димензија).

29 Везник *или*, уопштено говорећи, може се употребљавати као тзв. *искључујуће или* или као *неискључујуће или*. Ако су два суда

них судова '5 је веће од 3' и '2 је веће од 3' добијамо сложени суд '5 је веће од 3 или 2 је веће од 3'. Таблица вредности истинитости дисјункције показује да сложени суд $a \vee b$ лажан само онда када су лажни и a и b .

Једна од најважнијих операција алгебре јесте *импликација* коју дефинишемо „Ако су a и b два суда, онда је $a \Rightarrow b$ (чита се a имплицира b) сложен суд који је истинит увијек осим ако је a истинит, а b лажан” (Калужнин 1975: 16). Уобичајено је да се у импликацији $a \Rightarrow b$ први члан зове *антецедент*, а други *консеквент*. Без улажења у дубља разматрања, напоменућемо само још да операција импликације у извесном смислу одговара језичком изразу 'ако..., онда'.³⁰

Еквиваленцију као логичку операцију дефинишемо као „Сложени суд $a \Leftrightarrow b$ истинит је ако су обе његове компоненте истините или обје лажне. У свим другим случајевима $a \Leftrightarrow b$ је лажан суд” (Калужнин 1975: 19). Слично као за импликацију, и за еквиваленцију се може рећи да јој само делимично одговара у обичном говору језички израз 'онда и само онда кад'.

---

a и b лажна, разумљиво је да ће и сложени суд ' a или b ' бити лажан; и ако је a истинит суд, а b лажан или обрнуто, тада ће сложени суд ' a или b ' бити истинит. Уколико су и a и b истинити судови, онда уколико изјаву ' a или b ' сматрамо истинитом говоримо о *неискључујућем или*, а уколико изјаву ' a или b ' сматрамо лажном говоримо о *искључујућем или*. У логици операција дисјункције одговара *неискључујућем или*.

30 Веза између логичке операције импликације и језичког израза 'ако..., онда' није тако једноставна и једнострана, будући да израз 'ако..., онда' може означавати и узрочно-последичну везу и логичку последицу, те је то питање којим су се бавили највећи логичари од старих Грка до данас. У сваком случају језички израз 'ако..., онда' показује неку везу међу садржајем судова a и b , а алгебра судова разматра судове само са становишта њихове истинитосне вредности, не изражавајући везу међу садржајем судова, те стога не долази до потпуног поклапања логичке операције и њој одговарајућег језичког израза.

Закон двоструке негације према коме је негација негације суда x сам тај суд, представља идентички истинити формулу алгебре судова.³¹

Да бисмо до краја појаснили везе међу трима поменутиим наукама када је негација у питању, свакако се морамо осврнути на принципе класификације судова у аристотеловској логици и на предикатски рачун у математичкој логици. Пођемо ли од питања негације у логици неизбежно је рећи нешто у вези са појмовима и у вези са судовима. Појам се у различитим теоријама одређује као „елемент суда” (Петровић 1998: 20), као „општа представа, представа о ономе што је заједничко већем броју предмета” (Петровић 1998: 21), или као „само ријеч, име (помен) којим означавамо једну или више појединачних ствари” (Петровић 1998: 23). Уважавајући све дефиниције може се рећи да је појам „мисао о бити онога што мислимо односно мисао о битним карактеристикама онога што мислимо” (Петровић 1998: 42). Најједноставније речено суд је „спој појмова којим се нешто тврди или пориче” (Петровић 1998: 43), будући да је суд порицање или тврдња, он мора бити истинит или неистинит, а у савременој логици истинитост и неистинитост називају се „истиносним вриједностима” (Петровић 1998: 44) и у складу са тим можемо рећи да је суд мисао која поседује неку истиносну вредност. „По предикационој теорији у сваком суду нужно се садрже два појма, од којих један називамо *субјектиом*, а други *їредикаиїом*. *Субјекайї* је мисао о ономе о чему у суду нешто тврдимо, *їредикайї* – мисао о ономе шта о субјекту тврдимо.” (Петровић 1998:

---

31 Идентички истините формуле закључивања леже у основи логичког закључивања, а најчешће коришћене од њих су, поред закона двоструке негације, и закон идентитета $x \Rightarrow x$, закон противуречности $\neg (x \text{ и } \neg x)$, закон искључења трећег x или *није* x , *modus ponens* ($x \text{ и } (x \Rightarrow y) \Rightarrow y$), *modus tollens* ($(x \Rightarrow y) \text{ и } \neg y \Rightarrow \neg x$ и др.

44). Поделу предикационих судова по квантитету, квалитету и модалитету налазимо већ код Аристотела, а поделу по релацији додао је његов ученик Теофраст. Из литературе је познато и да се Аристотелова теорија судова и силогизама у његовим делима не налази у форми у којој се она данас излаже, већ је она претрпела нека уобличења од стране многобројних Аристотелових коментатора и следбеника. Таква подела преузета је касније од стране сколастичара, а преко њих и од неких нововековних филозофа, да би јој у 18. веку Имануел Кант дао коначни облик у коме је она најчешће и коришћена. Та подела подразумева поделу судова квалитету на *афирмативне*, *неафирмативне* и *лимитативне*, по квантитету на *универзалне*, *партикуларне* и *сингуларне*, затим поделу по релацији на *кашејоричке*, *хийшејичке* и *дисјунктивне* и на крају поделу по модалитету на *проблематичке*, *асерјоричке* и *ајодиктивне* (више о томе у Коларић 2002, Петровић 1998). Комбинацијом два критеријума поделе судова, по квалитету и квантитету, добијамо четири врсте суда, и то: *A* — универзално-афирмативне, који имају форму „Сви *S* су *P*”, *I* — партикуларно-афирмативне, са формом „Неки *S* су *P*”, *E* — универзално-негативне, који имају форму „Ниједан *S* није *P*” и *O* — партикуларно-негативне са формом „Неки *S* нису *P*”.

Упоредимо ли логичке и језичке критеријуме јасно је да ће логичке категорије појма и суда у доброј мери бити симетричне језичким категоријама речи (лексема) и реченице.³² Свако синтаксичко и граматичко разматрање негације, дакле, у себе нужно мора укључити и разматрање логичке негације. „Јер, као што се негација у ло-

32 Треба истаћи да као што појмове изражавамо речима, судове изражавамо реченицама, али да ни међу појмовима и речима, ни међу судовима и реченицама не постоји апсолутна подударност, за шта потврда може бити и чињеница да исти суд на различитим језицима изражавамо различитим реченицама.

гици везује за појмове, тако се она у лингвистици везује за лексеме; као што је она у логици карактеристика суда, тако је у граматичкој карактеристика реченице.” (Ковачевић 2002: 11). Из овога проистиче и подела негације на нивоу граматике на лексичку, уколико је негирана јединица реч (лексема) и реченичну, уколико је негирана јединица реченица. У овој раду ми се нећемо бавити питањима лексичке негације, док ће нас реченична негација занимати само једним својим делом, и то оним који се односи на проблеме двоструке негације.³³

Поље где се ове три науке (логика, математика и лингвистика) најближе додирују, када је о негацији реч, управо су питања множења негација или двоструке негације. Математика све аритметичке бројеве дели на позитивне и негативне, логика све појмове и судове деле на позитивне и негативне, а лингвистика све лексеме и реченице. Како математика каже, производ два броја истог знака је број чија је апсолутна вредност производ апсолутних вредности тих бројева, а његов знак је +, дакле производ два негативна броја у математици је увек позитиван број. Логика каже: „под двоструком негацијом неког исказа П разумемо исказ *није није П*” (Петровић 1998: 75). Интуитивно гледано, тврдити како *није случај да није случај да њага киша* јесте исто што и тврдити да *њага киша*, а то важи и уопште за било који исказ: двострука негација неког исказа еквивалентна је самом том исказу. Због тога из двоструке негације исказа можемо ваљано извести тај исказ, као и *vice versa*. Ово начело лежи иза правила двоструке негације (ДН)³⁴: ако је као премиса дата дво-

---

33 Двострука негација у Симеоновом *Енциклопедијском рјечнику лингвистичких назива* дефинише се као „двапут исказана негација у саставу једне изреке” (Симеон 1969: 432).

34 Постоје и нешто другачија виђења математичко-логичке негације, и другачији приступ питањима двоструке негације, које заступају интуиционисти. Оцем интуиционизма као филозофије

струка негација исказа, ДН нам допушта да као закључак изведемо сам тај исказ, а кад је неки исказ дат као пре-

---

математике сматра се холандски математичар Браувер (уп. Ресто-вић 2022). Да бисмо добили право математичко знање и открили које су методе резоновања коректне морамо се, према Брауверу, вратити оригиналном извору математичке истине. Брауверов став јесте да се овај извор налази у нашој примарној интуицији о математичким објектима. За њега, математика је самостална и самодовољна активност независна од језика. Језик је секундаран и служи једино да би се комуницирало о математичком разумевању. Он се појављује формирањем вербалних паралела математичком мишљењу. Тада се језик анализира и одатле се развијају формални језици и аксиоматски системи. Тако, логика анализира језичке структуре које су паралелне математичком мишљењу. Ни на какву језичку активност не може се гледати као на део саме математике. Она има практичну функцију у описивању и комуникацији, али никакву при извођењу менталних конструкција. Суштински садржај математике јесте интуитивни, никако формални. Математички искази описују нешто чије постојање зависи од људског ума, нешто што тај ум конструиса, при чему се претпоставља да људски ум може конструисати само нешто коначно. Одбацујући класичну математику и логику, Браувер је изградио сопствену позитивну и снажну филозофију.

За интуиционистичку математику неприхватљиви су закони искључења трећег и закон двојне негације. Закон двојне негације је неприхватљив за интуиционисте јер Браувер каже да доказ да 'не може да не важи неко својство' не значи да је то својство доказано, и он је то математички показао на примеру децималних развоја броја *iii*, али са друге стране иако се одбацује *није фи имџицира фи*, прихвата се *фи имџицира није фи*. Једна, дакле, од главних разлика између класичне и интуиционистичке математике јесте у схватању негације. Прихватимо ли Брауверово одређење двојне негације, то би значило да исказ *Она није нерасположена*, никако не би могао бити семантички еквивалентан исказу *Она је рас-положена*, заправо, да би тако нешто тврдили није нам довољно само да знамо да је истинит формално другачији исказ, већ су нам потребни неки додатни логички докази. Односно, не бисмо могли говорити о семантички истим садржајима ових исказа, већ би они у језику функционисали као два потпуно различита сигнификата који реферишу и на различите денотате.

миса, ДН нам допушта да као закључак изведемо његову двоструку негацију. За разлику од неких других правила извођења у логици,³⁵ ДН у својој примени изискује само једну премису, а не две. Померимо ли се из подручја математике и логике, видећемо да се тај математичко-логички принцип множења негације остварује и у лингвистици.³⁶

---

35 Modus ponendo ponens и modus tollendo tollens, чије смо формуле извођења дали на стр. 41 у фусноти 31.

36 У литератури је већ примећено да се принцип негације негације не остварује „нужно на исти начин у различитим језицима, јер је негација као математичка и логичка категорија универзална, док је језичка негација увијек категорија одређеног језика” (Ковачевић 2004: 8).

III НЕГАЦИЈА КАО ЈЕЗИЧКА КАТЕГОРИЈА

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Језичка категорија негације³⁷ или одрицања, како смо напред већ истакли, не постоји одвојено од логичке категорије негације, мада те две категорије нису ни у свему подударне. Потврдни искази у језику јесу израз афирмативних логичких судова, исто као што су одрични језички искази израз негативних логичких судова. Афирмативни логички судови, као форма мишљења, одражавају логички закон постојања или присуства, док негативни логички судови одражавају логички закон одрицања или противуречности. Таква логика, генерално, пренета је и на језичке изразе и на граматичку класификацију исказа, па језичка категорија негације (одрицања) и афирмације (потврђивања) не може да има другачији основ него логички.³⁸ Суштина језичке негације јесте у томе да се нега-

---

37 У једноставној исказној логици, негација је оператор који мења истинитосну вредност пропозиције. Према томе, када је *p* истинито, *не p* је лажно, и обрнуто. Док базично (језгрено) мишљење појма негације може бити објашњено на овај начин, негација ипак показује комплексну интеракцију са многим аспектима мишљења и структуре.

38 Будући да је логичко одрицање категорија универзална за све људе, а одрицање као језичка категорија увек категорија одређеног језика, јасно је да се те две категорије не могу у потпуности подударати, јер „одричне језичке форме не изражавају увијек и логичко одрицање (тј. порицање нечега) нити свако логичко одрицање проналази свој израз у одричним формама једног језика, него то могу бити и потврдне” (Ковачевић 2002: 81).

цијом указује на одсуство везе међу компонентама исказа и преноси негативна информација. Негација је у језику веома важна, она се јавља као једна од веома важних категорија и може се сматрати језичком универзалијом, будући да је присутна у свим језицима на различитим језичким нивоима: морфолошком, лексичком, синтаксичком, семантичком, изражена различитим средствима и формама. Са семантичке тачке гледишта негација је веома свеобухватна и подразумева широк спектар значења, од значења одсуства, неслагања до противуречности или опозиције (више у Бондаренко 1983: 138).

У зависности од обима негираног садржаја, тј. од опсега јединице чији се садржај одриче, у језику срећемо одрицање на нивоу лексеме, или на нивоу целе реченице или клаузе у саставу сложене, затим одрицање на нивоу реченичних чланова, те одрицање на нивоу везаног текста или дискурса. Одрицање се у језику врши јединицама које зовемо негаторима, од којих у српском језику постоји осам префиксалних негатора *не-*, *без-*, *ни-*, *а-*, *дис-*, *и-*, *ин-*, *анџи-*, и само два негатора, негатори *не* и *ни*, за реченице и реченичне чланове.

2. СТАВОВИ О ЈЕЗИЧКОЈ НЕГАЦИЈИ У СТРАНОЈ ЛИТЕРАТУРИ

Литература је сложна око универзалног статуса негације у језику. Сви људски језици поседују у најмању руку способност да представе негацију, и то је конструкција или су то конструкције чија је функција негирање клаузе, тј. сви људски језици су у стању да синтаксички изразе концепт негације. Чак и ако би искључили негативне операторе саме по себи (као нпр. српско *не* или енглеско *not*), концепт негације је пресупониран многим другим елементима, нпр. глаголи као што су *йорећи* или *одбийи*, предлог *без* и сличне речи у себи садрже имплицитну негацију као алтернативу³⁹ (уп. Кристенсен 2005). С друге стране, Л. Хорн сматра да будући да животињски системи комуникације не укључују негативне исказе, самим тим немају ни способност за изражавање истине, лажи, ироније или за суочавање са лажним или контрадикторним исказима (Хорн 2001: xiii, цитирано према Кристенсен 2005: 36). О. Јесперсен (Јесперсен 1917, 80) каже и да основна функција лингвистичке негације јесте да појам (терм) пред којим се налази промени у контрадикторни појам или да, у неким случајевима, реч уз коју стоји промени у супротну реч.

---

39 У англосаксонској литератури заснованој на генеративном и минималистичком приступу употребљава се термин *negative polarity items* (NPI) за јединице које уносе значење негације у реченицу.

Општа је тенденција у језицима, с једне стране, да се негативни елемент (или реч) ставља напред, или што ближе почетку реченице, док са друге стране он тежи да буде што ближе речи коју негира, а позната је и тенденција о глаголу као речи која привлачи негацију у реченици (уп. Секулић 1973).

Упркос разликама у приступу, методологији и закључцима приликом проучавања негације између различитих аутора, неспорно је ипак да се логички може негирати један одређени појам или се може негирати веза између два појма.⁴⁰ У сербокроатистичкој лингвистичкој литератури говори се тако о лексичкој и реченичној негацији, у зависности од тога да ли је предмет негирања једна лексема (*лексичка негација*) или се негира глагол у личном глаголском облику у функцији предиката реченице (*реченична негација*). И О. Јесперсен говори о негацији једног појма, коју он зове специјалном негацијом (*special negation*) и за коју каже да се остварује углавном префиксацијом (у енгл. језику *never, unhappy, impossible,...*) или додавањем речи *not* и *no* на реч која се негира (*not happy, no longer,...*) и негацији везе између два појма (*he doesn't come* — *pechal negation*), која се може схватити као негативна веза две позитивне идеје *he* и *coming* (више у Јесперсен 1917: 42 и даље). Оваква дистинкција негације у теорији је потпуно јасна и оправдана, али у пракси често није лако разликовати ове две врсте негације, што признаје и сам О. Јесперсен, наводећи за то пример енглеске реченице *He*

---

40 Новија англосаксонска литература обично говори о три типа негације, то су реченична негација (*sentential negation*), конституентска негација (*constituent negation*) и мета негација (*meta negation*). Под реченичном негацијом подразумева се негација широког опсега, тј. она која негира читаву клаузу, конституентска има ужи обим и њоме се негирају појединачни реченични конституенти, а мета негација, различита од обе, има обим који превазилази оквире једне клаузе и потенцијално има најшири опсег (више у Кристенсен 2005).

doesn't smoke cigars (Он не ѱуши ѱомѱусе, превод ауторов), у којој теоретски имамо негацију везе између два појма (nexal negation). Међутим, уколико у реченицу додамо *only cigarettes* (само циїарейїе, превод ауторов), јасно је да је можемо разумети као реченицу у којој немамо негацију везе између два појма 'он пуши, али не томпусе, већ само цигарете' (special negation).

Са мањим или већим разликама сличне класификације негације налазићемо и код других аутора. Тако, на пример, Ј. Сиган говори о општој или граматичкој негацији (*general / gramatical negation*), када се она односи на реченицу, у коју убраја глаголску негацију (*verbal negation*), тј. негативну реченицу (*negative sentences*) и специјалној или лексичкој негацији, када се ова односи на реч (*special / lexical negation*), тј. о квантитативној негацији (*quantitative negation*), односно негативном тоталитету (*negative totality*) (више у Сиган 1965: 17).

Стандардни енглески не допушта више од једног негативног квантификатора у реченици, нити комбинацију стандардног негатора *not* са негативним квантификаторима у истој реченици.⁴¹ За језике који се одликују овом особином неки од аутора (уп. Бернини, Рамат 1996, наведено према Андервалд 2002: 42) предложили су термин *neg-impermeable*, док Хаспелмат (уп. Хаспелмат 1997, наведено према Андервалд 2002: 42) у нешто другачијој терминологији сврстава енглески у језике који не допуштају супостојање одричних квантификатора и глаголске негације у истој реченици. Оваква се ситуација јавља и у стандардном немачком језику и у поређењу са другим европским језицима она је веома ретка. Германски језици су данас једини језици који поседују искључиво особину *neg-impermeable*. Пејн (уп. Пејн 1985, наведе-

---

41 Ово доследно важи само за стандардни енглески језик, док се у колоквијалном језику овакве комбинације могу срести.

но према Андервалд 2002, 42) наводи да је у словенским језицима, пак, ситуација таква да је истовремена употреба вербалне негације и одричних квантификатора у реченици обавезна. Већ помињани аутори показали су и територијалну дистрибуцију ове особине на европском подручју, тврдећи да је група германских језика доследно – [neg-impermeable], док су словенски језици доследно + [neg-permeable], док романски језици познају три могућности и већина њих је +/-, при чему се ова типологија не подудара са генетским сродством језика.⁴²

---

42 Мађарски и румунски језик, који су оба + језици, не понашају се као већина других језика који припадају редом њиховим језичким породицама, нити као словенски језици са којима су у блиском контакту.

3. ВЕЗА ИЗМЕЂУ НЕГАЦИЈЕ И КВАНТИФИКАЦИЈЕ

Истраживање негације у природним језицима недвосмислено је повезано са проблемима квантификације уопште и са самом логиком квантификатора, пре свега због саме чињенице да се универзални квантификатор ‘за свако x вреди...’ и егзистенцијални квантификатор ‘за неке x вреди... / постоји x тако да вреди...’ могу наћи у пољу деловања негације.

У нашем раду термине универзални и егзистенцијални квантификатор користимо у значењу које им задаје П. Пипер (уп. Пипер 1981), који сматра да се универзални квантификатори „односе на објекте квантификације узете у целини, односно на све елементе извесног објекта квантификације без изузетка, уколико је у питању сложени објекат”⁴³ (Пипер 1981: 96), док егзистенцијални квантификатори „реферишу само о постојању извесног објекта (појаве) и самим тим о постојању извесног квантитета, нпр. *неко*, *негде*, *некад* и сл., а уједно и о категорији којој дати објекат припада (лице, место, време итд.)” (Пипер 1981: 98).

Универзални квантификатори у себи сједињују два типа, афирмативни и негативни, који се са лексико-

---

43 Као примере П. Пипер наводи заменичке речи *сви*, *све*, *сваки*, *свуда*, *увек*, затим одричне заменичке речи *нико*, *нишпиа*, *нигде* и сл., затим број *оба* и придев *једини*, те многе друге речи и изразе „којима се у потпуности обухвата квантитативна страна неке појаве, нпр.: *зими*, *чејврџком*, *свакодневно*, *сасвим*, *последњи*, *први* итд.” (Пипер 1981: 96).

лошког аспекта углавном третирају као антоними. П. Пипер, међутим, скреће пажњу на то да опозиција између ова два типа универзалних квантификатора није лексичко-семантичка већ синтаксичко-семантичка, будући да афирмативни и негативни универзални квантификатори „функционишу као допунске синтаксичке варијанте исте семантичке структуре чији је избор одређен присуством или одсуством негације у реченици” (Пипер 1981: 97), што илуструје примером реченице *Сви су здрави = Нико није болесџан*, које обележавају исте денотате антонимичним лексичким средствима.

За анализу двоструке негације важно је тумачење универзалних квантификатора афирмативног или негативног типа као речи које „нису носиоци афирмативног или негативног значења реченице него само појачавају њено основно значење” (Пипер 1981: 97).⁴⁴

Љ. Шарић (Шарић 2002) у својој књизи *Kvantifikacija u hrvatskome jeziku*, следећи Бестерс–Дилгерову, појашњава да се негацијом егзистенцијалног квантификатора добија вредност ‘ни за један x не вреди...’ који је у литератури познат као нулти квантификатор, док се негацијом универзалног квантификатора добија не-универзални квантификатор, тј. вредност ‘не вреди за све x ...’ Она даље наводи да је „ne-univerzalni kvantifikator (*ne svi, ne svaki*) primjer djelomične negacije, a zamijeni li se antonomom univerzalnog kvantifikatora, nultim kvantifikatorom (*nitko, nijedan, nikakav...*) nastupa opća negacija rečenice” (Шарић 2002: 223).

44 Не улазећи у дубљу анализу, П. Пипер наводи да се примери који говоре у прилог овом тумачењу, могу наћи у многим несловенским језицима, и у историјском развоју словенских језика, укључујући ту, пре свега, примере информативне редувантности универзалних квантификатора, тј. двоструке негације. Такође, он наводи да примери типа *Увек нема времена* или *Свуда се не ради*, иако нису нормативни ипак живе у колоквијалној употреби. О нашим налазима у вези са развојем конструкција са двоструком негацијом у једном историјском периоду развоја српског језика више у фусноти у поглављу VI.

Разматрајући квантификацију у хрватском језику, аутор запажа да се у хрватском језику у реченицама са квантификаторима може употребити само реченична негација, при чему она под реченичном негацијом подразумева реченице са формално негираним глаголом у предикату којима се постиже негација целог исказа, типа *Сви људи нису смртни* према *Сви људи су смртни*. Ово заправо значи да није могућа употреба негиране варијанте у којој би у површинској структури реченице био негиран квантификатор, као нпр. **Не сви људи су смртни*.⁴⁵

Употреба универзалних афирмативних квантификатора у реченицама са негацијом предиката не доводи до превођења тих исказа у исказе са негираним универзалним квантификатором и негираним предикатом, заправо реченица *Сви радници не раде* нема значење 'ниједан радник не ради', већ само казује да скуп радника који не раде није празан. Такође и са промењеним редом речи *Не раде сви радници*, ова реченица имаће значење 'неки радници раде, а неки не раде'. Потпуна негација остварује се тек исказом *Нико не ради*.

---

45 Овакву могућност, на пример, познају енглески и немачки језик, у којима је поред глагола могуће негирати и квантификатор, те су прихватљиве реченице *Not all cats are black* и *All cats aren't black*, које могу, додуше, имати и различита значења, па тако реченица са негираним квантификатором може имати интерпретацију 'неке мачке јесу црне, неке нису црне', док реченица са негираним глаголом може значити 'да не постоји мачка која није црна' али и 'неке мачке јесу црне, неке нису црне'.

Значење које се у овим језицима постиже смештањем негације уз квантификатор, у хрватскоме је језику могуће постићи, сматра Љ. Шарић, променом редоследа јединица, тј. смештањем негираног глагола уз квантификатор, као у примеру *Нису сви студенти дошли*, који би могао имати значење 'неки студенти су дошли, неки нису дошли' или, пак, то значење можемо постићи ако у обзир узмемо и прагматичке факторе, те ћемо у зависности од тога да ли нагласимо *сви* и *нису* или нагласимо *нису дошли* имати и различита значења (у првом случају очекивања су да студената дође више или да сви дођу, а у другом случају очекивано је да су студенти урадили нешто друго).

Неки квантификатори су негација један другог, као што је то случај са *сви* – *ниједан* или *йуно* – *мало*, неки се могу парафразирати негацијом и за то Љ. Шарић наводи пример *Није истинитио да неки људи нису оишишли* што имплицира *Сви људи су оишишли* (Шарић 2002: 226).

Ако говоримо о негацији као језичкој категорији сресћемо се са појмовима лексичке и реченичне негације као основним, а ова подела је заснована на типу језичке јединице⁴⁶ у којем се негација остварује. Под лексичком негацијом у нашем језику подразумева се негација префиксацијом именичких, придевских, прилошких и заменичких речи, која се постиже домаћим префиксима *не-* и *без-* (код именица, придева и прилога) и префиксом *ни-* (код заменица); или страним префиксима, од којих су најчешћи *а-*, *дис-*, *и-*, *ин-*. „Све те творенице логички потпадају под негативне појмове, јер се њима означава одсутност, односно непостојање неке особине или односа, с тим да се негативни појмови не исцрпљују у твореницама насталим негативним префигирањем” (Ковачевић 2002: 12). Реченична негација подразумева негацију која се остварује на нивоу реченице, а која по опсегу негираног садржаја може бити парцијална, када се одриче садржај неког реченичног конституента или тотална до које долази негацијом предиката реченице, када се негира цео реченични садржај.

О улози *не* и *ни* негатора којима се остварује реченична негација, исцрпно је писао М. Ковачевић (2002) истичући да је „негатор *ни* творбено увијек и при реченичној негацији лексичко-реченични негатор, јер он у

---

46 В. Н. Бондаренко (Бондаренко 1983), на пример, идентификује следећих шест начина изражавања негације у руском језику „отрицательные аффиксы; отрицательные частицы; отрицательные местоимения и наречия; отрицательные союзы; отрицательные предлоги - в некоторых языках послелоги; а также имплицитный способ выражения отрицания”.

свим случајевима (изузев кад има улогу негативног интензификатора, типа: Неће доћи *ни он*) у српском језику долази у улози префикса, тако да своју негаторску „моћ” проширује с лексичког на реченични план” (Ковачевић 2002: 13). За разлику од њега, негатор *не* наступа самостално и није префиксалног типа.⁴⁷

---

47 Изузетак представљају сложени глаголски облици с енклитичким обликом глагола *хїеїи* (Ја нећу доћи) и неколике глаголске лексеме са префиксом *не-* (*немаїи*, *недосїајайїи* и *ненавидеїи*) (више у Ковачевић 2002).

IV ПРЕГЛЕД ДОСАДАШЊЕ
ЛИНГВИСТИЧКЕ ЛИТЕРАТУРЕ О НЕГАЦИЈИ

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

У досадашњој сербокроатистичкој литератури, при том мислимо на граматике и синтаксичке уџбенике, те на стручне радове из области синтаксе, проблемима негације није придавана пажња у мери коју овај битан језички феномен заслужује. Но, и поред недовољне истражености проблема постоје радови који су нам послужили као основа од које смо пошли у нашем истраживању двоструке негације у стандардном језику.⁴⁸

Разматрајући питања двоструке негације у савременом српском језику, узели смо у обзир све напise о негацији у значајнијим граматикама, које могу бити репрезентативне за некадашње српскохрватско језичко подручје. Кренули смо од старијих граматика које у наслову имају српски или хрватски језик, као што су Караџић 1814, Новаковић 1894, Дивковић 1895, Маретић [1899] 1963; преко граматика које припадају тзв. источној, тј. западној варијанти српског језика Белић 1933, Брабец ат. ал. 1954, Стевовић 1958, Стевановић 1970, Тежак, Бабић

---

48 У овом прегледу досадашње граматичке и синтаксичке литературе о питањима негације у српском језику пажњу смо усмерили на сву литературу која се овим питањем бавила, а не само на литературу о двострукој негацији, будући да смо желели да пружимо комплетан увид у истраженост овог језичког феномена у сербокроатистичкој литератури, при чему смо, наравно, водили рачуна да преглед садржи само податке релевантне за нашу испитивану тему.

1970; да бисмо дошли до новијих граматика, од последње деценије XX века Баотић ат. ал. 1990, Бабић ат. ал. 1991, Барић ат. ал. 1995, Симић 1996, Станојчић 2002.

Прегледом досадашње литературе о негације желе-ли смо да дамо кратак осврт на попис, опис и структуру конструкција са негацијом у српском језику. Проблеми-ма негације се, уједно, са тог синтаксичког аспекта најви-ше и прилазило у свим досадашњим разматрањима, док је стилистички, прагматички, па и когнитивни аспект проучавања готово потпуно изостао.

У свој до сада прегледаној литератури о негацији, постоје само две монографије *Оіледи о синііаксичкој неіаіііі* и *Синііаксичка неіаііііа у срііскоме језику* и то истог аутора, М. Ковачевића, које су у целини посвећене овом језичком феномену. Оно што ове две монографије издваја од свих осталих радова о негацији јесте и интер-дисциплинарни приступ негацији, без кога испитивање овог језичког феномена, како смо у уводном делу рада и показали, не може бити потпуно. Будући да су у овим радовима постављени темељи многих питања у вези са негацијом у језику, да су дефинисана бројна правила и успостављене категорије у којима се негација може оства-ривати, ове монографије ће представљати и радове који-ма ћемо се на више места у нашем истраживању враћати. Стога ћемо, у нашем осврту на литературу, овим двома монографијама посветити знатно већу пажњу у односу на све остале радове.

Преглед досадашње литературе дат је у складу са хронолошким редом којим су објављивани радови, а не у складу са важношћу и исцрпношћу обрађиваног пробле-ма у представљеном делу.

2. ПРОБЛЕМИ НЕГАЦИЈЕ У ДОСАДАШЊИМ СЕРБОКРОАТИСТИЧКИМ ГРАМАТИКАМА И СИНТАКСИЧКИМ УЏБЕНИЦИМА

У својој *Српској граматички* С. Новаковић, у оквиру одељка о синтакси простих реченица, говори о одрицању. Он истиче да „синтакса простих реченица излаже: по каквим се правилима главни делови реченице међу собом слажу; какав значај имају врсте речи и облици именски (с предлозима и без предлога) и глаголски у казивању мисли, и какав је начин питања и одрицања у реченицама” (Новаковић 1895: 261). И наставља „Кад се глаголом, који је у прироку, хоће да одрече подмету оно што се о њему говори, ставља се пред глагол прилог *не*. Ако је време сложено или прирок састављен, онда се прилог *не* ставља пред помоћни глагол, или пред глагол који је спона” (Новаковић 1895: 322). Новаковић се осврнуо и на употребу одричних заменица у реченицама са негираним глаголом у предикату, те каже „Ако у реченици с одречним глаголом дођу какве неодређене (трећега непознатог лица) заменице и прилози, па је одрицање опште, онда те заменице узимају одречни облик, слажући се са прилогом *ни* (нико, ништа, никад, нигде, итд.)” (Новаковић 1895: 324). Он је још приметио и употребу негације која је данас терминолошки одређена као експлетивна (необавезна, сувишна): „При глаголима и у реченицама које значе бојазан или закраћивање, реченица којом се казује оно од чега је бојазан или што се закраћује, долази у одречном облику” и навео пример „Јер су честе у Латин-

на страже, па се бојим да те не ухвате”⁴⁹ (Новаковић 1895: 324–325).

У одељку о синтакси делова говора Т. Маретић у *Грамајници и сѣилисѣици хрвајскоја или срѣскоја књижевној језика* говори о нијекању (негацији). Он истиче да има случајева у којима одрична заменица *нишија* има заправо потврдно значење, те у тим случајевима ни глагол уз њу није у одричном облику и илуструје то примерима „srebro бјеше ништа за времена Solomunova. 2 dnevn. 9.20., tako i vi postaste ништа. јов. 6.21....” (Маретић 1899, 513), док се „prijedlogom bez u neku ruku izриче нијеканје, на пр. човјек без памети је онај, који нема памети i t.d.” (Маретић 1899, 513).

Т. Маретић примећује и примере употребе двоструке негације уз исти глагол, наравно без тог терминолошког одређења, и даје своје виђење оправданости овакве употребе „U posl. 214 читамо: nije zaludu Bog ne dao kozi dugačak rep. Ovo se na prvi pogled čini veoma neobično, t. j. da se isti glagol dva puta nijeće” (Маретић 1899: 513). Он сматра да је *не гайи* глагол трајан према свршеноме *гаји*, па се узима да *не гайи* у неку руку није просто одрицање глагола *гаји*, већ да је то посебан глагол са потврдним значењем, отприлике као *закраћиваји* (*закрајији*), истиче он [истицања наша].

Т. Маретић о негацији даље наставља „Kada glagolima *protiviti se, smetati, zabranjivati, zaprećivati* dopuna stoji u

---

49 О овом примеру и сличним примерима говорио је касније М. Павловић (уп. Павловић 1967), питајући се да ли овде стварно имамо синтаксичку појаву негирања, будући да имамо глагол са негацијом, а смисао предиката није негативан. У оваквим примерима, сматра аутор, „глаголски облик бојим се садржи и семантичку вредност „желим”, а тиме се јавља смисао бојим се желећи да није побегао” (у примеру наведеном у Маретић 1899 имамо „бојим се желећи да те не ухвате”) (Павловић 1967: 253). Аутор сматра да ту заправо долази до контаминације глагола бојати се и одричне речце не, тј. семантички процес иде од значења „бојим се да би могли да те ухвате” и „желим да те не ухвате” до „бојим се желећи да те не ухвате”, тј. „бојим се да те не ухвате”.

neodređenom načinu, taj neodređeni način nije zanijekan, na pr. da se uzalud protive *platiti* dio zakupa. D. istor. 247. ... Ako li pomenutijem glagolima dopunu čini rečenica sa veznikom da, onda i ta rečenica može biti bez nijekanja; na pr. (Turci) odande straše i smetaju, da se digne sva naija. mil.-obr. 84., ali je to rijetko, jer je takva rečenica ponajviše zanijekana. Na pr. ali se ja na to neću potpisati, niti se protivim, da tako ne bude. mil.-obr. 89.” (Маретић 1899: 515).

Највећи део својих разматрања о негацији Т. Маретић је посветио реченицама са везником *dok* (*докле*), о којима каже да могу али и не морају бити одричне. Он истиче да се оне употребљавају када се жели истаћи да се оно што се дешава у главној реченици, догађа до почетка онога што се дешава у зависној, а главна је реченица потврдна. И наводи примере „чекај, *dok* ti se *ne* јави онај, који је нашао. dan. (1829) 41. ili чекају, *dokle* ga ne sahrane, прир. 216.” (Маретић 1899: 518). Аутор сматра да се смисао не би променио ни када би реченица са *dok* (*докле*) била потврдна „каже im, da su skele pokvarene, nego da чекају, *dok* se oprave. dan. (1834) 27.”, при чему не би било промене ни да је реченица одрична.

У следећој тачки Т. Маретић, међутим, примећује „Реčenica s ovakovijem *dok* (*dokle*) ponajviše је zanijekana, ako је zanijekana i glavna. Primjeri: mi drukčije не можемо роčети језик čistiti од туђи rijeчи, *dok* najpriје *ne* poznато sve rijeчи, које се по народу govore. rječn. (1818) XX., ..., đe ко ноćи, odande га и јутру не пуштају, *dok* *ne* руча. dan. (1827) 107.” (Маретић 1899: 518).

Т. Маретић не нуди објашњење за употребу негације у оваквим примерима, али каже да ни у једном примеру реченица са *dok* (*докле*) не би могла бити без негације. Аутор мисли да и у сличним примерима таква реченица ретко кад може бити без негације, а да нема промене у значењу. Он наводи, без објашњења, да код Вука можемо читати и „ne lipši, magarče, *dok* trava naraste”, али у истој

књизи, каже он, налазимо и „не lipši, magariče, *dok* trava ne paraste”. Изостанак негације у зависносложеној реченици са *dok*, у примерима из *Библије*, Т. Маретић сматра утицајем црквенословенског језика.

Т. Маретић наводи и примере зависних реченица са везником *dok* без негације, које покушава да објасни чињеницом да *dok* у таквим примерима не изриче само време, већ и неку намеру (па би се ту уместо временског *dok* могло узети намерно *ga*). Такав је случај у примеру који он наводи „на skupštinu za to nije hteo ići, *dok* види s kakom će snagom Petar i Milenko doći. prav.-sov. 53.” (Маретић 1899: 519). Али са друге стране, „kad se rečenicom sa *dok* (*dokle*) izriče što god, što se još nije dogodilo, ali se može svaki čas ili sad odmah dogoditi, onda ta rečenica mora biti zanijekana; na pr. pa se dogovore, da idu ono večē, da udare na Turke, *dok* se još *nijesu* namjestili i utvrdili. dan. (1828) 196.” (Маретић 1899: 519). Исто тако „znamo, da se *dok*, *dokle* uzima takodjer, kad se hoće da naznači, da ono, što se veli u glavnoj rečenici, traje tako dugo kao ono, što se veli u zavisnoj; za takovo dok (*dokle*) ne treba navoditi primjere, kad ima, kad li nema uza se nijekanje, jer se tu jedno i drugo upravlja po onome što misao traži; govori se na pr. *dok* ste vi tamo bili, dobro je bilo, - ali i: *dok* vas tamo nije bilo, dobro je bilo i t. d.” (Маретић 1899: 520).

У *Синџакси* М. Лалевића о негацији се говори у оквиру поглавља о одрицању и питањима, у коме се на почетку каже да је „тврђење сваки израз којим се што тврди, потврдно или одрично. Тим се обликом установљава оно што јесте, али исто тако и садржај онога што није” (Лалевић 1962: 243). Да би се у српском језику изрекло одрицање, сматра М. Лалевић, мора бити исказана макар једна формална одрична реч,⁵⁰ при чему аутор тврди да одричне заменице нису у сваком погледу сачувале

50 Под одричним речима М. Лалевић подразумева одричне заменице (*нико*, *нишџа*, *никакав*, *никоји*, *ничији*), одричне прилоге (*никад*, *никако*, *никуд*, *никамо*, *нигде*, *ниошкуд*, *ниуколико*), речцу *не* и одричне везнике (*ни*, *нишџи*).

одрично значење да би га због њих имала и читава реченица, већ је потребно да се у предикату таквих реченица додају и друге негације, тј. уз „одричне заменице у функцији субјекта имамо у предикату нову негацију која се изриче одричним прилогом” (Лалевић 1962: 244), на овај начин могу се, практично неограничено, додавати нове одричне речи (уп. пример преузет из Лалевић 1962: 244, *Никад нико није никога видео да иако ради.*).

Без навођења термина, М. Лалевић говори и о множењу негација, тврдећи да правило о две негације које дају афирмацију у нашем језику тек делимично вреди и додаје да се „често две негације тако односе да се једна ограничава, ублажава и своди другом негацијом” (Лалевић 1962: 244), што илуструје примером *Он није неваљао* у коме се негацијом *није* врши негирање оне особине која је исказана придевом *неваљао*, те су ту заправо, сматра М. Лалевић, не казује позитивна особина, него се само одриче негативна. Различита значења проистичу не само из различитог значења елемената који се спајају у целину него и из саме везе која се међу тим елементима успоставља, а изражава се споном, глаголом, те је заправо одрични прилог *не*, тврди М. Лалевић, тај који даје „одрични смисао глаголу – предикату, а самим тиме и читавој реченици” (Лалевић 1962: 245).

Аутор даље наводи да се праве и пуне негације *не* и *ни*, које потичу из далеке старине, користе и у речима и у реченицама да означе одрицање, и то тако да када се речца *не* везује за именице, придеве и прилоге она означава супротност, а не одрицање, док одрицање казује када се односи на глагол који је у предикату.

Разматрана је и веза речце *не* с везником *док* у временским реченицама, за које аутор сматра да имају врло блиска значења и када се употребе са негацијом и без ње, али да та значења никако нису иста, будући да реченица типа *Чекај ме док дођем* има значење „чекај ме до тренутка доласка, до доласка, до почетка реализовања радње која се

казује глаголом, предикатом”, а реченица *Чекај ме док не дођем* значи „чекај ме док траје мој недолазак, док нисам дошао, док нисам ту, док сам одсутан” (Лалевић 1962: 245).

У *Прејледу ірамајйике хрвайскосрїскої језика* аутора С. Тежака и С. Бабића, по правилу, у вези са негацијом помињу се само потврдне реченице и одричне реченице, којима се изриче да нешто није или не може бити, а формалним знаком распознавања одричних реченица сматра се одрични прилог или негација *не*. Још се дају и неколика правописна правила у вези са писањем негације *не*.

У *Прејледу* се помиње још и да у реченици може бити више негација, што је илустровано примерима типа *Аска није мислила ништа* или *Вид Трдак није одговорио ни ријечи* (примери преузети из Тежак, Бабић 1970: 163), као и да одрични везник *ни* не може стајати непосредно пред негацијом *не*, већ се у тим случајевима замењује везником *и*.

Р. Катичић појаву негације разматра у склопу разматрања о питању, узвику и подстицају, тј. у делу у коме расправља о преобликама граматичког устројства реченице, тврдећи да су негација, питање, усклик и потицај „преоблике које мијењају реченично значење, а односе у устројству остављају непромијењенима” (Катичић 2002: 139). Према његовом мишљењу „нијекање или негација преоблика је која захваћа читаво реченично устројство. Њоме се отклања и пориче реченични изричај (ријек) како је садржан у том устројству” (Катичић 2002: 139).

Проблеми вишеструке негације ни код овог аутора нису разматрани детаљно, пре би се могло рећи да су поменути само узгред једном констатацијом да се негирање изражава вишеструко при преобликовању реченице негацијом уколико она садржи неодређене заменице или прилоге.⁵¹

---

51 Неодређене заменице или прилози, при овом преобликовању се, јасно, замењују својим негираним облицима.

Катичић двоструко изражавање негације разматра и у случајевима „када реченица садржи везник *и* у функцији приложне ознаке (он тада значи „такођер”) (Катичић 2002: 143), те се при преобликовању овакве реченице негацијом, везник *и* замењује својим негираним облицима *ни* или *ниїи*. О вишеструком негирању говори он и „онда када везник *и* стоји као појачање уз више успоредних дијелова реченице што су се нашли једни поред других при склапању више реченичних устројстава у једно” (Катичић 2002: 143).

Аутори Р. Симић и Ј. Јовановић у *Срїској синїакси I.-II.* негацију и структуру одричне реченице разматрају у поглављу о реченичној оперативности и операторима, подразумевајући под операцијом сваку промену статуса термина или скупа, која може значити или да термин и скуп ступе у међусобни однос или се може односити на промену истиносне структуре. Негација је могућа на равни лексичке творбе, на нивоу исказа и на плану реченице, наводе ови аутори. И они (уп. Симић, Јовановић 2002), као уосталом и Белић (уп. Белић 1941: 22), сматрају да се асерцијом (афирмацијом, тврдњом) и негацијом (одрицањем), лексички идентификованим као речце *да* и *не*, само тврди или одриче егзистенција нечега, при чему се ни на који начин не може идентификовати оно што је помоћу њих потврђено или негирано. „У чистом виду”, сматрају Р. Симић и Ј. Јовановић, „негација и асерција не сигнификују никакав денотат, већ само негирају или потврђују егзистентност туђег денотата.” (Симић, Јовановић 2002: 348). Предикатна негација, којом се пориче садржај личног глаголског облика који је употребљен у функцији предиката, може имати или функцију чистог порицања (аутори то објашњавају на примеру одричног облика глагола *умети* (*не умети*), нпр., као „непостојање умећа или вештине да се учини или деси нешто” (Симић, Јовановић 2002: 349)) или нема значење одрицања

већ само негативног става према реализацији глаголске радње („... које нисам прекидао друкчије сем немим питањем очију, с т р е п е ћ и непрестано *да* старац *не ишчили* ИА Лица 125” (пример преузет из Симић, Јовановић 2002: 350)). Као примере изостајања одричности негације Р. Симић и Ј. Јовановић наводе и примере временских реченица са везником *док* (И *док* вече *не застуди* из потока, наизменице причају о Ђаковању, пример преузет из Симић, Јовановић 2002: 350). У примере са ослабљеном негацијом, то јест са конструкцијама у којима негација не служи за одрицање, већ за појачавање израза, ови аутори убрајају: „сложене конструкције састављене од негације *не* спрегнуте са изразом (*нишѿа, груѿо*) *до*, или са речцом *неѿо, већ*: – Цела шара *није била груѿо до* безброј пута поновљено, ситно и fino написана, реч: смрт ИА Лица 142” (Симић, Јовановић 2002: 350), као и конструкције са везничким скупом *не само – неѿо (и)* (пр. Не само да је успео стићи на време, него мало и уранио, пример преузет из Симић, Јовановић 2002: 351). О вишеструкој негацији Р. Симић и Ј. Јовановић не говоре посебно, већ помињу двојну негације када набрајају конструкције у којима негација има асертивну функцију и наводе пример Жене *не могу да не варају* и кад су најзаљубљеније ЈД БЦР 126 (Симић, Јовановић 2002: 351), за који кажу да ‘не могу да не варају’ у ствари значи ‘морају да варају’ и изводе закључак да „Негација негације – не само у филозофији, већ и у језику – стварно је афирмација” (Симић, Јовановић 2002: 351). Такође, ови аутори говоре и о коинциденцији лексичке и реченичне негације (пр. Седео сам и са заносом гледао њено лице, које *никад* више *нисам заборавио* ИА Лица 96, пример преузет из Симић, Јовановић 2002: 351), у којима се предикатна негација „врло добро подноси са негацијом садржаја који по правилу прате глаголску радњу у предикату: у првом примеру *никад* више *нисам заборавио* одриче предикатски садржај,

а поред њега и време у којем би се остварио” (Симић, Јовановић 2002: 352). Ово је у директној вези и са њиховим запажањем о томе да се негација предиката не ограничава увек само на предикат, већ у неким случајевима обухвата и још коју реч, што аутори карактерише као њену особину транзитности.⁵²

Прва монографија посвећена негацији у србистичкој литератури појавила се 2002. године, а реч је о књизи М. Ковачевића *Синїтаксичка неїација у срїскоме језику*, која доноси осам појединачних радова о различитим аспектима функционисања негације у стандардном српском језику. Аутор се на почетку монографије бави питањима одрицања и тврђења двоструком негацијом, те формулише неколика правила у вези са двоструком негацијом у српскоме језику:

а) правило: „Уколико се у било којој синтаксичкој позицији употреби лексема негирана било којим негативним префиксом, сем префиксом *ни-*, то не условљава употребу негиране форме *ни* предиката *ни* било ког другог реченичног члана.” (Ковачевић 2002: 16);

б) правило: „Уколико је одрична *ни-* лексема подређени члан глаголском прилогу или процесуалном глаголском придјеву, она не захтијева негацију предиката него само негацију тог синтагматски јој надређеног члана (тј. правило о двострукој негацији односи се само на структуру коју чине глаголски прилог или глаголски придјев са својим субординираним члановима).” (Ковачевић 2002: 20);

---

52 Транзитност (према транзитивности која се односи на граматичко обележје прелазности) је „‘пренос’ функције оператора са једних лексичких јединица на друге, као овде негације са предиката на контактне лексеме” (Симић, Јовановић 2002: 350 фуснота), а позитност (према рефлексивности која се односи на граматичко обележје повратности) јесте ограничење дате функције на сопствени садржај.

в) правило: „Афирмативну семантичку вриједност имају двоструко негирани именски предикати којима уз негирану копулу у позицији лексичког језгра именског предиката долази одрична лексема префигирана било којим негативним префиксом изузев префиксом *ни-*.” (Ковачевић 2002: 25);

г) правило: „И у сложеном глаголском и у сложеном именском предикату негација обију компонената исказу даје потврдну вриједност.” (Ковачевић 2002: 29).

М. Ковачевић (Ковачевић 2002) је пажњу посветио и детаљном опису дистрибуције и правила употребе партикула *и* и *ни* и своје закључке сажео у осам правила употребе ових партикула:

а) правило: „Уколико партикуле *И* и *НИ* интензивирају садржај неког ванпредикатског реченичног члана у некоординираној синтагми пресупонирајући да је интензивирани појам у погледу (не)релизације радње предиката сагласан са подразумевајућим (неексплицираним) појмовима, – онда се у реченицама с морфолошки потврдном формом предиката чланови интензивирају партикулом *И*, а у реченицама с негираним предикатом партикулом *НИ*.” (Ковачевић 2002: 38);

б) правило: „У реченицама с негираним предикатом интензификација појма који се у погледу реализације радње предиката супротставља (несагласан је) подразумеваним (пресупонираним) појмовима – врши се партикулом *И* (а не партикулом *НИ*).” (Ковачевић 2002: 40);

в) правило: „У свим случајевима у којим је испред интензификатора *И* или *НИ* употријебљен везник (*а*, *али*, *иа* или *као*) – избор интензификатора зависи од морфолошке форме предиката: уз потврдне форме предиката у споју са везником долази партикула *И* (*а/али/иа/као И*), а уз негирану форму предиката партикула *НИ* (*а/али/иа/као НИ*).” (Ковачевић 2002: 43);

г) правило: „Хомофункционални чланови координираних синтагми у реченицама с потврдим предика-

том интензивирају се тако што се испред сваког од њих ставља партикула *И*, док се у реченицама с негираним предикатом сваки од хомофункционалних чланова координиране синтагме интензивира партикулом *НИ*.” (Ковачевић 2002: 48);

д) правило: „Сви типови потврних форми предиката интензивирају се партикулом *И*, с тим да се у склопу предиката, зависно од његове структуре, може интензивирати свака осим енклитичке компоненте.” (Ковачевић 2002: 50);

ђ) правило: „Прости глаголски предикат изражен негираним простим глаголским обликом увијек се интензивира партикулом *И*.” (Ковачевић 2002: 52);

е) правило: „Негирани предикат изражен сложеним глаголским обликом и негирани именски предикат интензивирају се или партикулом *И* или партикулом *НИ*, с тим да партикула *И* интензивира непунозначни одрични глагол (*нисам, нећу и не бићи*), док партикула *НИ* интензивира лексему у форми глаголских придјева или предикатив.” (Ковачевић 2002: 54);

ж) правило: Одрична форма сложеног глаголског предиката може се интензификовати или партикулом *И* или партикулом *НИ*, с тим да се партикулом *И* интензивира одрични облик модалног или фазног глагола, а партикулом *НИ* облик глагола допуне у инфинитивној или у форми презента са везником *га*.” (Ковачевић 2002: 55)

Монографија М. Ковачевића доноси и разматрања о колебању употребе двоструке негације у синтагмама са процесуалним придевом као надређеним чланом. Наиме, правило о обавезној двострукој негацији у оваквим синтагмама се врло често изневерава у пракси (те имамо примере типа *ничим изазаван, ничим ушмељен, никад образложен, никад йрежаљен* и сл.), док у синтагмама са глаголским прилозима, на пример, у пракси никад не долази до колебања у употреби двоструке негације. После

детаљно проведене анализе, износе се лингвистички утемељени критеријуми о обавезности употребе двоструке негације у синтагмама са процесуалним придевом као надређеним чланом.

У овој монографији аутор разматра и питања у вези са парцијалном негацијом, те односе између антонимије, негације и градације, да би се монографија завршила разматрањима која не припадају проблемима који улазе у центар категоријалног поља негације, већ припадају периферији тог поља, али су од користи за свеобухватни поглед на проблеме употребе негације у српскоме језику, као што су питања улоге псеудонегације у градационим конструкцијама и концесивности као последице негације каузалне везе.

2004. године из штампе је изашло прво издање монографије *Оілеги о синііаксичкој неіаіцији* Милоша Ковачевића, које је уједно и друго и последње дело монографског типа посвећено питањима негације у савременом српском језику, у досадашњој србистичкој литератури. Аутор изучавању негације приступа интердисциплинарно, третирајући је као појаву која се може изучавати само ако се на њу примене и математички и логички и лингвистички критеријуми, при чему ће наравно за изучавање негације у језику, лингвистички критеријуми бити хиперординирани математичким и логичким. У својој монографији М. Ковачевић доноси систематизацију типова негације у језику, издвајајући типове конструкција са множењем негација, са експлетивном негацијом, те конструкције са премештањем негације. Посебно поглавље посвећено је и појединачним питањима у вези са употребом негације.⁵³ Разматрајући типове конструкција са

53 Аутор разматра питања интерференције лингвистичких, математичких и логичких критеријума у анализи негације, партикуларну негацију, затим питања у вези са транспортовањем негације, множењем негација у различитим типовима зависнослужених

множењем негација,⁵⁴ аутор издваја два могућа начина на која се у језику може остварити множење негација, а то су а) множење негација у оквиру једног реченичног члана и б) множење негација између различитих реченичних чланова. Множење негација у оквиру једног реченичног члана може се остварити или у оквиру предиката или у оквиру генитивне конструкције са предлогом *без*.

Множење негација у оквиру предиката, каже аутор, остварује су у свим синтаксичким типовима предиката и то:

а) у именском или прилошком предикату, у коме долази до множења негација између негиране копуле и негираног предикатива, чиме се добија потврдно значење предиката (нпр. Таква пракса, међутим, **није неїознаїа** [→ *їознаїа је*] у свету (П. Милосављевић, 231) пример преузет из Ковачевић 2004: 170), при чему предикатив не мора бити изражен само лексемом са негативним префиксом, већ може бити изражен предлошко-падежном конструкцијом са предлозима *без* и *їроїив* (нпр. Ни масе **нису без кривице** [→ *И масе имају кривице*] Ковачевић 2004: 171), као што се и у функцији копуле не мора јављати само глагол *диїи*, већ се појављује и већи број семикопулативних глагола, типа *остїаїи*, *їроћи*, *смаїраїи*, *їроїласиїи*... (нпр. Драго ми је што у хиперпродукцији која влада на нашој естради моја појава **није їрошла незайажено** [→ *је била зайажена*] Ковачевић 2004: 171);

б) у сложеном глаголском предикату до негације долази између негатора употребљеног уз модални глагол и негатора употребљеног уз глагол у инфинитиву или у форми с везником *да* који је његова допуна (нпр. Мајка

реченица, експлетивну негацију у конструкцијама са лексемама *замало* и *умало* и у једном типу ексцептивних реченица, те негиране сложене реченице са значењем преурањености.

54 По речима аутора, термин *множење неїација* значи исто што и *неїација неїације*.

није мојла да се не насмеје [→ *је морала да се насмеје*] Ковачевић 2004: 173);

в) у усложњеном предикату⁵⁵ (нпр. Чинило му се да су мрље од туткала толике да *не моју биџи нејримећене* [→ *да морају биџи њримећене*] Ковачевић 2004: 174)

г) у декомпонованом предикату (нпр. На Блиском истоку *се не воде неусјјешни разјовори* [→ *воде се усјјешни разјовори*] Ковачевић 2004: 175), при чему долази до множења негација између негатора уз семикопулативни глагол и негираног конгруентног атрибута уз глаголску именицу.

д) у једном типу простог глаголског предиката (нпр. ...овом граду *не недосџаје* правих догађања [→ овај град *има довољно* правих догађања] Ковачевић 2004: 175) и то само уколико се „глагол у предикату који је већ префигиран *не-*префиксом још једном негира лексичким негатором” (Ковачевић 2004: 175).

Множење негација између различитих реченичних чланова остварује се у следећим случајевима:

а) до множења негација долази у глаголским синтагмама са начинским прилогом, у којима је негиран и глагол у функцији предиката и начински прилог који му је додатак, па глаголска синтагма добија потврдно значење (нпр. Југославија *није илејално сарађивала* [→ *је лејално сарађивала*] са Ираком (Ковачевић 2004: 177);

б) у глаголским синтагмама с предлогом *без* и то у њиховом егзистенцијалном моделу, при чему до множења негација долази између негираног егзистенцијалног глагола *немајџи / не биџи* или *не јосџојџи* у функцији предиката реченице и генитивне конструкције са предлогом *без* у функцији неконгруентног атрибута уз

⁵⁵ Усложњени предикат настаје комбиновањем именског предиката и сложеног глаголског предиката, тако што као допуна модалном глаголу долази (семи)копулативни глагол са својим предикативом.

именицу у функцији логичког или граматичког субјекта реченице (нпр. Данас **нема** ниједної језика **без** ѿзајмљених речи [→ Данас сваки језик има ѿзајмљених речи] Ковачевић 2004: 179); или у случајевима када се генитивна конструкција са предлогом без јавља у функцији прилошке одредбе за пропратну околност уз различите негиране глаголе у функцији предиката реченице (нпр. Нишїа се **не** ѿсїиже **без** рада и дисциїлине [→ Све се ѿсїиже уз рад и дисциїлину / радом и дисциїлином] Ковачевић 2004: 179);

в) у субјекатско–предикатској вези која се остварује између „негираног егзистенцијалног предиката израженог глаголима *немаїи* или *не ѿсїојайїи* и логичког субјекта израженог (уз глагол *немаїи*) генитивном супстантивном синтагмом с негираним конгруентним атрибутом, односно супстантивном синтагмом у номинативу с конгруентним негираним атрибутом” (Ковачевић 2004: 180) (нпр. **Не** ѿсїоји **некрунисана** їлава на земљи [→ *По-сїоје само крунисане їлаве* на земљи // *Све їлаве* на земљи *су крунисане*] (Ковачевић 2004: 180);

г) множење негација се остварује и између негатора глагола у предикату реченице и негираног придева у функцији предикатског апозитива (нпр. Другим речима, одмах успоставити одборе од заслужних, способних и поштених Срба, који ће брзо и ефикасно надокнадити оно што је у међувремену изгубљено, како нас прослава два столећа од Првог српског устанка **не** би заїекла **несїремне** [→ како би нас прослава...заїекла *сїремне*] (Ковачевић 2004: 181);

д) између негације глагола у предикату реченице и негације именице у функцији објекта или негираног конгруентног атрибута именице у функцији објекта, такође долази до множења негација (нпр. Према томе, надам се да наш свет **неће** вероваїи ни у **неисїинитост** „Бајада” [→ да ће наш свет *вероваїи* и у *исїиниїосїи* „Бајада”] (Ковачевић 2004: 181).

М. Ковачевић даље говори о негацији негације у полипредикатским реченицама, до које долази у неколико типова зависнословених реченица и то тако што се множење негација остварује између негације предиката надређене и негације предиката зависне клаузе. Од свих зависнословених реченица множењу негација су подложне следеће реченице:

а) зависнословене реченице са атрибутом, рестриктивном зависном клаузом (нпр. ...јер нема *слависти* КОЈИ не *познаје рад* Вука Караџића [→ јер сваки *слависта* *познаје рад* Вука Караџића] (Ковачевић 2004: 183);

б) сложене реченице са пропратнооколном зависном клаузом (нпр. *Нисам урадио ниједан филм* А ДА ПРИ ТОМ *није објављено* [→ *Када јој сам урадио неки филм, (јри њом) је објављено*] да сам се заљубио у партнерку (Ковачевић 2004: 188);

в) један тип зависнословених изричних реченица, и то само оне „*изричне реченице са везником ДА* које у предикату надређене клаузе имају неки од глагола или оглагољених израза који допуштају транспортовање, односно подизање негације” (Ковачевић 2004: 189), у којима до множења негација долази између негираног предиката надређене и негираног предиката зависне клаузе (нпр. *А није ДА нисмо сирејели* [→ *Јесте ДА смо сирејели // Сирејели смо*]) (Ковачевић 2004: 189);

г) сложене реченице са реалном условном клаузом уведеном везником *ДА* или *КАД*, при чему ако су клаузе повезане везником *кад*, предикати и надређене и зависне клаузе морају бити у форми негираног потенцијала, а уколико је употребљен везник *да*, предикат надређене клаузе мора бити у негираном потенцијалу, а предикат зависне клаузе може бити или негирани перфекат или негирани имперфективни презент (нпр. *Ја не бих њисао КАДА не бих био увјерен* [→ *Ја њишем зајњо шњњ сам увјерен*] да то радим због опште користи (Ковачевић 2004: 191).

Аутори *Хрвайїске їрамаїїке* (Барић и др. 2005) о негацији (нијекању) говоре као о врсти преобликовања реченичног устројства којим се граматички односи у реченичном устројству не мењају, а мења му се само значење.⁵⁶ Негацијом се, кажу они, „*čitav sadržaj rečeničnog ustrojstva niječe, pa se otuda rečenici mijenja značenje*” (Барић и др. 2005: 444). Под вишеструком негацијом (вишеструко нијекање) аутори разумеју употребу неодређених заменица и прилога у њиховом одричном облику у реченицама које су преобликоване негацијом (и наводе примере типа *Ali ne vjerujte licemjerni jeziku njihovu nikad*), док двоструком негацијом (двоструким нијекањем) сматрају употребу прилога за истицање *ни* у негираним реченицама (и наводе примере типа *Ne stoji napokon ni treće*).

У *Синїакси савременої срїскої језика* (Пипер и др. 2005) негацији је посвећено посебно поглавље у оквиру целине *Катїеїоријални комїлекс квалїфикације и квантїфикације*,⁵⁷ будући да аутори сматрају да је категорија негације функционално блиска квантїфикацији⁵⁸ и осталим категоријама које се разматрају у оквиру ове целине. У српској реченици, истичу аутори, негација се одликује релативно јаком граматикализованошћу (кон-

---

56 У оваква преобликовања реченичног устројства, поред негације, спадају још и питање, усклик и захтев, док су пасив и обезличење преобликовања која мењају граматичко устројство реченице, а значење му остављају непромењено (уп. Барић и др. 2005).

57 У овој целини разматрају се и квалїкативност, квантїфикација, референцијална одређеност и неодређеност, те мероничност.

58 Као семантичка категорија негација припада категоријалном комплексу модалности (аутори сматрају да негација јесте модално значење будући да је „суштина модалности у квалїфикацији коју говорно лице даје о свом исказу и да је један од главних видова модалности оцена односа између исказа и онога што је њиме означено” (Пипер и др. 2005: 963)), док неки облици негације припадају и семантичкој категорији квантїфикације (нпр. нико, ништа, нигде и сл. према свако, свашта, свугде).

струкције са речцама *не*, *ни*, *нӣи*, везник *ни*, одричне заменице, заменички придеви и прилози, нпр. *нико*, *никакав*, *никад*, неки предлози, нпр. *без*, *осим*, *сем* и словенски генитив), али може имати и слабије граматицизоване облике изражавања, у које аутори убрајају систем именичких или придевских изведеница, типа *неуморан*, *нес̄исодан*, *дес̄исомоћан*, или имплицитно исказивање негације као компоненте лексичког значења, нпр. *ћелав*, *слей*, *одсӯиан*. Аутори истичу да је главна функција негације да се њоме пропозиција извесне реченице оцени као нетачна, те да су све њене остале функције (мисли се на функцију квантификације или емфазе) пратеће и споредне, и објашњавају то на примеру реченице *Он не с̄ава*. у којој, посматрамо ли њену семантичку структуру, негација представља елементарни предикат који може да отвори место за пропозиционални аргумент 'није тачно да он спава'. „Садржај негације као семантичког предиката вишег реда”, сматрају аутори, „јесте увереност говорника у нетачност онога што се износи у пропозицији подређеној том предикату.” (Пипер и др. 2005: 964)

У даљем разматрању негације у овој *Син̄такси*, синтаксичка негације се класификује према начину изражавања на спољашњу и унутрашњу негацију. Под спољашњом негацијом подразумевају се случајеви у којима израз којим се негира није укључен у структуру реченице чији се садржај или део садржаја негира (без обзира да ли се ради о негацији у простој или сложеној реченици), као у примерима *Није̄ тачно да киша̄ љада* или *Не, киша̄ не̄ љада*. Унутрашња негација, пак, јавља се у простој реченици или у клаузи, јер је израз којим се негира дат у саставу предиката, као у примерима *Она не̄ с̄ава* или *Родит̄ељи се̄ бринӯ ш̄то она не̄ с̄ава*. Још једну класификацију негације аутори врше и према улози коју негација има у функционалној перспективи реченице, издвајајући тако контрастну и неконтрастну негацију.

Контрастна негација јесте унутрашња негација „чије је изрицање праћено имплицитним или експлицитним садржајем који се од садржаја исказа са негацијом разликује само у рематизованом делу, нпр. Није *Пера* познавао Миру (него је *Марко* познавао Миру)” (Пипер и др. 2005: 966), док неконтрастна негација у свом окружењу нема таквих садржаја, нити се њихово постојање очекује, као у примеру *Пера није познавао Миру*.

Аутори у оквиру посебне тачке разматрају и питања двоструке негације, за коју кажу да је једна особеност негације у словенским језицима и под њеним ужим значењем подразумевају случајеве у којима је у реченици употребљена одрична заменичка реч, а у предикатском делу реченице и одрична речца, као у примерима типа *Нико не чека*,⁵⁹ *Није ничији слуџа* и др. Двострука негација у ширем смислу односи се на случајеве употребе поновљене одричне речце у простој реченици или употребе различитих одричних речци у различитим деловима прости реченице, као у примерима типа *Ни Марко то није знао* или *Не, немој ми њрићи*. Двострука негације, према мишљењу ових аутора, у сложеној реченици има регуларан формални израз, док је опште значење реченице афирмативно, као у примеру типа *Не сматрам да не треба њражити друго решење*.

Вишеструком негацијом назива се употреба више од две одричне речи у истој реченици (уп. *Нико, никада и није о томе њроговорио*).⁶⁰ У сложеној реченици

---

59 На примеру парафразе реченица овог типа ‘Није тачно да неко чека’, аутори закључују да је употреба одричне речце у предикату таквих реченица функционално редувантна, али граматички обавезна.

60 Аутори се само осврћу на примере овакве употребе негације у простој реченици, у којима једна негација не потире другу, а потпуно из анализе искључују примере употребе вишеструке негације у којима једна негација потире другу, тј. у којима долази до множења негација у оквиру прости реченице.

вишеструка негација се може употребити у различитим клаузама исте сложене реченице и тада ће она подлећи логичком закону негације, као у примеру типа *Не верујем да ни он ни она неће доћи*.⁶¹

У оквиру посебне тачке разматрају се и одричне реченице са општом квантификацијом, тј. реченице у којима се јавља унутрашња негација и нека одрична заменичка реч (нпр. *нико*, *ништа*, *никакав*, *никада*, *никако*, и др.) или одрични заменички изрази (нпр. *ниједан*, *ниједном*, *ниједаред* и сл.) и формулише се правило да „одрична заменичка реч не може бити употребљена, ако нема негације у предикатском делу реченице”⁶² (Пипер и др. 2005: 975), при чему она у таквим примерима има функцију општег квантификатора. Ову њихову функцију аутори објашњавају поређењем реченица типа *Нико није доле-стиан* и *Сви су здрави*, које показује да због њихове денотативне истозначности и истозначности њихових предиката проистиче и „денотативна истозначност општих и одричних заменичких речи у њима као речи са истим денотативним опсегом, а то је општа квантификација са узајамно супротним сигнификативним значењем” (Пипер и др. 2005: 975).

Разматрајући негирање предлогом *без*, аутори примећују специфичности везане за дистрибуцију овог предлога,⁶³ као и чињеницу да су реченице са овом пред-

61 Значење ове реченице је, упркос њеној формално одричној структури, афирмативно ‘верујем да ће и он и/или она доћи’.

62 С друге стране опште заменичке речи (типа *сви*, *све*, *сваџији* и сл.) не могу се употребљавати у реченицама у којима у предикату постоји одрична реч. Аутори сматрају да се примери типа *Сви не раде* у значењу ‘нико не ради’ не могу сматрати одликом српског стандардног језика, при чему их треба разликовати од формално сличних примера са контрастном негацијом, типа *Сви не раде (али сви хоће илаићу)*, у значењу ‘не раде сви него само неки, а сви хоће плату’.

63 Употреба предлога *без* искључује употребу одричне заменице у истој именичкој групи (*без никој, *без ничеј и сл.), затим,

лошко-падежном конструкцијом (када је она употребљена са значењем опште квантификације) у целини синонимне са реченицама са двоструком негацијом, али без предлога *без* (уп. нпр. *Остали су без икоја и Немају више никоја*). У случајевима у којима уз предлог *без* не стоји заменица типа *ико*, без обзира да ли је предикат негиран или није негиран, не постоји њихова синонимија са реченицама са двоструком негацијом (уп. *Урадиће то без њеа, Без муке нема науке и сл.*).

У средњошколској граматици аутора Ж. Станојчића, Љ. Поповића (уп. Станојчић, Поповић 2008) негација је обрађена у оквиру поглавља о потврђним и одричним реченицама и то у оквиру тачака о општем и посебном негирању, те о двоструком негирању. Аутори истичу да се у предикатској реченици може говорити о реализовању или нереализовању ситуације која је њоме означена, захваљујући постојању потврђних и одричних глаголских облика, те у том смислу можемо разликовати потврдне и одричне реченице. Под посебним (парцијалним) негирањем аутори подразумевају сужавање обима негирања на један конституент (дакле, не негира се реализација ситуације у целини), које се обележава појачаним реченичним акцентом на датом конституенту (уп. *Марко није куйио КЊИГУ*) или стављањем наглашене одричне речце *не* испред конституента који се негира, при чему се иза таквог конституента у српском језику мора употребити напоредна конструкција са везницима *нео*, *но* или *већ* (уп. *Марко је куйио не КЊИГУ, нео/но/већ СВЕСКУ*). Опште (тотално) негирање односи се на негирање реализације садржаја у целини (уп. *Марко НИЈЕ куйио књиу*).

предлог *без* у конструкцијама са значењем опште квантификације тражи заменице са почетним *и-* (*ико*, *ишја* и сл.), увек се употребљава испред таквих заменица (*без икој, без ичеј* и сл.), и употреба предлога *без* у таквим случајевима искључује формалну негацију предиката у истој реченици.

Двоструко негирање у српском језику, према мишљењу Ж. Станојчића и Љ. Поповића, настаје употребом одричних заменица и прилога (типа *нико*, *нишѝа*, *никакав*, *ниѝе*, *никад* и сл.) уз обавезно негиран глагол, чиме се показује да се садржај реченице не односи ни на један дати случај (уп. *Он нишѝа не зна*).

П. Мразовић и З. Вукадиновић кажу да се под негацијом „podrazumeva функција појединих језичких елемената који имају за циљ да ospore нешто што је речено или написано” (Мразовић, Вукадиновић 2009: 772) и истичу да негација може бити на нивоу лексике (*усѝех - неусѝех*), на нивоу реченичних делова (*Дођи ћу, али не данас већ суѝра.*), реченице (*Он не чииа новине.*) и на нивоу текста (*Хоћеш ли дођи данас? - Не.*) Негаторима, тј. језичким елементима којима се нешто одриче, ауторке сматрају *не* и *ни*,⁶⁴ истичући при том да и неодређене заменице, прилози, конјунктори и партикула *и* имају своје одричне облике (*нико*, *нишѝа*, *никад*, *ниједном*, *ни...*). Негирање на нивоу лексике постиже се префиксима *не-* (код именица, придева и прилога) и *без-* (код придева и прилога), као и страним префиксима *а-*, *дис-*, *и-* и *ин-*. Сви ови префикси, тврде ауторке, поред компоненте одрицања имају и компоненту супротности. Негирањем на нивоу реченичних делова, тј. смештањем негатора *не* непосредно испред реченичног члана који се негира, врши се изузимање неког реченичног члана из целине реченице

64 По класификацији П. Мразовић и З. Вукадиновић негатори *не* и *ни* припадају класи негационих додатака којима се негира или одриче садржај целе реченице или неког реченичног дела. Поред негационих додатака, разликују се још и модификативни додаци (који модификују значење управног глагола, пр. *Ми радо одлазимо у ѝозоришѝе.*), ситуативни додаци (који садржај реченице одређују по времену, месту, начину итд. вршења радње, пр. *Јуче је цела ѝородица била у ѝозоришѝу.*) и субјективни додаци (који износе оцену или лични став говорног лица, пр. *Ми ћемо вероватно ићи у ѝозоришѝе.*)

(парцијално изузимање). Негирање на нивоу реченице (тотално одрицање) је, сматрају ауторке, најчешће и додају „Govornik odricanjem osporava nešto što postoji u vanjezičkoj stvarnosti, on odricanjem tvrdi nešto suprotno” (Мразовић, Вукадиновић 2009: 773). Када се негаторима *не* и *ни* врши негирање на нивоу реченице, они се зову реченичним негаторима, те они одричу садржај (пропозицију) целе реченице (пр. *Марко се не сећа ње жене*), када се, међутим, јави у реченици и још неки ситуативни додаток који се из свог неутралног положаја испред негатора помери у положај иза њега, информација ће се унеколико променити, будући да онда реченични негатори представљају у исто време и негаторе реченичних делова, при чему је парцијално изузимање у првом плану, тј. претеже њихово значење изузимања дела из целине над негирањем садржаја целе реченице (пр. *Он не долази данас, већ сутра*). Аутори разматрају и конгруенцију негација⁶⁵ као појаву нагомилавања негираних елемената у реченици, тј. употребу негираних заменица и прилога уз негирани предикат (уп. *Он никада није никога ништа није рекао о тој несрећи*). О двострукој негацији (без помињања термина) П. Мразовић и З. Вукадиновић успутно кажу да ће реченица бити потврдна, уколико се у њој јаве два негатора и наводе пример *Немој да не дођеш*. (= ‘Дођи.’) и *Он не жели да ти помогне, а не да не може*. (= ‘Може да ти помогне, али не жели’). У вези са конгруенцијом негација исти аутори примећују да се она јавља када се у реченицама употребе неодређене заменице, неодређени прилози и партикула *и* у одричном облику, те тада у реченици мора и лични глаголски облик бити обавезно негиран (пр. *Он никада није никога ништа није рекао о тој несрећи*).

65 Иначе су П. Мразовић и З. Вукадиновић овај термин прве увеле у србистичку литературу, као замену за термин двострука негација у свом првом издању *Грамаџике српског језика за странце* 1990. године (уп. Ковачевић 2004: 246 фуснота).

3. ПРОБЛЕМИ НЕГАЦИЈЕ У СИНТАКСИЧКИМ РАДОВИМА

Разматрајући однос између реченичне негације и негације појединих реченичних делова И. Грицкат (1961–1962) закључује да постоје случајеви у којима се негирањем личног глаголског облика негира цела реченица, тј. негира се веза датог предиката са датим субјектом, али да са друге стране постоје и случајеви у којима тек „мисаони процес или контекст, зависно од ситуације и од језика, обављају потребан избор стварно негираног појма реченице; они замењују такву везу подмета и прирока другом везом, где је све исто, али је негиран неки одређени члан исказа” (Грицкат 1961–1962: 117). Аутор даље подсећа на двојаку функцију коју средства за негирање могу имати, а односи се на могућност одрицања у ужем смислу, што се обично постиже речцом *не* и на могућност приписивања новог, антонимичног значења речима уз које стоји префикс *не-*. На овом месту И. Грицкат наводи и речи Ф. Миклошића који је још крајем седамдесетих година деветнаестог века писао о томе да „одрицање неке особине или ствари не значи њено укидање, порицање постојања, већ или изузимање њено из близине одн. из индивидуалности онога о чему се говори, или стављање онога о чему се говори изван такве особине, представљање тог предмета као друкчијег, као нечег другог” (Грицкат 1961–1962: 117).

Разматрајући опште смернице у српскохрватском језику у вези с негацијом, а путем поређења са руским

језиком, аутор долази до закључка да између ова два словенска језика постоји паралелизам једино у погледу негативних придевских (и неких прилошких) сложеница са значењем супротности, антонимичности, које у суштини представљају прасловенско језичко наслеђе (нпр. *неблагодан, незрео, неисцриван, нейорочан, нейравичан* и др.), а да су два негацијска елемента у овим језицима даље доживљавала различит развој. Тако И. Грицкат тврди да је у српском језику жива функција префикса *не-* за грађење именица којима се придаје неповољно значење (типа *небрај, нечовек, невреме* и др.), док у руском језику то није случај. Затим, насупрот српском језику у коме префикс *не-* само у ретким случајевима у сложеним именицама и придевима служи за одрицање (типа *нечлан, нехрвај, нейушач* и др.) у руском језику је тај творбени модел врло жив.

У српском језику је, даље, ретко грађење глаголских сложеница са *не-* (такве су само *немоћи, ненавидети* и *несијати*),⁶⁶ док су у руском овакви примери чешћи (*недодај, неделай, невзвидет* и др.)

За грађење глаголских именица типа *неисање, нечињање, нејојављивање* И. Грицкат каже да у српском језику оне постоје и у случајевима када одговарајући негирани глаголи не постоје као лексеме и сматра да је њихово значење слично терминолошким антонимима,⁶⁷ тј. оне нису антоними основних именица, нити имају значење придавања неповољне оцене, већ имају значење противстављања, искључивања.

И. Грицкат објашњава одсуство склоности српскохрватског језика да гради негиране речи (изузев у

66 И од ова три глагола само се први може сматрати негираним глаголом *моћи*, са нешто помереним значењем, док је други изразито застарео, одн. покрајински и у позитивном и у негативном облику, а трећи глагол није данас негирани облик глагола *сијати*.

67 Антоними типа *равнокраки – неравнокраки, инструментални – неисструментални, кристални – некристални*.

најстаријим продуктивним категоријама) чињеницом да српска реченица има једну изразиту тежњу, а то је негирање личног глаголског облика у предикату (независно од тога који је појам по смислу негиран),⁶⁸ што води порекло још из индоевропске епохе.

М. Павловић (1967) у свом раду *Неїационе вредносїи у реченици*, како сам истиче, разматра принцип супротности са опште језичке тачке гледишта, а посебну пажњу посвећује „објашњењима *їозийїивне* вредности негираности у реченици, дакле: ефекта супротног негационеј вредности одречнице „не” (Павловић 1967: 241). М. Павловић сматра да све тешкоће у објашњењу негације проистичу отуда што се негација сматра просто језичком категоријом, занемарујући при том чињеницу да негација, и принцип негирања уопште, представљају заправо „једну од најосновнијих категорија структуре Језика” (Павловић 1967: 242), јер се негација, односно негирање, може јавити у две варијанте „као одрицање у супротном смислу, и као супротан став (супротност у порицању)” (Павловић 1967: 242). Аутор то објашњава на примеру реченице *Нема јединсїва*, за коју каже да није идентична са ситуацијом *Има нејединсїва*, будући да глагол одрицања јесте супротан глаголу из другог примера, али зато „*нејединсїво* није одрицање, него порицање појма „јединство” (Павловић 1967: 243). М. Павловић, такође, сматра да се примерима типа *Није недошао* заиста потврђује присуство, али да је оно стилистички маркирано, тј. овакав исказ може да значи *не може се рећи да није дошао*, али уз једну стилистичку ‘ограду’, „јер тим доласком

---

68 И. Грицкат сматра да је тежња ка негирању личног глаголског облика у српској реченици у непосредној вези и са местом негацијске речце у односу на сложене глаголске облике, када се она смешта испред енклитичког облика помоћног глагола, а не испред инфинитива или радног придева (уп. *не бих чийїао* – *бих не чийїао, *нећу чийїаїи* – *ћу не чийїаїи и др.). О овоме више у Маретић 1931.

није искључена јасна пратилачка семантичка сенка: не од добре воље, не онако како се желело, не без неке резерве, без стрепње, без неповерења” (Павловић 1967: 243). А укидање негације без икаквих стилских ефеката, сматра аутор, може се постићи једино у случајевима идентичних функционалних елемената исте усмерености, као нпр. у примеру типа *Није да није* са значењем „јесте, тако је”.

М. Павловић говори и о сабирању негација, без употребе термина, и истиче да „одречни облик са „ни” не може негирати негацију” (Павловић 1967: 243), већ се њиме постиже појачавање негације, а не функционална супротност између нпр. *нико* и *није*, као у примеру *Нико није дошао*. Али зато у примерима типа *Нико није не дошао*, у којима у предикату имамо негиран и помоћни глагол и глаголски придев, удружује се субјекатско порицање са овом двостепеном негацијом у предикату, што води поништавању негативности, те добијамо значење „Свако је дошао”, тј. „Сви су дошли”.

Разматрајући опште одлике негације, М. Павловић каже да треба инсистирати на томе да негација јесте у ствари став и да треба истаћи и емотивну вредност негирања,⁶⁹ али да ипак у све то треба унети извесна ограничења, јер поред тога што негација може унети емоционалну обојеност, постоје искази са негацијом у којима је тон исказа сасвим мирна констатација, неутрална и без икаквих емоција (што посебно може бити често у научном, новинском, па чак и књижевноуметничком стилу).

В. Петровић (1991) истиче да „Негација уз глаголе перцепције у референцијалној (правој временској) употреби говори о томе да субјекат не региструје звучне или светлосне утиске (Упореди: *Чујем ње /саг/ — Не чујем ње /саг/; Видела сам најџиис — Нисам видела најџиис*), да-

69 О емотивној вредности негације детаљно је говорио и Ван Гинекен (уп. Ван Гинекен 2018).

кле, одриче се у датом моменту, садашњем или прошлом, пријем одређених дражи које потичу од означених објеката. Уколико се исти глаголи употребе генерички (у тзв. не-референцијалној ситуацији), онда негација пре може да се веже за перципијента (онога који прима опажаје) тако што му се одриче нека његова по правилу урођена способност (вида или слуха) или се пак упућује на негативан, неповољан став перципијента у односу на објекат перцепције. Нпр. *Уши имају, а не чују* (PMS — PMX); *Слепац не види* (PSАНУ); *А ѿврх ѿоїа не може дан ѿодбана жива їледайїи* (PSАНУ)” (Петровић 1991: 84). „Негација у исказу *Он не види добро* везује се заправо за прилог (*не добро неїо слабо*), јер је у питању извесно одступање од вредности која се сматра просечном” (Петровић 1991: 85).

„Увођењем податка о објекту уз негирани перцептивни глагол мења се семантички тип исказа, предикати у њима су индикативно употребљени. У тим исказима (нпр. *Он ме не види*) објекту се одриче присуство у пољу визуелног опажаја субјекта, иако је тај објекат фактички ту. Истовремено негација уз глагол не имплицира нереализовање перцептивне радње (*Он види не мене*), јер негирање једног објекта не значи укидање других објеката” (Петровић 1991: 86–87). В. Петровић истиче и да негација уз глагол може глаголу променити значење, какав случај имамо у примеру *не їледайїи* у значењу ‘не подносити кога’, заправо, „негацијом у датој конструкцији (*Не моїу їа їледайїи / видейїи*) не пориче се перцепирање означеног објекта, који чак може бити предмет визуелног опажаја, већ се упућује на крајње неповољан за објекат однос носиоца перцептивне радње и последицу таквог става: намерно нереаговање на присуство објекта” (Петровић 1991: 87).

С. Ристић (уп. Ристић 2004) разматрајући творбени аспект негативних сложеница каже да се појачана продуктивност лексичких јединица са префиксом *не-* у савременом језику доводи у „везу са променама и развојем

функционалних стилова, као и са најновијом појавом експресивизације говора и језика (Ристић 2004: 100).

Аутор истиче да је без обзира на тежњу ка формалном негирању личног глаголског облика при семантичком негирању у реченици формална позиција негације важна за целокупни семантички садржај исказа. Позиција негације уз непредикативни реченични члан јавља се и као сигнал додатних прагматичких садржаја и стилских ефеката. „Негирање предиката („личног глаголског облика“), логичке везе између субјекта и предиката, представља примарну синтаксичку функцију партикуле *не* која формира истиносно фактивно значење исказа. Префикс *не-* реализује сасвим другачију, али опет примарну функцију, функцију семантичког оператора и модификује пропозиционо значење основне речи (исп. Арутјунова 1998: 830–833)” (Ристић 2004: 100).

Ауторка даље наставља да И. Грицкат није била у праву када је тврдила да су значења одрицања у сфери творбе у српскохрватском језику веома ретка ван најстаријих категорија, а да неке речи које имају нијансу ублажавања негиране особине (*нелей, недодар,...*) звуче као да су вештачки направљене, при чему је свој став оправдала чињеницом да „када је реч „о неекспресивном казивању” и домену нормираног”, српскохрватски језик „тежи да негира лични глаголски облик у предикату”, а да „експресивно казивање може увек, па и у овом случају да стоји ван норми” (Грицкат 1961/62, цитирано према Ристић 2004: 101).

Потврду за свој став С. Ристић налази у чињеници да у централном делу лексичког система савременог српског језика стоји велики број немаркираних неутралних негираних именица (које показује и Речник САНУ), те да је и у Рјечнику ЈАЗУ честа употреба префикса *не-* код именичких, придевских и прилошких сложеница. Она, такође, подсећа и да се у Рјечнику ЈАЗУ указује на

„разлику између две примарне функције негације *не*, функцију синтаксичке и функцију лексичке негације, и на немогућност њихове међусобне замењивости у српском језику” (Ристић 2004: 101–102). Ауторка у свом раду показује на примерима употребе негираних именица (бирајући при том ретке примере негираних именица са значењем одрицања, употребљене у стереотипним текстовима из фолклорног и народног говора да би показала старину и континуитет разматране појаве у српском језику) неке могућности замењивања синтаксичке негације лексичком. Она наводи примере из Речника САНУ типа *О вило, невило!* и *Пошаљи ми сишо несито, њо дје-џеџу недјетету!* и објашњава да је у њима „загонетност епске формуле заснована на игри речи, а нефактивност њеног садржаја, задавање задатка који се не може испунити, исказана је не предикатима него наведеним негираним именицама” (Ристић 2004: 103).

4. ПРОБЛЕМИ НЕГАЦИЈЕ У СТРАНОЈ ЛИТЕРАТУРИ

Ван Гинекен (уп. Ван Гинекен 2018) негацију посматра у светлу њене психолошке природе и долази до закључка да то може бити објашњено чињеницом да негација у природним језицима није логичког карактера, већ емоционалног и да она представља израз ‘осећања отпора’. Он каже и да се негација у логичком и математичком смислу, када две негације поништавају једна другу, никада у изворном облику не појављује у језику, осим у изолованим центрима цивилизације и никада не продире у говорни језик. Важност Ван Гинекенових погледа на негацију, која су у свом времену била нови искорак у поређењу са традиционалним логичким концептом проблема негације, на прави начин је призната у Јеспересеновој монографији *Negation in English and other Languages*. О. Јесперсен (Јесперсен 1917) се у суштини слаже са Гинекеновим мишљењем о емоционалном карактеру двоструке негације, али има и неке замерке на поједине делове његове теорије. Једна од ових замерки тиче се наводне примитивности двоструке или вишеструке негације.

Проблеми негације су већ годинама уназад једна од најдеталније обрађених тема у генеративној граматици. Још је 1964. године Клима својим делом *Negacija u engleskom (Negation in English)* дао подробну и комплетну синтаксичку анализу овог феномена. Још ближе семантички обим негације је широко дискутован у бројним

радовима Џекендофа, Лејкофа, Кардена и многих других (уп. Џекендоф 1969, Лејкоф 1980, Карден 1976). Мада су значајни погледи на суштину негације изложени у овим делима, ниједан покушај није учињен да се направи једна јединствена теорија негације.

О. Јесперсен примећује да нам историја изражавања негације у различитим језицима омогућава да будемо сведоци различитих померања: оригинални негативни маркер је прво ослабио, онда је постао недовољан и стога ојачао, обично кроз неке додатне речи, и ово би у оваквом поретку могло да се осећа као правило негације и могло би да у следу времена постане предметом истог развоја оригиналних речи.⁷⁰ Јесперсен је своје тврдње поткрепио примерима из француског, енглеског и данског, из три језика у којима је могуће наћи ове цикличне процесе слабљења, јачања и замене.

Са друге стране постоји природна тенденција, такође у корист јасноће, да се одрицање смести на почетак, као прво, или у сваком случају што је пре могуће, врло често непосредно испред појединачних речи које постају негативне (уп. Јесперсен 1917).⁷¹

Процес о коме говори О. Јесперсен до данас је описан за многе језике различитих језичких породица и представља изазовну основу за многобројна међујезичка и типолошка истраживања. Примећено је да се различити језици налазе у различитим фазама овог процеса

---

70 „The history of negative expressions in various languages makes us witness the following curious fluctuation: the original negative adverb is first weakened, then found insufficient and therefore strengthened, generally through some additional word, and this in its turn may be felt as the negative proper and may then in course of time be subject to the same development as the original word” (Jespersen 1917: 4).

71 И. Грицкат (Грицкат 1961/62: 117) каже „да постоје језици, међу које спада и српскохрватски, у којима се и при семантичком негирању појединих појмова у реченици или реченичних чланова тежи ка формалном негирању личног глаголског облика”.

и да врло често, како је то уосталом и сам О. Јесперсен истакао, читав процес може да отпочне поново након обнављања. Иако је О. Јесперсен у свом раду објаснио суштину овог процеса, каснија типолошка и међујезичка истраживања омогућила су нове погледе на описану серију процеса, који објашљавају историјски развој изражавања негације у различитим језицима, од једноставног превербалног маркера негације, преко дисконтинуираног маркера (који се односи на негативне елементе и пре и после глагола), а онда у неким случајевима и кроз губљење оригиналног превербалног маркера у наредној фази, и дала су за право шведском лингвисти О. Далу да конструише термин Јесперсенови кругови (*Jespersen's cycles*) и први пут га употреби 1979. године у раду *Типологија реченичне неїације* (*Typology of Sentence Negation*).

О. Дал је утврдио три фазе овог процеса, које је именовао фазама I, II и III. У фази I негација је изражена једним превербалним елементом, у фази II и превербални и поствербални елемент је обавезан, док у фази III превербални елемент постаје необавезан или се губи.⁷²

Илустроваћемо ово још само примером енглеског језика, који је кроз Јесперсенове кругове прошао врло рано у својој историји, у староенглеском '*I didn't see*' могло је да буде исказано као '*ic ne seah*', онда је појачано речју *nawiht* '*no thing*' у средњеенглеском '*I ne saugh nawiht*', што је ко-

72 Објашњење је илустровано примерима из разних фаза развоја француског језика:

Фаза I	jeo ne dis. (старофранцуски) I NEG say 'I do not say'
Фаза II	je ne dis pas. (савремени стандардни француски) I NEG say NEG 'I do not say'
Фаза III	je dis pas. (савремени колоквијални француски) I say NEG 'I do not say.'

начно довело до 'I saw not' у раном модерном енглеском. Исти тип развоја примећен је и у другим германским језицима, као што су немачки и холандски на пример, који развијају сопствене постпоноване негативне партикуле (речце), редом *nicht* и *niet*.

Разматрајући двоструку негацију (у његовој терминологији *double negation*), О. Јесперсен истиче да када логичари инсистирају на томе да две негације дају афирмацију њихово правило није поткрепљено актуелном употребом у различитим језицима и стога би било погрешно делити језике на оне који следе ово правило и на оне који га не следе, јер детаљнијим увидом може се закључити да упркос великим разликама међу језицима у овом погледу, постоји један принцип који лежи у основи и чини подлогу за двоструку негацију у свим језицима.

Без обзира на чињеницу што изгледа да постоји универзално правило у свим језицима да две негације дају афирмацију (ако су обе специјална негација привучена од исте речи, што се обично дешава када се *not* налази испред речи која представља негативан појам или испред оне која садржи негативни префикс, додаје О. Јесперсен), морамо приметити да двострука негација увек модификује идеју, резултат читавог израза са двоструком негацијом јесте нешто другачији од једноставне идеје исказане позитивно (О. Јесперсен илуструје своје запажање примерима *not without some doubt* није исто што и *with some doubt*, или *not infrequently* јесте слабије од *frequently*⁷³). Психолошки узрок овоме аутор види у чињеници да заобилазни пут кроз истовремено поништавање две негације слаби менталну енергију слушаоца и имплицира да говорник има одређену дозу оклевања која није присутна када он изговара једноставно позитивну идеју.

---

73 О. Јесперсен додаје да су овим примерима слични и примери реченица са имплицитном негацијом: као *I do not deny*.

О. Јесперсен је примере са више пута израженом негацијом у реченици поделио на две класе, па тако, имамо случајеве у којима поновљена негација није афирмација, него негација и случајеве у којима је поновљена негација афирмација. Примере у којима поновљена негација није афирмација О. Јесперсен зове термином двоструко привлачење (*double attraction*). Ови случајеви настају, сматра он, уколико су истовремено задовољене обе тенденције: једна је постављање негације уз глагол и друга која тежи спајању негативног елемента са неким речима способним да приме негативни префикс. На овај начин настају реченице са двоструком, троструком или четвороструком негацијом.⁷⁴

О. Јесперсен ће нагласити и емоционални карактер поновљене негације, мада има и оних оних који сматрају да је ово јачање пре резултат него мотив понављања негација. У наставку О. Јесперсен разматра становиште Ван Гинекена о негацији као изразу 'осећања отпора', које каже да ако погледамо *not*, као израз *нишџа сем одбијања* (искључиво одбијање), онда је лако да увидимо да је потребно у реченици да елемент негације буде изнова и изнова поновљен као најефектнији израз одбијања. Ова идеја је по Јесперсеновом мишљењу прилично примитивна, пре свега зато што је заснована не на основу сазнања о природном мишљењу, већ на основу жеље да

---

74 Ово је било убичајено у староенглеском, а у елизабетинском знатно ређе. О. Јесперсен каже да не може са сигурношћу да објасни како је ово нагомилавање nestало за само два века, и он изражава сумњу да може бити случајно да нема примера од почетка 17. до краја 19. века, кад је примећено да у говору кокнија овакви случајеви постоје и у свакодневном говору.

У данском је, на пример, нагомилавање негација изузетно ретко, у шпанском није уопште ретко, као што није ретко ни у словенским језицима, у грчком је понављање негације врло често, у мађарском имамо такође сличан феномен, а он је чест и у другим језицима, а откривен је и у банту језицима.

се објасни овај граматички феномен. Јесперсен подвлачи и да не може да замисли да је неки наш примитивни предак када би говорио 'он не спава' ('*he does not sleep*') имао идеју 'хајде да појединемо идеју о спавању вези са њим' ('*let us the resit the idea of sleep in connexion with him*'), већ сматра да је он то разумео на исти начин на који ми то и данас разумемо.

Аутор, такође, истиче да у то време постоји теорија која постаје тренд, а коју следе многи истраживачи, која се враћа Кантовој подели категорија што води разликовању квалитативне (*qualitative negation*) и квантитативне негације (*quantitative negation*). Код квалитативне негације глагол и цела реченица је одрична ('*the man is not trully happy*'), а код квантитативне само је део реченице одричан ('*no man is trully happy*'). Претпоставка је да су обе ове негације постојале у језику одвојено и онда је касније дошло до њихове комбинације у неким језицима, на шта се гледа као на виши и логички развијенији ступањ.

Ако кренемо овом линијом закључивања, неки закључци се сами намећу. Кантова подела категорија није без мана, сматра О. Јесперсен, јер Кант не гледа на негацију некада као квантитативну некада као квалитативну, него је увек сматра квалитативном. О. Јесперсен има другачије виђење и мисли да негацију треба посматрати увек као квантитативну. Овај свој став он објашњава на примеру реченице 'он не спава' и каже да ми ту указујемо на количину спавања само што је та количина једнака нули. О. Јесперсен зато изводи закључак да разлика између ове две негације (квантитативне и квалитативне) није у форми изражавања, јер је она увек иста, већ у две врсте идеја које негирамо. У такозваној квалитативној негацији идеја која је негирана је у суштини неквантитативна, док је у квантитативној она квантитативна. Аутор сматра да ако су неке нације хваљене због свог високог логичког развоја и ако могу да разумеју разлику између квалита-

тивне и квантитативне негације и могу да их комбинују, чудно је да су оне ту праксу касније изгубиле, као што се десило у енглеском и немачком језику.

Сва ова Јесперсенова схватања воде ка закључку да нико није у праву: логично је да је једна негација довољна, али две или три у истој реченици не могу се назвати нелогичним, оне су просто редундантне, вишак, а то може бити позитивно са стилистичке тачке гледишта, као уосталом и било које понављање у позитивним реченицама. Двострука негација се јавља под утицајем јаког утицаја ове две горе наведене тенденције, једне да привуче негацију глаголу, а друге да привуче префикс ка речима које су способне да приме негацију, што може бити задовољено у истој реченици. О. Јесперсен сматра и да се може рећи да је потребна већа ментална енергија да се обезбеди негативно значење само једном негацијом, која мора да буде запамћена и од стране говорника и од стране слушаоца током читавог исказа, него ако се понови негативна идеја (и ако се понавља) увек када то случај дозволи.

Разматрајући питања негације већина страних истраживача реченице са негацијом дели на оне у којима је негиран предикат и то искључиво глаголски предикат и на оне у којима имамо негиран неки други тип предиката, полазећи од чињенице да се стратегије негације различито остварују у ова два типа примера, те у том смислу основни појам који се у литератури среће јесте појам стандардне негације⁷⁵ (енг. *standard negation*) под којом се подразумевају стратегије негације које се користе у реченицама у којима је предикат пунозначни глагол (какав случај имамо нпр. у енглеској реченици *Mary doesn't sing*). Овај тип негације се често назива и вербална негација (*verbal negation*), за разлику од невербалне негације која

---

75 Уп. Дал 1979, Миестамо 2005, Веселинова 2009 и др.

се односи на негацијске стратегије коришћене у реченицама са именским предикатом (нпр. енгл. *Mary is not a nurse / happy*).

У литератури на енглеском језику често се користи и термин егзистенцијална негација (*existential negation*), будући да већина истраживача сматра да су у већини језика егзистенцијалне реченице⁷⁶ негиране стратегијама другачијим од оних у реченицама у којима је предикат пунозначни глагол (нпр. енгл. *There are no wild cats*). У употреби су и термини локацијска негација (*locative negation*), као и посесивна негација или негација посесије (*negation of possession / possessive negation*).

---

76 „*Existential sentence* refers to sentences which state the plain existence of an object and typically show one or more of the following characteristics: non-referential subject, typically marked by a non-prototypical subject marking; word order that differs from dominant word orders in language X; special agreement or no agreement between subject and predicate (whenever agreement is relevant); a predicate (item) with a special morphology.” (Веселинова 2009: 195).

V ДВОСТРУКА НЕГАЦИЈА

У нашем раду термин двострука негација користиће се у оном значењу које му придаје Р. Симеон (Симеон 1969: 892) „двапут изражена негација у саставу једне изреке”, а које детаљно образлаже М. Ковачевић у свом раду (уп. Ковачевић 2002), истичући да „уколико у једној реченици имамо најмање двапут употријебљене реченичне негаторе *не* или *ни*, с тим да један од њих негира (суб)предикат, говоримо о двострукој негацији” (Ковачевић 2002: 14). Из овога логично следи да се термин двострука негација примењује и за случајеве у којима се у реченици појављује и више од два негатора, тј. термин двострука негација хиперординиран је термину вишеструка негација.

Како из горе наведене дефиниције јасно следи да двострука негација у себи садржи и лексичку и реченичну негацију, нужно је на овом месту истаћи основне карактеристике оба ова типа негације, а у складу са у литератури већ изнетим ставовима у вези са овим питањима, који ће бити коришћени и у овом раду.

Термин *лексичка негација*, као и већину осталих термина у вези са проблемима негације, сем где то није другачије назначено, користићемо у оном значењу које му придаје М. Ковачевић (уп. Ковачевић 2002) у својој монографији о негацији, а у којој он под лексичком негацијом подразумева негацију именичких, придевских, прилошких и заменичких речи, која се остварује домаћим префиксима *не-* и *без-* (код именица, придева и прилога) и префиксом *ни-* (код заменица и заменичких прилога), и префиксима страног порекла *а-*, *дис-*, *и-* и *ин-*.

Под *йарцијалном* и *шојалном* негацијом подразумеваћемо две врсте негације с обзиром на опсег реченичног

садржаја који се негира, при чему се парцијалном негацијом одриче садржај неког дела реченице, док се тоталном негацијом одриче цео реченични садржај.

Будући да се појединачне лексеме увек у реченици употребљавају у функцији неког реченичног члана, јасно је да ће лексичка и реченична негација имати велики број додирних тачака. Оне се се додирују у првом реду на творбеном плану, будући да су негатори *не* и *ни* и лексички и реченични негатори, који се при реченичној негацији различито понашају. Негатор *ни* је увек лексичко-реченични негатор, јер увек долази у улози префикса⁷⁷ и изазива тоталну негацију. Он се употребљава само при негирању предиката израженог морфолошки сложеним глаголским облицима у чијој творби учествује глагол *дйѣи*, а при негирању било ког другог реченичног члана (који захтева и негацију предиката) такође је префикс. Негатор *не* у већини случајева у реченици наступа самостално а не као префикс. М. Ковачевић (Ковачевић 2002: 14) као изузетак од непрефиксалне употребе негатора *не* наводи само негиране сложене глаголске облике с енклитичким облигом глагола *хѣѣи*, типа Ја *нећу* доћи и неколике глаголске лексеме с *не*- префиксом, као што су *немаѣи*, *недостѣјаѣи* и *ненавидѣѣи*.

Тотална реченична негација подразумева негацију предиката реченице без обзира на то негира ли се он негатором *не* или негатором *ни* (што иначе зависи искључиво од типа творбе глаголског облика у предикату). Употреба негираног предиката у реченици може бити

---

77 Једини случајеви у којима негатор *ни* није у улози префикса јесу они у којима он има улогу негативног интензификатора, нпр. Није знала *ни* она, који у нашем раду неће бити детаљно разматрани, већ ће се у оним случајевима у којима то буде било неопходно за нашу анализу само успутно објашњавати. Детаљну анализу правила употребе интензификатора *ни* и *и* у српском језику налазимо у монографији Ковачевић 2002.

једнострука, будући да негација предиката за собом не повлачи нужну негацију нити једног реченичног члана, односно „сви преостали чланови реченице уз негирани предикат могу бити у потврдној форми, као нпр.: Јован јуче *није чийао* Андрића” (Ковачевић 2002: 15), што потврђују и примери из нашег корпуса:

Bogojević tvrdi da sitem za odsumporavanje *није radio* zbog niskog kapaciteta rafinerije. (Политика, 30. 4. 2010, 15); Актуелни светски првак Американац Тајсон Геј *није трчао* у олимпијском финалу. (Спорстки журнал, 15. 7. 2009); Момир *није желео да увреди* Машу после романтично проведене вечери. (www.facebook.com); итд.

Што се тиче употребе негираних неких других реченичних чланова, ситуација је нешто сложенија. М. Ковачевић (уп. Ковачевић 2002) је показао да одричне лексеме с префиксом *не-* или било којим другим префиксом, сем са префиксом *ни-*, нужно не захтевају негацију предиката реченице, тј. не изазивају тоталну негацију, што илуструјемо примерима преузетим из поменутог рада, нпр. *Нерасйоложени* људи *нерадо* ПРИЧАЈУ о свом *нерасйоложењу*, *Аморалисти* радо ГОВОРЕ о *аморалности*, *Дисхармонија* ЈЕ супротна хармонији, *Инйранзийивности* ЈЕ особина неких глагола и сл. (истицања преузета из оригинала).

Разлике у понашању *не* и *ни* негатора при негацији било ког другог реченичног члана, сем предиката, далеко су веће. И о овим разликама детаљно је писао М. Ковачевић (уп. Ковачевић 2002), те ћемо ми на овом месту цитирати правила⁷⁸ која је он успоставио у вези са понашањем *не* и *ни* негатора у реченици:

а) правило: „Уколико се у било којој синтаксичкој позицији употрејеби лексема негирана било којим негативним префиксом, сем префиксом *ни*, то не условљава упо-

78 Сва правила цитирана према Ковачевић 2002: 16–29.

требу негиране форме ни предиката ни било ког другог реченичног члана. Друкчије речено, лексема негиране неким префиксом, сем префиксом *ни-*, према свим осталим члановима реченице стоје у погледу (не)употребе негације у односу *констелације*, тј. неусловљености.”

За употребу лексема негираних префиксом *ни-* ситуација је другачија, тј. употреба лексема негираних *ни-* префиксом у било којој синтаксичкој функцији (субјекта, објекта, атрибута или адвербијалне одредбе) нужно захтева и негацију предиката.

б) правило: „Уколико је одрична *ни-*лексема подређени члан глаголском прилогу или процесуалном глаголском придјеву, она не захтијева негацију предиката него само негацију тог синтагматски јој надређеног члана (тј. правило о двострукој негацији односи се само на структуру коју чине глаголски прилог или глаголски придјев са својим субординираним члановима).”

Комбинацијом ова два правила долазимо и до појма који ће бити детаљно разматран у тачки VI, а то је појам *конјуренција негација* или *слањање негација*, који ћемо, следећи М. Ковачевића (2002), дефинисати као нужну употребу универзалних одричних квантификатора у свим осталим синтаксичким позицијама у реченицама са негираним предикатом и универзалним одричним квантификатором у макар једној синтаксичкој позицији. Ову нужност у језику потврђују и примери из нашег корпуса:

Ту више **нико ништа није** могао *промени*ти, јер је Мара имала право да одређује своју даљу судбину. (В. Николић, 462); Скинуо је слику кајзера и окачио икону изнад радног стола за којим **никада ништа није** радио. (С. Басара, 270); Напокон и василеус се реши да исказе силу изненађења, те је сада било сасвим сигурно – така дара још **нико никада није** искао! (Г. Петровић, 22); Док све оне мучне сумње и колебања, које је победа распр-

шила као маглу и које сад настоји и сам да заборави, **неће никад нико видети ни сазнати**. (И. Андрић, 277); Одиста, својеглава браћа нису погазила задату реч, од тада – **нико – никада – никоме – није прекорачио** праг куће. (Г. Петровић¹, 259); Викаће и алакати, па ће се и смирити, а од вике **није никад ником ништа било**. (И. Андрић, 163); итд.

У већ цитираном раду М. Ковачевића два правила се односе на појаву која ће у нашем раду бити детаљно разматрана у тачки VII, а позната је под термином *логичко-математичка неїација* или *множење неїација*. Реч је о појави да се у неким реченицама не остварује симетрија између негиране форме предиката реченице и одричног значења реченице, тј. у свим реченицама са именским предикатом уколико се уз негирани копулативни глагол негира и лексичко језгро именског предиката, неће доћи до сабирања, већ до множења негација унутар предиката, те ћемо имати формално негирани предикат, али афирмативну семантичку вредност исказа, што је формулисано следећим правилом: „афирмативну семантичку вриједност имају двоструко негирани именски предикати у којима уз негирану копулу у позицији лексичког језгра именског предиката долази одрична лексема префигирана било којим негативним префиксом изузев префиксом *ни-* (Ковачевић 2002: 25), а што је потврђено и примерима из нашег корпуса:

Generalni menadžer košarkaške Jadranske lige Roman Lisac rekao je novinarima da **nije nemoguće** da Beograd bude domaćin završnog turnira, a ocenio je i da se bliži vreme kada će navijači moći da putuju na gostovanja u regionu. (<http://www.sportske.net/vest/kosarka/kako-u-hrvatskoj-i-sloveniji-gledaju-na-srpsku-dominaciju-116005.html> 18. 2. 2013); „Nismo uspeli da branimo trojku i Igokea je zasluženno pobedila kao što **ne bi bilo nezasluženno** ni da

smo mi pobedili”, rekao je Vlada Vukočić. (<http://sport.blic.rs/Kosarka/Domaca-kosarka-i-ABA/226806/Vukoicic-Trka-je-gotova-Igokea-ce-bit-prva> 19. 1. 2013); Преводи на француском језику показали су се од великог значаја и онда када норма на енглеском језику **није нејасна**, али код стручног редактора постоји трачак сумње у њено значење. (Наслеђе 23, 2012, 166); А, **није нетогице** da krenem i u trenerske vode – rekao je Petković (Вечерње новости, 11. 4. 2011, 35); итд.

VI КОНГРУЕНЦИЈА НЕГАЦИЈА

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Из литературе је познато (уп. Ковачевић 2004: 12) да у српском језику увек долази до усаглашавања форме предиката и форме, у реченици употребљеног, одричног универзалног квантификатора. Из тога следи да постоји слагање између негираног предиката и одричног универзалног квантификатора, за које у литератури срећемо термине *конјруенција нејаиција* (Мразовић, Вукадиновић 1990), *слајање нејаиција*, *двојна нејаиција* (Белић 1950), а често и термин *двосирука нејаиција*,⁷⁹ које илуструјемо примерима из нашег корпуса:

Од тог тренутка, он **није** више **никоме ништа дуговао**, нити је коме припадао. (В. Николић, 57); Али **не могу никоме ништа пребацити**; овај свет је ипак овај свет, дакле свет палих бића – пакао. (С. Басара, 230); Док све оне мучне сумње и колебања, које је победа распршила као маглу и које сад настоји и сам да заборави, **неће никад нико видети ни сазнати**. (И. Андрић, 277); **Нигде не беше њрајова** стопала, **ниједна вода немаше дрод**,... (Г. Петровић, 42); **Никада не заборавите** да зло у последње време носи маску добра. (С. Басара, 184); И **никад** те више **неће познати** не твоје француско огледало, него ни очи твоје рођене мајке. (И. Андрић, 139); итд.

Горе наведене реченице из корпуса као илустрација, а заправо све оне реченице у којима долази до конгруенције негација, тј. до сабирања негација, представљају

---

79 Сагласно овоме, слагање постоји и између потврдног предиката и потврдних универзалних квантификатора, за које се користе термини *конјруенција афирмација* или *слајање афирмација*.

језички израз судова које у логици обухватамо термином универзални негирани судови (више о логичкој подели судова у одељку II). Следствено томе и реченице у којима се остварује конгруенција афирмација јесу језички израз логичких универзалних потврдних судова.⁸⁰

Према томе, *конјункцијом негација* сматраћемо „*нужно слагање универзалних одричних квантификатора у различитим синтаксичким позицијама (функцијама) уз негиран предикат реченице*” (Ковачевић 2002: 20). Ово слагање одричних елемената на формалном плану подржава логички статус одричности реченице: „*уколико је предикат (једноструко) негиран, и садржај реченице је одричан. Остали негирани чланови само подржавају одричност предиката*” (Ковачевић 2002: 21).

Конгруенција негација се у савременом српском језику готово увек остварује у реченицама са негираним предикатом израженим неким личним глаголским обликом и *ни*-лексемама које су синтаксички зависне од таквог предиката. У таквим случајевима *ни*-лексеме имају одрично значење и као универзални одрични квантификатори оне се односе на „*објекте квантификације узете у целини, односно на све елементе извесног објекта квантификације без изузетка, уколико је у питању сложени објекат*” (Пипер 1981: 96). Но, поједине *ни*-лексеме, „*а посебно лексема нишћиа и никакав, могу имати и потврдно зна-*

---

80 У српском језику може доћи и до неслагања између негираног предиката и типа употребљеног универзалног квантификатора, те такве реченице и не представљају израз универзалних негираних судова, већ „*уколико се у реченици уз негирани предикат употребе потврдни универзални квантификатор, реченица добија значење еквивалентно значењу партикуларној потврдној суду*” (Ковачевић 2004: 13), на пример *Сви нису дошли на посао* у српском језику нема значење ‘*нико није дошао на посао*’, већ значење ‘*неки су дошли на посао, а неки нису*’. Партикуларна негација неће бити предмет нашег интересовања у овом раду, али ћемо, тамо где то буде било неопходно, указивати на неке њене особине.

чење” (Ковачевић 2004: 246), а то је чест случај у књижев-
ноуметничком и научном функционалном стилу, те се у
тим случајевима формално одричне заменице и прилози,
будући да имају потврдно значење слажу са потврдим а
не са одричним предикатом (више у Ковачевић 2004).

У литератури, а посебно се то односи на страну лите-
ратуру, једно од основних питања које привлачи истра-
живаче у вези са конгруенцијом негација јесте питање
о обавезности употребе негираних универзалних кван-
тификатора у реченицама са негираним предикатом. У
одељку III смо истакли да се различити језици различито
понашају када је у питању обавезност употребе негира-
ног предиката у реченицама у којима је у било којој син-
таксичкој позицији употребљен универзални одрични
квантификатор. Стање у савременом српском стандард-
ном језику је такво, како ћемо ниже примерима из кор-
пуса и потврдити, да он припада класи језика са дослед-
ном конгруенцијом негација.⁸¹

Полазећи првенствено од материјала старочешког
језика у коме су потврђене конструкције са слагањем
негација (као у примеру *Nikto nevie*) и конструкције са
негираним универзалним квантификатором у иницијал-
ној позицији и одсуством негације предиката (NEGQ +
NEG V) (као у примеру *Nikto vie*), а са ослонцем на ста-
рије радове о овом питању (Матезијус 1947, Вачек 1947),
Х. Кшишкова (уп. Кшишкова 1968) износи тврдњу да су
конструкције са слагањем негација током историјског
развитка посебних словенских језика потиснуле кон-
струкције са одсуством негације предиката.

---

81 У једном од наших претходних радова (уп. Петковић, Поло-
мац 2013) показали смо на примеру употребе конструкција са кон-
груенцијом негација у старосрпском језику од XII до XV века да је у
српском језику остварен континуитет када је конгруенција негација
у питању, те да се не може говорити о присуству синтаксичке про-
мене у вези са овом појавом.

Теорија Х. Кшишкове (Кшишкова 1968: 25–32) о развоју конструкција са слагањем негација у словенским језицима одлучујућу улогу придаје позицији негираног универзалног квантификатора. Изостајање негације предиката у конструкцијама NEGQ + NEG V објашњава се препозицијом негираног универзалног квантификатора, у којој је он способан да довољно јако сигнализира негацију целокупне реченице.⁸² Обавезно негирање предиката уколико је негирани универзални квантификатор у постпозицији (NEG V + NEG Q) указује на то да се језгро синтаксичке негације у овом типу конструкција помера на негирани предикат. Овакве конструкције представљају прелазни ступањ у развоју конструкција са слагањем негација, будући да се аналогijом према њима, негација предиката успоставља и у конструкцијама NEG Q + NEG V (NEG Q + NEG V > NEG Q + NEG V).⁸³ Прихватајући одређење В. Матезиуса (уп. Матезиус 1947) о томе да се у

---

82 На сличан начин ову промену објашњава М. Хаспелмат (Хаспелмат 1997: 210–213) позивајући се на општи принцип да се негатор поставља што раније у реченици, и изнад свега испред глагола, како би се осигурала што ефикаснија комуникација (уп. и Јесперсен 1917: 5–6, Хорн 1989: 450).

83 Уп. Кшишкова 1968: 25: „Существование единой негации и двойной негации, ограниченное позицией с препозицией отрицательного местоимения, в некоторых случаях даже засвидетельствованное господство единой негации, но обязательная негация глагола при постпозиции местоимения представляют собой, по-видимому, переходную ступень между одной негацией и негацией двойной. Вероятно двойная негация сперва распространилась при постпозиции отрицательного местоимения, под воздействием не выясненных пор причин. Распространение двойной негации, т. е. негации глагола и местоимения, также в предложениях с препозицией местоимения является, по-видимому, результатом влияния аналогии. Обобщение двойной негации в одной позиции имело следствием распространение ее также в другой позиции, результатом чего постепенно становится последовательно употребление двойной негации независимо от позиции”.

реченицама са двоструком негацијом негација реченице постиже негирањем предиката, а да се негирана форма заменице јавља само као средство слагања, Х. Кшишкова развој конструкција NEGQ + NEGV објашњава као својеврсно обрнуто слагање.⁸⁴ Процес успостављања слагања негација у конструкцијама NEGQ + NEGV завршен је у чешком језику током XV века, а у руском два века касније (Кшишкова 1968: 31).⁸⁵

На основу присуства два типа конструкција са слагањем негација у старословенском језику, М. Дочекал (уп. Дочекал 2009) најпре расправља о томе да ли старословенски језик припада типу језика са доследним слагањем негација,⁸⁶ а затим, поредећи старословенско стање са савременим чешким, покушава да објасни промену језичког типа (од језика са недоследним слагањем

---

84 Уп. Кшишкова 1968: 30: „Если несмотря на это во всех славянских языках в течение исторического развития распространяется и стабилизируется двойная негация типа *Никѣо не ѣришел*, то ее появление можно трактовать как результат обратной конгруэнции, т. е. как приспособление формы глагола обще отрицательному значению предложения”.

85 У већ поменутом раду (Петковић, Поломац 2013) навели смо да С. Браун (2002) старословенски језик, у коме постоје два типа конструкција са слагањем негација: оне у којима је превербални негатор не факултативан уколико је негирани универзални квантификатор у препозицији, и оне у којима је он обавезан уколико је негирани универзални квантификатор у постпозицији, узима као репрезент стања старијих фаза словенских језика.

С. Браун старословенско стање посматра као прелазни ступањ од језика италијанског типа слагања негација (у којима негирани универзални квантификатор у препозицији увек искључује негацију предиката) ка језику са руским (савременим словенским) типом (у коме имамо обавезно слагање негација), при чему се у промени типа кључни значај придаје семантици негираних универзалних квантификатора.

86 Типолошка подела на језике са доследним и недоследним негативним слагањем (eng. strict and non strict NC languages) развијена је у Ђанакидо 2006.

негација, какав је старословенски, до језика са доследним слагањем негација, какав је савремени стандардни чешки) применом метода формалне семантике и синтаксичке теорије слагања негација.⁸⁷ М. Дочекал не нуди коначно решење, већ указује на могуће проблеме који проистичу из примене одабраног теоријског модела на старословенски и старочешки материјал.

На основу веома оскудног језичког материјала словенских језика (нпр. за српски језик се узима само неколико примера из дела Доситеја Обрадовића и Вука Караџића и из савременог стандардног језика, док се старосрпски материјал потпуно игнорише) и О. Тсурска (Тсурска 2010: 150–179) закључује да су словенски језици током историјског развоја прошли кроз промену типа језика: од језика са недоследним слагањем негација до језика са доследним слагањем негација. Иако исправно примећује да се ова промена у словенским језицима не уклапа у теоријски концепт кружног смењивања негација у језицима света (концепт Јесперсенових кругова⁸⁸) (Тсурска 2010: 171), ауторка у објашњењу промене користи једну од верзија овог теоријског концепта (концепт негативних кругова, енг. *Negative cycles*, према Ван Гелдерен 2008), као и минималистички програм Н. Чомског. У складу са теоријом Јесперсенових кругова,⁸⁹ ауторка кључну улогу у објашњењу промене придаје јачању и слабљењу негативних маркера.⁹⁰

87 Више у Пенка 2007 и Зејлстра 2004.

88 Изворно *Jespersen cycles*.

89 Уп. најновије синтезе са детаљном литературом у Ван дер Аувера 2009, 2010.

90 Уп. Тсурска 2010: 178: „The data from all Slavic languages under consideration also indicate the frequent use of minimizers then strengthen the preverbal negative marker *ne*. I argue that this indicates the weakening of the [NEG] feature of *ne*, which might lead to the continuation of the cycle and future reanalysis (if not disappearance) of *ne*”.

У већ поменутом раду (уп. Петковић, Поломац 2013) констатовали смо да се стање старословенског језика олако узима за стање ране фазе развоја свих словенских језика (уп. посебно Браун 2002: 159, Тсурска 2010: 160), као и да ниједан од поменутих радова не узима у обзир чињеницу да се у синтакси старословенског језика налазе бројне црте грчке синтаксе, те да се о грчком пореклу конструкција NEGQ + NEG V у старословенском језику расправља у славистици још од средине XIX века (уп. Бу-слаев 1858: 523). Пренебрегавање ове чињенице у великој мери обесмишљава објашњавање језичке промене.

За разлику од поменутих студија питање порекла конструкције NEGQ + NEG V у словенским језицима представља централно питање у одељку о слагању негација у Вилис 2013. Преглед релевантних мишљења аутор завршава опрезним прихватањем Вајановог става да су конструкције типа NEGQ + NEG V, иако прасловенске, у старословенском језику биле у повлачењу, те да су се јављале само под грчким утицајем (уп. Вајан 1948: 357, Вилис 2013: 371). У наставку дискусије Д. Вилис (2013: 371–372) јасно се опредељује против става да се ове конструкције у староруском и савременом руском језику јављају под утицајем црквенословенског језика. У прилог њиховом прасловенском пореклу Д. Вилис наводи следеће аргументе: (а) забележене су, додуше веома ретко, у староруским споменицима народног карактера; (б) забележене су у Руској граматици В. Лудолфа из 1696. године; (в) забележене су у савременим руским дијалектима; и (г) потврђене су и у старочешком и старопољском језику.

На основу наших ранијих анализа (уп. Петковић, Поломац 2013) закључили смо да су конструкције са одсуством негације предиката наслеђе старословенске синтаксе, у којој су се јављале само под утицајем грчког

језика,⁹¹ док је испитани старосрпски корпус показао доследну употребу вишеструке негације у реченицама са негираним предикатом или субпредикатом и неким негираним универзалним квантификатором, што упућује на закључак да старосрпски језик, као и савремени стандардни српски језик, припада типу језика са доследним слагањем негација.⁹² На истом месту показали смо, на основу истраженог старосрпског корпуса, да се може

---

91 На грчко порекло ове конструкције указује Вајан 1948: 357, али и Хабургаев 1974: 401, Иванов 1983: 385–386, Лунт 2001: 143, Дамјановић 2003: 151. У прилог овоме мишљењу иде и чињеница да конструкције типа NEGQ + NEG V представљају доминантан модел исказивања реченичне негације у грчком језику све до касног средњовековног периода (XI–XV) (уп. Хаџопулу 2012: 275). Конструкција NEGQ + NEG V у старословенском језику знатно је ниже фреквенције од конструкције са исказаном негацијом предиката (Р. Вечерка 1989: 127 указује на однос 1:2,6 у старословенским четворојеванђељима).

Корпус који смо користили за ранија истраживања (уп. Петковић, Поломац 2013) показао је бројчану доминацију конструкције NEGQ + NEG V, но, она је ту била условљена жанровски и текстуално. Показали смо да се овакве конструкције употребљавају само у манастирским даровницима, најчешће у уводним деловима у којима се налазе и друге одлике српскословенског језика високог стила, а ређе у оним деловима манастирских даровница у којима се формулише или потврђује правна одредба. Малобројнији примери српскословенских конструкција са одричном заменицом или одричним прилогом у препозицији или постпозицији и негацијом предиката или субпредиката употребљавају се најчешће у оним деловима манастирских даровница у којима се владарски дар потврђује посебном формулом, након чега следи казна за прекршиоца одредбе. Ови сегменти даровница писани су српскословенским језиком нижег стила, и представљају утицај стања из дијалекатске базе.

92 Малобројни старосрпски примери одсуства негације уз предикат или субпредикат не оспоравају наведени закључак, будући да су, изузев једног примера који није потпуно поуздан (уп. Петковић, Поломац 2013), сви остали примери забележени у српској канцеларији у Дубровнику, те се са мање или више сигурности могу објаснити недовољним познавањем старосрпске синтаксе од стране романских писара.

оспорити теза Х. Кшишкове (Кшишкова 1968: 21–22) о развоју конструкција са слагањем неџација у словенским језицима (NEGQ + NEG V > NEGQ + NEG V), као и теза (Кшишкова 1968: 25) да се двострука неџација у словенским језицима развија најпре у конструкцијама са постпонованим неџираним универзалним квантификатором, будући да на позицију квантификатора вишеструка неџација нема никаквог утицаја, нити, с друге стране, та позиција утиче на изражавање негативних садржаја. Положај квантификатора у односу на неџирани предикат може бити прагматички условљен интенцијом да се на одређени реченични конституент стави реченични фокус, а уколико се квантификатор употребљава у функцији објекатске допуне, позиција може бити условљена и синтаксички.⁹³

---

93 Емпиријско истраживање показало је да се у старосрпском корпусу налазе два типа конструкција са слагањем неџација: (1) NEGQ + NEG V (неџирани универзални квантификатор уз одсуство неџације предиката) и (2) NEGQ + NEG V (неџирани универзални квантификатор и неџирани предикат). Први тип, идентификован само у манастирским даровницама, и то у оним њиховим деловима писаним српскословенским језиком, представља синтаксички греџизам наслеђен из старословенског језика, те се као такав може сматрати одликом вишег стила српскословенског језика. Други тип, употребљен у српскословенским контекстима само по изузетку, представља синтаксички образац наслеђен из прасловенског језика, те се као такав у српскословенском језику испитиваних повеља може сматрати одликом нижег стила српскословенског језика.

Изоловање синтаксичког обрасца NEGQ + NEG V само у српскословенским деловима манастирских даровница упућује на закључак да се слагање неџација у српском језику може пратити од најстаријих сачуваних писаних споменика до данас. Другим речима, истражени корпус упућује на одсуство синтаксичке промене у српском језику, односно на континуитет у развоју ове синтаксичке црте. Типолошки посматрано, старосрпски, као и савремени стандардни српски, представља језик са доследним слагањем неџација.

2. КОНГРУЕНЦИЈА НЕГАЦИЈА У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Неки аутори сматрају да појава више речи у реченици од којих свака садржи негацију, не мора да гарантује да ће и семантичка интерпретација те реченице да садржи исто толико независних интерпретација негације. В. Ладусав (Ладусав 2001) сматра да овакве реченице (реченице са негативним слагањем типа *Нико није рекао ништа никоме*, прим. аут.) изражавају само једну негацију, која је, са једног гледишта, једноставно сувишно исказана на неколико места у реченици и свака од тих поновљених негативних речи могла би да обавља функцију исказивања негације.⁹⁴

Употреба двоструке негације која подлеже правилу о конгруенцији негација, тј. двострука употреба речце *не* у бугарском језику, на пример, служи за појачавање одрицања (уп. Попов 1968). К. Попов истиче да је ова двострука негација (*дублираната ујошреда на ошрицаниејо*) карактеристика словенских језика, наспрам западноевропских и наводи примере и двоструке и троструке не-

---

94 В. Ладусав ипак каже да дубљим увидом у ову проблематику можемо закључити да ово није исправан начин мишљења, јер нису сви негативни елементи у реченици редувантни. Уколико први негативни елемент у овим реченицама уклонимо или га заменимо одговарајућим ненегативним елементом, реченица ће постати неграматична, губећи своју структуру негативног слагања. Очигледно, сматра он, да први негативни елемент у реченици има бољу способност изражавања негације у реченици од било ког другог.

гације из књижевноуметничког и разговорног функционалног стила.⁹⁵ Он сматра да одричне заменице, прилози и одричне речце (*не, ни, нијо, никој, никојо, никому, никакъв, нищо, никоја, никъде*) помоћу којих се дуплира одрицање предиката, не образују нови центар одрицања у реченици, него само појачавају одрицање предиката и служе као његови пратиоци. Потврду за такав став К. Попов види у чињеници да се одрицање предикатом у реченици постиже и без употребе ових одричних речи, али да се оне у реченици не могу употребити уколико није негиран предикат (више у Попов 1968: 185).

Стање у савременом српском стандардном језику, које је понудио наш корпус, показује да се конструкције са конгруенцијом негација срећу са великом учесталošћу у свих пет функционалних стилова, посебно у књижевноуметничком, публицистичком и разговорном функционалном стилу. У свим својим употребама ове конструкције служе да појачају, истакну и потврде негацију исказану уз предикат реченице, чиме доприносе, поготово када је о трострукој и четворострукој негацији реч, не само повећању информативности самог исказа већ и остварењу његове стилогене функције.

2.1. Конгруенција негација између субјекта и предиката. – У испитиваном корпусу високу учесталост имају конструкције у којима се конгруенција негација остварује између негираног субјекта (било да је у питању граматички било логички субјекат) и негираног предиката. Овакве конструкције заступљене су у ексцерпираним примерима из свих пет функционалних стилова савременог српског језика. У функцији граматичког субјекта нај-

95 Аз не виждам *никакви* вещи ваши тука (Ив. Вазов). Плашило не требава *никоја* да се присмива на страшило (Ст. Михайловски). Не мисля да го държа *нијо* час (Ел. Пелин). *Никој* да се не сърди (Ел. Пелин). (примери преузети из рада Попов 1968: 185).

чешће се јављају одричне заменице *нико* и *ништиа* у номинативу (које функционишу као одрични универзални квантификатори) и именичке синтагме са конгруентним атрибутом исказаним различитим одричним придевским заменицама (*ничији, никакав, ниједан*).

Ali se još **niko nije poterio** da uzbere gljive. (Д. Киш, 66); Ноћ је била глува и непрозирна и **ништа се није видело ни чуло** напољу. (И. Андрић, 261); **Ништа не би било спорно** – искрено ће Михајло Михајловски за „Спорт”. (Вечерње новости, 30. 8. 2011, 28); Ни после увиђаја у затвору, о томе ко је могао да пресуди Терзићу још **се нико** званично **не изјашњава**. (Вечерње новости, 15. 11. 2011, 12); „**Ниједна вера не може изменити свет...**” (С. Басара, 35); Сексуална оријентација је приватна ствар и **niko ne može biti pozvan** да се јавно изјасни о својој сексуалној оријентацији. (Закон о забрани дискриминације, члан 21); **Нико** више, из страха од заразе и из гађења, **не долази** овамо да се моли богу и да пали свеће. (Д. Ненадић, 19); Kada je за председника Суда предложено више од два кандидата, од којих **ниједан** у првом кругу гласања **не добије** потребну већину гласова, гласање се понавља. (*Poslovník o radu Ustavnog suda*); итд.

Конструкција са негираним логичким субјектом и негираним предикатом остварује се у егзистенцијалним реченицама са глаголом *имајѣи*, за исказивање садашњости и глаголом *дијѣи*, за исказивање прошлости и будућности у нпредикату. Логички субјекат, у оваквим конструкцијама, може бити исказан, одричним заменицама *нико* и *ништиа* у генитиву или генитивном именичком синтагмом са конгруентним атрибутом исказаним неком одричним придевском заменицом (*никакав, ничији, ниједан*).

Никакве промене није било на њему. (И. Андрић, 52); **Није било никакве сумње**: био је то он, његова жута грива, високи усправни стас, ход. (Д. Ненадић, 89); Између

стварног унутарњег живота човековог и његове писане речи **није било никакве везе**. (И. Андрић, 215); Он се прену, стрже странчеву капуљачу и сви видеше да под њим **нема** баш **никога**, да је она одећа сасвим пуста, само гласом сујете надута према људском обличју. (Г. Петровић, 24); Потом долази феудализам, па капитализам, па социјализам у коме ће власници бити сви, у коме ће сви поседовати све, али више **ничега неће бити**. (С. Басара, 46); **Nije bilo** dakle, по pouzdanom svedočenju njegove sestre, **nikakvog oružanog otpora** i gušanja на stepeništu. (Д. Киш¹, 115); Zato је (između ostalog) najbolje proveriti да **нема никог** на Carskom drumu, **nikog** у žitu, **nikog** у jarku, **nikog** на horizontu. (Д. Киш, 114); итд.

2.2. Конгруенција негација између објекта и предиката. – Конструкције са негираним објектом (било да се ради о правом или неправом објекту) и негираним предикатом по учесталости употребе стоје одмах после конструкција у којима се сабирање негација остварује између негираног субјекта и негираног предиката. И оне се појављују у свих пет функционалних стилова, али са највећом учесталошћу у књижевноуметничком и публицистичком функционалном стилу. Негирани објекат у оваквим конструкцијама може бити исказан одричним именичким заменицама **нико** и **ништа** или именичком синтагмом са конгруентним атрибутом исказаним неком одричном придевском заменицом.

И био је уверен да је његова мајка поверовала у то и да јој Ана **није испричала ништа**. (Д. Киш, 47); Везиру су замерали што **ништа не ради** у земљи и **не предузима ништа** против Србије. (И. Андрић, 410); Знам да **ништа није издао**, али је писмо протумачено на турски начин. (В. Николић, 375); Мој долазак **никога није изненадио**. (С. Басара 83); Капетан је тврдио да **нема ништа за консула**; ни берата ни каквих упутстава. (И. Андрић, 93);

Ne poznajem nijednog novinara ispod 35 godina koji iole vredi. (<http://www.kurir-info.rs/tijanica-studentkinjama-kupile-ste-vime-u-istoj-prodavnici-clanak-488005>, 1. 11. 2012); Али Кирча је био један од оних људи који себи *не допуштају никакав пад*. (Д. Ненадић, 60); Све докле допире видик мога разума — мислио је Јуришић — ја *ништа* јасно *не могу да видим* и *ништа* од свега *не разумем*. (Д. Васић, 9); итд.

Неправи објекат такође подлеже конгруенцији негација са одрчним предикатом:

Само колико пре, мислио је Тимотеј, *никоме неће ої̀криїи* своју тајну, добро скривену под срце. (Г. Петровић, 119); Морао сам увидети да *нисам сїосодан да мислим ни на шїїа друїо*. (И. Андрић⁴, 250); Њему *није било сїало ни до какве їодеде...* (Д. Ненадић, 81); Из ове таме *ниједном најору се не види* краја. (И. Андрић, 23); „О овоме *нетој нїкоте да прїчаš*“, каже Ана с прекором у гласу. (Д. Киш, 66); *Ничим није їоказивао* да је погођен тиме што се његова предвиђања нису обистинила. (С. Басара, 94); Тек кад је то изговорио, фратар је отворио и оно друго око, поносан на своје лукавство, и замолио ме још једном да о томе *ником не їоворим*. (И. Андрић, 76); Победу над разбојницима прослављамо и нас двоје иако јој баш *ничим нисмо доїринели*. (Д. Ненадић, 109); итд.

2.3. Конгруенција негација између адвербијалних одредаба и предиката. – Конструкције у којима до сабирања негација долази између негираних адвербијалних одредаба и негираног предиката далеко имају највећу учесталост у нашем корпусу. Најфреквентније су у књижевноуметничком и публицистичком стилу, као и у разговорном, док се само по изузетку јављају у административном и научном стилу.

Кукољ се *ниједном не расу* из сунчеве кошаре, прве галије стигоше пред Цариград 24. јуна, палуба претоваре-

них једрим зрневљем светла. (Г. Петровић, 126); Тако он **nikad nije ni doznao** ко му је мајка. (Д. Киш, 20); Умире деспот „небеског народа”, који **није никад живео**⁹⁶ под срећном звездом. (В. Николић, 492); „Ако се човек потпуно уздигне изнад греха и окане од њега, тада ће Бог који је веран обећању деловати као да грешник **никада није ирешио...**” (С. Басара, 41); А када то извршиш, тражим да ти и сав твој род, напред и назад од овога дана, **никада не ошварати** два прозора истовремено ... (Г. Петровић, 19); **Нигде није** било трага од залутале посаде Маглича. (Г. Петровић, 92); Има пет дана како је овамо почео долазити и **ниједном**, ама баш **ниједном**,⁹⁷ **није скренуо** поглед према мени. (Д. Ненадић, 27); И зар је могућно да се та мисао **никако не бележи**, **нигде не књижи**? (И. Андрић, 288); Необично, мада ту врсту **никако није ипредало очекиваши** у мочвари, младић је затекао женку зебе, као залуталу. (Г. Петровић, 95); итд.

2.4. Конгруенција негација у глаголским синтагмама. – У свим до сада анализираним конструкцијама у којима се остварује конгруенција негација, у реченици смо имали употребљен само један глагол у функцији предиката, чија се одрична форма усаглашавала са одричном формом универзалних квантификатора у различитим синтаксичким позицијама. Међутим, уколико се у реченици јави још неки непредикатски употребљен глагол у форми глаголског прилога не долази нужно до конгруенције негација са одричним глаголом у функцији предиката реченице, већ се правило о универзалној негацији може преносити на синтагматски план, па тако по правилу долази до слагања форме субпредиката и форме подређених му чланова, те и у таквим примерима гово-

96 Уметање адвербијалне одредбе времена између делова сложеног глаголског облика има стилску функцију у наведеном примеру.

97 Појачавање значења негације у овом примеру постиже се и редупликацијом адвербијалне одредбе времена.

римо о конгруенцији неџација, која се у тим случајевима исцрпљује на нивоу глаголске синтагме и не утиче на реченичну неџацију. Да то заиста јесте тако потврђујемо и примерима из корпуса, у којима је уз потврдни предикат у реченици употребљена глаголскоприлошка синтагма са одричним обликом глагола у форми глаголског прилога и одричним универзалним квантификаторима у различитим синтагматским позицијама, између којих долази до конгруенције неџација, што не утиче на логички потврдан садржај реченице:

Друге *су* жене *кувале* јаја, *бојиле* их луковином, *ниједно не шарајући*. (Г. Петровић, 92); *Пошао је* мирно онамо камо су му рекли, *не питајући ништа, не правдајући се*, одговарајући само кад је питан. (Д. Ненадић, 89); Као све луде и бесне жене, лепа, настрана, расипна госпођа фон Митерер *радила је* што је хтела, *не знајући никад* право шта хоће. (И. Андрић, 106); Глава препуних мисли претходећи им мртваца, *не сумњајући ни у шта*, храбро *ће ићи* напред да и сами постану мртваца. (С. Басара, 46); *Ne želeći nikoga da povredi*, разљиво *је biraо* рећи. (<http://facebook.com>, 24. 5. 2012); *He misleћи niшта*, заборављајући где је, *певао је* оно што је чуо од других да певају. (102); итд.

Синтагме са глаголским прилозима настају у процесу функционалне транспозиције глагола⁹⁸ и представљају кондензаторе реченичног значења, те се у том смислу на дубинском плану реконструише реченица са негираним глаголским предикатом и *ни*-лексемом у различитим реченичним функцијама, која је на површинском плану остварена глаголском синтагмом са негираним глагол-

---

98 Појам категоријалне и функционалне транспозиције (преобразбе) глагола у лингвистику је увео Шарл Баји, а разраду те теорије на примерима из словенских језика дао је Э. Р. Атаян (наведено према Ковачевић 2004: 62).

ским прилогом и неким негираним подређеним му чланом, што илуструјемо примерима:

Seo је у kola *ne sluteći ništa* [→ и *није слутио ништа*].⁹⁹ (Д. Киш¹, 66); ...а када Личности објаве свој Манифест, ти „хијерархијски мајмуни” глупо зуре у текстове, *не схватајући ниједну реч* [→ и зато што *не схватају ниједну реч*] збуњено одмахују главом и не знају шта би с тим уопште урадили. (С. Басара, 153); Иако Латини само што нису заузели пирг, он је као у бунилу ређао речи горчине, *не заборављајући ниједну вишцицу* [→ а да при том *није заборављао ниједну вишцицу*], ниједно плетеније слова. (Г. Петровић, 177); Водећи своје људе увек на најопаснија места, *не служећи се никаквим замкама и сивуицама* [→ а да се при том *није служио никаквим замкама и сивуицама*], он је једноставно доносио главе својих људи на послужавнику. (Д. Ненадић, 80); Зар га подижемо да бисмо га тек тако одгурнули?! – питао се једанпут дијак Макарије, гледајући дечака који је, *ништа не слутећи*, јахао приљубљен уз неоседланог белог коња [→ а да при том *ништа није слутио*]¹⁰⁰ (Г. Петровић, 46); итд.

На дубинском реченичном плану остварује се конгруенција негација између предиката израженог одричним глаголом у личном глаголском облику и *ни*-лексема у функцији различитих реченичних чланова, да би се при процесу функционалне транспозиције глагола¹⁰¹ та

99 У загради стрелицом дајемо реконструисану дубинску структуру коју на површинском плану заступа глаголска синтагма са негираним прилогом.

100 Реконструисана дубинска структура представљена је пропратнооколном клаузом која, због своје семантичке вредности пропратне околности управној предикацији, увек долази у постпозицији.

101 Глагол је у оваквим примерима само функционално преобразован јер остаје у оквиру исте категорије речи, а мења само своју функцију, од предикатске до прилошке.

конгруенција пренела на синтагматски план и ту исцрп-ла своје деловање, не дотичући други глагол у личном глаголском облику употребљен у реченици и не утичући на тај начин ни на логички потврдни статус реченице.

2.5. Трострука негација. – Троструку негацију у српском језику налазимо у примерима у којима се поред негираног (суб)предиката срећу и нека друга два негирана реченична/синтагматска члана. Наш корпус је показао да се најчешће, поред негираног предиката, у реченици јављају још и субјекат исказан именицом са негираним конгруентним атрибутом или неком одричном заменицом и објекат исказан такође именицом са негираним конгруентним атрибутом или одричном заменицом, како показују примери из корпуса:

...и **нико** му **ништа није могао**, ни божји закон ни царска рука, ни суза ни мржња оних које је гонио. (Труп 112₆); Ту више **нико ништа није могао њроменији**, јер је Мара имала право да одређује своју даљу судбину. (В. Николић, 462); А опет **нико од вас не ради ништа** тим поводом. (<http://www.kurir-info.rs/tijanic-studentkinjama-kupile-ste-vime-u-istoj-prodavnici-clanak-488005> 1. 11. 2012); Овако, у оштем лудилу и безвлађу, које је још трајало, **нико није могао никога да саслуша** ни разуме. (И. Андрић, 306); Тако се десило да **нико није ништа викао** и да је светина стајала у ишчекивању, без заједничке воље и одређеног циља. (И. Андрић, 162); Свет ће сумњати и говоркати, али **нико не може ништа да каже** а још мање да докаже. (И. Андрић, 49); Била је то, веле, једна ужасна збрка и безглаво јурцање по магли, једно сулудо тумарање и кркљанац, да ту **никак-ва њамеј ништа није знала**. (Д. Ненадић, 107); итд.

Трострука негација се може остварити и у реченицама у којима је уз негирани предикат употребљена именица са својим негираним конгруентним атрибутом или

одрична заменица у функцији субјекта и нека од прилошких одредаба (обично за место, време или начин) исказана неким одричним прилогом.

„Ниједна вера не може изменити свет и **ниједна чињеница никада не може ојовринути** веру.” (С. Басара, 35); На питање како коментарише подршку СЛС листи „Српска” у другом кругу избора и да ли су могуће коалиције, Вулин је одговорио да **нико никада није делио** Србе, нити покушавао да од Срба направи непријатеље и да је свако добродошао. (<http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Vulin-Kosovo-nese-dobiti-stolicu-u-UN.sr.html>); **Никад нико** из њихове породице **није радио** ни желео да ради други посао ни да припада другом сталежу. (И. Андрић, 346); Напокон и василеус се реши да исказе силу изненађења, те је сада било сасвим сигурно – така дар још **нико никада није искао!** (Г. Петровић, 22); Тај Доротеј је имао срце, пространо и топло за све, чак и за оне незграпне, ружне, несавршене, оне које **никад нико није волео...** (Д. Ненадић, 117); И народ верује да и сада у једном углу постоји сакристија коју **нико никаквом силом не може да отвори**. (И. Андрић, 289); итд.

Уз негирани предикат може се употребити у реченици и објекат исказан неком именицом са негираним конгруентним атрибутом или неком одричном заменицом и нека од прилошких одредаба (обично за време, место, начин) исказана одричним прилогом и на тај начин се може остварити конгруенција негација, тј. у реченици имамо троструку негацију:

Признајем да ми ти одласци нису годили, а по свему судећи ни њему самом, **никада ме ништа није њишао**, нити је шта причао, обично смо ћутке седели сат-два, неповерљиво се гледајући. (Г. Петровић¹, 261); Он је хтео да она **никад никог не њоїледа**, **никад ни с ким не њроїовори**, нигде не изађе и да се, никоме не допадне а

она то није могла. (Д. Васић, 31); Ја знам да нама Србима **никада ништа није добро**. (Вечерње новости, 25. 1. 2014.); Ја не знам и **никад ништа не моју знайши**. (Д. Васић, 9); А то **никад није никоме добра донело**. (И. Андрић, 87); Опет, био је убеђен, **никада је никоме није саоийшиио**. (Г. Петровић¹, 10); – ...Мајка ми **никада није ништа** ѿговорила о оцу, а ја се нисам усуђивао да је питам. (С. Басара, 347); итд.

Трострука негација се у најмањем броју примера из нашег корпуса остварује и у реченицама у којима се уз негирани предикат употребљавају две прилошке одредбе исказане одричним прилозима или ређе предлошко-падежним конструкцијама са негираним атрибутом које имају прилошко значење, нпр.:

Ovako је govorila Merlin Monroe: da sam poštovala sva pravila, **nikada nigde ne bih stigla!** (<http://www.stil.kurur-info.rs/ovako-je-govorila-merlin-monro-da-sam-postovala-pravila-nikada-nigde-ne-bih-stigla-clanak-22098>, 3. 11. 2014.); Поново је састављан списак наводних чланова „Младе Босне”, премда таква организација **никада и нигде није основана** нити је постојала,... (<http://pecat.co.rs/2104/07/miroslav-toholj-pisac-mlada-bosna-nikada-nije-postojala/>, 25. 8. 2014.); Велики школски час: да се **никад и нигде не йонови** такав злочин. (Политика, 21. 10. 2104., наслов); Оно што се dogodilo u prethodnoj deceniji u srpskom obrazovanju **nije se dogodilo nigde i nikad**. (<http://detinjarije.com/to-sto-se-desilo-srpskom-obrazovanju-nije-se-dogodilo-nigde-i-nikad/>, 5. 5. 2014.); Ali, - prekidе ga baronica – otkuda taj interes kad **niste nikad nigde ulozili** taj novac? (А. Дима, ЕК); итд.

Трострука негација се у савременом српском језику срећу у свих пет функционалних стилова са далеко највећом учесталосћу у књижевноуметничком стилу, а најмањом у административном функционалном стилу.

Бројчана слабост конструкција са троструком негацијом (а исти случај важи и за конструкције са четвороструком негацијом) у административном функционалном стилу, у први мах није била очекивана, будући да смо претпоставили да би текстови закона и подзаконских аката, због изразите наредбодавне и ограничавајуће функције могли да обилују оваквим конструкцијама. Анализа је ипак показала да су текстови који припадају административном функционалном стилу, и то посебно жанру закона и подзаконских аката, у савременом свету преовлађујуће афирмативно орјентисани, за разлику од текстова средњовековних закона, чији прохибитивни карактер омогућава бројчану превласт конструкција са троструком (па и четвороструком) негацијом (више о томе у Петковић, Поломац 2013).

Све конструкције са троструком негацијом су доминантно емфатички маркиране и говорник им прибегава у ситуацијама у којима жели да његов негирани исказ добије негирано значење у свим равнима, и временској, и месној и начинској или када жели да предикатску негацију посебно истакне и маркира.

2.6. Четворострука негација. – Четворострука негација се у нашем корпусу јављала само спорадично и то у највећем броју случајева у примерима ексцерпираним из књижевноуметничких или публицистичких текстова где је она остваривала и своју стилску функцију појачавања значења одрицања. Са структурног становишта четворострука негација се јављала у реченицама у којима се уз негирани предикат јављају субјекат исказан именицом са негираним конгруентним атрибутом или неком одричним заменицом, објекат исказан именицом са негираним конгруентним атрибутом или одричном заменицом и нека од прилошких одредаба (обично за време, место, начин) исказана одричним прилогом, или се уместо

субјекта у реченици јављају прави и неправи објекат. И у оваквим реченицама долази до конгруенције негација, тј. сабирања негација, па читава реченица задржава одричну семантичку вредност, нпр.:

Одиста, својеглава браћа нису погазила задату реч, од тада – **нико** – **никада** – **никоме** – **није** *їрекорачио* праг куће. (Г. Петровић: 259); Викаће и алакати, па ће се и смирити, а од вике **није никад ником ништа** било. (М. Селимовић: 163); Издахнуо је те исте зиме, загушен кашљем, **не** *їроїоворивши* **никад ни с ким ниједне** речи о јаду због којег је умирао. (И. Андрић¹: 133); *Onda ste nekim čudom propustili informisati naciju da moj deda* **nikada nigde i nikome nije** *rekaо* gde želi biti sahranjen. (Blic, 21. 10. 2013., 7); Један имућан Турчин из Турбета, коме је фра Лука спасао жену, **није никад ником ништа** *їоворио* (јер о женама се не говори), али је сваке године, иза Госпојине, слао манастиру по две оке меда и овчју кожу, са поруком: „да се преда оном рубану што лечи болесне“. (И. Андрић, 240); **Nikada nigde nisu postojali nikakvi fondovi** za tu svrhu, sve se radi na dobrovoljnoj osnovi. (Политика, 4.5. 2001., ЕК); **Mali je broj onih koje nikad nikome ni na čemu nisu pozavidele.** (JOY, 15. 3. 2103., 22); итд.

3. Закључне напомене. – На основу спроведеног истраживања на корпусу стандардног српског језика утврдили смо да српски језик показује доследно стање конгруенције негација у различитим типовима конструкција. До конгруенције негација долази у примерима који су језички репрезенти логичких универзалних одричних судова уз нужни услов да (суб)предикат буде негиран, што условљава и одричну форму свих употребљених универзалних квантификатора у било којој реченичној или синтагматској функцији. У српском језику у свих његових пет функционалних стилова употребљавају се конструкције са конгруенцијом негација и то најчешће

оном која се остварује као двострука (уз негирани предикат јавиће се негирани субјекат, објекат или нека ад-вербијална одредба), ређе трострука, а само по изузетку примери у којима конгруирају четири негације (мада би се теоријски могли конструисати и примери са више од четири негације у исказу). У свим својим употребама ове конструкције служе да појачају, истакну и потврде негацију исказану уз предикат реченице, чиме доприносе, поготово када је о трострукој и четворострукој негацији реч, не само повећању информативности самог исказа већ и остварењу његове стилогене функције.

VII МНОЖЕЊЕ НЕГАЦИЈА

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Под множењем негација, како смо то напред већ истакли, подразумеваћемо математичко-логички принцип¹⁰² који у језику доводи до тога да два негатора употребљена у склопу једне изреке дају афирмативну семантичку вредност читавом исказу. У поглављу VI размотрили смо случајеве у којима два или више негатора употребљена у склопу једне изреке подржавају формално одрични статус целог исказа, као и његову одричну семантику. У овом поглављу пажња ће бити усмерена на оне случајеве у којима два или више негатора употребљена у склопу једне изреке, захваљујући принципу множења негација, исказу дају афирмативну семантичку вредност.

Критеријуми синтаксичке анализе и класификације јединица у којима долази до остварења овог математичко-логичког принципа у језику, тј. јединица у којима се остварује множење негације, у овом раду су успостављени на основу већ у литератури изнетих општих синтаксичких критеријума за опис и интерпретацију јединица са множењем негација, док је специфичне поткритеријуме наметнуо сам корпус, тј. специфичности прикупљеног материјала који је ушао у наш корпус за ово истражи-

---

102 Као што је познато, у математици је производ два негативна броја позитиван број ($-5 \cdot (-5) = 25$), слично као што у логици важи закон двоструке негације, тј. негација негације даје афирмацију ($\neg \neg p \Leftrightarrow p$), отуда се и за разматрану језичку појаву неретко користи и термин математичко-логичка негација.

вање. Будући да се синтаксичка реченична негација по правилу везује за предикат, а да је она, заправо, и била у центру наших разматрања, као основни критеријум за поделу узели смо тип предикатске јединице у којем долази до множења негација, при чему мислимо на разграничење које се односи на број предиката у реченичној структури, те смо одвојено разматрали множење негација у монопредикатским, а одвојено множење негација у полипредикатским реченицама.

Основни критеријум за анализу и класификацију јединица са множењем негација био је функционални критеријум, те смо у складу са тим разматрали множење негација које се остварује само у оквиру једног реченичног члана и множење негација које се остварује између различитих реченичних чланова. На следећем кораку примењивали смо структурни критеријум, који смо били у могућности да применимо на оба издвојена, већ поменута, типа јединица са множењем негација. Тако смо у оквиру монопредикатских реченица у којима се остварује множење негација у оквиру једног реченичног члана добили следеће типове конструкција:

а. множење негација у оквиру генитивне предлошко-падежне конструкција са предлогом *без*;

б. множење негација у оквиру предиката:

1. множење негација у оквиру именског/прилошког предиката;
2. множење негација у оквиру сложеног глаголског предиката;
3. множење негација у оквиру усложњеног предиката;
4. множење негација у оквиру декомпонованог предиката и
5. множење негација у оквиру простог глаголског предиката.

Специфични поткритеријуми, које је било неопходно применити на неке од ових конструкција, биће давани

у току саме анализе и интерпретације резултата у зависности од тако успостављених поткритеријума.

Применивши функционални, а онда и структурни критеријум класификације јединица са множењем негација које се остварује између различитих реченичних чланова, при чему је нужно да један од та два реченична члана буде предикат реченице, добили смо следеће типове конструкција:

а. множење негација између негираног предиката и негираног субјекта;

б. множење негација између негираног предиката и адвербијалне одредбе исказане негираним начинским прилогом;

в. множење негација између негираног предиката и генитивне предлошко-падежне конструкције са предлогом *без*;

г. множење негација између негираног предиката и негираног предикатског апозитива и

д. множење негација између негираног предиката и негираног објекта.

1.1. Ставови из литературе. — Писани текстови и говорени језик доводе у сумњу широко распрострањено мишљење да је негација истински различита од афирмације. Већина истраживача се слаже у томе да афирмацијом потврђујемо једноставну чињеницу (као у примеру *Шеф полиције је жена*, где тврдимо нешто о шефу полиције: да је она жена, пример преузет из Ђиора 2006: 982), док негација (*Шеф полиције није жена*) додаје претпоставку у коју слушаоци могу да верују (*да је шеф полиције мушкарац*) и због које могу бити доведени у заблуду. Терминима комуникативне прагматике речено афирмативне и негативне тврдње могу бити два различита го-

ворна акта,¹⁰³ док се, тврди Р. Ђиора употребом одричне реченице може постићи исто што и употребом потврдне. С друге стране, има аутора који тврде да се одричном реченицом преноси мања количина информације него што би се то урадило потврдном реченицом, те је у том смислу она мање информативна и самим тим биће избегнута увек када је могуће уместо ње употребити потврдну реченицу (уп. Ван Гелдерен 2008, Живон 1978, Кристенсен 2005).

Теорија релеванције, заснована на концепту релеванције и двама принципима когнитивном и комуникативном, тврди да је људска комуникација у свом крајњем циљу увек остварена са јасном намером, тј. говорник увек у комуникацији поседује јасну намеру на основу које слушаоци долазе до одређеног закључка. Као резултат биолошке еволуције, људски ум се развија повећавајући своју ефикасност и човек почиње да обраћа пажњу на остенивне стимулусе који повећавају прецизна и предвидљива очекивања релеванције која у великој мери доприносе процесу интерпретације исказаног (Албу 2012: 7).

Да бисмо могли да изразимо широк спектар мишљења, сваки природни језик поседује бројна језичка средства која управо томе служе. Учесници у комуникацији користе различите језичке исказе да постигну ефекте који изазивају сасвим другачију интерпретацију значења од оног кодираниг у тим изразима (уп. Албу 2012).

Са прагматичког аспекта посматрано множење негација доводи до питања који су то разлози који у комуникативном чину условљавају да се говорник определи за двоструко негирани исказ уместо, формално и семантички, знатно једноставнијег позитивног исказа. Овакво опредељење, у први мах закључујемо, у супротности је

---

103 „affirmative and negative assertions turn out to be two distinct speech acts” (Живон 2002: 250, цитирано према Ђиора 2006, 982, превод ауторов).

са принципом језичке економије по коме би говорници требало да теже да у својим исказима користе језичка средства која изискују што мањи утрошак вербалне и менталне енергије, што води у правцу употребе афирмативних исказа насупрот њиховим двоструко негираним варијантама. Међутим, свакодневна комуникација и писани језик демантују овакву претпоставку, будући да се двоструко негирани искази, како је то и наш корпус показао, срећу у свим функционалним стиловима и њиховим жанровима.

Л. Хорн (уп. Хорн 1989) сматра да говорници употребљавају двоструко негиране изразе у свим оним случајевима када желе да заобиђу да на једноставан начин о нечему реферишу речима позитивног значења. Његово мишљење је да двоструко негирани искази имају знатно јаче значење од једноставних позитивних исказа, и како он наводи *не-неX* ће у сваком контексту имати јаче значење од самог *X*, тј. неће бити *незнајно до умерено X*, него *ексїремно X*¹⁰⁴ (Хорн 1989: 304).

Међутим, нису сви лингвисти оваквог мишљења, Х. Марчанд (уп. Марчанд 1960) сматра да Јесперсенова тврдња¹⁰⁵ о заобилазном путу који се постиже двоструком негацијом није у основи природног лингвистичког инстинкта који не прави тако префињен заобилазни пут да од негације негације добије афирмацију.¹⁰⁶ За њега су

---

104 „we would expect to find a variety of contexts in which the use of the double negative might be motivated by a desire to avoid the simple positive description, including contexts in which not un-X would come out not weaker but stronger than X, conveying not ‘slightly-to-moderately X’ (as in the DNAA construction) but ‘extremely X’” (Хорн 1989: 304).

105 У својим делима Јесперсен је о двострукој негацији говорио као о заобилазном путу (*detour*) који двоструко негирани искази прелазе од формално одричног статуса до афирмативне семантичке вредности.

106 „Natural linguistic instinct would not make the sophisticated detour of negating a negative to obtain a positive” (Марчанд 1960, цитирано према Хорн 1989: 297).

примери типа енглеског *not uncommon*, *not unhappy* једноставно колокације које стоје изван онога што је дозвољено природним лингвистичким инстинктом.

1.2. Заступљеност у корпусу. – Конструкције са множењем негација пронашли смо у примерима које смо ексцерпирани из материјала из свих пет функционалних стилова, додуше са неједнаком учесталошћу употребе. Како ћемо посебно показати у оквиру разматрања различитих јединица са множењем негација, највећу фреквенцију ове конструкције остварују у књижевноуметничком и публицистичком функционалном стилу, и то убедљиво у односу на остала три функционална стила. Овакво стање је и очекивано будући да поједине конструкције са множењем негација у књижевноуметничким текстовима имају стилску вредност. Разлика у степену заступљености конструкција са множењем негација у ова два функционална стила није била предмет нашег истраживања, те у том смислу, сем уопштених закључака, не можемо изводити прецизне статистичке податке о учесталости употребе. Разговорни функционални стил¹⁰⁷ је на трећем месту уколико је критеријум рангирања фреквенција употребе конструкција са множењем негација. Док административни и научни стил ову појаву препознају тек по изузетку, што, у основи, и јесте у складу са склоношћу ових стилова ка прецизности, тачности, објективности, што ће утицати на несклоност ових стилова ка конструкцијама бременитим конотативним значењима, какве су конструкције са множењем негација, што ћемо ниже и показати.

На примерима употребе конструкција са множењем негација можда се најбоље може потврдити теза о схва-

---

107 За бугарски језик се, нпр., истиче честа употреба конструкција у којима се дуплира одрицање у исказима са помоћним глаголом *съм*, које су формално одричне, а садржински потврдне, у разговорном стилу, а онда и у књижевноуметничком (више у Попов 1968).

тању стила као „избора између средстава које језик ставља на располагање говорнику” (Речник књижевних термина, одредница стил: 761). На ову тезу надовезују се питања о синонимији,¹⁰⁸ која заправо и лежи у основи овог схватања стила и која се посматра на различитим језичким нивоима. Будући да избор зависи од ситуације у којој се дати језички исказ употребљава, од контекста, од циља и функције комуникације, то се стилогеност конструкција са множењем негација може испитивати једино у оквиру сваког функционалног стила и на тај начин се може показати да стилематичне конструкције са множењем негација добијају своју својствену стилогену вредност управо у зависности од наведених фактора.

Појам *избора* су модерна лингвостилистиа и поетика ставиле у центар истраживања сматрајући га основним инструментом анализе стила (више у Ковачевић 2000: 320 и даље). Поред *избора* модерна стилистика оперише и појмом *огсїуиња* од уобичајене употребе, који ће у свом крајњем исходу довести до постојања *сїишлема* као основне лингвостилистичке јединице, а која настаје „на подлози јединице са нултим степеном карактеризације, тј. уобичајене језичке јединице, примјеном одређених језичко-стилских поступака” (Ковачевић 2000: 321). Стилем као носилац извесне стилске информације може функционисати у свим типовима дискурса и свим функционалним стиловима.

Будући да се традиционално за научни функционални стил везују објективност, прецизност, тачност, раци-

---

108 „У riječima *mir* i *pir* *m* i *p* nisu rezultat stilskog odabira, budući da uvjetuju različit sadržaj leksema u čijem su sastavu. Isto tako, upotreba forme *čitam* umjesto *čitaš* u rečenici *Ja čitam* uvjetovana je pravilima gramatičkog, a ne stilskog odabira.

Pojam stilskog odabira podrazumijeva da je na mestu jedne jezičke jedinice mogla stajati jedna ili više drugih – bez promjene osnovnoga sadržaja.” (Katnić Bakaršić 1999: 9).

оналност, логичност (уп. Симић 2010, Катнић Бакаршић 1999, Симић, Јовановић 2015), то је било очекивано да нам корпус овог функционалног стила неће понудити бројне примере конструкција са множењем негација, пре свега због њихове изразите конотативне вредности и семантике која је умногоме зависна од контекста, те овакве конструкције могу имати више различитих интерпретација што није особина која погодује научном функционалном стилу. У том смислу, наша претпоставка о малобројности овог типа конструкција у корпусу научног функционалног стила је потврђена и у читавом нашем корпусу пронашли смо само незнатан број оваквих конструкција. С друге стране, новија стилистичка истраживања корпуса научног функционалног стила (уп. Кликовац 2008) недвосмислено показују присуство емоционално-експресивних средстава, па самим тим и субјективности. Томе у прилог иде и спорадична употреба конструкција са множењем негација, које неретко својом конотативном вредношћу сугеришу о ставу и емоцији самог аутора.

Могли смо предвидети учесталу употребу конструкција са конгруенцијом негација у корпусу административног функционалног стила и то његовог законодавно-правног подстила,¹⁰⁹ о чему смо говорили и у поглављу VI, али и малобројност конструкција са множењем негација у овом корпусу, што је такође емпиријским путем и потврђено. Малобројност конструкција са множењем негација у административном функционалном стилу условљена је у првом реду већ утврђеним

---

109 Наш корпус текстова који припадају административном функционалном стилу није укључио текстове који припадају дипломатском подстилу, за који се претпоставља и увођење експресивних елемената, „*ра i figura (najčešće gradacije, hiperbole ili litote)*”, те бисмо можда у корпусу таквих текстова срели већи број примера конструкција са множењем негација.

инваријантним особинама овог функционалног стила које подразумевају готово апсолутни изостанак емоционално-експресивних средстава у овом функционалном стилу, будући да су административни текстови усмерени „на преношење информације и званично комуницирање, што захтијева бар формалну објективност на јежичком плану” (Катнић Бакаршић 1999: 33).

Конструкције са сабирањем негација у разговорном функционалном стилу, како смо то у уводу објаснили, разматрали смо у текстовима који припадају драмском подстилу књижевноуметничког текста будући да „овај стил [разговорни функционални стил, прим. аут.] *nerijetko služi kao podloga dramskome podstilu književnoumjetničkoga stila*” и да „*dramski tekst često oponaša, tj. stilizira razgovorni stil*” (Катнић Бакаршић 1999: 34)

2. МНОЖЕЊЕ НЕГАЦИЈА У МОНОПРЕДИКАТСКИМ РЕЧЕНИЦАМА

Под термином монопредикатска реченица у овоме раду подразумеваћемо све реченичне структуре са једним глаголом у личном глаголском облику¹¹⁰ у функцији предиката реченице, без обзира на то ком типу предиката дати предикат припада. Анализа примера ексцерпираних из корпуса ишла је у два правца, један је подразумевао монопредикатске реченице у којима се јавља множење негација у оквиру једног реченичног члана, а други монопредикатске реченице у којима се множење негација остварује између различитих реченичних чланова. Множење негација у оквиру једног реченичног члана остварује се само у генитивним предлошко-падежним конструкцијама са предлогом *без* испред којег је употребљена одрична речца *не* и у оквиру предиката реченице. Тип предиката *ће*, *уједно*, *бити* и критеријум за класификацију примера из корпуса, будући да од типа предиката и зависи понашање оваквих двоструко негираних исказа.

2.1. Множење негација у оквиру једног реченичног члана. – У овом *ће* се раду множење негација у оквиру једног реченичног члана третирају на исти начин на који је то учинио и М. Ковачевић (уп. Ковачевић 2004) прили-

---

¹¹⁰ Јединице са неличним глаголским облицима у којима долази до конгруенције негације разматрали смо у поглављу VI.

ком разматрања конструкција са двоструком негацијом, тј. под множењем негација у оквиру једног реченичног члана сматраћемо употребу два негатора¹¹¹ уз исти реченични члан, која се у српском језику остварује једино: а) у генитивној предлошко-падежној конструкцији са предлогом *без*, и б) у оквиру предиката.

2.1.1. Множење негација у оквиру генитивне предлошко-падежне конструкције са предлогом *без* [*не + без + N_(Gen)*]. – Множење негација остварује се у генитивној предлошко-падежној конструкцији са предлогом *без* испред које је употребљен негатор *не*, тако да су чланови овог множења (i) негација садржана у негатору *не* и (ii) имплицитна негација коју садржи предлог *без*. Производ множења ове две негације јесте инструментална предлошко-падежна конструкција са предлогом *са/с*.

Основно значење предлога *без* наведено у речнику је 1.а. за означавање *немања, нејпостіојања, одсуства* (*некоїа, нечеїа*), б. за означавање *изузимања, издвајања: сем, осим, изузев, изузимајући,...* 4. *са ілаіол. именицама у значењу одричної ілаї. ірилоїа времена садашњеї: ~ журбе* ('не журећи') (РСЈ, 68, под *без*). Будући да, као што се већ из речничке дефиниције види, предлог *без* у у себи носи имплицитну негацију која може имати значење *немања, непостојања, одсуства или изузимања, издвајања*, те одрицања значења глаголске именице (у значењу глаголског прилога *садашњег*) у зависности од тога уз који тип именица стоји овај предлог, уколико се испред ове предлошко-падежне конструкције употреби и негатор *не*, оствариће се множење негација, а новодобијено значење размотрићемо у односу на то да ли је у предлош-

111 Под термином негатор подразумеваћемо „сваки језички елемент који служи за одрицање. У оквиру просте реченице негатори су увијек партикуле *не* и *ни*, сви одрични префикси, као и одрични приједлози *без* и *іроїив*” (Ковачевић 2004: 169).

ко-падежној конструкцији употребљена девербативна именица или нека друга конкретна именица, будући да од тога зависи и семантичка интерпретација конструкције добијене након множења негација.

2.1.1.1. Множење негација у оквиру генитивне предлошко-падежне конструкције са предлогом без и девербативном именицом. — Генитивне предлошко-падежне конструкције са предлогом *без* и девербативном именицом и негатором *не* испред њих, у највећем броју примера из нашег корпуса, јављају се као кондензатори дубинских реченичних предикатских структура са пропратнооколносним значењем.¹¹² У дубинској структури оваквих површинских модела јавља се реченична предикација у финитном глаголском облику која представља пропратну околност за реализовање корелативне предикације, уз обавезно присуство негације, а која је у датој површинској структури заступљена одговарајућом семантички еквивалентном девербативном именицом са предлогом *без*. Будући да се у дубинској структури исказа *без* + $N_{Dev(Gen)}$ реконструишу клаузе типа *а да њри ѿом* са негацијом уз пропратнооколносну предикацију (уп. Радовановић 1977¹: 94 и даље), у нашем случају, у коме се у површинској структури јавља конструкција *не* + *без* + $N_{Dev(Gen)}$, у дубинској структури реконструисаће се клауза типа *а да њри ѿом* без негације уз корелативну предикацију, будући да у површинској структури долази до множења негације коју садржи негатор *не* и имплицитне негације коју садржи предлог *без*. Ово множење негација као резултат даје инструменталну предлошко-падежну конструкцију са предлогом *са* и девербативном имени-

---

112 О предлошким конструкцијама се предлогом *без* и девербативном именицом у генитиву као кондензаторима реченичног значења пропратне околности детаљно говори М. Радовановић (уп. Радовановић 1977¹: 94 и даље).

цом која је површински експонент дубинске предикатске структуре са предикацијом у финитном облику која је пропратна околност за реализовање корелативне предикације. Ово множење можемо представити следећим моделом: $[ne + \delta ez + N_{Dev(Gen)}] \rightarrow [ca + N_{Dev(Inst)}] \leftarrow [u \text{ } \bar{u}ri \text{ } \bar{u}om + V] \leftarrow [a \text{ } ga \text{ } \bar{u}ri \text{ } \bar{u}om + ne + NegV]$.

У дубинском моделу оваквих конструкција присуство негације уз предикацију „referiše o odsustvu neke okolnosti prilikom realizovanja korelativne predikacije” (Радовановић 1977¹: 98), те ће одсуство негације у дубинској структури у нашем моделу у коме у површинској структури долази до множења негација, сходно овоме, реферисати о присуству неке околности приликом реализовања корелативне предикације, што потврђујемо и примерима из корпуса, у којима смо у заградама давали реконструисане облике након оствареног множења негација:

Ne bez hvalisanja [$\rightarrow$ *Ca хвалисањем // Хвалишући се*],¹¹³
 и завршном monologu Petog јавленија он то јасно и каже
 $\leftarrow [u \text{ } \bar{u}ri \text{ } \bar{u}om \text{ } se \text{ } хвалисаше] \leftarrow [a \text{ } ga \text{ } se \text{ } \bar{u}ri \text{ } \bar{u}om \text{ } ne \text{ } ne \text{ } хвалисаше]$ ¹¹⁴: „Ја učinih što niko ne moga/otkad ove gore

113 Због нужне симултаности пропратнооколносне предикације са корелативном предикацијом, у већини оваквих примера, како то примећује и М. Радовановић (уп. Радовановић 1977¹), у површинској структури генитивна предлошко-падежна конструкција са предлогом *без* и девербативном именицом замењива је негираним глаголским прилогом садашњим, при чему је нужни услов идентичност агенаса ове две предикације. У том случају множење негација се остварује између (i) негације коју садржи негатор *не* и (ii) негације коју садржи негирани глаголски прилог садашњи који је семантички еквивалент генитивној предлошко-падежној конструкцији са предлогом *без* и девербативном именицом (уп. Jednom, *ne bez ustezanja* [$//$ *не не устјежући се* $\rightarrow$ *устјежући се*], otac mi reče: – Postoji samo jedan čovek koji može da me spase. (Данас 12. 11. 2005, ЕК).

114 О позицији предлошко-падежне конструкције у површинској структури и њој одговарајуће реконструисане клаузе у дубинској структури говори, такође, М. Радовановић истичући да је у

ponikoše.“ (st. 454–455). (Б. Радовић, 70); Ћак је знао у безизлазним ситуацијама да prizna, **ne bez ponosa** [→ *са њоносом // њоносећи се*] ← [и *їри њом се њоноси*] ← [а да се *їри њом не не њоноси*], и оно што се није тражило од њега: неку плjaчку (као, на пример, ону када је обижена пошта у Kazanju) коју је поћинио две-три године раније. (Д. Киш, 69); Моја је мајка ћитала романе до своје двадесете године, када је shvatila, **ne bez žaljenja** [→ *са жаљењем // жалећи*] ← [и *їри њом је жалила*] ← [а да *їри њом не није жалила*], да су романи измишљотина и odbacila ih jednom zauvek. (Д. Киш, ЕК); Јер када ућосмо у двориште, **ne bez sujevernog straha** [→ *са сујеверним сїрахом // сїрахујући*] ← [и *їри њом сїраховасмо*] ← [а да *їри њом не не сїраховасмо*], и кад zakucасмо на врата госпође Rebeke, моја мајка ustuknu. (Д. Киш, 81); То га је podsetilo, **ne bez tuge** [→ *са њуїом // њуїујући*] ← [и *їри њом је њуїовао*] ← [а да *їри њом не није њуїовао*], на surovost i sumornost zime i на nedostiћnu лепоту sunћаног bogomdanог leta (Д. Киш, ЕК); итд.

2.1.1.2. Множење негација у оквиру генитивне предлошко-падежне конструкције са предлогом без и именицама осталих типова [**не + без + N_(Gen)**] → [**са + N_(Instr)**]. – До множења негација долази и у негираној предлошко-падежној конструкцији са предлогом без и конкретним именицама. Множење се, како је то већ истакнуто у тачки 2.1.1, реализује између (i) негације коју садржи негатор *не* употребљен испред ове предлошко-падежне конструкције и (ii) имплицитне негације коју садржи предлог без, при чему се овакав негацијски модел семантички изједначава са инструменталном предлошко-падежном конструкцијом са предлогом *са*. У реконструисаним клаузама инструментална предлошко-падежна конструкција са

дубинској структури „rekonstruisana klaуza redovno postponovana u odnosu na korelativnu predikaciju, dok u površinskoј jeziћkoј структури odgovarajuća padeћna konstrukcija моће бити i preponovana u odnosu na korelativnu predikaciju” (Радовановић 1977¹: 94).

предлогом *са* упућује на присуство, постојање, друштво, заједницу или начин вршења радње.

„...Biće potrebno još mnogo vremena i truda”, dodaje Ćeljustnikov, **ne bez gorčine i samoljublja** [→ *са њорчином и самољубљем*], „da se iz mužičke ruske duše iskorene tragovi mračne prošlosti i vekovne zaostalosti”. (Д. Киш, 57); Ukoliko imate rođake ili prijatelje u Cirihi, iskoristite priliku da posetite grad koji mnogi, **ne bez razloga** [→ *са разлоџом*], smatraju najboljim za život. (*Полиџика*, 21. 11. 2007, ЕК); Da je on „reklamirao” Ustav Evropske unije – govorilo se i pisalo **ne bez osnova** [→ *са основом*] – Francuzi bi ga pre godinu dana možda i referendumski prihvatili. (*Полиџика*, 10. 7. 2006, ЕК); Uvek sam se smejaо осу, **ne bez ironije** [→ *са иронијом*], kada je na poleđini svake fotografije zapisivao ko je na snimku, gde je i kada načinjen. (*Полиџика*, 24. 8. 2007, ЕК); Причао је, **не без њорџосџи** [→ *са њорџосџу*], о свом крају, лагао је сочно и лепо, па сам га са задовољством слушао, смејуљећи се у себи. (Д. Ненадић, 49); **Не без злураџосџи** [→ *са злураџосџу*], то отворено признајем, гледао сам како васцели божији дан мурави оног раздешеног, дебелог крмка Богдана. (Д. Ненадић, 70); Он је рекао: – Da, svakako, моћи ћете, Ćarli, ponovo da se šetate ali **ne bez štapa za podštapanje** [→ *са шџајом за њошџајање*]. (А. Поповић, ЕК); итд.

2.1.2. Множење негација у оквиру предиката. – Множење негација у оквиру једног реченичног члана остварује се и унутар предиката и то без обзира на то ком синтаксичком типу предиката дати предикат припада. У зависности од типа предиката, чланови овог множења негација биће различити, што ће бити показано ниже. Као резултат множења негација у оквиру предиката добија се његова афирмативна семантичка вредност, што ће бити показано стрелицама, у заградама датим, реконструисаним примерима. Овакво превођење двоструко негираних предиката у њихове афирмативне еквиваленте, када

су задовољени сви нужни и сви довољни услови, није се показало проблематичним (будући да смо успели да за све ексцерпирани примери из корпуса реконструиремо њихове формалне афирмативне еквиваленте) и одвија се по логичком принципу двоструке негације по коме негација негације даје афирмацију. Питање семантичке еквиваленције двоструко негираних предиката и њихових афирмативних еквивалената могло се разматрати. Редови који следе су покушај описа нужних и довољних услова за формално превођење двоструко негираних предиката у њихове афирмативне еквиваленте, а онда и покушај објашњења њихове семантичке еквиваленције.

Анализу смо провели узимајући за критеријум тип предиката у којем се остварује двострука негација, а онда у оквиру сваког од тих типова успостављали смо различите критеријуме који су одговарали испитиваном типу предиката.

2.1.2.1. Множење негација у оквиру именског/прилошког предиката. – Први синтаксички тип предиката у коме ћемо разматрати множење негација јесте именски/прилошки предикат. У овом типу предиката множење се остварује између (i) негације коју садржи негирана копула и (ii) негације коју садржи лексема употребљена у функцији предикатива или негације коју садржи префикс уз придев у саставу конгруентне именичке синтагме у предикативу. Резултат овог множења негација јесте предикат са афирмативном копулом и антонимом негираних лексема употребљених у функцији предикатива. Будући да је негација коју садржи негирана копула у оквиру именског предикатива неспорна, било је неопходно да у разматрању оваквих јединица пођемо од типа јединице која се налази у функцији именског/прилошког предикатива, те ћемо у том смислу разликовати два случаја.

И то, прво случајеве у којима је у функцији предикатива нека негативно префигурирана лексема (било да се ради о некој именској речи или прилогу), а затим случајеве у

којима је у предикативу генитивна предлошко-падежна конструкција са предлогом *без*. Већ из саме дефиниције множења негација које се остварује у предикату, јасно је да се приликом овог множења проблеми реченичне негације укрштају са проблемима лексичке негације.¹¹⁵

Како бисмо успели да покажемо формалну и семантичку (не)еквивалентност примера са множењем негација и њихових афирмативних еквивалената, на овом се месту морамо у извесној мери посветити и проблемима антонимије. Будући да проблеми антонимије нису ни мало једноставни и да о самој појави антонимије постоји богата литература, и да би детаљно залажење у ово поље оптеретило сам наш рад, ми ћемо изнети само оне основне ставове различитих аутора који су у блиској вези са нашим истраживањем и који ће нам омогућити дубљи увид у везу између антонимије и негације, и притом нећемо детаљније улазити ни у каква теоријска нити појмовна разграничења саме антонимије¹¹⁶ и проблема у вези са овом језичком појавом.

---

115 Под лексичком негацијом, како смо то напред већ истакли, подразумевамо негацију именичких, придевских, прилошких и заменичких речи, која се остварује домаћим префиксима *не-* и *без-* (код именица, придева и прилога) и префиксом *ни-* (код заменица и заменичких прилога), и префиксима страног порекла *a-*, *dis-*, *и-* и *ин-*.

116 Сам термин антонимија у основи, припада лексикологији и у себи обухвата разнородне супротности у језику, које су настале као израз човекове склоности да мисли у опозицијама. Та дихотомизација у схватању ствари и појава одразила се и на језик стварајући тако опозитне лексеме (нпр. *мали/велики*, *исцрпел/иза*, *топе/голе*, *гоћу/ћоћу* и др.). Овлаш узевши, те антонимне лексеме јесу у потпуности супротне, али и сасвим сродне, будући да се налазе на супротним крајевима низа који чине сродне лексеме, „као *spona* u *antonimnom* *paru* може постојати више riječi, *niz*, a свака је од њих дјеломично антонимијска првој и другој rijeчи *antonimskog* *para*” (Шарић 1992: 178). Р. Симеон каже да је „*Antonimija* – *zamjenica*, тј. оно што служи мј. имена, *imenice*; *danas*: *suprotnost* *značenja* (г. антонимия), *antonimichnost*; *opozitni* *suodnos* *dviju* *leksičkih* *jedinica*: *antonimika* (у *užem* *značenju*)” (Симеон 1969: 82).

Антонимија је по дефиницији „појава супротстављања речи по њиховим најопштијим и најкарактеристичнијим значењским особинама које се идентификују као супротне и важе за све говорнике датог језика” (Л. А. Новиков, цитирано према Мршевић Радовић 1977: 226). Антонимија се према И. Грицкат јавља „онда када је некој речи (целој или једном њеном значењу) намена да означи супротност, да предухитри обрнуту представу. Она и та обрнута представа постављају се у антонимију” (Грицкат 1961–1962¹: 89). И И. Грицкат, као уосталом и већина других аутора, антонимију посматра на нивоу придевских парова, будући да она и јесте најевидентнија код парова ове врсте речи. Типологија антонима, коју даје И. Грицкат, која подразумева потпуне и непотпуне антониме, изводи се без позивања на термине комплементарност и контрарност, али је јасно да се на њих односи, будући да су за аутора потпуни антоними¹¹⁷ они код којих један члан у пару у комплетном семантичком пољу представља антоним према другом члану (нпр. *лево/десно*, *йрав/крив*), док су непотпуни антоними они који су по значењу богатији и због тога не улазе комплетном својом садржином у антонимијски однос (нпр. *дан/ноћ*, *недо/земља*). При разматрању антонима, без обзира на аутора или метод којим се антоними проучавају, увек се полази од чињенице да су антоними речи које у суштини имају сва својстава заједничка сем једног својства које их и доводи у супротност.

Р. Драгићевић (уп. Драгићевић 2007) говори о правим и неправим антонимима, при чему под правим подразумева лексеме којима се супротстављају основна значења, независно од контекста, док је у свим осталим

---

117 Љ. Шарић за антониме каже да су потпуни „ako im se po suprotnosti podudaraju i osnovna i prenesena značenja, takvi su npr. leksemi lijevo i desno” (Шарић 1992: 179).

контекстима реч о неправим антонимима. За праве антониме се сматра и да стоје у семантичком саодносу и увек се један антоним може дефинисати путем другог, помоћу тзв. негативне дефиниције (нпр. *дуџачак је који није краџак*, а *краџак је који није дуџачак*).

У вези са односом између негације и антонимије, ставови већине аутора се подударају и углавном се наводе три могућности: а) негацијом једног члана антонимског пара добија се прави нестепеновани антоним, при чему се негацијом једног члана пара постиже афирмација другог члана, о чему Р. Драгићевић каже „ако се префиксом *не-* одриче значење позитивног члана антонимског пара, онда је негативни члан пара у односу праве антонимичности према позитивном члану” (Драгићевић 2007: 284) (као у примеру *исџиниџи – неисџиниџи* (= лажан)); б) негацијом једног члана антонимског пара може се добити и неправи антоним са неодређеним значењем (као у примеру *леџи – нелеџи*) или в) негацијом једног члана антонимског пара можемо добити нову неантонимску лексичку вредност, „додавањем префикса *не-* испред придева или именице понекад се добија лексема нове лексичке вредности, која не само што није у антонимском односу са полазном лексемом, већ има сасвим различиту архисему у односу на њу”¹¹⁸ (Драгићевић 2007: 285).

Подела антонима, коју ћемо у нашем раду користити, даје се према Љ. Шарић (Шарић 2007), која антониме дели на следеће подтипове: квалитативни, координацијски,¹¹⁹

118 Као примери наводе се односи међу лексемама *поверљив/неповерљив*, *воља/невоља*, *време/невреме*, *згодан/незгодан* и сл.

119 Координацијском антонимијом Љ. Шарић сматра антонимију између појмова који изражавају „svojevrstnu kontrarnu suprotnost koordinacijskih pojmova (prednji – stražnji, lijevi – desni, istok – zapad, dan – noć)” (Шарић 2007: 115).

векторни,¹²⁰ комплементарни и конверзивни.¹²¹ За наше истраживање од значаја су квалитативни и комплементарни антоними, који се могу творити одричним префиксима. Квалитативном антонимијом Љ. Шарић сматра основни, најјаснији начин изражавања супротности, то су „antonimi koji izražavaju stupnjevitu kakvoćnu suprotnost (*topao – hladan, mlad – star, mladost – starost*) i realiziraju kontrarnu suprotnost” (Шарић 2007: 115), док комплементарни антоними изражавају неступњевиту супротност, односно комплементарно допуњавање и „formalno se podudaraju sa proturjećnim (kontradiktornim) pojmovima tipa A – ne-A” (Шарић 2007: 115).

Основни проблем који се јавља у вези са двоструко негираним именским/прилошким предикатима код којих је у предикативу негативно префигирана лексема јесте тај што негацијом негативно префигиране лексеме не добијамо увек прави антоним, већ врло често и неправилни, „који је семантички асиметричан с лексемом од које потиче”¹²² (Драгићевић 2007: 273).

Већ је К. Цимер (уп. Цимер 1966) тврдио да се не може говорити о негацији свих придева уопштено, већ да постоје разлике које зависе од тога ком логичком типу појмова дати придев припада. Негирање придева који

---

120 Под векторним антонимима Љ. Шарић подразумева антониме „koji izražavaju suprotnu usmjerenost radnje, svojstva, obilježja (*ulaziti – izlaziti, skrivati – otkrivati, zagrijavati – hladiti, narodni – protunarodni, udar – protuudar*) stvarajući vektornu suprotnost” (Шарић 2007: 115).

121 Конверзивном супротношћу Љ. Шарић сматра такву врсту супротности „pri kojoj se jedno te isto opisuje s gledišta suprotstavljenih sudionika situacije” (Шарић 2007: 116) и наводи примере типа *Иван је Маријин муж = Марија је Иванова жена*.

122 У литератури се обично наводи пример лексеме *леј*, која са префиксом *не-* не мора да значи *ружан*, већ има шири семантички опсег, може значити није ни леп ни ружан, неутралан (или амбивалентан).

припадају контрарним антонимима не даје у резултату сам тај придев, што он илуструје примером *not unlikely* (није невероватно), који по његовим речима може значити *likely* (вероватно), али се може налазити и у великој области индиферентности у којој нити је *likely* (вероватно) нити је *unlikely* (невероватно). Исто објашњење К. Цимер нуди и за придев *happy* (срећан), док на супротном полу, по његовом мишљењу стоје придеви типа *inconceivable* (несхватљив) или *impossible* (немогућ), чијим негирањем једино можемо добити *conceivable* (разумљив, схватљив) и *possible* (могућ, вероватан) и за које не постоји та тзв. зона индиферентности у којој би се могли наћи афирмативни пандани двоструко негираних придева. К. Цимер је, подстакнут Јесперсеновим опажањем да већина придева са префиксом *un-* има склоност да умањује вредност неког смисла,¹²³ понудио правило у коме каже да се негативни префикси не користе са придевима који имају негативну вредност на вредносној скали, као што су нпр. придеви *добар–лош*, *йожељан–нејожељан*.¹²⁴ К. Цимер признаје и да задатак позитивне и негативне вредности мора некако да буде остављен за процену интуицији.

Неки истраживачи о двоструко негираним конструкцијама са степенованим контрарним антонимима говоре и као о семантички паразитским конструкцијама, иако оне нису потпуно семантички еквивалентне афирмативним придевима, при чему они сматрају да се израз типа *not unhappy person* (не несрећна особа) увек интерпретира као *незнајно до умерено срећна особа*. Овај паразитски однос посебно је истакнут у случајевима у којима се негативно префигираним придевима додељује читање

123 „that most adj with un- have a depreciatory sense” (Јесперсен 1942, цитирано према Цимер 1962: 134).

124 „negative affixes are not used with adjectival stems that have a 'negative' value on evaluative scales such as good–bad, desirable–undesirable” (Цимер 1966: 135).

које није могуће изван двоструко негираних придевских форми (уп. Хорн 1989: 299).

2.1.2.1.1. Множење негација у оквиру именског/ прилошког предиката у којем је у предикативу негативно префигирана лексема.¹²⁵ – Множење негација у овом типу предиката остварује се између (i) негације коју садржи негирана копула и (ii) негације коју садржи, у највећем броју случајева, негирани префикс уз именицу или прилог у предикативу, или негације коју садржи префикс уз придев у саставу конгруентне именичке синтагме у предикативу, а у чијем се резултату добија потврдно значење, што потврђујемо примерима који следе ниже у којима је у загради стрелицом обележен реконструисани потврдни значењски еквивалент.

Како смо већ у уводу истакли, формална еквиваленција двоструко негираних именских предиката и њихових потврдних еквивалената није спорна, али је зато упитна семантичка еквиваленција. Степен семантичке

---

125 О односу између негативних лексема у језику и негативних појмова у логици говорио је и М. Ковачевић (уп. Ковачевић 2004), истичући да не постоји апсолутна подударност између позитивних и негативних појмова у логици и потврдних и одричних лексема у језику. У нашем се језику „негативним лексемама сматрају само оне и искључиво оне које имају одрично значење а које су творене помоћу неког од негативних префикса: *не-* (нехуман), *без-* (безболан), *а-* (алогичан), *дис-* (дисхармоничан), *и-* (илегалан), *ин-* (инконгруентан), *аб-* (абнормалан), *їройїив-* (противзаконит), *анїїи-* (антиестетичан)” (Ковачевић 2004, 15). Уколико лексема, пак, нема негативни префикс, без обзира на своје значење, она ће у језику бити потврдна лексема. У логици се негативним појмовима истиче одсутност неких својстава, стања, процеса или односа, док се позитивним појмовима истиче присутност свега наведеног, при чему појмови могу бити негативни по садржају, али не и по облику (нпр. лењ, слеп, глув, оскудица и др.) и с друге стране, постоје негативно префигиране лексеме које не морају нужно имати негативно значење, тј. могу бити позитивне по садржају, а негативне по облику (нпр. нечовек, незгода, неприлика, невоља, невреме и др.).

еквиваленције зависи од тог ком типу негираних лексема припада лексема у предикативу, те ће тип лексема и бити наш примарни критеријум за анализу овог типа двоструко негираних исказа. Размотрићемо најпре оне именске/прилошке предикате који у функцији предикатива имају степеновани антоним са префиксом *не-*, а потом оне предикате код којих је у функцији предикатива нестепеновани антоним.

2.1.2.1.1.1. Множење негација у оквиру именског/прилошког предиката у којем је у предикативу квалитативни антоним са префиксом *не-*. – Антоними се у литератури најчешће деле на степеноване (градабилне) и нестепеноване (неградабилне) антониме. Степеновани антоними заснивају се на логичком односу контрарности (*млад – сѝар, врућ – хладан, ѝамеѝан – ѝлуй, велик – мали, ѝласан – ѝших, добар – лош*). Степеноване опозиције су такве опозиције „чији се чланови карактеришу различитим степеном или градацијом једног истог својства” (Л. А. Новиков: цитирано према Драгићевић 1996: 29). С друге стране у основи нестепенованих антонима леже логички комплементарни појмови и они се не могу односити на један исти денотат (*унуѝрашњи – сѝољашињи, ожењен – неожењен, крив – ѝрав, жив – мрѝав*).¹²⁶

126 У литератури се за ове две врсте антонима наводе и следеће разлике: степеновани антоними подлежу компарацији (*ѝамеѝан – ѝамеѝнији – најѝамеѝнији*), док нестепеновани то својство немају (*ожењен, *ожењенији, *најожењенији*); испред степенованих антонима могу се употребити прилози за количину (*веома ѝамеѝан*), док нестепеновани такву употребу не дозвољавају (**веома ожењен*). Наводи се још као разлика ове две групе антонима и могућност конверзије предиката у реченицама са степенованим антонимима (*Пера је дољи од Јове → Јова је ѝори од Пера* (пример преузет из Драгићевић 1996: 30)). И оно што је за наше разматрање битно „Негација једног члана пара нестепенованих антонима подразумева афирмацију другог члана пара (онај који није мртав, жив је и обрнуто, оно што није истинито, мора бити лажно)” (Драгићевић 1996: 30). У овом

У двоструко негираним неглаголским предикатима код којих је у функцији предикатива нека лексема префигурирана *не-* префиксом која припада подтипу квалитативних, степенованих антонима проблем настаје у обиму семантичке еквиваленције таквих исказа и њихових формалних семантичних еквивалената због чињенице да негацијом квалитативног антонима не добијамо нужно његов афирмативни еквивалент, већ у великом броју примера добијамо неки од прелазних ступњева између два пола. „Antonimni se parovi iz ove skupine shvaćaju kao postupan prijelaz uzrokovan postupnim negacijama od proturječnih i nedostatno sadržajno definiranih pojmova ka krajnjim, suprotnim: *vreo; ne-vreo, topao; ne-topao, prohladan; ne-prohladan, hladan*” (Шарић 2007: 107). Наши примери из корпуса говоре у прилог томе да се негацијом квалитативног антонима углавном добија појам који се

смислу одрицањем једног члана антонимског пара нестепенованих антонима, не добијамо само негирану лексему, већ и нову антонимичну лексичку вредност. За степеноване антониме овакав однос не важи апсолутно, јер се негирањем контрарних појмова не може добити антоним, „јер та негација често резултира појмом неодређеног значења или мноштвом појмова” (Драгићевић 1996: 33). Аутор то објашњава примером лексеме *нелей* која не може бити антоним лексеме *леј* будући да може значити или *који није ни леј ни ружан*, или *који је мање леј* или значи *који је ружан*.

Р. Драгићевић модификује неке од ових разлика, говорећи да није сасвим тачно да се нестепеновани антоними не могу компарирати, будући да, на пример, један човек може бити вештији од другог, може бити невернији и сл. За нестепеноване антониме је, у том смислу, врло битно да се позитивним чланом антонимског пара мисли присуство неке особине, а негативним чланом њено одсуство.

Аутор такође, скреће пажњу и на то да се негирањем, тј. додавањем речце *не-* испред придева или именица, у неким случајевима уопште не добијају лексеме које стоје у антонимском односу, већ се могу добити лексеме које имају сасвим различиту архисему (уп. *йоверљив; нейоверљив*, према РСЈ 1. *заснован на йоверењу, ойворен, искрен*. 2. *који одаје йоверење, који улива йоверење : који нема йоверења у некога, у нешто, сумњичав; који изражава нейоверење*).

налази негде на средини скале између супротних вредности, или пак, ближе левом или десном полу што не може бити прецизирано без увида у шири контекст употребљеног израза и посебне прагматичке разлоге.

Још **није нестрљив** [~ је *сїрїљив*] у чекању. (В. Николић, 20); Иако је досегао изванредне духовне висине, Ковалском **нису била непозната** [~ Ковалском су била *їознаїа*] ни [→ и] сумрачна и депресивна стања. (С. Басара, 224); Преводи на француском језику показали су се од великог значаја и онда када норма на енглеском језику **није нејасна** [~ када је норма на енглеском језику *јасна*], али код стручног редактора постоји трачак сумње у њено значење. (Наслеђе 23, 166); Sve u svemu emisija **није незанимљива** [~ је *занимљива*], mada је, можда, malo preduga i praznjikava. (А. Поповић, 159); Kako da raskid **не буде непријатан** [~ *дуге їријаїан*] i да се ipak, bez obzira на sve, zadrži neki nivo dostojanstva после njega, objašnjava pevač Saša Kovačević. (Cosmopolitan, jun 2012, 39); **Није необичајена** [~ *Уобичајена је*] ни [→ и] допуна којом се експлицира креатор перцепираног садржаја или сам садржај, који се прво физички – чулом слуха, преноси до субјекта, а затим препушта когницији. (Арсенијевић 2012: 94); Pravljenje ožiljaka **није безопасно**¹²⁷ [~ је *оїасно*], можда izgleda као nešto што је privlačно, али nikako nije naivno. (*Полиїика*, 7. 4. 2009, ЕК); итд.

127 За префикс без- Д. Бошков сматра да се њиме „посебно наглашава одсуство једне особине или својства које се очекује у датом контексту, без обзира да ли је то својство позитивно или негативно”, док се префиксом не- „просто означава непостојање неке особине или својства без потенцирања да ли је то било очекивано или не” (Бошков 1981: 67) (на пример, *дезизражајан* је потпуно без изражаја, *неизражајан* је без посебног изражаја). Међутим, префикс без- може и променити своје основно значење, као код придева *безвољан/вољан*, *безбрижан/брижан* и сл., који не ступају у односе супротности, будући да немају исте семантичке компоненте.

Негацијом негације квалитативног антонима, како смо истакли, добијамо релативни синоним позитивном антонимском парњаку и вредност литотизације¹²⁸ овог типа антонима управо и лежи у чињеници да се на овај начин добија много експресивнији антонимски парњак и да постоји могућност избора између афирмативне лексеме и потврдног израза који је добијен двоструком негацијом. Експресивна вредност литотизације оваквих антонима, који почивају на логичком односу контрарности, почива на чињеници да негацијом контрарног антонима не добијамо потпуно семантички еквивалентан афирмативни парњак, већ негирани антоним покрива и пол свог опозитума и вредност неког средњег појма између ова два пола. А будући да највећи број квалитативних антонима познаје читаву скалу прелазних вредности која се може успоставити измнеђу два супротна пола, литотизација овог типа антонима преводи, заправо, антонимију у градацију (више о томе у Ковачевић 2000). Но, из контекста је, у највећем броју случајева, могуће недвосмислено закључити покрива ли литотизирани антоним средњу вредност или је синониман са супротним полом. Због чињенице да српски језик показује „одсуство склоности ка прављењу негативних синтагми, ка стављању речце за негацију пред различите врсте речи у њиховим различитим облицима” (Грицкат 1961–62: 124), те у том смислу граматичка негација има предност над унутарлексичком, у великом броју примера из корпуса литотизирани антоним је покривао вредност средњег појма између два супротна пола, што ћемо илустровати следећим примерима:

---

128 „Литота се најчешће остварује као употреба граматички негиране умјесто лексички афирмативне јединице (уп. нпр. *не вољети* = мрзјети, *није добро* = лоше је и сл.)” (Ковачевић 2000: 117).

Na više od trideset načina, od kojih *nijedan nije nepristojan* [→ *од којих је сваки њодношљив / од којих сваки није ни њприсџојан ни неџприсџојан*], opisivao je svoje obavljanje male nužde, koje su sve do jedne evidentirane. (Политика, 5. 11. 2007, ЕК); Iako je mlađi od mene, *debeljuškast, rumenkast u licu, crnih, živahnih očiju, malkice uraslih, nije nezanimljiv* [→ *ниџи је занимљив ниџи је незанимљив*] (Политика, 28. 11. 2000, ЕК); итд.

2.1.2.1.1.2. Множење негација у оквиру неглаголског предиката у којем је у предикативу комплементарни антоним са префиксом не-. – У двоструко негираним исказима у којима се остварује множење негација у предикату, уколико је у предикативу негативно префигирана лексема која припада класи комплементарних, нестепенованих антонима, будући да таква негативно префигирана лексема стоји у логичком односу комплементарности према својој позитивној лексеми, који подразумева да такве две лексеме исцрпљују целокупан опсег родног појма, те да негација једног члана таквог антонимског пара подразумева афирмацију другог члана пара, семантичка еквиваленција двоструго негираног исказа и његовог афирмативног еквивалента је потпуна.

Разлози који опредељују говорника да употреби двоструко негирани исказ уместо потврдног нису структурно-синтаксичке природе, већ су, према нашим закључцима, у највећој мери мотивисани контекстуалним, ванјезичким и прагматичким факторима. У основи избора између два формално различита начина изражавања, када је овај тип множења негација у питању, будући да се ради само о формалној, али не и о семантичкој разлици лежи „избор између двију могућности – лексичке и синтаксичке антонимности – а пошто је сваки избор стилистички условљен, управо у томе и треба тражити основ стилске вриједности овакве литоте” (Ковачевић 2000: 123). М. Ко-

вачевић овакве примере литоте једино и сматра правом литотизацијом и каже „о правој литотизацији код контрадикторних антонима можемо говорити само онда кад се литотизује негативни антоним”¹²⁹ (Ковачевић 2000: 124). Стилематичност оваквих литотизираних конструкција везује се могућност избора између синонима који имају потпуно исто денотативно значење, али је литотизирани антоним увек обогаћен конотативном вредношћу.

Тада многи људи, обневидели и залуђени, забораве да постоје разум и храброст и да све у животу пролази и да живот људски, као и свака друга ствар, има своју вредност, али да та вредност **није неоїраничена**. [→ *оїраничена је*¹³⁰] (И. Андрић, 417); Generalni menadžer košarkaške Jadranske lige Roman Lisac rekao je novinarima da **није нетогиће** [→ *је моїуће*] да Beograd bude домаћин завршног turnira, a ocenio je i да се bliži време kada će navijači моћи да putuju на gostovanja u regionu. (<http://www.sportske.net/vest/kosarka/kako-u-hrvatskoj-i-sloveniji-gledaju-narspsku-dominaciju-116005.html>, 18. 2. 2013); Završni turnir u Laktašima bi trebalo да bude održan od 25. до 27. aprila али **не би било незамисливо** [→ *било би замисливо / моїло би да се замисли*] да Igokea заista откаже организацију jer taj klub не

129 Конкурентност синтаксички негираног а лексички афирмативног антонимског парањака и синтаксички афирмативног а лексички негативног антонима, М. Ковачевић само условно подводи по литоту, будући да „она [литота] то и није пошто не потврђује негирајући супротно – у позицији једног антонима само конкуришу двије негиране форме: синтаксичка и лексичка, синтаксичка која подразумеијева негацију афирмације, и лексичка која у исказу подразумеијева афирмацију негације” (Ковачевић 2000: 124).

130 Љ. Шарић наводи да је лексеми ограничен комплементарни антоним лексема апсолутан, док однос ограничен – неограничен сматра квалитативном антонимијом. Ми смо се овде одлучили за интерпретацију придева неограничен као комплементарног антонима лексеми ограничен, будући да су у овом контексту неограничен и апсолутан синоними.

može da bude veći gubitnik no što je sada, pa i eventualna kazna ABA lige ne bi nanela veliku štetu pobedniku ligaškog dela sezone. (<http://www.sportske.net/vest/kosarka/trener-igokee-zahteva-da-f4-bude-otkazan-121313.html>, 26. 3. 2013); ...ни паралелне комбинације **нису неочекиване** [→ *очекиване су*] (Наслеђе 21, 2012, 54); Да **не би** планина била **неискоришћена** [→ *Да би њлана била искоришћена*], без снега, кад већ нема пара од скијанја, решили су да отворе велики рудник. (Д. Ковачевић¹, 118); итд.

Литота¹³¹ служи да изрази неко наизглед ослабљено значење, да би се могло подразумевати више него што је речено (Општа енциклопедија 1971: 470). Код Л. Зиме читамо да се литота убраја међу фигуре речи и то реторичне фигуре¹³² које се односе на степен јачине каквог израза¹³³ (више у Зима 1988: 4 и даље).

М. Солар за литоту каже да је фигура која је супротна хиперболи јер „умјесто преувеличавања, она уманjuje односно ублажава јер прави израз замењује слабијим и то негативним и супротним.” (Солар 1977: 73). Она може бити

---

131 „Litota – pjesnička (govornička) figura „kojom je manje rečeno nego što se misli”; njom se manje kaže, a više razumije, nego ako se kaže; po tome je upravo „trop sa smanjenim značenjem riječi koje se razlikuju po sili (stupnju) značenja”;...нијећи начин изражавања којим се ублажује оно што се каже;...реториčka фигура у којој се тврдња имплицира одбацивањем или негацијом њезине супротности (е. understatement); намјерно ублажени израз којим се постиже да се разумије више него што се рекло, нпр. сугерирајући појам негацијом супротнога” (Симеон 1969, 775).

132 Поред реторичних у фигуре речи убрајују се још и граматичне (простеза, афереза, епентеза и др.) и фонетичне фигуре (асонанца, алитерација, аноминација, ономатопеја, парономазија и сл.) (више у Зима 1988).

133 Овде спадају још и емпфаза, хипербола и еуфемизам. Док се реторичне фигуре могу односити још и на обичност неког израза (архаизам провинцијализам, неологизам и сл.), на множину употребљаваних речи (плеоназам, репетиција, полисиндетон, елипса, асиндетон и сл.) или се могу односити на намештање употребљаваних речи (инверзија, климакс, хендијадис и сл.) (уп. Зима 1988: 13).

израз уљудности, али може служити и наглашавању важности изреченог свесним умањивањем по начелу контраста.

П. Милосављевић, слично М. Солару, литоту доводи у везу са хиперболом по томе што се у изразу нешто истиче, али се код литоте „значај онога што се изриче намерно умањује” (Милосављевић 2006: 246), при чему основно значење израза остаје исто, „само је ефекат који се информацијом може постићи умањен” (Милосављевић 2006: 246).

Под литотом¹³⁴ подразумевамо, каже Ван дер Вуден, не тако уобичајену стратегију употребе негирања негативног исказа за изражавање позитивног (више у Ван дер Вуден 1995). О. Јесперсен (Јесперсен 1917: 62) је о литоти говорио као о реторичкој фигури у којој је потврђивање изражено негацијом супротности, као у примеру *He's a not unhappy man*. Значење овог примера није потпуно идентично као значење истог примера без негације, јер постоји извесна нејасноћа која се односи на субјектову позицију на ‘скали среће’, како тврди Ван дер Вуден (Ван дер Вуден 1995: 2), која може бити негде између умерено срећан и потпуно екстатичан.

2.1.2.1.1.3. Множење негација у оквиру неглаголског предиката у којем је у предикативу лексема префигирана префиксима без-, а(н)-, дис-, и-, ин-, аб-, анти-
– У двоструко негираним исказима у којима се множење негација остварује у оквиру неглаголског предиката код кога се у функцији предикатива налази лексема префигирана префиксима *без-, а(н)-, дис-, и-, ин-, аб-, анти-*, множењу негација подлежу (i) негација копуле таквог

¹³⁴ Сам термин литота, каже Ван дер Вуден, користи се и за логичку двоструку негацију, какву имамо у примеру *It is not impossible that we will visit you tomorrow (It is possible that we will visit you tomorrow)*.

неглаголског предиката и (ii) имплицитна негација коју садрже ови префикси.

Д. Бошков каже да уз речи уз које се употребљава префикс *a-*, он има значење потпуног одсуства својства или особине која је означена основном речи, те у том смислу придеви са префиксом *a-* „увек формирају комплементарни тип супротности” (Бошков 1981: 66).

Придеви са префиксима *дис-* и *и-* стоје у истом односу према придевима са префиксом *не-* као и придеви са префиксом *a-*, и њима се, заправо, означава одсуство својства или особине која је означена основном речи у много већој мери него префиксом *не-*.

За префикс *без-* Д. Бошков сматра да се њиме посебно наглашава „одсуство једне особине или својства које се очекује у датом контексту,¹³⁵ без обзира да ли је то својство позитивно или негативно” (Бошков 1981: 67).

Примери из нашег корпуса показују да се лексеме префигиране префиксима *без-*, *a(n)-*, *дис-*, *и-*, *ин-*, *ад-*, *анџи-* понашају као нестепеновани комплементарни антоними, те се у случајевима када се оне нађу у функцији предикатива у двоструко негираним неглаголским предикативима множење негација остварује на начин описан у тачки 2.1.2.1.1.2. у оквиру овог одељка. Наиме, двоструко негирани исказ успоставља потпуну и формалну и семантичку еквиваленцију са својим афирмативним еквивалентом.

То *nije nešto amoralno*.¹³⁶ [→ је нешто морално] (Политика 17. 12. 2005, ЕК); Karakter želja u Ćorićevoj slici sveta *nikada nije iracionalan* [→ увек је рационалан] i onostran.

135 Придеви са префиксом *не-* никада у свом значењу немају ту компоненту очекиваности.

136 У највећем броју примера придеви са префиксом *a-* и *не-* нису прави синоними, већ уколико је замена префикса могућа, префикс *не-* уноси нијансу ублажавања. Д. Бошков сматра да „*нелогичан* значи у мањој мери логичан, него *алоичан*, који означава да је нешто потпуно без логике” (Бошков 1981: 66).

(Даница 1995, ЕК); Naš program *nije antievropski* [→ *je evropski*]. Upravo obrnuto. (Политика, 10. 10. 2006, ЕК); То су моје примедбе на рад тог суда, али он *nije antisrpski* [→ *je srpski*] – иштиче Нибер. (Политика, 3. 7. 2010. ЕК); „Ово решење *nije protivustavno*¹³⁷ [→ *je ustavno*], али је у неслаганости са другим прописима”, каже директор Правног форума. (Политика, 5. 9. 2009. ЕК); Први и најважнији [разлог] – јер ја сам поборник легитимности – то *nije protivzakonito*. [→ *je zakonito*] (С. Басара, ЕК); итд.

Разматрајући класификацију страних речи М. Поповић истиче да је свим негативним и реверзативним/привативним префиксима, међу којима наводи *a(n)-*, *ад-*, *анџи-*, *дис-*, и *ге-* као типично негацијске префиксе и *конџира-* као префикс супротности, заједничко „лишавајуће, одречно, супротно значење, односно потпуно недостајање позитивног својства израженог творбеном основом” (Поповић 1994: 285). Његово је мишљење да у односу на лексеме са префиксима *не-* и *без-*, лексеме са овим префиксима означавају већи степен одричности, тј. потпуно одсуство негираног појма.¹³⁸ М. Поповић тврди да лексеме са префиксима *a(n)-*, *ад*, *анџи-*, *дис-*, *ге-* и *конџира-* исказују „искључиво комплементаран однос у смислу да је својство исказано творбеном основом порекнуто прикључивањем једног од ових префикса” (Поповић 1994: 286). Али се у неким случајевима може деси-

137 У испитиваном корпусу јавили су се и префикси *џроџив-* и *конџира-* са привативним значењем.

138 Исто, пре њега, тврди и Д. Бошков (уп. Бошков 1981), која каже „Придеви са префиксом *a-* увек формирају комплементарни тип супротности и не могу се заменити придевом са префиксом *не-* + *исџи* корен. Уколико је таква замена могућа, префикс *не-* уноси нијансу ублажавања...” (Бошков 1981: 66). И Р. Драгићевић (уп. Драгићевић 2007) тврди да се префиксом *не-* постиже само привид антонимије у формалном смислу (*леј* – *нелей*), а значењски се остварује ублажени степен особине (*нелей* може значити *лејушкаст*).

ти да стране лексеме са овим префиксима преузимају из језика донора поред негацијског односа, још нека нова значења, другачија од супротних (антиклимакс) или да развију још једно опште значење.

2.1.2.1.1.4. Множење негација у оквиру неглаголског предиката у којем је у предикативу лексема *ни*-лексема. – Сви до сада разматрани примери именског или прилошког предиката у којима се остварује множење негација имали су негирану копулу и у функцији предикатива лексеми префигирану неким негативним префиксом (изузев префиксом *ни*-). У овом одељку размотрићемо примере у којима се уз негирану копулу јавља у функцији предикатива нека *ни*-лексема. М. Ковачевић је показао да „у реченицама с именским предикатом чије је лексичко језгро нека *ни*-лексема негација копуле има експлетиван карактер” (уп. Ковачевић 2004, 199) и да се у конструкцијама са експлетивном негацијом никада не врши множење негација, будући да је сама негација по својој природи у таквим конструкцијама сувишна, те је реченица семантички потпуна и без ње, што су показали и примери из корпуса:

Ако ко мисли да је нешто иако **није ништа** [= је нишџа], сам себе вара (Д. Ненадић, 46); Волео сам Ђирјака и дивио сам му се као човеку, мада сам све време веровао да је лош живописац и да његово дело **не вреди ништа** [= вреди нишџа] (Д. Ненадић, 51); Када се њена нова земља, Југославија, распала у Другом светском рату, могла је, као бескућник који **није био ничији** [= је био ничији], да помисли, бар на тренутак, бар у мојој свести, да је напoкон слободна, јер највиша слобода је када нико не припаdash (Д. Албахари, 39); Хранила га је цела касаба; припадао је свима и **није био ничији** [→ и био је ничији]. (И. Андрић¹, 114); „Ни Бранковић нисте, јер и он је био Србин, а ви **нисте ништа** [= сџе нишџа]

” (В. Огњеновић, 77); *Legenda* је био, од кад је тучао судију са оним другим за мене **nije niko i nista** [→ је нико и нишиа! (<http://sport.blic.rs/Kosarka/Domaca-kosarka-i-ABA/227696/Danilovic-Neko-se-trenutno-oseca-jak-alinicija-nije-gorela-do-zore/komentari#ostali>, 5. 2. 2013)]; *Ti meni od danas nisi ništa* [→ *Ti si meni od danas nišīa*]. (А. Поповић, 216); итд.

2.1.2.1.1.5. Множење негација у оквиру неглаголског предиката у којем је у предикативу генитивна предлошко-падежна конструкција са предлозима без и против. – Множење негација остварује се унутар негираног неглаголског предиката и када је у функцији предикатива генитивна предлошко-падежна конструкција са предлозима *без* и *їроїив*, а копула негирана. Чланови овог множења су (i) негација коју садржи негирана копула неглаголског предиката и (ii) имплицитна негација садржана у генитивној предлошко-падежној конструкцији са предлозима *без* и *їроїив*. Резултат овог множења, ако је у предикативу конструкција с предлогом *без*, јесте, у највећем броју случајева реченица са потврђним глаголом *имаїи* у функцији предиката и именица у акузативу у функцији објекта или неглаголски предикат са афирмативном копулом и инструменталном предлошко-падежном конструкцијом са предлогом *са/с* или акузативна предлошко-падежна конструкција са предлогом *за*, ако је у предикативу генитивна предлошко-падежна конструкција са предлогом *їроїив*. Трансформација оваквих двоструко негираних исказа у њихове афирмативне еквиваленте зависиће од типа именице која се појављује у генитивној предлошко-падежној конструкцији са предлогом *без*. Под типом именице подразумевамо појаву конкретних или девербативних именица у овој предлошко-падежној конструкцији, те ћемо приме-ре и анализирати полазећи од типа именице у генитив-

ној предлошко-падежној конструкцији са предлогом *без* у функцији предикатива у двоструко негираном исказу.

Уколико се у предикативу налази генитивна предлошко-падежна конструкција са предлогом *без* и неком конкретном именицом, таквим двоструко негираним предикатом негира се одсуство карактеристике исказане именицом у генитиву, а на логичком плану негација одсуства јесте заправо потврђивање присуства, те су конструкције са предлогом *без* семантички еквивалентне егзистенцијалним реченицама са глаголом *немаји*, чијим негирањем добијамо афирмативне егзистенцијалне реченице. Када је у предикативу генитивна предлошко-падежна конструкција са предлогом *јројив*, множењем негација добија се акузативна предлошко-падежна конструкција са предлогом *за*.

Gašić: „Partizan *nije bez ambicija* [→ *није да нема амбиција* → *има*¹³⁹ *амбиција*] у Evroligi” (<http://www.sportske.net/vest/kosarka/gasic-partizan-nije-bez-ambicija-u-evroligi-168575.html>, 26. 2. 2014); *Nije to bez razloga* [→ *Није да нема разлога* // *Има разлога*]. (Д. Ковачевић, 19); Ова чињеница међутим *nije bez značaja* [→ *није да нема* // *има значаја*]. (Д. Киш, ЕК); *Nijedna ništa ne вреди, ali evo ova iznad vrata, koja je takođe za dve rublje kupljena, kaže da nije bez vrednosti* [→ *није да нема вредности* // *има вредности*]. (Ф. М. Достојевски, ЕК); Ове три победе у Бризбејну су ми вратиле самопоуздање и мислим да *нисам без шанси за победу над Жистин* [→ *није да немам шанси за победу над Жистин* // *имам шанси за победу*

139 За глаголе *имаји* и *немаји* Д. Мршевић Радовић каже да представљају пример правих глаголских антонима, и да се у оваквим примерима супротност може изједначити са негацијом, будући да глагол *немаји* има значење *не имаји*, „тј. значење маркираног глагола у пару једнако је негираном значењу првог глагола а истовремено је то и његова права супротност” (Мршевић Радовић 1977: 228).

над Жистин], изјавила је Ивановићева. (Политика, 8. 1. 2010.); У принципу *nisam protiv veronauke* [→ У принципу сам за веронауку] у школама, али сам против тога да она буде обавезна. (Политика 26. 12. 2000 ЕК); Синдикат *nije protiv solidarnosti* [→ је за солидарности] и ми такве оптужбе с indignацијом одбацијемо. (Политика 14. 11. 2000. ЕК); „Па сад, знате шта, ја можда знам неке који *не* би били *protiv* [→ би били за]” (В. Огњеновић, 54); итд.

Афирмативне реченице са акузативном предлошко-падежном конструкцијом са предлогом *за* само су релативни синоними двоструко негираним исказима са негираним предикатом и генитивном предлошко-падежном конструкцијом са предлогом *iprošiv*, што недвосмислено показују и следећи примери из корпуса, у којима негација негације уопште не значи афирмацију, већ само „литоту која неутрализује антонимску вриједност” (Ковачевић 2004: 173).

Nisam protiv nje [→ *Ја сам за њу], али ни за њу. (Политика, 4. 3. 2009, 22); *Bio sam protiv Slobe*, а од када је он отишао са власти више *nisam protiv njega*¹⁴⁰ [→ *за њега сам]. (Политика, 11. 1. 2008.); итд.

У реченицама у којима је поред оваквог типа предиката употребљен и неки одрични универзални квантификатор долази, на формалном плану, до конгруенције негација између формално негираног предиката и универзалних квантификатора употребљених у било којој другој синтаксичкој позицији. На семантичком плану, пак, слично као и у свим осталим примерима у којима се остварује множење негација, сви одрични универзални квантификатори имају афирмативну семантичку вредност.

---

140 Реченични контекст показује да овде негација негације нема значење афирмације, што подржава и прилог *више* употребљен у реченици са негацијом негације, а који није могуће употребити у афирмативној реченици.

Зато што више **нико није без часовника** [→ сви имају часовник], сви су без времена. (С. Басара 172); **Nijedan igrač nije bez određene uloge u timu** [→ Сваки играч има одређену улогу у тиму] i naravno da je svako važan..., naglasio je Vukoičić za B92. (http://www.b92.net/sport/kosarka/vesti.php?yyyy=2013&mm=02&dd=12&nav_id=686330 13. 2. 2013); Јер, као што рече Vujošević - у једном susretu, све је могуће, а на завршним турнирима **niko nije bez šansi** [→ сви имају шанси]. (Спортски журнал, 7. 4. 2010.); На tragu Marije Magdalene na koju se niko ne sme baciti kamenom, јер **niko nije bez greha** [→ свако има греха], девојка sredovečnim мушкарцима враћа sav novac. (Политика, 4. 8. 2008.); итд.

Уколико се у генитивној предлошко-падежној конструкцији са предлогом без употреби нека девербативна именица¹⁴¹ у функцији именског предикатива уз негирану копулу, доћи ће до множења негација у таквом типу предиката. Будући да девербативна именица у „површинској структури iskaza zastupa glagolski predikat u finitnom obliku (sa formalnim obeležjima predikata) koji se rekonstruiše u odgovarajućoj rečenici u dubinskoј структури iskaza” (Radovanović 1977: 85), то се уместо генитивне предлошко-падежне конструкције са предлогом без у површинској структури, у одговарајућој дубинској структури реконструише негација уз глаголски предикат, која, у ствари, реферише о нереализацији глаголске радње што је у површинској структури представљено предлогом без. У том смислу, множење негација у оваквим при-

141 О девербативним именицама као кондензаторима реченичног значења исцрпно је писао М. Радовановић (уп. Радовановић 1977), те ми нећемо улазити у дубља разматрања те појаве већ ћемо се само осврнути на њихово понашање у оквиру генитивне предлошко-падежне конструкције са предлогом без у функцији именског предикатива уз негирану копулу. Под девербативним именицама подразумевамо оне „poreklom (dakle, derivirane) od glagola” (Радовановић 1977: 84), и то само оне које означавају предикацију.

мерима одвија се по истим принципима као множење неџација у полипредикатским структурама са изричним реченицом, о чему ће бити говора у тачки 3.1:

Не бих делио лекције никоме, поготово не у насталој ситуацији у нашем фудбалу, али **нисам без наде** [→ *имам наде* ← *није да се не надам* → *надам се*] да ће неки наш клуб, наравно да бих волео да то буде Црвена Звезда, успети да бар приђе данашњим европским великанима. (Спортски журнал, 17. 5. 2012, 24); Председник је рекао да **није без очекивања** [→ *има очекивања* ← *није да не очекује* → *очекује*] да ће се ситуација позитивно решити. (Вечерње новости, 22. 7. 2011); **Нисам без стрепње** [→ *Имам сйрејњу* ← *Није да не сйрејим* → *Сйрејим*] за судбину српских цивила на Космету. (Курир, 15. 3. 2013, 12); Председнички кандидат Ал Гор је подвукао да **није без сумње** [→ *има сумњу* ← *није да не сумња* → *сумња*] у истинитост Бушових речи. (Политика, 18. 2. 2012, 18); **Ni tu nisam bez sumnje** [→ *И тју имам сумњу* ← *Ни ту није да не сумњам* → *И ту сумњам*] у pogledu gibaničarskog vojvode. (НИН, 28. 2. 2006.); итд.

2.1.2.1.2. Ограничења множења неџација у оквиру неглаголског предиката. – Множење неџација у оквиру именског/прилошког предиката познаје и извесна ограничења која се не односе само на употребу *ни*-лексема у функцији предикатива, већ су другачије природе. У овој тачки показаћемо која су то ограничења која онемогућавају превођење двоструко негираних неглаголских предиката у њихове афирмативне еквиваленте.

У новијој литератури се све чешће говори и о придевима (ређе прилозима и именицама) који се граде префиксом *не-*, а у којима овај префикс нема значење супротности, већ искључивања или како је то О. Ристић (уп. Ристић 1961–1962) у свом раду навела значење противстављања. Оваква образовања карактеристика су савременог језика и то се у највећој мери јављају у

стручним текстовима. У ову групу би могли ићи придеви типа *равнокраки/неравнокраки, кристални/некристални, српски/несрпски* и сл. Придеви овог типа могу образовати парове противречних појмова, али никако не могу бити у антонимском односу, будући да се њима „искључује особина исказана основним придевом” (Оташевић 2000: 752), те на тај начин основни придев и придевска сложеница са *не-* покривају цео обим надређеног појма, при чему придевске сложенице овог типа не дају јасну квалитативну оцену предмета и појава. „Оне више казују шта нешто јесте, него какво јесте.” (Оташевић 2000: 752).

У двоструко негираним именским предикатима у којима се у предикативу јављају лексеме са префиксом *не-*, у којима овај префикс нема значење супротности, неће долазити до остварења логичко-математичког принципа множења негација.

На слици испод текста **није приказан неравнокраки троугао** [→ **ириказан је равнокраки ироуџао*], већ једнакостранични троугао. (Димитријевић, 99); – *Niko* у Европи **није неповерљив** [→ **Свако је у Европи иповерљив*] према шirenju NATO, naglasio је kancelar Šreder. (Политика, 22. 11. 2000. ЕК); *Kada* је реч о Србији, **није незгодна** [→ *зiодна је] једино околност да се она налази на сред среде једног од главних европских путева (Политика, 25. 3. 2008. ЕК); *No* поред све njeneglomazности, та опрема **није незгодна** [→ *зiодна је], нити она opterećава туристу; он остаје још увек далеко лакши него што је на Земљи. (М. Миланковић, ЕК); *Ni* то **није невоља** [→ **И иио је воља за седе*] за себе, јер се naturalна размена обављала махом по паритетима који нису одговарали пољопривредницима. (Политика, 14. 2. 2010. ЕК); **Није неслана шала**¹⁴² [→ *То је слана шала] (Политика,

142 У овом примеру превођење двоструко негираног исказа у његов афирмативни еквивалент додатно онемогућава и фразеолошка употреба синтагме *неслана шала*, у значењу ‘груба, непримерена шала’.

26. 8. 2011., наслов, 15); Oвај аутор сматра да **није неукусно** [→ *је укусно]¹⁴³ јавити се у јавном превозу, али уз поштовање неких ограничења (Политика, 7. 11. 2007., ЕК); итд.

Наш корпус показује и велики број случајева у којима су у реченицама са двоструко негираним предикатом употребљени неки структурно необавезни чланови, најчешће прилошке конституентске вредности, који не би могли због своје семантичке вредности да буду употребљени у афирмативним еквивалентима реченица са двоструко негираним предикатима, те у том смислу они онемогућавају трансформацију двоструко негираних предиката, што илуструју следећи примери:

Неструктурирани интервју је такође одбачен зато што циљ истраживања није да утврди „дубоки смисао феномена” (Dornej 2009: 135–136), и што ова тематика **није потпуно неиспитана** [→ **јесѣе ѿѿиѣуно исѣиѣана*], већ постоји велики број студија и код нас и у иностранству које су дале значајан увид проучавањем ове тематике. (Наслеђе 27, 106); Smanjite količinu stvari donacijom или prodajom onoga што **није апсолутно неопходно** [→ **јесѣе айсолуѣино ѿѿпредно*] за удобан живот. (<http://www.detinjarije.com/уознајте-породичу-без-канте-за-дубре/> 18. 2. 2014); Осећам неко млако задовољство што сам здрав и **није ми баш непријатно** [→ **јесѣе ми баш ѿријаѣино*] што се они муче са својим балама и чиревима. (Д. Ненадић, 18); Strah od policije, ispostaviće se docnije na osnovu njegove приче, **нипошто није ирационалан** [→ **ниѿѿиѿо јесѣе раѿионалан*] (Илустрована политика, ЕК); **Није само смрт непроверена гласина** [→ **Јесѣе само смрѣ ѿроверена ѣласина*]. (www.byka.com, 17. 3. 2011.); итд.

143 И у овом и у претходном примеру из корпуса множење негација је додатно онемогућено и чињеницом да су позитивне лексеме употребљених негираних антонима развиле другачије основно значење, као и да имају сасвим другачију сферу употребе.

Посебан тип ограничења представљају случајеви у којима је након двоструко негираног исказа употребљена нека од поредбених конструкција, која онемогућава превођење двоструко негираног исказа у његов афирмативни еквивалент.

Већ после другог и трећег разговора, консул је приметио да везир **није неприступачан** као *што изгледа на њрви њоилег* [$\rightarrow$ **њрисњуњачан је као што изгледа на њрви њоилег*]. (И. Андрић, 200); Sveštenstvo i monaštvo, navodi Mitropolija, **није правно и грађански неуро**, како га у јавности *жели приказати министар Брајовић* [$\rightarrow$ * *њравно је и њрађански учено, како ња у јавности жели њриказати министар Брајовић*]. (Вечерње новости, 14. 6. 2011); Na sednici је речено да nijedan од *скупштинских одбора* **није непродуктиван** као *Одбор за Косово и Метохију* [$\rightarrow$ * *га је сваки од скупштинских одбора њпродуктиван као Одбор за Косово и Метохију*]. (РТС 22. 4. 2009, ЕК); итд.

Немогућност множења негација у оваквим примерима проистиче из чињенице да се поређење у реченицама са двоструко негираним предикатом врши по одсуству особине исказане негативно префигираном лексемом, а не по присуству њој антонимне особине.

Множење негација у оквиру именског/прилошког предиката онемогућава и употреба негативно префигираних лексема које функционишу као термини. Будући да су термини једнозначно одређене лексеме чије је значење задато дефиницијом, то онемогућава њихово превођење у потврдне лексеме:

Функција f која слика D у P **није непарна**¹⁴⁴ [$\rightarrow$ *јесње њарна] у следећим случајевима: $\cdot D$ није симетричан скуп, или $\cdot D$ је симетричан скуп и за неко s из D важи

144 У математичкој терминологији непарна функција је она за коју важи $f(x) = -f(x)$, а парна она за коју важи $f(x) = f(-x)$.

f (-c) различито од -f (c). (Димитријевић, Икодиновић, 11); „Ја **нисам нечастиви** [→ *Ја сам часїиви]”, просиктао је кроз стиснуте крњатке зуба. (Д. Ненадић, 37); итд.

Множење негација у оквиру предиката онемогућава и координирани однос неке негиране и ненегиране лексема у предикативу, будући да такве координиране лексема са субјектом остварују везу преко заједничке негиране копуле, те множење негација у таквим случајевима није могуће због чињенице да би у афирмативном еквиваленту ненегирана лексема своју везу са субјектом остваривала преко потврдне копуле, што би довело до промене семантике таквог исказа.

Није мој народ **незахвалан и 'алав** [→ Мој народ је захвалан и 'алав] као моја породица... (Д. Ковачевић¹, 103); *Није ни чїрав, ни необријан, ни умазан бојата* [→ **Jeste i чїрав, i обријан, i умазан бојата*]. Naprotiv, он је господин са дипломатским манирима. (Kurir, 22. 3. 2012., 15); – Сви знају да један тако велики владалац није рђав човек и [**није**] **без чистог срца** [→ * *има чистїо срце*]. (В. Николић 490); итд.

Слично као што експлетивна негација онемогућава множење негација у реченицама са негираном копулом и предикативом у коме је нека *ни*-лексема, тако и у осталим случајевима у којима негација има експлетиван карактер, она онемогућава множење негација. Такав случај, наводи М. Ковачевић (Ковачевић 2004: 172), имамо у градационим реченицама са двоструко негираним предикатом, као и у упитним реченицама са двоструко негираним предикатом: **Није била** само **неслободна** (**била је не** само **неслободна**), него и непунолетна; **Да ниси** мало **неправедна** (**да ли си** мало **неправедна**) (примери преузети из Ковачевић 2004: 172).

2.1.2.2. Множење негација у оквиру сложеног неглаголског предиката са семикопулативним глаголом.

— Будући да се у именском предикату поред копулативног глагола *бити* веома често јављају и семикопулативни (непунозначни) глаголи, какви су нпр. *смирати*, *проласити*, *остати*, *ићи*, *излегдајти*, *осећати се* и др., и у таквом типу предиката долази до множења негација (i) између негације којом је негиран семикопулативни глагол и (ii) негације коју садржи лексема употребљена у функцији предикатива. У функцији предикатива, по правилу, употребљава се придев префигиран неким негативним префиксом. Резултат овог множења јесте предикат са афирмативним семикопулативним глаголом и антонимом негираног придева у функцији предикатива.

У највећем броју примера при овом преобликовању двоструко негираног предиката семикопулативни глагол се замењују основним копулативним глаголом *бити*. Замена различитих семикопулативних глагола у афирмативним реченицама основним глаголом *бити* који је семички празан, управо може бити и оправдање за употребу двоструко негираних конструкција у ситуацијама у којима говорник жели да диференцира врсту приписивања предикатива субјекатском појму.

Семантичка еквиваленција двоструко негираних исказа са овим типом предиката и њихових афирмативних еквивалената, исто као и код именских предиката, што је описано у тачки 2.1.2.1, зависи од тога ком типу антонима припада придев у функцији предикатива. Уколико је у предикативу неки од квалитативних антонима, афирмативни еквиваленти оваквих двоструко негираних синонима су само релативни синоними, као у следећим примерима:

Reklo bi se da postajanje značajnog siromaštva **nije izgledalo neuobičajeno** [~ *изледало је уобичајено*] (Nasleđe 23, 214); Ako to pretpostavljaš, a to **ne izgleda neprihvatljivo** [~ *излегда неприхваљиво* // *прихваљиво* је], onda si gotovo

već opet stigao do onih kuka i ušica u udžbeniku. (ЕК); Pa ovaj svet mi *ne izgleda neraspoložen* [~ *изгледа расположен // расположен је*] prema nama; atmosfera је mirna, nigde vetrića! (ЕК); Хтео сам само да нађете начина да јој *не изгледа некоректно* [~ *изгледа коректно // буде коректно*] што моја пошта стиже на Вас. (Политика, 23. 4. 2011., 22); итд.

Уколико је у функцији предикатива комплементарни антоним афирмативна реченица и њој одговарајућа реченица са двоструко негираним предикатом, биће у потпуности семантички еквивалентне. Но, и у таквим случајевима негација негације представља „стилски обележен начин потврђивања” (Кристал 1999: 225).

Veza *nije ostala neprimećena* [→ *је била примећена*] pred služavkom, a docnije *ni* [→ *и*]¹⁴⁵ pred Verom (А. Тишма, ЕК); Priča о Tadiću као premijeru *ne izgleda nelogična* [→ *изгледа лојична // је лојична*], имајући у виду све наглашенији став демократа да неће одустати од премијерског места. (Политика 7. 12. 2006, ЕК); Ne poričući delimično učešće kolumbijanske geografije, *ne izgleda* mi *netomoguće* [→ *izgleda mi moguće // moguće је*] да је приповедач пронашао у једну општу географију и да нуди људима свеобухватни свет. (ЕК); итд.

И у реченицама са двоструко негираним предикатива са семикопулативним глаголима при преобликовању у њихове афирмативне еквиваленте, сви употребљени одрични универзални квантификатори у било којој синтаксичкој функцији имају потврду семантичку вредност.

---

145 При преобликовању негираних реченица у афирмативну долази и до замене свих интензификатора по већ у литератури описаном правилу, по коме се непредикатски реченични чланови у реченицама са одричним предикатом, уколико је испред предиката неки од везника *a lalil'jal'ka*, интензивирају партикулом *ни*, а у реченицама са потврђивим предикатом партикулом *и* (детално о дистрибуцији и правилима употребе партикула *и* и *ни* у Ковачевић 2002).

On je najavio da će vlada intenzivno raditi na tome da se smanji broj azilanata, kojih je oko 100, u selu Vračevići, imajući u vidu da je cilj da **niko od azilanata ne ostane nezbrinut** u šumi [→ *да сви азиланти бугу здринуту*] (B92, 29. 11. 2013); Као што ниједно царство није могло да се одупре налету Александрове армије, **ниједно подручје људског знања није остало недоступно** [→ *свако њодручје људској знања било је досиујно*] продорној мисли његова учитеља (Г. Петровић, 240); **Nijedna krađa nije ostala nerasvetljena** [→ *Свака крађа је била расветљена*] – каже Војовић. (Политика, 17. 8. 2006); Он је од мене napravio princezu, čija **nijedna želja nije ostala neispunjena** [→ *чија је свака жеља испуњена*]. (Svet, 15. 5. 2011, 22); итд.

Ограничења у вези са множењем негација која важе за множење негација у именском/прилошком предикату, а о којима смо говорили у тачки 2.1.2.1.2, важе и за множење негација у предикатима у којима се јављају семикопулативни глаголи. Тако ће множење негација у оквиру предиката са семикопулативним глаголима онемогућавати структурно необлигаторни чланови реченице, који се из семантичких разлога не могу јавити у афирмативној реченици, затим лексеме префигиране *ни-* префиксом у функцији предикатива, те лексеме префигиране *не-* префиксом код којих овај префикс не уноси значење супротности, или пак употреба, у функцији предикатива, лексема које функционишу као термини. У наставку дајемо примере из корпуса који показују немогућност превођења двоструко негираних предиката са семикопулативним глаголима у афирмативне предикате из горе наведених разлога:

– Nije, ni gospodin Vingfild ga **ne smatra vrlo nezdravim** [→ **смајтра ја врло здравим*], sem... (ЕК); То нам **ne izgleda naročito neobično** [→ **изгледа нарочито обично*], ništa više no činjenica da avioni ponekad padaju s neba (ЕК); –

Niko u Evropi **ne treba da bude nepoverljiv** [→ *Свако у Европи *їреда да буде їверљив*¹⁴⁶] prema širenju NATO, naglasio je kancelar Šreder. (Политика, 22. 11. 2000, 13); Reset deblokade softvera bez brisanja cjelokupnog sadržaja operativne memorije, podataka o ostvarenom evidentiranom prometu i ostvarenom reklamiranom prometu, ili baze artikala, **ne smatra se neispravnošću** [→ *смаїра се исїравношћу] fiskalne kase (Закон о фискалним касама, 34); Плашећи се **da ne izgleda nesrećna** [→ *га изїлега срећна], она се убрзо прибра (ЕК); Она је толико жедела да **ne izgleda neznalica** [→ *га изїлега као зналац]. (<http://facebook.com>, 5. 6. 2012); итд.

2.1.2.3. Множење негација у оквиру сложеног глаголског предиката. — У монопредикатским реченицама са сложеним глаголским предикатом до множења негација долази када се употребе два негатора, и то један којим се негира неки од употребљених модалних глагола, и други којим се негира пунозначни глагол у форми инфинитива или конструкције *ga* + презент, који је допуна модалном глаголу. Наш корпус је показао далеко највећу бројност примера са двоструко негираним сложеним глаголским предикатом у којима је као модални глагол употребљен негирани глагол *моћи*, при чему се множење негација остварује између (i) негације модалног глагола (у највећем броју случајева глагола *моћи*) и (ii) негације пунозначног глагола, а производ оваквог множења не-

---

146 Придев *їверљив* није антоним придева *неїверљив*, већ има сасвим друго значење, тј. сасвим другу архисему, што потврђује и РСАНУ који за *їверљив* наводи значење 1. *заснован на їверењу, оїворен, искрен*, 2. *који одаје їверење; који улива їверење*, 3. *који се лако їверава, лаковеран*, 4. *који ужива їверење; који обавља їајне їслове*, 5. *који није за јавносї, који се мора їајїши* , а за *неїверљив* значење *који нема їверења у некоїа, у неїїо, сумњичав; који изражава неїверење*.

гација јесте потврдни глагол *морати*¹⁴⁷ (или потврдни облик неког другог модалног глагола употребљеног у двоструко негираном исказу) и афирмативна вредност глагола пуног значења употребљеног као допунски део предиката.¹⁴⁸

Разматрајући лексичку негацију глагола Р. Драгићевић (уп. Драгићевић 2011) утврдила је неколике семантичке могућности које настају у споју речце *не* са глаголом у личном глаголском облику. Наиме, у литератури је постављено питање да ли је у свим случајевима употребе речце *не* уз глагол то само одрични облик глагола или у неким случајевима речца *не* има утицаја на формирање нове глаголске лексеме или новог значења исте лексеме (детаљније о овоме у Драгићевић 2011). Ауторка наводи пет могућности семантичке реализације споја речце *не* и глагола у личном глаголском облику, од којих пета могућност отпада на најбројнију групу глагола у српском језику код које се одричним обликом глагола добија само негација потврдног глагола а не и нова семантичка вредност, док се прва могућност (о којој ћемо

---

147 У семантичкој структури глагола „морати”, поред значења ‘моћи’, садржане су и две негације, и то тако да се једна налази у модалном оквиру, а друга заправо отвара место за допунску клаузу. П. Пипер сматра да се егзистенцијална квантификација, негација и универзална квантификација датог модалног значења, испољавају као три степена семантичке сложености основног значења, од „може”, преко „не може”, до „не може да не” = „мора” у зависности од распореда негација у предикатском делу главне и допунске реченице, те је тако значење нужности изведено негацијом из значења могућности (уп. Пипер и др. 2005).

148 Питањем глаголске антонимије у овом раду нећемо се бавити детаљно, будући да је то тема која захтева посебан рад и веома детаљна и прецизна истраживања јер је „специфичност глаголске ријечи таква да под одређеним условима било која радња-стање може бити антитеза другој радњи-стању, посебно ако се ради о глаголима најопштијим по својој семантици” (Петрова 1982, 109, цитирано према Тошовић 1993: 90).

говорити у тачки 2.1.2.6) суштински односи само на три глагола *неїодоваїи*, *недосїајаїи* и *несїаїи*. Другу могућност илуструју глаголи типа *живеїи* – *не живеїи*, код којих се негацијом глагола не добија само његов одрични облик, већ сасвим нов глагол (у овом примеру са значењем *диїи мрїав*). У ову групу углавном спадају глаголи који представљају нестепеноване (неградабилне) антониме, код којих негација једног члана пара подразумева афирмацију другог члана пара. Трећу могућност илуструје антонимски пар *видеїи* – *не видеїи*, који антонимски однос успостављају у само једном значењу. Код оваквих глагола у већини значења одрични члан овог пара представља само негацију другог члана, али „када глагол *видеїи* значи *имаїи сїособносї вида*, онда *не видеїи* значи *немаїи сїособносї вида*, *диїи слей*” (Драгићевић 2011: 48). Обично се овакви примери односе на квалификативна значења глагола. И четврту могућност илуструју глаголски антоними типа *волеїи* – *не волеїи*, који би могли бити пандан придевским степенованим антонимима, чији одрични облик може представљати само негацију потврдног облика, али у одређеном контексту може означавати и потпуно супротно стање (*не волеїи* може бити прави синоним глаголу *мрзеїи*). Ову могућност имају глаголи „који у потврдном облику означавају стање које садржи компоненту интензитета” (Драгићевић 2011: 50).

Наш корпус није показао нити један пример са двоструко негираним сложеним глаголским предикатима у којима пунозначни глаголи припадају горе наведеној другој и трећој групи глагола који се добијају лексичком негацијом полазног глагола, тј. глагола типа *живеїи* – *не живеїи* или *видеїи* – *не видеїи*, што правдамо чињеницом да се овакви лексички негирани глаголи углавном односе на квалификативна значења глагол, те се не очекује њихов спој са негираним модалним глаголима.

Примери реченица са двоструко негираним сложенним глаголским предикатима у којима се у функцији пунозначног глагола јављају глаголи из пете скупине (по Р. Драгићевић 2011), тј. глаголи код којих се одричним обликом глагола добија само негација потврдног глагола а не и нова семантичка вредност, дају се ниже. Афирмативни еквиваленти реченица овог типа су потпуни синоними двоструко негираним исказима, и избор између употребе двоструко негираног исказа или његовог афирмативног еквивалента, у првом реду, мотивисана је говорниковом намером да дати исказ представи као могућност, када се опредељује за двоструко негирани исказ, или као нужност, када користи афирмативну реченицу. Употреба оваквих двоструко негираних исказа мотивисана је и жељом за ублажавањем, еуфемизацијом нужности коју афирмативни исказ у пуној мери садржи.

У српскохрватском језику постоји диференцираност са паралелизмом, која **се не може не истаћи** [→ која се мора истаћи] (М. Павловић¹, 241); Ма koliko se na prvi pogled činilo da je izvan osnovnog toka naše priče..., **не možete да не споменето** [→ морамо да споменемо] на овом месту one čudnovate freske koje ukrašavaju zidove kružnih stepeništa što vode na gornji sprat... (Д. Киш, 51); Та хладна и незаинтересована објективност младићева збуњивала је одувек Давила и била му непријатна; утолско више што **није могао да** у исто време **не види** [→ што је морао у исто време да види] у њој јасан знак надмоћности овога младог човека (И. Андрић, 311); Овај нови фото-журнализам такође је дуговао свој квалитет универзалној превласти биоскопа, али и људима који су открили фотографију као медиј у тада јаком веровању да камера једноставно **не може да не говори** [→ мора да говори] истину. (Наслеђе 23, 213); Други, оличавајући *verski princip*, *zastupa* novi bogataš Ruben Meleš, koji **не**

može a da ne veruje [→ *мора да верује*] како људски род мора postajati sve bolji, a ne sve gori (ЕК, 5357647); итд.

Уколико се у двоструко негираном сложеном глаголском предикату као пунозначни глагол употреби неки од глагола из четврте групе (по Р. Драгићевић 2011), тј. неки од глагола типа *волејџи – не волејџи*, који би могли бити пандан придевским степенованим антонимима, реченице са афирмативним предикатом неће бити потпуно семантички еквивалентне двоструко негираним исказима, будући да негацијом полазног глагола не добијамо његову антонимску вредност, већ негирани глагол обухвата целу скалу значења између два семантичка пола који узима потврдни глагол. Тако ће, на пример, *волејџи* као свој антоним имати глагол *мрзејџи*, док се између ова два пола могу сместити осећања попут *бијџи равнодушан – не волејџи*.

Meni ste vi isto ono što i njemu: svetao duh; a anđeo ne može da mrzi *niti može da ne voli* [→ или *и мора да воли* или *и равнодушан је*]. (Ф. М. Достојевски, ЕК); Pecaljku nije nikada uzeo u ruke, što *ne znači da ne voli* [→ или *значи да воли* или *равнодушан је*] prirodu. (Политика, 24. 5. 2007.); итд.

У појединим примерима са двоструко негираним сложеним глаголским предикатом, неки од структурно необлигаторних чланова реченице, и то по правилу прилошког карактера, онемогућавају трансформацију овако негираног предикта у његову афирмативну семантичку вредност, будући да се ти реченични чланови не могу употребити у потврдној конструкцији, какав случај имамо у примеру *Ne mogu duže od mesec dana da ne prođem* [→ **Морам дужије од месеца дана да њрођем*] svojom ulicom. (<http://www.pulsonline.rs/puls-poznatih/20551/vesna-zmijanac-stanom-castila-cerku-za-diplomu> 24. 1. 2013).

Трансформација није могућа ни у случајевима када се негирани модални глагол односи на два напоредна пунозначна глагола од којих је један негиран а други није. Таква напоредност пунозначних глагола који су различити по критеријуму потврдности/одричности онемогућава превођење двоструко негираног сложеног глаголског предиката, јер би се по правилу у трансформисаном предикату потврдни модални глагол односио и на пунозначни глагол који у полазном двоструко негираном предикату није био негиран, што би довело до промене семантике исказа.

Њима *није могао да одбије зајам и не одложи* [→ **је морао да одбије зајам и одложи*] исплату дуга, *ни да не учини* [→ *и да учини*] оно што су желели. (Д. Ћосић, 281); Иако му је у глави тутњало од бола, хоца *није могао да савлада* своје урођено љубопитство и *да не погледа* [→ *је морао да савлада и да погледа*] бели плакат (И. Андрић¹, 145); итд.

2.1.2.4. Множење негација у оквиру усложњеног предиката. — Множење негација остварује се и у усложњеном предикату¹⁴⁹ у коме се јављају два негатора, од којих један увек негира глаголски део усложњеног предиката, тј. негира модални глагол, а други је негатор који се јавља у предикативу (који је заједно са (семи)копулативним глаголом допуна модалном глаголу), тј. негатор уз именске или придевске речи у функцији предикатива. Производ множења овакве две негације јесте усложњени предикат са афирмативним модалним глаголом и предикативом у коме се налази антонимска лексема у односу на ону употребљену у полазном предикативу, што можемо илустровати следећим примерима из нашег корпуса:

¹⁴⁹ Под усложњеним предикатом подразумевамо предикат који настаје комбинацијом сложеног глаголског предиката и именског предиката, тако што се уз модални глагол јавља неки (семи) копулативни глагол са својим предикативом.

Могло је да се не разуме или да се пречује то што говори овај старац, али његово лице **није могло остати непримећено** [→ морало је да буде примећено] (И. Андрић¹, 158); На синоћњој ревији у оквиру Fešn vika појавила се Nevena Božović која је samouvereno koračala pistom i **није могла да прође неопажено** [→ морала је да буде ошамужена] (<http://www.blic.rs/Zabava/Vesti/374872/Da-li-je-prepoznajete-Sara-Jovanovic-prosetala-pistom-na-Fesnviku>, 30. 3. 2013); ...али, после свега што се десило, **не могу ти бити непријатељ** [→ морам ти бити непријатељ] (В. Николић 396); Posle svega u početnim kolima **не можете да будемо nezadovoljni** [→ морамо да будемо задовољни] ukupnim rezultatima. (<http://sport.blic.rs/Kosarka/Domaca-kosarka-i-ABA/225456/Vukoicic-Igrace-ne-biram-prema-imenima-i-ugovoru>; 15. 11. 2012); **Неће и не може непотребан да буде** [→ Хоће и мора бити потребан да буде] (Д. Ћосић, 165); Господине... **Не бих желела да будем неучтива** [→ Желела бих да будем учтива]. (И. Кикић, 210); итд.

2.1.2.5. Множење негација у оквиру декомпонованог предиката. — Под декомпонованим предикатом подразумевамо предикат за који М. Радовановић каже да је то „двочлани предикат конструисан по моделу Verbum (= глаголска копула или семикопулативни глагол) + Nomen deverbativum, а синонимичан са семантички еквивалентним једночланим предикатом (представљеним пунозначном глаголском лексемом из које је изведена девербативна именица двочланог предиката)” (Радовановић 1990: 53). О утврђивању теоријског статуса појаве декомпонованог предиката у српском језику већ је доста писано и углавном се највећи број истраживача слаже у томе да он представља „облик испољавања општег процеса номинализованја исказа у језицима” (Радовановић 1977: 56), и овом приликом ми се тиме нећемо бавити, као што нећемо улазити ни у питања

прихватљивости појединих примера са становишта језичке норме, будући да овакве језичке конструкције као специфичност одређених функционалних стилова језичког стандарда подлежу норми посебних домена језичке употребе. Такође, у литератури је већ истакнуто да се декомпоновање предиката, заправо глаголских лексема у њима, догађа екстракцијом предикације из претходно номинализоване структуре, при чему је та предикација семантички празна или готово празна, а јавља се у облику глаголске копуле или неког семикопулативног глагола (нпр. од *обучавам*, преко *обучавање* до *вршим обуку*).

До множења негација у оквиру двоструко негираног декомпонованог предиката долази између (i) негације којом се негира семикопулативни глагол који је саставни део овог типа предиката и (ii) негације која се јавља у конгруентном атрибуту употребљеном уз глаголску именицу. Производ овог множења негација јесте афирмативна семантичка вредност двоструко негираног декомпонованог предиката:

Министарство спољних послова Бугарске саопштило је да се никад ***нису водили незванични разговори*** [→ *увек су се водили званични разговори*] са Сједињеним Америчким Државама о постављању делова ракетног штита на територији те земље. (РТС, 19. 2. 2010); итд.

И приликом множења негација у декомпонованом предикату могу се јавити ограничења као и у осталим горе испитиваним типовима предиката:

Ја ***не биh износио тако тешке али паушалне и непроверене tvрдње*** [→ **Ја бих износио њако њешке али њаушалне и њроверене њврдње*] (www.juznevesti.com, 27. 7. 2012.); итд.

2.1.2.6. Множење негација у оквиру простог глаголског предиката. – У оквиру простог глаголског предиката може доћи до множења негација када је у овом типу предиката негиран глагол који је већ префигиран

неким *не-*префиксом. Разматрајући двоструку негацију у овом типу предиката М. Ковачевић каже да „у српскоме језику постоје само три глагола у којима негатор *не* има статус префикса, тј. пише се заједно са основним глаголом, а то су глаголи: *немаїи*, *недостајаїи* и *ненавидјеїи*” (Ковачевић 2004: 175).¹⁵⁰ Од ова три глагола, глагол *ненавидјеїи* (и његова афирмативна вредност *навидјеїи*¹⁵¹) готово да није познат савременом српском стандардном језику, док се глагол *немаїи* „никада не може непосредно негирати негатором него само у склопу сложеног реченичног израза с везником *ДА није га нема*” (Ковачевић 2004: 175).

Теодору Ласкарису *није недостајало храбрих дела* [→ *Теодор Ласкарис је имао храбрих дела*], међутим, нападача сврстаних у обруч беше далеко више и од највећег подухвата. (Г. Петровић, 177); У његовој биографији *не недостају подаци* [→ У његовој биографији има *података*]; оно што збунjuje jeste њихова хронологија. (Д. Киш, 100); Апсурдност ове замисли постаје јасна већ при

150 Р. Драгићевић наводи лексеме *несїаїи* и *недостајаїи* у којима је речца *не-* префикс и које имају самостално значење, будући да „ове лексеме нису у семантичком односу са лексемама од којих су настале” (Драгићевић 2011: 47). Уз ове две лексеме ауторка наводи и следећу групу глагола са префиксом *не-*, преузету из Речника САНУ: „*недавїи се (їїрудїи се, мучїи се), недїи се (1. сїидеїи се, срамїи се; 2. їоказиваїи изненађеностї, чудїи се), неведїи се (їравїи се неведїи, изїїраваїи особу која нешїо не зна; 2. домишљаїи се, їїїаїи се), неїодоваїи (исїољаваїи незадовољство и неслаїање с нечим), недостајаїи, недоумеваїи се (колебаїи се), недоумљаваїи се (дїи у недоумици), ненавидјеїи (мрзеїи), несїаваїи (несїајаїи), несїануїи (несїаїи), несїаїи*” (Драгићевић 2011: 47). Највећи број ових лексема у речнику имају квалификатор дијалекатски или архаизам, осим глагола *неїодоваїи, недостајаїи* и *несїаїи*.

151 У читавом нашем корпусу пронашли смо само један пример употребе афирмативне вредности овог глагола: – И да беже испред лица његова они који га не навиде! (Г. Петровић, 10).

формулацији питања – **није недостајало** [→ *било је / имало је*] **храбрости**, већ могућности да се ова идеја спроведе у дело. (Наслеђе 23, 17); итд.

Уколико се у овом типу реченица уз двоструко негирани прости глаголски предикат употреби неки од одричних универзалних квантификатора у било којој другој синтаксичкој позицији на формалном плану ће, како смо то већ више пута истакли, долазити до конгруенције негација, тј. до употребе одричних универзалних квантификатора у другим синтаксичким позицијама уз негирани предикат, док ће на логичкосемантичком плану долазити до конгруенције афирмација, тј. до употребе потврдних универзалних квантификатора уз афирмативну вредност предиката.

Шкакља ме осушеним влатима траве по лицу, штипа ме за мишице, сваки час измишља нове и нове лудорије а ја сам спокојан, **ништа ми не недостаје** [→ *свећа имам довољно*], све што бих хтео од овога света сада је овде у мом наручју (Д. Ненадић, 109); Прича о кћери Ђурђа Тановића била је потпуна, годинама недирнута, **ништа од њене лепоте није недостајало** [→ *свећа је од њене лепоће имало довољно*]... (Г. Петровић, 196); ..све је мање говорила, највише реченицу-две, када би их, ваљда, добро промислила и закључила да јој **ништа не недостаје** [→ *да свећа има довољно*] да достојанствено изрази оно што је наумила. (Г. Петровић, 63); итд.

2.2. Множење негација између различитих реченичних чланова. – Множење негација не остварује се само унутар једног реченичног члана, већ је оно могуће и између два реченична члана, од којих један нужно мора бити негирани предикат, а други реченични члан јесте неки негирани глаголски додатак одредбеног или допунског карактера, а то може бити одредба начина изражена неким начинским прилогом, логички субјекат уз глагол

немаји или *не ѿосјојайи*, предикатски апозитив изражен негираним придевом, негирани објекат или одредбени члан исказан генитивном предлошко-падежном конструкцијом са предлогом *без*.

2.2.1. Множење негација између негираног субјекта и негираног предиката. – Множење негација између негираног субјекта и негираног предиката остварује се искључиво у једном структурном типу реченица, у егзистенцијалним реченицама са одричним облицима глагола *имаји* (*немаји*) или *ѿосјојайи* (*не ѿосјојайи*) у функцији предиката, и то тако што до множења негација долази између (i) тог негираног глагола у функцији предиката реченице и (ii) логичког субјекта израженог супстантивном синтагмом у генитиву са негираним конгруентним атрибутом (уз глагол *немаји*) или граматичког субјекта израженог супстантивном синтагмом у номинативу с негираним конгруентним атрибутом (уз глагол *не ѿосјојайи*). У функцији логичког или граматичког субјекта се, поред супстантивне синтагме са негираним конгруентним атрибутом, што је у испитиваном корпусу чешћи случај, могу употребити и негативно префигиране лексеме. До множења негација, заправо, долази између негације коју садржи негирани предикат и негације коју садржи негирани конгруентни атрибут супстантивне синтагме или негације коју садржи лексема у функцији логичког или граматичког субјекта, при чему у резултату добијамо афирмативну семантичку вредност израза са двоструком негацијом.

У највећем броју оваквих реченица при семантичком преобликовању, могуће је у афирмативним еквивалентима употребити прилоге *само* и *искључиво*, „који рестрикцијом указују на универзално важење двоструко негираног исказа, што потврђује и семантичка преоблика еквивалентном реченицом с глаголом *дији* у глаголском

дијелу именског предиката и универзалним квантификатором *све* у позицији конгруентног атрибута уз субјекат” (Ковачевић 2004: 180).

Нема ту *несреће*¹⁵² [→ *Постїоји тїу само срећа // Све је тїу срећа*], пашо (И. Андрић, 132); И ту *нема ничег нехуманог*¹⁵³ [→ *И тїу њосїоји само хумано // И тїу је све хумано*] (С. Басара, 357); Оцењујући да у томе *нема ничег негативног* [→ *Оцењујући да тїу њосїоји само њозитїивно // Оцењујући да је тїу све њозитїивно*], он је као сличне примере навео и италијански Фијат у Крагујевцу и словеначко Горење у Зајечару (<http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Bacevic-Ne-prepoznajem-se-u-izjavi-ministarke-Mihajlovic.sr.html>); А тада више *није било незаузете земље и нераскрчених шума* [→ *А тїад је њосїојала само заузетїа земља и раскрчене шуме // Сва земља је била заузетїа и све шуме раскрчене*] за њиве. (Д. Ђосић, 233); То је био један од оних људи за које *нема неуспеха* [→ *за које њосїоји само усїех // за које је све усїех*] (И. Андрић¹, 139); *Ничег необичног није било* [→ *Постїоји само обично // Све је било обично*] у томе (И. Андрић¹, 131); *Nadam se da ćemo konačno da postignemo dogovor i da ovoga puta neće biti nikakvih nepredvidivih situacija* [→ *и да ће ової њуїта дїїїи само њредвидивих сїїїуација // и да ће ової њуїта све сїїїуације дїїїи њредвидиве*] — закључује Мићајловски. (Вечерње новости, 30. 8. 2011.); итд.

152 М. Павловић сматра да констатације *Има јединствa* и *Нема нејединствa* нису идентичне, јер чињеница је да глаголи јесу у семантичкој опречности, али је „нејединство” нов, посебан појам, појам ефекта порицања могућности, а не одречно схваћена ситуација” (Павловић 1967: 243).

153 У овом примеру долази до функционалног преобразовања врста речи, када се једна врста речи (у овом случају придев) јавља у синтаксичкој функцији која је првенствено резервисана за неку другу врсту речи (у овом случају именицу). Но, функционално преобразовање, овде, неће имати никаквог утицаја на понашање оваквих конструкција приликом множења негација.

Множење негација између негираног предиката и логичког или граматичког субјекта израженог неким негираним функционално преобразованим придевом није могуће у случајевима када је тај придев одређен неким атрибутом израженим односном рестриктивном реченицом. Будући да таква односна рестриктивна реченица сужава значење негираног придева на јединични појам, то није могуће преобликовање негираног придева у његову афирмативну варијанту са универзалним важењем.

Ali na našoj evidenciji *није било nezaposlenih koji su ispunjavali uslove*. [→ **било је само зайослених који су испуњавали услове*]. (<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.239.html:377754-U-potrazi-za-poslom-i-u-najudaljenije-krajeve-sveta>); итд.

2.2.2. Множење негација између негираног предиката и одредбе/допуне за начин исказане негираним начинским прилогом. – Множење негација може се остварити и између негираног предиката и негираног начинског прилога који је у функцији одредбе/допуне за начин. До множења долази између (i) негације коју садржи глагол у предикату и (ii) негације коју садржи тај начински прилог, а као производ добијамо глаголску синтагму са потврдим значењем.

... *не могу се понашати неодоговорно* [→ *морам се понашати одоговорно*] према грађанима који очекују да Србија испуњава обавезе које је преузела у исплати пензија, зарада у школству, здравству и другим областима (<http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Stankovic-Politika-uslovljavanja-ne-donosi-nikome-dobro.sr.html>); *Није немогуће закључити* [→ *Могуће је закључити*] да ovaj instrument pjesnik koristi u namjeri da oslika sve slabosti Šćepanovog karaktera. (Б. Радовић, 69); Један узрок, чије се својство *не запажа непосредно* [→ *чије се својство запажа посредно*], открива се у дејству које га неминовно

прати (Наслеђе 23, 80 фуснота); ...а те везе и ти услови били су сада далеко и вешто постављени да их поједи-нац **није непосредно осећао** [→ *ga ix je њојединац њосред-но осећао*] (И. Андрић¹, 215); I stoga smo ga tako odmah i neosporno i priznali za oružje! I stoga optuženi **није nesvesno i није nehotice zgrabio** [→ *свесно и намерно је зградио*] taj kobni tučак. (Достојевски, ЕК); итд.

Када се у оваквим реченицама нађе и неки одрични универзални квантификатор, будући да се ради о формално негираним предикатима, он се при при преобликовању оваквих реченица у њихове афирмативне еквиваленте замењује одговарајућим потврђним универзалним квантификатором.

Не остварује се множење негација нужно у свакој вези негираног предиката и негираног начинског прилога. Да би до множења негација могло доћи, нужно мора доћи до остварења антонимске семантичке вредности начинског прилога. У свим оним случајевима у којима долази само до порицања онога што је означено прилогом, али не долази до реализације његове афирмативне семантичке вредности, имамо случај литоте, што се на формалном плану показује могућношћу употребе *али*-антонимског наставка двоструко негиране глаголско-прилошке синтагме (уп. Ковачевић 2004: 178). Овакви двоструко негирани искази свој пандан имају у двоструко негираним неглаголским предикатима у којима је у предикативу неки негирани квалитативни антоним, који нису у потпуности семантички еквивалентни афирмативним парњацима због чињенице да се негацијом једне поларне вредности не добија нужно супротна поларна вредност, већ се полазна вредност само одриче (више о томе у тачки 2.1.2.1.1.1):

Украјина наглашава да „**није недозвољено узимала** [→ *није недозвољено, али није ни дозвољено узимала*] гас”... (Политика, 8. 2. 2009.); У том смислу служила су доказивања

odbrane da ona ništa od toga *nije neposredno videla* [→ *није нејосредно, али није ни јосредно*] nego saznavala tek „iz druge ruke”, od pripadnika UN ili samih građana. (Политика, 15. 3. 2008, ЕК); итд.

2.2.3. Множење негација између негираног предиката и генитивне предлошко-падежне конструкције са предлогом без. – Множење негација остварује се и у оквиру глаголске синтагме са негираним глаголом у функцији предиката и генитивне предлошко-падежне конструкције са предлогом *без*. Овај тип множења негација могућ је у егзистенцијалним глаголским синтагмама са предлогом *без* и у глаголским синтагмама са генитивном предлошко-падежном конструкцијом са предлогом *без* у функцији прилошке одредбе за пропратну околност.

У негираним егзистенцијалним глаголским синтагмама централни члан је негирани егзистенцијални глагол *немајџи / не дијџи* или *не јосџојџи*, који је употребљен у функцији предиката реченице. Уз овакав глагол у егзистенцијалним реченицама обавезно ја навођење логичког субјекта израженог беспредлошким генитивом, уз глагол *немајџи / не дијџи* или граматичког субјекта израженог номинативом, уз глагол *не јосџојџи*. До множења негације у овом типу реченица долази, по правилу, у случајевима употребе предлошко-падежне конструкције са предлогом *без* у функцији неконгруентног атрибута уз именице у функцији логичког или граматичког субјекта.

Множење негација остварује се између (i) негације коју садржи егзистенцијални глагол *немајџи / не дијџи* или *не јосџојџи* у функцији предиката реченице и (ii) имплицитне негације коју садржи предлог *без* употребљен у оквиру предлошко-падежне конструкције у функцији неконгруентног атрибута уз именице у функцији логичког или граматичког субјекта. У резултату оваквог множења добија се потврдна реченица са глаго-

лом *имајџи* уз који ће се остваривати граматички субјекат, при чему се неконгруентни атрибут изражен генитивном предлошко-падежном конструкцијом са предлогом *без* из негираног модела замењује еквивалентним објекатским беспредлошким генитивом или акузативом. У највећем броју овако преобликованих реченица уз граматички субјекат се може употребити потврдни универзални квантификатор као конгруентни атрибут, чак и у случајевима у којима се није јављао негирани универзални квантификатор као конгруентни атрибут уз логички или граматички субјекат у негираном моделу.

Нема лова без убиства [→ У сваком лову има убиства]. (Д. Ковачевић², 223); **Нема туризма без брендирања** [→ Туризма има само са брендирањем]. **Нема брендирања без визуелног идентитета** [→ Брендирања има само уз визуелни идентитет]. **Нема визуелног идентитета без дугорочне и добро организоване стратегије враћања и живот Шумадије пре комунизма** [→ Визуелног идентитета има само уз дугорочну и добро организовану стратегију враћања у живот Шумадије пре комунизма]. *Šumadija – Balkans as it once was*. (<http://alexandarlambros.wordpress.com/2014/02/15/srbija-medu-sljivama/> 18. 2. 2014); Ако се језик утопи, топи се са њим и народ, а **без језика народа, нема народа** [→ а народа има само уз језик народа]. (<http://www.glassrpske.com/kultura/vijesti/Milos-Kovacevic-Srpski-identitet-nestaje-sa-cirilicom/146433.html> 10. 2. 2014.); **Без вавилонских математичара и астронома не би било ни јонских физичара** [→ Јонских физичара има само са вавилонским математичарима // Јонски физичари постоје јер постоје вавилонски математичари¹⁵⁴]. **Без**

154 У неким од оваквих примера (какав је последњи наведени пример) осећа се јасна узрочна семантика у оваквим двоструко негираним конструкцијама, те се афирмативни еквиваленти могу исказати потврдном узрочном реченицом (што смо показали реконструкцијом у загради).

Вавилона не би било Атине [→ *Аїїине има само са Вавилоном // Аїїина їосїїоји јер їосїїоји Вавилон*]. (Наслеђе 51, 28); итд.

У негираним глаголским конструкцијама у којима је употребљена и генитивна предлошко-падежна конструкција са предлогом *без* у функцији прилошке одредбе пропратне околност, долази такође до множења негација. Множење негација се, тако, остварује између (i) негације коју садржи глагол у функцији предиката реченице и (ii) имплицитне негације коју садржи предлог *без* у оквиру генитивне предлошко-падежне конструкције у функцији прилошке одредбе пропратне околности. Резултат овог множења је реченица са потврдном глаголском конструкцијом, тј. потврдим глаголом у функцији предиката уз који се, уместо генитивне предлошко-падежне конструкције са предлогом *без* из негираног модела, употребљава беспредлошка инструментална конструкција или инструментална конструкција са предлогом *са*, или акузативна конструкција са предлогом *уз*.

У реченицама у којима је прилошка одредба пропратне околности изражена генитивном предлошко-падежном конструкцијом са предлогом *без* и девербативном именицом, може се реконструисати¹⁵⁵ потврдна пропратнооколносна клауза с везником *а да* (*їри їом*).

Ова књига **не би могла ни да настане ни да постоји** у овом облику **без помоћи** [→ *је моїла и да насїїане и да*

---

155 Будући да су девербативне именице површински експоненти дубинске структуре са личним глаголским обликом у функцији предиката, овакве просте реченице можемо посматрати и као номинализоване структуре, у чијим је дубинским трансформима обавезно присуство негације уз предикат. За такву негацију М. Радовановић каже да она „zastupa информацију о odsustvu uslova чије је ostvarenje presudno за realizovanje predikacije dominirajuće клаузе. Pri том upravo odsustvo те okolnosti представља узрок (ne)realizovanja korelativне predikacije” (Радовановић 1977: 143).

йосѣји само уз йомоћ] коју су ми пружили, при писању, мој супруг Жарко Рошуљ и моја сестра Гордана Велмар-Јанковић, на чему сам им од срца захвална. (Велмар Јанковић, 7); Међу таква (с) се djела без сумње уврштала и Kantova *Kritika čistog uma* jer **без њеног познавања не може се водити nijedan filozofski dijalog** [→ само са њеним йознавањем // уз њено йознавање може се водити дијало ← може се водити филозофски дијало само ако се йри йом йознаје] који сlijеди poslije ње, slagao се s њом или не. (В. Филиповић, 39); Ово **без велике штете неће моћи да прође** [→ Ово ће моћи да йрође само са великом шйеетом // уз велику шйеету ← Неће моћи да йрође а да йри йом не буде велике шйеете]. (И. Андрић², 125); Исто тако **није умела да исприча** садржину ничијег казивања **без опонашања** његовог говора и његових покрета и **без сликовитог и заморног описивања** његове личности и средине у којој се креће [→ умела је да исприча садржину нечијег казивања само са ойонашањем // уз ойонашање његовог говора и његових покрета и са сликовитим и заморним ойисивањем његове личности и средине у којој се креће // уз сликовито и заморно ойисивање његове личности и средине у којој се креће]. (И. Андрић², 174);¹⁵⁶ итд.

И приликом множења негација у овом типу конструкција могу се јавити извесна ограничења, какав случај имамо у примеру: *Шйо најрсне било би закрийено; шйо се најне, йодујрйо; али йре йоја и мимо йоја нико не би без потребе и са планом и предвиђањем стварао посао* [→ *свако би сйварао йосао само са йојредом и са йланом и йредвиђањем]. (И. Андрић¹, 168), у којем мно-

156 У литератури је већ примећено да уколико се уз предлог без јави девербативна именица, онда ће се у реконструисаној клаузи јавити предикат који проистиче из семантике те именице, док ће у осталим случајевима предикат трансформисане клаузе бити конструисан према значењу именице, а сама именица биће задржана и у новој клаузи (уп. Кубурић Мацура 2005).

жење негација онемогућава напоредна употреба гени-
тивне предлошко-падежне конструкције са предлогом
без и инструменталне конструкције са предлогом са уз
исти негирани предикат.

2.2.4. Множење негација између негираног предиката и негираног предикатског апозитива. – Логичко-математички принцип множења негација остварује се и реченицама са негираним предикатом и негираним предикатским апозитивом.¹⁵⁷ Множењу негација, тако, подлежу (i) негација коју садржи глагол у предикату и (ii) негација коју садржи негирани придев¹⁵⁸ у функцији предикатског апозитива, у чијем се резултату добија потврдна семантичка вредност двоструко негираног исказа.

...iz nemilosrdne bitke ravnopravnih protivnika, kao iz krvave borbe petlova, **niko ne izlazi neoštećen** [→ сви излазе ошїећени], bez obzira na to kome će pripasti tašta slava pobednika. (Д. Киш¹, 35); Човек моје генерације **nikada ne bi izašao u grad neobrijan** [→ увек би у град ишао обријан], можда у гацама да, али необријан не. (Cosmopolitan, 15. 8. 2011, 12); итд.

И када је у функцији предикатског апозитива супстантивна синтагма са негираним конгруентним атрибутом, до множења негација долази између негације коју садржи предикат и негације коју садржи придев у функцији конгруентног атрибута: **Није требало да дође невезаних руку** [→ Требало је да дође везаних руку]. (Корени, 184); итд.

До множења негација између негираног предиката и негираног предикатског апозитива неће долазити у случајевима када је више предикатских апозитива у на-

157 Више о самом предикатском апозитиву и бројним терми-
нолошким одређењима за ову јединицу у Ковачевић 2012: 67–70.

158 У функцији предикатског апозитива најчешће се среће
придев.

поредном односу, при чему нису сви од њих негирани. У таквим случајевима двоструко негирани искази нису еквивалентни афирмативним исказима, будући да би заменом двоструко негираног исказа афирмативним еквивалентом, дошло до промене смисла исказа јер се и остали предикатски апозитиви који нису негирани односе на исти негирани предикат, па између њих не долази до множења негација.

Мали, грбави тумач **није могао да живи** тако **непримећен** [→ **морао је да живи њрпрмећен*], **ограничен** на своје основне дужности и **сузбијен** у свима својим нео-дољивим нагонима и утврђеним навикама. (И. Андрић, 374); итд.

2.2.5. Множење негација између негираног предиката и негираног објекта. – Множење негација остварује се и у реченицама са негираним предикатом и правим или неправим објектом израженим неком негираном именицом или супстантивном синтагмом са конгруентним атрибутом израженим неким негираним придевом. Множење негација остварује се тако између (i) негације коју садржи глагол у предикату и (ii) негације коју садржи негирана именица у функцији објекта или негирани придев у функцији конгруентног атрибута уз именицу у функцији објекта:

Рафаило се почео невољно мрдати као нељубазни домаћин који **неће да прими незваног госта** [→ *који хоће да њрприми само званој њосџа*]. (В. Николић, 53); Pragmatican sam čovek, jasno definišem probleme i precizno postavljам zadatke, mnogo radim, ali zato i od svojih saradnika tražim da me u tome prate i **nikada ne obećavam nemoguće** [→ *увек одећавам само мојуће*]. (<http://www.sportske.net/vest/domaci-fudbal/covic-i-dzajic-i-ja-volimo-zvezduali-112416.html> 24. 1. 2013); Из тог разлога, Едипа **никад неће пронаћи недвосмислен одговор** [→ *увек ће њронаћи*

само двосмислен одговор] на питање.... (Наслеђе 21, 2012, 233); Рана **не трпи неуку руку** [→ *їрїи само искусну руку*] (Д. Ненадић, 24); итд.

У реченицама у којима објекат, изражен негираном именицом или супстантивном синтагмом са негираним придевом у функцији конгруентног атрибута, стоји у напоредном односу са објектом израженим неком другом ненегираном именицом или супстантивном синтагмом која не садржи негирани придев у функцији конгруентног атрибута не долази до множења негација.

Они **не воле неповољне вести ни тешке мисли, ни озбиљне и брижне разговоре на капији** [→ **воле ївољне ївољне вестїи и їтешке мисли и озбиљне разїворе на кайїји*], али виде и сами да ово не слуги на добро. (И. Андрић¹, 112); итд.

3. МНОЖЕЊЕ НЕГАЦИЈА У ПОЛИПРЕДИКАТСКИМ РЕЧЕНИЦАМА

Логичко-математички принцип множења негација у двоструко негираним исказима који у резултату даје потврдну семантичку вредност може се остварити искључиво у неколико (под)типова полипредикатских реченица, при чему до множења негација долази између негације коју садржи предикат надређене клаузе и негације коју садржи предикат зависне клаузе у одговарајућој зависносложеној реченици. У резултату множења негација у полипредикатским реченицама добија се потврдна семантичка вредност целе зависносложене реченице, под специфичним условима који су различити у зависности од (под)типа зависносложене реченице у којој до таквог множења негација долази.

Множење негација у полипредикатским реченицама разматраћемо у оквиру синтаксичко-семантичких типова зависносложених реченица које су овој појави подложне. Будући да су у питању различити и синтаксички и семантички типови зависних клауза, наша анализа је нужно морала да буде прилагођена сваком од ових типова. Делимична некохерентност одељака који следе делом је последица различите учесталости употреба појединих типова зависносложених реченица у испитиваном корпусу, што је довело и до тога да, на први поглед, изгледа као да је појединим типовима посвећена већа пажња, а делом је последица чињенице да се множење негација у

различитим (под)типовима зависносложених реченица темељи на различитим критеријумима, што је онемогућило исту структуру наредних одељака.

3.1. Множење негација у изричним реченицама. –

У зависносложеној реченици са изричном клаузом множење негација остварује се у оном њиховом подтипу у којем су негирани и предикат надређене и предикат зависне клаузе и у предикату надређене клаузе су глаголи или оглагољени изрази који допуштају транспортовање негације,¹⁵⁹ што илуструјемо следећим примерима:

Није нормално да се буде несрећан [→ *Нормално је да се не буде несрећан* → *Нормално је да се буде срећан*]. (И. Андрић⁵, 133); *Не би ваљало да не будемо први* [→ *Ваљало би да не не будемо њрви* → *Ваљало би да будемо њрви*]. *Ne verujem da ne može da nadje vremena za razgovor* [→ *Верујем да не не може да нађе врмена* → *Верујем да може да нађе времена*] са главним туџиосем Нашког tribunala, rekla је Del Ponte на конференцији за новинаре. (Политика, 16. 1. 2001, ЕК); Тачно је да постојећа уставна структура одговара властима, али *није тачно да не пружа могућност* [→ *џачно је да не не њружа моџућносџ* → *џачно је да њружа*

159 Транспортовање негације представља појаву карактеристичну за бројне језике, а која је условљена способношћу неких језика да уз одређене глаголе омогући транспортовање, тј. премештање негације из надређене клаузе у зависну и обрнуто. Ј. Московљевић (уп. Московљевић 1996) утврдила је шест начина за утврђивање припадности глагола српског језика групи глагола који омогућавају транспортовање негације.

Поред термина транспортовање негације, у литератури се среће још и термин подизање негације, за који Ј. Московљевић каже да се усталио већ крајем 70-их година XX века (Московљевић 1996), но, како читамо код М. Ковачевића, овој појави је примеренији термин транспортовање негација јер „дата се појава не своди само на *џодизање неџације*, тј. њено премјештање из зависне у надређену клаузу, него и на „*сџуџиџање неџације*”, тј. на премјештање негације из надређене у зависну клаузу” (Ковачевић 2004: 72), који ћемо и ми у раду користити.

моућносѣ] да у нјој седе одговорни, образовани, поштенѣ и способни људи. (Политика, 23. 12. 2006, ЕК); итд.¹⁶⁰

Уколико се у зависносложеној реченици са изричном *да* клаузом и негираним предикатом и надређене и зависне клаузе јави зависна клауза која представља језички израз логичког модела универзалног негативног суда, те ће зависносложена реченица бити логички модел негације универзалног негативног суда, доћи ће до множења негација између надређене и зависне клаузе, при чему ће им семантички бити еквивалентне зависносложене реченице са изричном *да* клаузом са оба потврдна предиката.

О моделу универзалног негативног суда *Ниједан S није P* говорили смо у поглављу II, где смо такав суд илустровали примером *Ниједан роман није досадан*, а како наша зависносложена реченица представља модел негације таквог суда *Није да Ниједан S није P* (*Није да ниједан роман није досадан*) и афирмативни еквивалент овакве реченице представљаће језички модел партикуларног суда¹⁶¹ (*Неки романи су досадни*). М. Ковачевић (уп. Ковачевић 2004: 51) је утврдио да постоје нужни услови да би у овом типу зависносложених реченица дошло до мно-

---

160 Да је присуство глагола или оглагољених израза који допуштају транспортовање негације у предикату надређене клаузе нужни услов за остварење множења негације, потврђујемо и примерима зависносложених реченица са изричном клаузом уведеном везником *да*, које и у надређеној и у зависној клаузи имају негирани предикат, али код којих се у надређеној клаузи налази неки од глагола који не допуштају транспортовање негације, нпр.:

Никада *није заборавила да* јој *није помогао* [→ *заборавила је да јој је ѿмоѿао] кад јој је било најпотребније (ЈОУ, 1.10. 2012, 23); *Није примећивала да* је никад у току тог разговора *нисам погледао* у очи [→ *Примећивала је да сам је у ѿоку ѿоѿ разѿвора ѿоїледао у очи]. (<http://facebook.com>); итд.

161 Негацијом исказа универзалног суда увек се добија исказ партикуларног суда.

жења негација, а то су да зависна клауза мора бити уведена везником *да* и да предикат надређене клаузе мора бити глагол или оглагољени израз који је пропозиционални негатор у чијој функцији једино могу бити глаголи и оглагољени изрази који допуштају транспортовање негације.

Ne mislim da ova država *ne može ništa dobro* [→ *Мислим да ова држава може нешто добро*] da dobije od toga što će imati pet godina Tomislava Nikolića kao predsednika – rekla je Biljana Srbljanović. (<http://www.blic.rs/Vesti/Politika/325552/Biljana-Srbljanovic-Zasto-sam-glasala-za-Tadica>, 27. 5. 2012); *Немогуће је да нико није видео* [→ *Мора да је неко видео*] извршиоце усред бела дана, који пуцају, а онда побегну кроз два албанска села – рекао је један од присутних мештана. (НИН, 13. 8. 2103, 12); Постоји страх људи да кажу шта су видели, а како је додао, на Обилићевом венцу је било бар 100 људи и *немогуће је да нико ништа није видео* [→ *мора да је неко нешто видео*] (Вечерње новости, 2. 9. 2101.); Имам своју савест и не мењам политичке ставове попут марамџица, како дуне ветар, и *није да ништа не утиче на њих* [→ *нешто утиче на њих*], али ми доста времена треба да променим своја опредељења. (Lepota i zdravlje, 15. 9. 2012. 38); итд.

3.2. Множење негација у релативним реченицама.

– Множењу негација између клауза подложен је и један (под)тип зависноложене релативне (односне) реченице, у којој, да би дошло до множења негација, нужно мора постојати негирани предикат и у надређеној и у зависној клаузи, а у којој се по логичко-математичком принципу те две негације множе и дају потврдну комуникативну вредност целој зависноложеној реченици.

О сложеним реченицама са релативном зависном клаузом доста је писано и у србистичкој и у сербокроатистичкој литератури,¹⁶² те ћемо ми на овом месту навести

162 Исцрпан списак литературе о релативној реченици може се наћи у студији С. Кордић о релативној реченици (уп. Кордић 1995).

само неке већ уочене инваријантне карактеристике овог типа сложених реченица, не улазећи дубље у проблема-тику самих односних реченица.

У својој монографији о релативној реченици С. Кордић издваја следеће карактеристике које има релативна реченица:¹⁶³ она је зависна реченица, атрибут је (што повлачи за собом да се у надређеној клаузи јавља антецедент који је најчешће именица), у релативној реченици се јавља релативизатор који има синтаксичку функцију у релативној клаузи (најучесталији релативизатор је релативна заменица); затим антецедент и релативизатор су у контактном положају, тако да антецедент претходи релативизатору, и у релативној клаузи антецедент има синтаксичко-семантичку и прагматичку функцију (више у Кордић 1995).

Од свих наведених типолошких карактеристика релативне реченице за испитивање функционисања множења негација у овом типу сложених реченица најбитније је њено својство да је она атрибутска зависна реченица. То практично значи да се релативна реченица не уврштава у надређену директно, него се уврштава у синтагму надређене клаузе као одредба именске речи која је центар синтагме. Та именска реч је, по правилу, исказана и представља антецедент, који је најчешће именица. У зависности од утицаја који релативна реченица има на опсег појма исказаног именском речју у надређеној клаузи, релативна реченица може бити рестриктивног и нерестриктивног типа. „За рестриктивни је карактеристично да сужава опсег referenata именске rijeчи, а за нерестриктивни да не utjeче на опсег referenata” (Кордић 1995: 26).

За сврхе нашег истраживања релативне реченице смо груписали и испитивали у зависности од типа релати-

---

163 Овде наведене особине јесу карактеристике типичних представника релативних реченица, али нису својства свих релативних реченица.

визатора,¹⁶⁴ међу којима се најчешће јављају заменички, прилошки и везнички релативизатори. Од заменичких релативизатора најчешћи је релативизатор *који*, затим заменичко *што*, *ко*, *чији*, *какав*, *колики*, од прилошких ту су временски, месни и начински прилози заменичког порекла *кад*, *где*, *како*, *колико*, док везничку групу релативизатора представља *што* заменичког порекла, врло ретко *где* и *како* без свог прилошког значења и функције, а по изузетку везник *да* (више у Кордић 1995: 35).

У досадашњим испитивањима множења негације у релативним реченицама, истакнуто је да су множењу негација најчешће подложне оне „зависносложене реченице с атрибутом, и то искључиво рестриктивном клаузом” (Ковачевић 2004: 183). Између рестриктивних и нерестриктивних релативних клауза постоји јасна семантичка разлика која се односи на то да се рестриктивном клаузом идентификује и индивидуализује семантички неиндивидуализован појам означен именицом у антецеденту, док је нерестриктивна „дефинисана само негативним идентитетом према рестриктивној” (Ковачевић 1988¹: 46). Рестриктивност, наиме, подразумева сужавање појма именованог супстантивним антецедентом. А код овог типа клауза на логичком плану никада нема подударности у семантичком опсегу именице и релативне заменице, чији је семантички опсег увек ужи од семантичког опсега именице, тако да она захвата само део именичког појма (Кордић 1995: 25–26). Код нерестриктивних клауза семантички опсег релативне заменице и супстантивног антецедента је увек исти, релативном заменицом се не идентификује именички појам, већ се износи неки накнадни, додатни податак о већ идентификованом појму. „Релативна заменица редуплицира или

---

164 „Relativizator je jezično sredstvo koje relativnu rečenicu povezuje sa nadređenom rečenicom” (Кордић 1995: 34).

повавља семантему супстантива из антецедента” (Руси-мовић 2014: 47).

У сложеним реченицама са релативном зависном клаузом које и у надређеној и у зависној клаузи имају негирани предикат, множење негација између те две негације остварује се најчешће у онима од њих које су уведене релативизатором *који*.¹⁶⁵ Из литературе је познато да постоје специфичне структурне карактеристике таквих реченица које су нужни услов да би у њима дошло до множења негација, тј. надређена клауза мора припадати посебном синтаксичко-семантичком типу и она „има по правилу форму одричне егзистенцијалне имперсоналне реченице” (Ковачевић 2004: 92), док зависна клауза мора бити рестриктивног типа.

Немогућност остварења множења негације у нерестриктивној релативној реченици, условљена је чињеницом да нерестриктивна релативна реченица само формално представља зависну клаузу, она, заправо, нема никакав синтаксички однос према свом антецеденту и како тврди и М. Ковачевић, позивајући се на К. Микелсена, на семантичком плану нерестриктивна клауза има улогу самосталне предикације, те надређена клауза заједно са својом нерестриктивном клаузом твори, заправо, два израза (уп. Ковачевић 1988¹: 47).

Формом егзистенцијалне реченице¹⁶⁶ у српском језику, у којој најчешће долази глагол *имајџи* / *немајџи* за из-

---

165 С. Кордић (уп. Кордић 1995: 55) је анализом корпуса дошла до закључка да се релативна реченица у хрватском језику најчешће уводи управо релативизатором *који*.

166 Егзистенцијалне реченице које се јављају као надређене клаузе у сложеним реченицама са релативном клаузом припадају типу дискретне егзистенцијалности, у терминологији Бондарка (Бондарко, *Теорија функционалне џраммајџики*, цитирано према Лазић Коњик 2009: 6), што подразумева самостално појављивање егзистенцијалног значења у семантичкој структури реченице, док номинативне реченице које припадају типу недискретне егзистенцијалности, због своје номинацијске природе, неће моћи да се јављају као надређене реченице у сложеним реченицама.

ражавање садашњости и глагол *биџи* / *не биџи* за изражавање прошлости и будућности,¹⁶⁷ на комуникативном плану изражава се тврдња о постојању онога што је обележено речју у генитиву у функцији логичког субјекта. Следствено томе формом такве одричне реченице обележава се тврдња о непостојању појма израженог лексемом у генитиву. Но, када се оваква одрична егзистенцијална реченица јави као надређена клауза релативној негираној клаузи уведеној релативизатором *који*, она губи значење непостојања и „негираном формом егзистенцијалне реченице (у функцији надређене клаузе) не одриче се него тврди постојање појмова обиљезених супстантивном ријечју у генитиву” (Ковачевић 2004: 92). Анализирајући овај (под)тип зависносложених реченица М. Ковачевић (уп. Ковачевић 2004) изводи нужне услове да би у њима могло доћи до множења негација између надређене и зависне клаузе, а то су: да појам чија се рестрикција врши буде врсни а не индивидуализовани и да релативна клауза буде рестриktivног типа. О комуникативној вредности овог (под)типа зависносложених реченица може се говорити само уколико се посматра суоднос између надређене и зависне клаузе из кога проистиче и афирмативна вредност целе сложене реченице, којом ће се означавати да скуп појмова, изражен сингуларским генитивним обликом супстантивне речи у полазној реченици,¹⁶⁸

167 Ужи центар функционално-семантичког поља егзистенције чине глаголи *биџи*, *йостојаџи* и *живеџи*, а у ширем центру су и други глаголи који као основну сему имају сему постојања, као што су *диваџи*, *ејзистираџи*, *йрисусйвовоаџи*, а затим и други глаголи којима егзистенцијално значење није примарно, типа *имаџи*, *налазиџи се*, *йојавиџи се*, *искрснуџи*... (више у Лазић Коњик 2009).

168 М. Ковачевић је утврдио да „без обзира што је најчешће уз егзистенцијални глагол употребљен сингуларски генитивни облик супстантива, тај облик мора у овим сложеним реченицама имати несингуларско значење, тј. мора означавати скуп (множину) појмова а никако јединични, индивидуализовани појам” (Ковачевић 2004: 92).

поседује особину или својство или карактеристику дату предикатом релативне клаузе.

Будући да релативном клаузом увек идентификујемо неку класу, скупину појмова према особини или карактеристици датој у предикату релативне клаузе, рестриktivност релативне клаузе утицаће на сужавање опсега појма исказаног супстантивном речју у надређеној клаузи у функцији антецедента, а присуство негације у обе клаузе и специфична егзистенцијална форма надређене клаузе довешће на семантичком плану до тога да ће се оваквим зависносложеним реченицама тврдити присуство својства или особине израженог предикатом зависне клаузе код сваког појединачног представника дате издвојене класе појмова, односно да ће се тврдити да нема ниједног референта који би одговарао критеријуму постављеном у полазној релативној реченици са негираним предикатом и надређене и зависне клаузе.

Нема човека који **није некога или нешто издао** [→ Сваки човек је некога или нешто издао]. (В. Николић, 64); **Нема гроба ни плоче у Ровца** / која **није ишарана** потписима, [→ Сваки гроб и плоча у Ровца су ишарани ишаранима] / не ишарана но извезена, / а ни на оној најкрајњег сељака / нема ништа сем потписа! (М. Бећковић, 148); **Нема тајне** коју **не би признао** [→ Сваку тајну би признао]. (Д. Ковачевић¹, 88); – Од Хераклеје, па све до Милета, **нема града** из којег **није протеран** [→ из свакој је града протеран] макар два пута! (Г. Петровић, 18); S druge strane, za Parmenida **нема бивствовања** које **не би било и свесно** [→ свако бивствовање је свесно], odnosno, које **не би било и мисливо** [→ свако бивствовање је и мисливо] (jer је исто мислити и оно што се мисли); ([http://www.uzelac.eu/Knjige/5 MilanUzelac Istorija filozofije_I.pdf](http://www.uzelac.eu/Knjige/5_MilanUzelac_Istorija_filozofije_I.pdf) 42); **Нема вртлога** који нешто **не мрести** [→ Сваки вртлог нешто мрести]. (Г. Петровић, 98); Smatram да **нема човека** на овим нашим просторима који, бар ponekad, **не порије тало**

vina [→ сваки човек понекад попије мало вина]. (<http://blog.b92.net/text/10732/Vino-cemu/>, 15. 7. 2012); Од Мораве до Дунава **нема брда** које ја **нисам чеprкнуо** [→ свако сам брдо ја чеprкнуо]. (Д. Ђосић, 313); итд.¹⁶⁹

Овај (под)тип сложених реченица има своје логичко упориште у чињеници да „свако одрицање непостојања нужно значи тврђење постојања” (Ковачевић 2004: 94), те ће овакве реченице без обзира на њихову формално одричну структуру увек имати потврдну семантичку вредност. М. Ковачевић истиче и да се може повући паралела између овог типа реченица и простих егзистенцијалних реченица у којима се јављају негирани атрибути који су функционално-семантички еквивалентни релативној рестриктивној клаузи. Управо је рестриктивност, односно нерестриктивност, релативне реченице један од нужних услова за могућност множења негација у овом подтипу зависносложених реченица.

Оно што је још приметно у корпусу релативних реченица овог типа у којима се остварује множење негација готово да нема примера реченица у којима се уз именички антецедент употребљава показни детерминатор *овај*. Оваква ситуација је делом и очекивана будући да показни детерминатор *овај*, како то у литератури можемо читати (Кордић 1995: 80), доприноси тумачењу релативне клаузе као нерестриктивне одредбе, јер близина на коју упућује детерминатор *овај* подразумева одређеност, те

---

169 Сличне овима су и реченице са надређеном реченицом са именским предикатом, као нпр., „Има иницијатива да седнемо утроје, и то није ништа ново, **нити нешто** што до сада **није рађено** [→ *нито је нешто што је већ рађено*]”, каже Пастор. (<http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Amandmani-na-budzet-mire-DS-i-LSV.sr.html>); у којима је предикатив исказан неодређеном заменицом која је одређена релативном рестриктивном клаузом, те су оне блиске егзистенцијалним реченицама јер се и њима експлицира непостојање неодређеног појма.

се заменица *овај* тумачи или као деикса, кад указује на референта у изванјезичкој стварности или се тумачи као анафора, кад упућује на већ споменуту реч.

Међутим, са друге стране честе су у нашем корпусу релативне реченице у којима се уз антецедент употребава показни детерминатор *џај*, који упућује на некога или нешто у близини саговорника, а „упућивањем на нешто близу, *џај* придаје референту именичког појма одређеност” (Кордић 1995: 82), што условљава интерпретацију релативне клаузе као нерестриктивне одредбе. Но, ситуација заиста јесте таква у бројним примерима релативних реченица са детерминатором *џај* у антецеденту, али се ово становиште мора донекле модификовати када се у корпус укључи и овај подтип релативних реченица које су предмет наше анализе. Ово наше становиште покажемо само на једном од примера из корпуса:

A gotovo da **nema tog Đinđićevog saradnika** који **nije pričaо о svemu i свачему**, a posebno kako је „savetовао” Đinđićа da se чува, [→ *Готовао да је сваки Ђинђићев сарадник причао о свему и свачему*] (<http://blog.b92.net/text/22747/Moralna-odgovornost-za-ubistvo-Djindjica/>).

Када бисмо у овом примеру укинули негацију добили бисмо *Тај Ђинђићев сарадник који је причао о свему и свачему* у којему би релативна клауза уз детерминатор *џај* у антецеденту имала нерестриктивну интерпретацију, и када бисмо употребили само егзистенцијалну клаузу, заменица *џај* би опет била знак одређености референције именичког појма (*Нема џајо Ђинђићевој сарадника*). Но, када именички појам (у нашем примеру *сарадник*) постаје антецедент у одричној егзистенцијалној надређеној клаузи за релативну клаузу са негираним предикатом, сасвим је очигледно да *џај* не придаје референту именичког појма одређеност, нити реферише о тачно једном појму који је одређен будући да је близак и говорнику

и саговорнику, већ напротив детерминатор *ѿај* у антецеденту у суодносу негиране надређене и зависне клаузе употребљен је само референцијално, али не упућује нужно на одређеност, те тако и реченице овог типа могу имати интерпретацију као и оне релативне реченице рестриктивног типа горе наведене:

Nema tog Nišlije који се *nije proveo* barem *dva tri dana*, kad se sve sabere, u Čairu, najvećem parku grada Niša [→ Сваки Нишлија је ѿровео дарем два ѿри дана] (<http://blog.b92.net/blog/7668/Strongman-1-3-page-357-magnum-revolver>); *Nema tog kvara* који прави мајстор *neće popraviti* [→ Сваки квар ће ѿправи мајстѿор ѿѿравиѿи]. (А. Поповић, 189); *Nema tako*¹⁷⁰ *сињеѿ кукаваца / који тебе није срамоѿио, /...* [→ Сваки сињи кукавац је ѿеде срамоѿио] (М. Бећковић, 285); *Nema toga [čoveka]* који *nije poljubio tuđju zenu* [→ Сваки [човек] ѿѿљудио је ѿуђу жену] makar jednom u zivotu mrsio je kosu njenu. (<http://tekstovi.net/2,142,18016.html>); *Nema tog zakona* о ограничењу плата у јавном сектору које запослени у појединим државним агенцијама *не могу да предрибљају* [→ Сваки закон о оѿраничењу ѿлаѿа у јавном секѿору заѿослени у државним аѿенцијама моѿу да ѿредрибљају]. (<http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/Gde-je-drzava-sebi-stezala-kais/Izmisljaju-nova-radna-mesta-da-ne-bi-osetili-smanjenje-zarada.sr.html>); *Nema tih istina* које човек на крају *nije saznao, ni tih loših vremena* која *nije prebrodio* [→ Сваку исѿину је човек на крају сазнао и свако лоше време ѿредродио]. (<http://www.cikprocitaj.com/cnt/status/10787/>); итд.

Оне релативне клаузе са детерминатором *онај* у антецеденту сасвим су уобичајене у корпусу, што је и оче-

---

170 Након антецедента са детерминатором *ѿакав* следи, тврди С. Кордић (Кордић 1995: 95) позивајући се на Х. Кришкову, рестриктивна клауза.

кивано, будући да је релативна клауза уз њих, због не-одређености појма на који упућују, увек рестриктивног типа:

Сад ми се чини, да би то он све издржао да **није било оне потребе** коју човек **не може да одложи** [→ *да је било оне потребе коју човек може да одложи*]. (Д. Ненадић, 21); итд.

Релативне клаузе у сложену реченицу могу бити уврштене и релативизатором *чији* који указује на посесивно значење релативне клаузе. С. Кордић тврди да је заменица *чији* најубичајенији начин за изражавање присвојности у релативним реченицама у савременом језику (уп. Кордић 1995: 128–141).

Нема тих усана у овом граду *чији* укус **нисам пробао**. [→ *Пробао сам укус свих усана у овом граду*]. (<http://www.ana.rs/forum/index.php>); Кад човјек прочита ово дјело, прије је склон да повјерује да **нема ничега** о чему се **не би могло говорити нејасно**¹⁷¹ [→ *о свему би се могло говорити нејасно*]. (Г. Петровић, 219); итд.

Прилошки релативизатор *кад* указује на временско значење релативне клаузе и долази уз лексеме са временским значењем

---

171 У овом примеру у релативној клаузи јављају се две негације, једна коју садржи негирани предикат релативне клаузе и друга коју садржи негирани начински прилог. У монопредикатским реченицама, као што смо показали у тачки 2.2.2, између негираног предиката и негираног начинског прилога долази до множења негација, што даје потврдну семантичку вредност такве реченице. Међутим, као што видимо у горе наведеном примеру, уколико таква клауза постане релативна клауза за надређену клаузу са формом одричне егзистенцијалне реченице, онда је суодносу између предиката ове две клаузе јачи, па долази до множења негација између ових двају предиката, док негирани начински прилог остаје изван поља деловања множења негација.

Није било дана кад **нисам помислио** на њу [→ Свакој сам дана *йомислио на њу*] . (<http://www.facebook.com>); **Нема дана, нема noci ni nedelje, ni meseca** кад *ti ime ne spomenet* кад *mi srce ne zajeca* [→ Свакој дана, сваке ноћи, сваке недеље и месеца *йи* име *сйоменем* и срце *ми зајеца*]. (<http://tekstovi.net/2,131,11581.html>);

Релативизатор *йге* указује на месно значење релативне клаузе и долази увек уз лексеме са месним значењем.

Није било места где њихова дрека **није допирала** [→ У свако је *месйо* њихова дрека *дойирала*] (Д. Ненадић, 111); **А она зна, а она зна, а она зна, да нема града tog gde немат drugova** [→ у сваком *йрагу* имам *друйова*] (<http://tekstovi-pesama.com/juice/ti-si-moja-vila/37358/1/>); итд.

Релативне клаузе у којима долази до множења негација могу бити уведене и везником *да* испред којег може доћи и интензификатор *а* који је супституентан релативизатором *који* или *шйо*.

Дефосе **није никад пропуштао пазарни дан** а да [→ када / у којем] **не обиђе цело йржишйе** [→ Дефосе *ди* свакој *йазарној* дана *обишао* цело *йржишйе*]. (И. Андрић, 69); Crni kume, još jedino što ti misliš na našu kuću, **не прође три дана** а да *me ne obideš* [→ *свака *йри* дана *ме* *обиђеш*]. (А. Поповић, 180); итд.

У примерима овог типа интересантна је чињеница да уколико је антецедент именица детерминисана неким бројем реконструкција потврдног еквивалента није сасвим идентична као у примерима наведеним напред, што је условљено чињеницом да сингуларски облик антецедента, као што смо већ истакли, мора указивати на скуп појмова, тј. мора бити врсни појам (као *йазарни дан*, нпр.), а не сме бити индивидуализован појам (*йри дана*).

До множења негација долазиће и у сложеним реченицама са рестриктивном релативном клаузом уведеном

релативизатором *што*,¹⁷² који долази увек уз именички или супстантивизирани заменички антецедент и који је супституентан релативизатором *који*, те ће се ово множење одвијати под истим условима који важе и за релативне клаузе уведене релативизатором *који*. Наш корпус је показао врло мали број примера сложених рченица са релативном клаузом уведеном везником *што* у којима долази до множења негација, чему узрок не лежи у самом множењу негација, већ га треба тражити у чињеници да у пракси везнички релативизатор *што* има далеко ужу употребу од релативизатора *који*.¹⁷³ О (не)рестриktivној природи релативних клауза уведених везником *што* у литератури се могу наћи подељена мишљења (детално о томе у Кордић 1995: 169), но С. Кордић на основу истраживања великог корпуса релативних реченица закључује да овај релативизатор може уводити и рестриktivне, што је знатно чешћи случај, али може уводити и нерестриktivне клаузе. У нашем корпусу јавиле су се само рестриktivне релативне клаузе уведене везником *што*, због обавезне рестриktivности зависне релативне реченице приликом множења негације, коју смо изнад објаснили.

172 Релативизатор *што* у неким релативним реченицама има својства типичне заменице, а у неким релативним реченицама нема, па га различити аутори третирају или као заменицу или као везник (детално о овоме у Кордић 1995). С. Кордић (Кордић 1995: 142) наводи неколико критеријума за раздвајање склоњивог релативизатора што (*што_с*) од несклоњивог релативизатора што (*што_н*). По њеном мишљењу ти критеријуми су: *што_с* има потпуну падежну парадигму, као и упитна и неодређена заменица *што*, може се појавити непосредно иза предлога, има синтаксичку вредност именице (тј. врши у релативној реченици функцију субјекта, правог или неправог објекта и др.), с друге стране *што_н* нема падежну парадигму, не може се појавити непосредно иза предлога, те нема синтаксичку функцију именице у релативној реченици.

173 Потврду налазимо и код С. Кордић: „zastupljenost relativizatora *što_N* i *koji* po funkcionalnim stilovima pokazuje da se s pravom može reći da je *što_N* stilaska rezerva za *koji*” (Кордић 1995: 163).

Ми никада **не обећавамо** оно¹⁷⁵ што **не можемо да остваримо** [→ Ми увек обећавамо само оно *шћо* можемо да остваримо]. (Политика, 22. 3. 2013., 15); **Не покушавај да сазнаш** оно што **не можеш сазнати** [→ Покушавај да сазнаш само оно *шћо* можеш сазнати]. (С. Басара, 152); А оно што **не тозето знати** нас и **не запита** [→ Занима нас само оно *шћо* можемо знати]. (Политика, 23. 1. 2010., ЕК); **Не чини** другом оно што **не желиш** [→ Чини другом само оно *шћо* желиш] да чине теби. (С. Басара, 35); Оно што **не носим**, нека **не буде на слици** [→ Само оно *шћо* носим, нека буде на слици]. (В. Николић, 259); итд.

Од свих горе наведених примера релативних реченица са множењем негација ове се разликују трима веома битним особинама: прво, надређена клауза нема форму одричне егзистенцијалне реченице, те се њоме, дакле, не одриче постојање неког појма, друго, надређена клауза није имперсонална већ персонална и треће у свим примерима овог типа јавља се формални антецедент, исказан у далеко највећем броју примера показном заменицом *оно* и релативизатором *шћо*.¹⁷⁶

175 Показна заменица оно је најучесталији формални антецедент, али се могу јавити и друге заменице.

176 У ширем центру функционално-семантичког поља негације стоје и сасвим малобројни примери овог подтипа релативних реченица са релативизатором *шћо* и заменицама које се не односе на лица [– људско] *нешћо*, *нишћа*, *свашта* и сл. у антецеденту, нпр.:

Od kako smo došli ovde, **nisi uzeo** u ruke **ništa** što **nema loptu** na naslovnoj strani [→ *узео си у руке само оно шћо има лопту на насловној страни*] (Б. Србљановић, 44); „Има иницијатива да седнемо утроје, и то није ништа ново, **нити нешто** што до сада **није рађено** [→ *ћо је нешћо шћо је већ рађено*]”, каже Пастор. (<http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Amandmani-nabudzet-mire-DS-i-LSV.sr.html>); итд.

Надређена клауза која садржи показну заменицу *оно* у свим примерима из нашег корпуса јесте синсемантична и катафорички упућује на зависну клаузу уврштену везником *што*.¹⁷⁷ Показна заменица *онај, она, оно* упућује на нешто удаљено од говорника, а и од саговорника, па самим тим и неодређено и непознато, што утиче на потребу за прецизнијим одређивањем, те се релативна реченица уз њу готово увек тумачи рестриктивно (више у Кордић 1995: 83). Будући да је то тако показна заменица *онај* „kataforički upućuje na relativnu rečenicu kao na odredbu koja će donijeti kriterij za odabiranje referenata” (Кордић 1995: 84).

Будући да је формални антецедент десемантизован, он упућује на релативну клаузу као на дескриптивну допуну, а како се, у нашим примерима, ради о показној заменици *оно* реч је о неререференцијалном изразу формалног антецедента. Ако погледамо све релативне реченице из овог подтипа видећемо да се ни њима не изражава лексички садржај формалног антецедента, већ се само нешто конкретнијим описом упућује на тај лексички садржај.

3.3. Множење негација у временским реченицама.

– Будући да је о сложеним реченицама са временском зависном клаузом до сада у србистичкој/сербокроатистичкој литератури већ доста писано, а да су се и у новије време појавиле студије и чланци рецентних аутора о овом питању, ми се овом приликом готово нећемо дотицати основних и већ добро објашњених типова ових реченица, као ни њихових структурних и семантичких карактеристика. Теоријска разматрања изнећемо само у оној мери која нам буде била неопходна за објашњење

---

¹⁷⁷ Сличне закључке налазимо и код Т. Русимовић (Русимовић 2014: 100), која је испитивала вишезначност показне замнеице *што* и зависне клаузе уврштене везником *што*.

питања којим се ми намеравамо у овој тачки бавити, а које се односи на услове под којима долази до множења негација у временским реченицама уведеним везником *док*, у којима се и у надређеној и у зависној клаузи јавља негирани предикат. У зависносложеним реченицама са временском зависном клаузом уведеном везником *док* остварује се множење негација између клауза по логичко-математичком принципу, те цела зависносложена реченица има одричну форму и надређене и зависне клаузе, али потврдно значење.

У литератури се по правилу значење временских реченица посматра на равни временских односа у које ступа зависна према надређеној клаузи, а то су: *симултаноси*, *антиериорноси* и *постериорноси*, а да би структурно-семантичка анализа зависне клаузе била свеобухватна, у анализу се морају укључити следећи критеријуми: „везничко средство, аспекатско значење сваког од корелативних предиката, глаголски облик, тј. његово значење, истиносни модалитет корелативних клауза, разни лексички сигнали квантификације“ (Милошевић 1982: 51).

Везник *док* се у највећем броју граматика наводи као један од два типична везника за изражавање симултаности радње (поред везника *кад*), на пример *Док сам незаинтересовано њедала у даљину, он је њричао као да се бори за животи*. Њиме се такође може изразити и значење постериорности радње зависне у односу на радњу надређене клаузе и то у три структурна подтипа: први тип илуструје пример *Док сам њозавршавала све кућне њослове, деца су већ била заспала*, у коме се везник *док* јавља под истим условима под којима значење постериорности изражава експресивно немаркирани везник *кад*,¹⁷⁸ те је стога тенден-

---

178 „а) оба предиката су перфективна, б) предикат надређене клаузе је у плусквамперфекту, в) садржаји обију клауза су потврдни.“ (Ковачевић 2011: 146)

ција у језику да се везник *док* у оваквом значењу повлачи, што у својој студији о временској реченици потврђује и И. Антонић „везник *док* је у комбинацији са перфективном предикацијом у савременом језику готово потпуно испао из значењског поља темпоралне идентификације, тачније налази се на самој периферији са тенденцијом потпуног повлачења“ (Антонић 2001: 146).

Поред овога, М. Ковачевић наводи да у неким контекстима за изражавање постериорности везнику *док* није синониман везник *кад*, али му је зато потпуни синоним везник *јре неіо шііо* (уп. Ковачевић 2011). То подразумева „да су обе предикације перфективне, с тим да је предикат надређене клаузе изражен футуrom првим, а предикат зависне – перфективним презентом или футуrom другим“ (Ковачевић 2011: 147). У нашем корпусу потврда за то су примери: *Док сїари йойије кафу са чашом хладне изворске воде, завршићу све неойходне јуїарње йослове йо кући* (= *јре неіо шііо сїари йойије кафу*); *Док ме будеш йойледала, све ће тїи већ биїи јасно* (= *јре неіо шііо ме будеш йойледала*).

Још један случај употребе везника *док* за обележавање постериорности, јавља се у временским реченицама са перфективним предикатима у обе клаузе, и са потврдним садржајем надређене, а негираним зависне клаузе, и у тим случајевима везник *док* није синониман нити везнику *кад*, нити везнику *јре неіо шііо*, већ је у таквим околностима везник *док* једина могућност за изражавање постериорности радње зависне клаузе.¹⁷⁹ На пример: *Председник Савезної усїавної суда др Милуїин Срдић је найоменуо да ће се данас размоїриїи захїев да суд, **док не донесе одлуку о уредби, нареди да се обусїави извршење акаїа и свих***

179 М. Ковачевић наводи да се зависна клауза са везником *кад* у значењу постериорности никада не остварује у одричној форми, а логичкосемантички услови ту форму искључују и код клауза са везником *јре неіо шііо*.

радњи које су *йредузетйе*. (Политика, 22. 3. 2011, 20); итд.

У литератури је већ примећена чињеница да у оваквим примерима негација уз везник *док* има специфичан статус, наиме на временском плану зависна клауза уведена везником *док* са негираним предикатом означава радњу која ће се догодити после радње надређене клаузе, тј. има значење постериорности, а негацијом се заправо не одриче реализација предикатског садржаја, већ она има статус „псеудонегације”, суплетивне негације, јер она, заправо, клаузи не даје одрични него потврдни садржај. Овим питањем у раду се нећемо бавити, будући да су услови употребе обавезне или суплетивне негације у временским *док* клаузама детаљно обрађени у већ помињаном раду К. Милошевић (уп. Милошевић 1982).

У посебну категорију, различиту од свих претходних, сврставају се примери сложених реченица са временском негираном *док* клаузом са примарним значењем временске квантификације, у којима је предикат надређене клаузе у несвршеном виду, а зависне у свршеном, „јер се тада наглашава да се радња надређене клаузе реализовала до почетка реализације радње зависне клаузе” (Антонић 2001: 158). На пример: *Бићу у дифеу док не потрошим паре, а ви се изгубите йре нейо шйю се врайшим*. (Ж. Верн, ЕК).

Треба истаћи да временско хронолошко значење постериорности временске реченице са негираном *док* клаузом имају само ако су предикати обеју клауза перфективног вида. Уколико је предикат надређене клаузе имперфективног вида, а зависне перфективног, зависна клауза има временско квантификативно значење.

Тако смо поступно дошли до сложених реченица са негираном временском *док* клаузом које и у надређеној клаузи садрже негацију,¹⁸⁰ као на пример:

---

180 „ако се и у надређеној реченици јави негација, онда је и у подређеној негација обавезна” (Мразовић 2009: 595)

„**Ништа не може ући** у производњу **док не добијемо одобрење** наше контроле квалитета” [→ *Може ући у производњу тек кад добијемо одобрење*], каже Славица Радовић. (НИН, 1. 10. 2012, 15); Нажалост, овај покушај није успео, пошто се једном захуктала машинерија **није могла зауставити док не оствари свој циљ** [→ *може се зауставити тек кад оствари свој циљ*]. (НИН, 1. 5. 2010, 12); итд.

Овакве сложене реченице, како је то у литератури већ примећено, јесу временске *док* клаузе за изражавање антериорности (уп. Ковачевић 2011: 151). Наиме, без обзира на све остале синтаксичко-семантичке услове, као и на нијансе значења, сложене реченице са негираном временском *док* клаузом и негацијом и у надређеној реченици увек ће обележавати хронолошку антериорност реализације радње зависне у односу на радњу надређене клаузе, тј. радња зависне клаузе врши се увек пре радње главне клаузе, као што и наш корпус недвосмислено показује. Појава негације у надређеној клаузи нужно имплицира и појаву негације у временској *док* клаузи, док импликација у обрнутом смеру, као што смо из горе навођених примера већ видели, није апсолутна.

Да бисмо испитали како у овом типу реченица функционише употреба негације и у надређеној и у зависној клаузи и какве последице по временско значење има превођење таквих реченица у њихове афирмативне еквиваленте, као и да ли је такво превођење увек могуће и од чега оно зависи, све примере поделили смо у четири категорије на основу критеријума (не)перфективности предиката у надређеној и зависној клаузи и њихових међусобних комбинација.

Најбројнију групу, као што је и очекивано, чине примери у којима је и у надређеној и у зависној клаузи употребљен перфективни предикат. На временском плану

овакве клаузе реченичну предикацију детерминишу у погледу временске квантификације (одмеравања дужине трајања у времену). У литератури се тај тип временске квантификације назива терминативношћу¹⁸¹ и подразумева временску квантификацију пунктуално-линеарног типа, тј. временску квантификацију која је комбинована са темпоралном идентификацијом, а реализује значење *до када?* предикација (према ингресивности која реализује значење *од када?* предикација).¹⁸² У начелу, зависном клаузом није могуће исказати значење временске идентификације линеарног типа, а да истовремено није имплицирано и значење или ингресивности (идентификација леве граничне тачке) или терминативности (идентификација десне граничне тачке).

У овом типу реченица реченична предикација је такве природе да дозвољава само интерпретацију *до када?/ докле?* (будући да је у зависној клаузи предикација по својој природи пунктуална, моментална, реализује се у једном тренутку и не изазива представу о било каквом трајању), тј. док не V, дотле не X и будући да је у првом плану значења идентификација десне граничне тачке временског одсека, онда овакве реченице имају свој пандан у реченицама са обе афирмативне предикације, тј. без негације у надређеној и зависној клаузи, при чему је

---

181 „Значење терминативности подразумева идентификацију десне граничне тачке одсека на временској оси схваћеног као период, која представља оријентирну тачку у односу на коју се смешта реченична предикација у времену, и у односу на коју се одмерава трајање реченичне предикације у времену” (Антонић 2001: 156).

182 Ови термини се појављују још у радовима К. Милошевић, док ће други аутори користити термине постериорност : антериорност и за временску идентификацију и за временску квантификацију (уп. Радовановић 1978: 99–127), или термине аблативност : адлативност (Пипер 1983: 99).

зависна клауза уведена везником *каг(a)*, а верификација временског пунктуалног значења постиже се употребом прилога *ѿек*, који је могуће употребити испред зависне клаузе у свим реченицама овог типа. Заправо, између надређене и зависне клаузе долази до појаве множења негација, које ће на семантичком плану дати афирмацију. Ово је могуће и због чињенице што је, чини нам се, семантичка вредност негације у оваквим примерима донекле специфична, наиме без обзира на то што је негација употребљена уз предикат, ипак се не ради о тоталној негацији, дакле не негира се предикација апсолутно, већ се негира само унутар временског одсека у који је смештена реченична предикација, док је са друге стране дужина трајања тог одсека одређена тренутком у коме зависна предикација престаје да буде негирана.

Ми док три цркве **не подеремо**, две саградимо а четир разградимо, ми **на своме нисмо** [→ *Тек каг ми ѿри цркве ѿодеремо, две саградимо а четир разградимо, ми смо на своме*]. (В. Огњеновић, 20); *me odavde ne odvedu u bolnicu* или *dok ne umrem, neću prestat* *sa štrajkom glađu* [→ *Тек каг ме одавде одведу у болницу или каг умрем, ѿрестиаћу са шѿрајком ѿлаћу*]. (<http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/366117/Muz-mi-se-obesio-zbog-odstete-za-ubistvo-sina-gladovacu-do-smrti-zbog-npravde> 6. 2. 2013); Taj list ističe da je Srbija tako praktično dobila selektora, ali su nas iskustva u ovoj zemlji, ipak, naučila da **nijedan posao nije gotov dok ugovor nije potpisan** [→ *сваки ѿосао је ѿѿѿов ѿек каг је ѿѿовор ѿѿѿѿисан*]. (http://www.b92.net/sport/kosarka/vesti.php?yyyy=2013&mm=11&dd=27&nav_id=782338); Прво правило ми је било да **никада ниједну ствар не усвојим као истиниту**, док је очигледно **нисам таквом сазнао**,... [→ *сваку сѿвар усвојим као исѿинитѿу, ѿек каг је очѿледно ѿѿаквом сазнам*] (Коларић, 179); – Ми знамо да се ради о ствари од највећег значаја за све хришћане,

али морате разумети да галије **не можемо покренути** док **се возарина не наврши** [→ *їалије можемо їокренуїи їек кад се возарина наврши*]! (Г. Петровић, 72); – Да се град **не одржи** у рукама господарици Јерини док се сваког зла у њему **не нагледа** [→ *Да се їрад одржи у рукама їосїодарици Јерини їек кад се свакої зла у њему наїледа*]. (В. Николић, 243); итд.

Треба напоменути и да је у свим примерима из ове групе приметно и значење услова, будући да реализовање предикације у зависној клаузи представља иманентни услов за реализацију предикације у надређеној клаузи.

Другу групу чине примери у којима је у надређеној клаузи предикација имперфективног типа, а у зависној клаузи предикација перфективног типа, и то је, такође, као и претходна, бројна група примера. Ова група примера такође подразумева значење терминативности, тј. идентификацију десне граничне тачке временског одсека, али поред интерпретације *до када?/докле?* предикација, ова група примера дозвољава и интерпретацију *колико дуїо?* предикација. Дужина трајања нереализовања реченичне предикације одређује се према дужини трајања нереализовања субординиране предикације. За овај тип интерпретације значења терминативности, имперфективност предикације јесте нужан услов, будући да у првом плану ипак мора бити свест о извесном трајању предикације. Најтипичније ово значење имају примери у којима је перфективна предикација исказана непунктуалним перфективним глаголима,¹⁸³ који упркос свом перфективном аспект, подразумевају да је потребно извесно време да би се реализовали. С друге стране,

---

183 У раду смо користили поделу глагола према аспект и типу ситуације коју је у својој студији о временској реченици дала Ивана Антонић, а према подели Предрага Новакова.

пунктуална перфективна предикација „се догоди у једном тренутку и као таква природно не може квантификовати другу предикацију” (Антонић 2001: 179). Зато је у оваквим примерима од пресудног значаја употреба негације, јер се, према нашем мишљењу, дужина нереализовања реченичне предикације може одредити једино трајањем временског одсека у којем се не реализује ни зависна предикација. Ова могућност интерпретације подржана је и чињеницом да у нашој свести идентификација десне граничне тачке временског одсека изазива и извесну представу о дужини трајања предикације пре те тачке.¹⁸⁴ Но, да би оваква интерпретација била могућа, имперфективна предикација у надређеној реченици није и довољан услов, поред тога у зависној клаузи мора бити перфективна предикација, или се, пак, у зависној клаузи морају јавити везници *док* / *јо* / *докле* / *докле* / *јо* или прилог *све* испред везника *док*, будући да везник *док* сам по себи не упућује на значење терминативности. И у овом типу реченица долази до множења негација између главне и зависне клаузе, те оне имају своје еквиваленте у реченицама с афирмативним предикатима у главној и зависној *кад* клаузи, са временским значењем антериорности радње зависне клаузе у односу на радњу надређене клаузе:

– Седи господару, **ни** у цркву се **не иде** док се **не предахне** [→ *и у цркву се иде тек кад се предахне*], док се у човеку дух **не смири** [→ *тек кад се у човеку дух смири*]. (В. Николић, 91); Закључај обе браве и **не отварај врата** док **не чујеш** ко је [→ *отвори врата тек кад чујеш ко је*]. (Д. Ковачевић², 211); *Nikuda vi nečete¹⁸⁵ dok ne platite račun* [→ *Ићи ћете тек кад платите рачун*]! (Д. Ковачевић¹, 100);

184 И. Антонић, у вези са другим проблемом, примећује да „у случају терминативности, одмеравање иде у истом смеру у којем се природно одвија проток времена“ (Антонић 2001: 157).

185 Одрични облик модалног глагола *хћешти* употребљен је овде са значењем ‘нећете ићи’.

Dok **se ne udaš**, rekao sam ti već, **nema** — **dete**¹⁸⁶ [→ *Тек каг се удаш, можеш родити дете*]. (Д. Ковачевић¹, 77); Zamenik direktora Malezijske civilne vazduhoplovne službe Azharudin Abdul Rahman je istakao da **se otmica ne može isključiti** dok istraga **ne isključi sve mogućnosti** [→ *оџмица се може искључити тек каг истрага искључи све могућности*] nestanka aviona kompanija Malezija Erlajn sa leta MH370 za Peking, prenela je agencija Rojters. (<http://www.blic.rs/Vesti/Svet/448525/Misterija-se-nastavlja-Pet-putnika-se-cekiralo-pa-u-poslednjem-trenutku-odustalo-od-leta?ref=fbblic> 10. 3. 2014); **Нисмо љо знали** док **нисмо изашли најоље** [→ *Сазнали смо љо тек каг смо изашли најоље*]. (Д. Ненадић, 132); – Ми знамо да се ради о ствари од највећег значаја за све хрипћане, али морате разумети да **їалије не можемо покренути** док се **возарина не наврши** [→ *їалије можемо покренути тек каг се возарина наврши*]! (Г. Петровић, 72); итд.

Поред тога што је сасвим логично да се може одмеравати дужина трајања једне предикације само ако се на њу гледа као на предикацију чија је реализација у току, значење терминативности може бити реализовано и ако је реченична предикација перфективна, под условом да предикација у зависној клаузи буде имперфективна, као и да негирана перфективна предикација у главној клаузи за собом повлачи негирану имперфективну предикацију у зависној клаузи. У оваквим случајевима, временске *док* клаузе имаће значење временске квантификације, типа терминативност и једину могућу интерпретацију *до када?* траје предикација. Наиме, теоријски неће бити могуће комбинације у којима се у зависној клаузи појављује афирмативна предикација, уколико је у надређеној не-

---

186 На основу претходног контекста можемо закључити да ова варијанта егзистенцијалне реченице у функцији надређене клаузе, заправо има значење 'не можеш да родиш дете'.

гирана, будући да одмеравање у времену мора подразумевати или трајање предикације V1 док траје V2, или нетрајање V1 док не траје ни V2. Још један семантички услов за реализацију овог значења јесте употреба непунктуалних перфективних предикација у надређеној клаузи. Број примера овог типа у нашем корпусу је сразмерно мали, што је и очекивано будући да значење терминативности, како смо напред већ истакли, у свести изазива представу о извесном трајању предикације пре десне граничне тачке временског одсека (што је у логичкосемантичкој супротности са основном природом перфективних глагола).

У примерима овог типа поред временског значења доминатно је значење услова, будући да је реализација предикације у зависној клаузи услов за извршење предикације у главној. Овакве реченице могу имати своје афирмативне еквиваленте у условним реченицама са везником *кад* и потенцијалом у зависној клаузи (или везником *да* и несвршеним презентом у зависној клаузи) и у надређеној клаузи, које изражавају иреални садашњи услов.

Док **не будемо више читали, нећемо моћи да разумемо** [→ *кад* *дисмо* *више* *чићали* / *да* *више* *чићамо*, *моћли дисмо да разумемо*] све убрзанији развој људског друштва. (Blic žena, 7. 5. 2010. 15); Док **не буде сам, неће никако моћи да сажваће** овај нови догађај. [→ *кад* *би* *дио сам* / *да* *је сам*, *моћао би да сажваће* овај нови догађај]. (Ц. Орвел, ЕК); итд.

У неким примерима из ове класе може се реконструисати значење (не)реализованости једне фазе целокупног тока имперфективне предикације у зависној клаузи и у таквим случајевима ове реченице имају своје афирмативне еквиваленте у временским *кад* клаузама са фазним предикатима и временским значењем антериорности радње зависне клаузе у односу на радњу надређене клаузе.

Незадовољни радници **нису хтели да се разиђу** са улице **док не разговарају** [→ *нису хћели да се разиђу док не ѿочну да разіоварају // разићи ће се кад ѿочну да разіоварају*] са садашњим в.д. генералним директором Зораном Марковићем. (Политика, 6. 7. 2011, 15); итд.

3.4. Множење негација у условним реченицама. – Зависносложена реченица са условном реченицом у свом саставу има дводелну структуру, један њен део чини зависна клауза којом се исказује услов и која се у литератури обележава термином *ѿроѿаза* и други део који чини главна клауза, којом се исказује оно што је условљено, а која се обележава термином *аѿодоза*.¹⁸⁷ Условна реченица¹⁸⁸ се у стандардном српском језику уводи везницима *ако*, *уколико*, *ли*, *кад* и *да*. На посебним морфолошким околностима које прате употребу ових везника, као везника условних реченица, ми се овом приликом нећемо детаљно задржавати, већ ћемо пажњу посветити само оним условним реченицама које и у главној и у зависној клаузи садрже негацију и код којих долази до множења негација између главне и зависне клаузе, а које су уведене везницима *да* и *кад*.

У богатој литератури о условној реченици проблем множења негација између надређене и подређене реченице је или остао неуочен или је недовољно разматран,¹⁸⁹ те је циљ разматрања у овој тачки нашег рада да покаже-

---

187 Будући да ћемо ми у раду посматрати зависну реченицу са условним значењем као конституент више реченице, ми ћемо је, како је у новијим граматицама и пракса, звати условном клаузом, чиме се она уклапа у, по јединственом критеријуму издвојен, скуп прилошких зависних реченица.

188 У ранијим граматицама чешћи је у употреби био термин *ѿоѿодбена реченица*, под којим се, међутим, подразумевала читава условна реченица, дакле и протаза и аподоза заједно, чему потврду налазимо и у раду Ивић 1983.

189 Једини помен везан за проблем множења негација у условним реченицама пронашли смо у Ковачевић 2004.

мо како употреба негације у овом типу зависних реченица утиче на њихову условну интерпретацију, као и да утврди-мо који су то синтаксички и семантички критеријуми под којима долази до множења негација између главне и зависне клаузе, које целој зависносложеној реченици, без обзира на формално присуство негираних предиката и у главној и у зависној клаузи, дају афирмативну семантичку вредност.

М. Ковачевић истиче да поред нужног услова о негираниости предиката и главне и зависне клаузе, постоји и формални услов о глаголском облику у предикату, наиме, уколико су клаузе повезане везником *кад* оба предиката морају бити у форми потенцијала, а уколико је употребљен везник *да*, предикат главне клаузе мора бити у негираном потенцијалу, док предикат зависне може бити или у негираном перфекту или у негираном имперфективном презенту (уп. Ковачевић 2004: 190).

Познато је да је услов примарно логичка категорија, која се у језику, дакле као граматичка категорија, остварује ређе предлошко-падежним конструкцијама и синтагмама и чешће зависном реченицом, а увек се везује за глагол као претпоставка под којом би било могуће реализовање неке ситуације која се изражава глаголом (предикатом).

Условне реченице се у нашој граматичкој литератури по критеријуму остварљивости услова најчешће деле на *реалне*, *поптенцијалне* и *иреалне* условне реченице.¹⁹⁰ Реалне условне реченице садрже услов који је реалан и остварљив. У потенцијалним условним реченицама, услов се поставља као догађај у будућности, али „не као

---

190 Р. Катичић наводи да је ова тројна подела условних реченица преузета из латинске граматике, где се она темељи на јасним формалним разликама реченица из ове категорије. Грчка граматика је утврдила, пак, четири типа условних реченица, а то су *реалне*, *евентуалне*, *поптенцијалне* и *иреалне*, која је по његовом мишљењу применљивија на ситуацију у нашем језику (уп. Катичић 1984–1985).

догађај који се очекује него догађај који се сматра само могућим” (Катичић 1984–1985: 341). Семантички потенцијал потенцијалне условне реченице иначе увек подразумева резерву, несигурност или евентуалну сумњу хоће ли заиста доћи до онога што се поставља као услов, те стога оне истичу „могућу неоснованост претпоставке да увјет буде испуњен” (Катичић 1984–1985: 341). С друге стране у иреалним условним реченицама, ситуација изражена предикатом може се односити и на прошлост и на садашњост и свевременост, с тим да се у оваквим реченицама услов у прошлости или садашњости није извршио или се не извршава, те се није остварило или се не остварује ни оно што је њиме условљено.

Пођемо ли од везника као критеријума разграничења условних реченица, можемо констатовати да се везником ако уводе оне условне реченице којима се само изражава услов под којим се остварује садржај главне реченице, при томе се ништа не зна о томе да ли се тај услов остварује или се не остварује, те су оне у том смислу реалне условне реченице. Ако се испуњење услова постављеног у зависној клаузи јасно означава само као могућност, онда су такве реченице потенцијалне. Слично реалним условним реченицама испуњење садржаја главне клаузе се очекује, али самим тим што се оно показује само као могућност изриче се и нека резерва према том очекивању. Катичић истиче да је разлика између реалних и потенцијалних условних реченица у томе што реалне реченице казују само који је услов за остварење садржаја надређене клаузе, а потенцијалне „казују и који је увјет и то да је његово испуњавање само могућност” (Катичић 2002: 299).

Да би зависна клауза уведена везником *каг(а)* имала условно значење, мора се у њој употребити потенцијал,¹⁹¹

---

191 Р. Катичић каже да је у овом типу реченица обично кондиционал и да се тада оне „склапају само с аподозама у којима је

уз нужни услов да и у главној реченици буде употребљен потенцијал. Условне реченице са везником *кад(а)* могу бити потенцијалне или иреалне, при чему њихово потенцијално или иреално тумачење није увек једнозначно одређено (поготово што нема никаквих граматичких показатеља ових значења), већ га је често могуће одгонетнути једино из контекста.

С друге стране, кад је везник *га* у условном значењу, „протазни предикат не сме, а аподозни мора имати облик потенцијала” (Ивић 1983: 146), при чему се протазни предикат може остваривати као презент или перфекат (односно, плусквамперфекат). Катичић каже да у погодбеним реченицама уведеним везником *га*, које у протази имају индикатив, сам тај везник наглашава да је њихов садржај само помишљен и да није стваран, те се тако њима (као уосталом и реченицама уведеним везником *кад*) не изриче само „који је увјет погодбен него и то да тај увјет није испуњен и да се не испуњава” (Катичић 2002: 307). Резерва према остварењу услова у потенцијалној реченици са везником *кад(а)* јача је него у потенцијалној реченици са *ако*, а у потенцијалној реченици са везником *га* резерва је најјача.

Модел условне реченице на језичком плану одговара моделу импликативног суда у којему су појмови у односу двоструке импликације, па „ако не А, онда не Б” нужно подразумемијева и „ако не Б, онда не А”, односно њихове потврдне комуникативне импликације, „ако А, онда Б” и „ако Б, онда А” (што значи да свака реализација А нужно захтијева и реализацију Б, али и обрнуто) (Ковачевић 2004: 101).

такођер кондиционал” (Катичић 2002: 304). Употреби ли се у оваквим реченицама индикатив, оне ће се јако приближавати реалним или евентуалним погодбеним реченицама, за шта наводи примере *Када слијейац слијейца води, оба у јаму љагају* (Нпосл.) или *Кад ме њиџаиш, казаџи љу џи љраво* (Иван Мажуранић 48) (примери преузети из Катичић 2002: 306), али ће ипак њихово временско или узрочно значење остати у првом плану.

На семантичком плану категорија услова има додирних тачака са категоријом узрока, што је потпуно очекивано, будући да се иста ситуација среће и на логичком плану, при чему се каузалност сматра само једним видом условљености. У принципу, узрок се, према М. Ковачевићу, и дефинише као „елемент скупа нужних услова који су довољни за појаву Б” (Ковачевић 1988: 48), те се узрочно-последична веза, као и у природи, и у језику остварује као подврста везе услова и условљеног, што доводи до тога да се реченице које обележавају узрок и услов „разликују само модусом везе” (Ковачевић 1988: 48). Познато је и да узрок увек представља реални (фактивни) услов, док је услов потенцијални (замишљени) узрок, те услов припада сфери могућности, а узрок сфери стварности, тј. основна разлика везана је за план модалности.

Стога је очекивано да и на језичком плану условне реченице, због узрочне везе у којој се налазе радња главне и зависне реченице, буду блиске узрочним реченицама.¹⁹² Јасно је да је основна разлика између ове две врсте реченица у томе „што се вршење узрочне радње у узрочним реченицама тврди, а у условним су оне хипотетичне” (Петровачки 2008: 104). С тим у вези, будући да радња, стање или збивање којима се поставља услов не могу бити реални, већ хипотетички, ситуације у условним реченицама нису реалне него хипотетичке, те је модалност основна карактеристика овог типа реченица.

У литератури се, такође, наводи да кондиционалност као хипотетични узрок хипотетичне последице јесте категорија прелазне природе, која функционише на пресеку већих семантичких категорија каузативности и модалности, при чему кондиционалност припада комплекс-

---

192 П. Пипер каже, позивајући се на Ј. Хајмана (John Haiman, *Conditionals, grammatical*, према Пипер 1998: 42) да однос између протазе и аподозе дублира асиметрични однос између узрока и последице.

су семантичких категорија каузативности, будући да је њен садржај изведен из узрочно-последичног значења у ужем смислу.¹⁹³

Условне реченице ћемо, за сврху истраживања у овој тачки, поделити према критеријуму везника којима се уводе у сложену реченицу и према могућности остварења услова, а у оквиру сваког подтипа покушаћемо да покажемо какву интерпретацију може имати дата условна реченица у којој су негирани и предикат главне и предикат зависне клаузе, као и на који начин на њену структурну и семантичку вредност утиче присуство негације и у главној и у зависној клаузи. Као што ћемо показати у даљем току рада у неким подтипovima условних реченица доћи ће до множења негација између негираних предиката у главној и зависној клаузи, што ће под посебним условима доводити до афирмативне семантичке вредности целе зависносложене реченице, док ће у другима од њих присуство негације уз предикат и у главној и у зависној клаузи омогућавати прерастање условне везе у узрочну.

Реалне условне реченице уведене везником *ако*, строго говорећи, и не припадају типовима условних речени-

---

193 „Категоријална ситуација кондиционалности, као ситуативна константа језичке реализације датог категоријалног значења сложене је природе и обухвата

(1) узрочну ситуацију, као ситуативни агенс у условно-последичном односу,

(2) полазну ситуацију, која је пацијентивне природе, а у реченици са условно-последичном конструкцијом присутна је само као пресупозиција,

(3) каузативни агентивно-пацијентивни однос између (1) и (2); као и

(4) последичну ситуацију, као резултат деловања ситуације (1) на ситуацију (2). Поред тога, категоријална ситуација кондиционалности обухвата, као специфично обележје у односу на каузативност, и (4) алтернативни плуралитет узрочних ситуација од којих се једна издваја као хипотетички узрок (услов) последичне ситуације.” (Пипер 1998: 43)

ца у којима долази до множења негација између главне и зависне клаузе. Са формалне стране у њима се, као и у осталим ниже разматраним примерима, јавља негирани предикат и у главној и у зависној клаузи, али будући да се њима увек изражава реални услов под којим се остварује радња главне клаузе, тј. услов који је актуелан и остварљив, дакле реално могућ, тај услов ће на логичком плану увек бити нужни, али не и довољни услов под којим се остварује радња главне клаузе. У том смислу, реалне условне реченице са везником *ако* са негираним предикатима обеју клауза, неће имати семантичке пандане у афирмативним условним реченицама, нпр.:

Ако са Дубровчанима заједно *не сачувамо руднике и ѿойионице* Новог Брда, *нема* нам *наде* у спас [$\rightarrow$ * *Ако са Дубровчанима заједно сачувамо руднике и ѿойионице Нової Брда, има нам наде у сїас*]. (В. Николић, 361); итд.

Немогућност афирмативне семантичке интерпретације онемогућава управо чињеница да реални услов представља нужни, али не и довољни услов за реализацију радње главне клаузе, те тако нереализација услова повлачи сигурну нереализацију условљеног, али зато реализација услова, у овом случају, не повлачи нужно реализацију условљеног, јер постоји могућност да није испуњен још неки од довољних услова. У овом подтипу условних реченица двострука импликација која важи за негирану форму „ако не А, онда не Б” и „ако не Б, онда не А” не повлачи за собом подударну импликацију за њену потврдну форму, тј. неће важити „ако А, онда Б” и „ако Б, онда А”. Овај тип условних реченица не остварује везу ни са узрочним реченицама, будући да се у њима ради о реалном услову који је актуелан и остварљив, али се не зна ништа о остварењу тог услова, те тако оне немају могућност фактивне, већ само хипотетичке интерпретације: Ти си разлог, ти не можеш да станеш, теби *није занимљиво ако не изгубиш* [$\rightarrow$ * Ти си

разлог, ти не можеш да станеш, теби је занимљиво, *јер си изјубио*]. (ЕК, 6988563)

Потенцијалне условне реченице уведене везницима *кад* и *да* са негираним предикатима и у главној и у зависној клаузи имају могућност трансформисања у потврдне комуникативне еквиваленте, тј. у њима долази до множења негација између негираних предиката главне и зависне клаузе. Будући да се потенцијалним реченицама износи услов који је остварљив, али није актуелан, него је само замишљен, присуство негације у њима доводиће до могућности њихове афирмативне интерпретације, тј. будући да оне имају форму „ако не А, онда не Б”, афирмативни еквивалент ће имати форму „ако А, онда Б”.

Можда то и **не би било толико чудно кад не бих знао** [→ *било би чудно кад бих знао*] а проверио сам, да су му официри у војном одсеку дали да бира између Бујановца и Даниловграда. (ЕК, 27313244); ...потрудићу се да их се сетим и да вам их испричам, али ме **не бисте разумели кад не бих почела** [*да њричам*] *од њочетџка мој животиџа* [→ *разумели бистџе ме кад бих њочела* [*да њричам*] *од њочетџка*]. (ЕК, 1109528); „Он **не би могао да живи кад не би све на свету**, а нарочито моје речи, **изокренуо наглавачке** [→ *он би моџао да живи, кад би све на свеџу, а нарочитџо моје речи, изокренуо наџлавачке*]”, говорила је ујна. (ЕК, 1333368); итд.

Иреалне условне реченице уведене везницима *кад* и *да* које имају негирани предикат и у главној и у зависној клаузи, још су један подтип условних реченица у којима долази до множења негација између предиката главне и зависне клаузе. Множење негација између ова два негирана предиката у овом подтипу условних реченица не даје у резултату афирмативну семантичку вредност, као што је то био случај у горе анализираним примерима. Такав резултат је условљен тиме што иреалне условне

реченице, својом природом, већ износе претпоставку која је контрафактуална, тј. супротна стварним чињеницама, па у случајевима у којима имамо негацију у зависној клаузи, те две супротности, тј. формална негација предиката зависне клаузе и семантичка супротност стварним чињеницама, заправо ће на логичком плану дати потврдни услов, односно услов који је реализован (пресупозиција је дакле да је услов остварен), што доводи до тога да је остварено и оно што је тим условом било условљено, иако је на формалном плану и то условљено негирано.

На морфолошком плану, у овом типу условних реченица, предикат главне клаузе мора бити у форми потенцијала, а предикат зависне, уколико је употребљен везник *кад* у форми потенцијала, а уколико је употребљен везник *да* у форми перфекта или имперфективног презента. М. Ковачевић истиче да „Такав међуоднос негираних предиката показује да негација ништи формом задати иреални условни међуоднос садржаја. *Неїација иреалности тїако даје реалности*. Јер, фактивни, реализовани услов логички и није услов него узрок.” (Ковачевић 2004: 190). Овакве условне реченице управо због асиметрије форме и садржаја немају могућност афирмативне интерпретације, већ само могућност узрочне интерпретације, јер је иреални реализовани услов заправо узрок за реализовано условљено. У оваквим се примерима иреални услов, будући реализован, више не налази у сфери модалности, већ у сфери фактивности, тј. реализовани услов, постаје узрок за реализовано условљено,¹⁹⁴ што ћемо показати следећим примерима:

---

194 Д. Звекић Душановић (2007) сматра, међутим, да се овај тип реченица ипак може трансформисати у реченице без негације у обе предикације и објашњава да „Између ситуативних оквира каузативности и кондиционалности постоји подударност. У кондиционалним реченицама постоји очекивање да остваривање ситуа-

Да **се нисмо** тако добро **слагали** са Шиптарима, рекла је једном, никада **не бисмо савладали снагу** те помрчине [→ *Савладали смо снагу те помрчине, рекла је једном, јер смо се тако добро слајали са Шиптарима*]. (Д. Албахари, 57); Nikad, nikad to **не бић ућинио...** да **не volim** Georginu [→ *Учинио сам то, јер волим Георгину*]. (Д. Ковачевић¹, 113); „Да **нисте спруд ледени, не бисте сипали** со на његове живе ране! [→ *Сипате со на његове живе ране, јер сте спруд ледени*]”. (В. Огњеновић, 65); ...јер **да је нисам желео, не бих ни дозволио** да мој роман уопште конкурише за ту награду [→ *Дозволио сам да мој роман конкурише за ту награду јер сам је желео*]. (ЕК 7693963); Да његову судбину **нису** на неки начин **доводили** у везу са деспотицом, никад ме ни реч од свега тога¹⁹⁵ **не би интересовала** [→ *Увек ме је све то ни интересовало јер су његову судбину на неки начин доводили у везу са деспотицом*]. (В. Николић, 32); Ovde imamo niz stavova koje je Zenon preuzeo od Parmenida i on **не би био значајан** u istoriji filozofije da to **није** metodski **razradio** [→ *он је тако значајан у историји филозофије јер је то методски разрадио*]. (http://www.uzelac.eu/Knjige/5MilanUzelacIstorijaFilozofije_I.pdf 44); Закон о амнестији је усвојен и само треба да га потврди председница Атифете Јахјага, а уосталом локални избори и **не би могли да буду одржани** да овај закон **није усвојен** [→ *локални избори могу да буду одржани јер је овај закон усвојен*],

ције означене зависном реченицом узрокује остваривање ситуације означене главном реченицом, односно да доводи до њеног остваривања. Међу тим предикацијама постоји очекивани след догађања који се не нарушава уколико се изврши трансформација афирмације у негацију и обрнуто, под условом да се ова трансформација спроведе у обе предикације сложене реченице” (Звекић Душановић 2007: 272).

195 Будући да се у негираној реченици јавља устаљена конструкција *ни реч од свега тога*, у значењу *дешавши се, айсољутно нишшиа*, у афирмативном еквиваленту ову смо јединицу супституисали везом збирног *све* и демонстративне заменице *то*.

поручује за „Политику” Дритон Љајци, портпарол ко-совског министра правде Хајредина Кучија... (<http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Kosovski-budzet-nije-predvideo-finansiranje-ZSO.sr.html>); итд.

Посебно се могу разматрати примери зависнослужених условних реченица у којима се у зависној клаузи јавља у функцији предиката неки од глагола који имају могућност транспортовања негације са својом допуном у виду изричне клаузе, при чему су формално могућа два случаја: (1) у главној клаузи негирани предикат, а у зависној негирани предикат исказан глаголом који допушта транспортовање негације, а његова допуна у виду изричне клаузе потврдна или (2) у главној клаузи негирани предикат, а у зависној предикат исказан глаголом који допушта транспортовање негације потврдан, а његова допуна исказана изричном клаузом одрична. Први тип условних реченица илуструју следећи примери:

Али, по природи сам оптимиста и да **не верујем да могу да га реорганизујем, не бих се ни прихватио тог посла** [→ *йрихвайио сам се йої йосла, јер верујем да моју да ја реорџанизујем*] (ЕК, 77009653); Међутим, да **не верујем да ћемо освојити злато, не бих ни ишао у Сиднеј** [→ *идем у Сиднеј, јер верујем да ћемо освојиџи злайо*]. (ЕК, 11031691); итд.

У реченицама овог типа негирани глаголи који омогућавају транспортовање негације са својом допуном у виду изричне клаузе јављају се у оквиру условне клаузе и између те условне и њој надређене клаузе, тј. између негираног предиката исказаног глаголом који допушта транспортовање негације и негираног предиката главне клаузе, доћи ће до множења негација. Такве зависнослужене реченице, будући да припадају иреалним условним реченицама, подлежу истом типу трансформације као и остале иреалне условне реченице описане горе, и при

трансформацији у афирмативне еквиваленте остварују се као сложене реченице са узрочном зависном клаузом и афирмативним предикатима и у главној и у зависној клаузи, што показују у заградама реконструисани еквиваленти ових реченица.

У другом типу ових реченица у главној клаузи се јавља негирани предикат док се у зависној у функцији предиката јавља глагол који допушта транспортовање негације у потврдној форми, а његова допуна у виду зависне *да*-изричне клаузе је у негираној форми. Афирмативни еквиваленти оваквих двоструко негираних условних реченица имају, такође, могућност узрочне интерпретације. Оваквих реченица је у нашем корпусу знатно мање у односу на реченице првог типа, што је утврдио и М. Ковачевић разматрајући питања транспортовања негације,¹⁹⁶ и илуструјемо их следећим примерима:

Da **verujem** da, za nju, dolazak smrti **neće predstavljati** nikakav užas, **ne bih se bojaо** [→ Бојим се јер верујем да ће долазак смрти за њу представљати ужас]. (Е. Алан По, ЕК); Da **verujem** da to nikad **neću** ni **želeti**, **ne bih** toliko **zarinjao** [→ Заинијем јер верујем да ћу њо некад желећи]. (Ц. Остин, ЕК); Da **verujem** da nikad **niste** **pokušavali** da **zadobijete** **naklonost** **gospođice** **Smit**, **ne bih se** toliko **bojala** za **naš** **odnos** [→ Бојим се за наш однос јер верујем да сте покушавали да задобијете поверење госпођице Смит]. (Ц. Остин, ЕК); Da **verujem da me ne volite**, **ne bih učinio ni jedan jedini korak** [→ Чиним макар и један једини корак јер верујем да ме волиће]. (Ф. М. Достојевски, ЕК); итд.

3.5. Множење негација у пропратнооколноним

196 М. Ковачевић каже да се чешће јављају реченице са негацијом уз глагол који допушта транспортовање негације од синонимних реченица са негацијом у зависној *да*-изричној клаузи (уп. Ковачевић 2004: 76).

реченицама. – Множењу неџација подложне су и пропратнооколносне зависне клаузе са негираним предикатом и главне и зависне клаузе, при чему се као резултат множења неџација добија потврдна семантичка вредност целе зависносложене реченице. Пропратнооколносне реченице у којима долази до оваквог множења неџација представљају зависне реченице са субординатором *a da* и *a da + ѝри ѝом* и предикатом у одричном облику, које зависе од главне реченице која, такође, има предикат у одричном облику.

Пропратнооколносне зависносложене реченице у досадашњој србистичкој литератури биле су предмет неколиких радова, при чему пажња није поклањана овом њиховом аспект у који ми овде желимо осветлити, тј. није разматрано какве последице по структуру и семантику ових реченица има употреба неџације и у главној и у зависној клаузи. Овим типом реченица бавили су се Љ. Поповић (1972), М. Радовановић (1990), Р. Симић (2002), И. Антонић, (2005), М. Ковачевић (2005), М. Кубурић Мацура (2005).¹⁹⁷ Већина аутора ове реченице посматра у контексту значења пропратне околности, при чему их, углавном, наводе када говоре о глаголским прилозима и предлошко-падежним конструкцијама као кондензаторима овог типа значења. Љ. Поповић их одређује као зависне начинске реченице са додатним концесивним и

---

197 Овом приликом ми се нећемо бавити разматрањем конструкција које могу имати пропратнооколносно значење, нити ћемо разматрати сврставање таквих конструкција међу начинске у највећем броју радова или, пак, њихово издвајање у посебну категорију, што у извесној мери започиње већ у радовима М. Ивић (1979), а наставља се у радовима М. Радовановића (1977), Љ. Суботић (1977–1978), С. Ристић (1990), М. Ковачевића (1992), те у *Синѝакси* П. Пипера (Пипер и др. 2005), додуше, увек у оквиру разматрања других језичких проблема, већ ћемо само посматрати, као што смо то већ истакли, утицај који на овакве зависне клаузе може имати употреба неџације у њима.

условним значењем, а Р. Симић мисли да се ради о зависним реченицама са посебним типом начинског значења. Овим типом зависних реченица бавила се и Ј. Милошевић (2010), при чему је она своју пажњу усмерила на онај тип ових реченица које имају предикат у потврдном облику и посебно на могуће начине њиховог настанка.

Уколико прихватимо чињеницу о постојању прилошке одредбе пропратне околности, а у већ поменутих радовима налазимо потврду да је њено издвајање из начинских одредаба оправдано, морамо имати на уму и чињеницу о постојању посебних зависних прилошкоодредбених реченица са значењем пропратне околности, будући да „у српском језику свакој врсти прилошких одредби одговара адекватна врста зависне реченице” (Ковачевић 1992: 226–227). Друго, у литератури је већ наведен детаљан попис конструкција којима се може изразити пропратнооколносно значење. Т. Маретић (1963) у те конструкције убраја *кроз* + N(Acc), *на* + N(Acc), *у* + N(Acc), *о* + N(Instr), *с/са* + N(Instr), *на* + N(Loc), *у* + N(Loc). М. Радовановић је пописао све падежне конструкције са девербативном именицом које могу имати ово значење, а то су: *у* + NDev(Loc), *уз* + NDev(Acc), *без* + NDev(Gen), *с* + NDev(Instr), *кроз* + NDev(Acc) (Радовановић 1977: 94–98). Уз предлошко-падежне конструкције пропратнооколносно значење може се исказати и пропратнооколносним прилозима,¹⁹⁸ затим глаголским прилогом садашњим, те предикатским апозитивом.¹⁹⁹ И треће, за нас је од посебног значаја разматрање о природи пропратнооколносног значења и семантичка оправданост његовог издвајања из начинског значења.

М. Кубурић Мацура (Кубурић Мацура 2005: 568) ис-

198 Пропратнооколносним значењем прилога детаљно се бавила С. Ристић (Ристић 1990).

199 Потврде за ово налазимо у радовима Љ. Суботић (Суботић 1977), М. Ковачевића (Ковачевић 1991, Ковачевић 1992).

тиче да пропратнооколносне језичке јединице јесу заправо кондензатори значења одређених радњи (стања, збивања) које представљају одређену околност радњи исказаној предикатом, али не утичу на ту корелативну радњу, односно не мењају њен квалитет и на комуникативном плану су мање битне.

О прерастању пропратнооколносних конструкција у адекватне независно или зависносложене реченице у досадшњој србистичкој литератури говорили су малобројни аутори. М. Радовановић (Радовановић 1977) помиње да се у дубинској структури пропратнооколносних падежних конструкција са девербативним именицама могу реконструисати клаузе са са спојем (*и*) *йри йом* или *а да йри йом*. Љ. Суботић истиче да глаголски прилог садашњи може бити „кондензатор независне, копулативне или адверзативне реченице, које се, осим везницима *и*, *а*, *али*, могу уводити и везничким конструкцијама *и йри йом*, *а (да) йри йом*, *али йри йом*” (Суботић 1977–78: 54–56). Исти аутор о томе говори и у Пипер 2005, где каже да се напоредни синтаксички однос „остварује онда када герунд кондензује значење ‘праћеће околности’, а експлицитни сигнал те семантичке везе је заменички израз *йри йом* уз везник *и*”. Док М. Ковачевић (уп. Ковачевић 2005) наводи да „значењу пропратне околности израженог глаголским прилогом није еквивалентна само напоредна клауза са везничким спојем *и йри йом*, него у одређеним случајевима и зависна клауза с везничким спојем (*а*) *да йри йом*” (Ковачевић 2005: 808).

При разматрању начинских реченица са везником (*а*) *да* Љ. Поповић (Поповић 1972) истиче да се „*njima ne odredjuje toliko nacin u uzem smislu koliko neka okolnost od koje zavisi karakter, smisao, znacaj, domasaj i sl. radnje upravne recenice*” (Поповић 1972: 156, истицање наше). Будући да предмет његовог разматрања чине само оне начинске зависне реченице са везником (*а*) *да* које имају

предикат у одричном облику, Љ. Поповић примећује да овакве реченице заправо карактеришу радњу исказану главном реченицом тако што поричу реализацију неке пратилачке радње. „Odrichnost predikata upravne rečenice daje posebno značenje celoj složenoj rečenici. Naime, kao ni modalnost, ni negacija se ne odnosi na radnju upravne rečenice uzetu za sebe, tj. ne poriče se vršenje te radnje kao takve, već se negira veza glagola i načinske rečenice. Time se, u stvari, pokazuje da je radnja upravne rečenice obavezno praćena radnjom zavisne rečenice” (Поповић 1972: 161). И када се ове реченице односе на неку радњу која се понавља, њима се означава да „zavisna radnja nijednom ne izostaje, što znači da vršenje upravne radnje implicira i vršenje zavisne” (Поповић 1972: 161). Претхођење радње начинске клаузе радњи надређене клаузе, додводи до тога да се она може сматрати и неопходном за њену реализацију, те би тако реченице са (a) *ga* имале условно-временску нијансу.

Основно значење овог типа зависносложених реченица јесте „идентификација двију међуусловљених а мултиплицираних ситуација (односно радњи или стања” (Ковачевић 2004, 100), које су на формалном плану изражене негираним семантички разноврсним глаголима акције или стања, уз нужни услов да те акције и стања буду везане за неко биће у функцији агенса или у функцији носица особина (више у Ковачевић 2004).

У свим реченицама овог типа из нашег корпуса у главној се клаузи јавља негација предиката, тј. тотална негација, која подразумева апсолутно порицање глаголске радње, уз обавезно присуство једног универзалног квантификатора или више њих, који са негираном формом предиката остварују конгруенцију негација и на тај начин подржавају апсолутно одрицање могућности реализације радње или стања у предикату. Зависна клауза у овом моделу такође има негирану форму предиката и будући међуусловљена са главном клаузом између њих на

логичком, а и на језичком плану долази до множења негација. У својеврсном саодносу ове две негиране радње стоје у логичком односу имплицативног суда којим тврдимо немогућност остварења радње надређене клаузе без остварења радње подређене клаузе, заправо „кад год одричемо нереализацију Х-а без присуства Y-а, ми заправо тврдимо постојање Х-а са Y-ом. Односно, одрични суд ‘нема Х без Y’ увијек значи ‘сваку пут са Х и Y’” (Ковачевић 2004: 101).

Иако се множење негација у овом типу пропратнооколносних реченица темељи на логичкој основи имплицативног суда, њихова специфичност потиче од чињенице да оне у основи представљају две међусловљене пратилачке радње, при чему је радња подређене клаузе нужна пратилачка радња, јер при реализацији радње надређене реченице „зависна радња ниједном не изостаје” (Поповић 1972: 161). Ово условљава и чињеницу да ове реченице нису репрезенти основног модела имплицативног суда, будући да у њему појмови стоје у односу двоструке импликације, већ у оваквим примерима са двоструком негацијом имамо „једноструку импликацију: ‘кад год не А (надређена клауза), онда не Б (зависна клауза)’ с комуникативном вриједношћу, ‘кад год А, онда Б’, али не и обрнуто (тј. не ‘кад год Б, онда и А’)” (Ковачевић 2004: 101).

А, традиција вели: **nikad** Partizan dosad **nije osvojio titulu drzavnog sampiona** а да при том **nije bio i – jesenji prvak** [→ *Kad tog / Uvek / Сваки љуи кад је Партизан освојио љиљулу државної шампиона, он је био и јесењи првак*]. (ЕК 15135471); Госпођа раније **никада није избивала** а да **се не утврди** [→ *кад tog / увек / сваки љуи кад је избивала утврдило би се*] је ли сигурносни ланац добро намакнут и кључ дваред окренут, да ли су славине довољно приврнуте, жалузине у другим собама уредно спуштене... (Г. Петровић, 27); **Никада није дошао** а да

јој макар **прегрит шећера не донесе** [→ *Каг ѿог / Сваки ѿуѿи / Увек каг је долазио, доносио јој је ѿреѿриѿи шећера*]. (Д. Ђосић, 73); **Ништа** на овоме свету **није постојало**, нити ће икада озбиљно постојати, а да претходно **није** подробно **исприповедано** [→ *Каг ѿог / Увек / Сваки ѿуѿи каг је неѿиѿо ѿосѿојало, оно је било и ѿодрбно исѿриѿо-ведано*]. (Г. Петровић, 180); За неко доба, још живе напуштене траве, мехурићи издисаја риба, трагови ракова и љуштуре седефних пужева, па и њих ток заборавила ланано однесе ка једном далеком мору, где **нико није до-снео**, а да претходно **није несѿао** [→ *ѿде ко ѿог / свако ко је досѿео, ѿреѿходно је несѿао*]. (Г. Петровић, 95); итд.

VIII ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

0. Предмет овог рада била је синтаксичко-семантичка структура конструкција са двоструком негацијом у савременом стандардном српском језику, на функционалностилски разнообразном корпусу.

Предметом рада обухватили смо све конструкције у којима се јављају реченични негатори *не* и *ни* најмање двапут употребљени, и то једном нужно у оквиру (суб) предиката реченице, а истраживачки проблем и задатак формулисан је тако да се испита функционисање негације на синтаксичком и семантичком нивоу, и то детаљно функционисање двоструке негације. Различити типови двоструке негације, која се може остваривати или као сабирање негација или као множење негација, испитивани су и у монопредикатским и у полипредикатским структурама. У раду су још препознати и основни проблеми у вези са негацијом као језичком категоријом и појашњена је повезаност негације у језику са негацијом у логичкој, филозофској и математичкој теорији.

Основни приступ испитиваној проблематици био је структурно-семантички, који је понегде допуњаван и лингвостилистичким приступом. Циљ рада био је да се утврде синтаксичке јединице у којима се остварује двострука негација у српском језику, да се испитају семантичке особености таквих јединица, као и да се испитају принципи избора и употребе конструкција са двоструком негацијом у различитим функционалним стилевима.

1. Негација као филозофска и логичка категорија.
– Негација је још од самих почетака филозофске мисли била предметом интересовања не малог броја филозофа.

Пре Аристотела негацији се приступало углавном са онтолошког аспекта, док он први помиче тај приступ ка логичком и језичком аспекту. Схватање негације код различитих филозофа углавном се кретало између два опречна становишта, једног по коме су негативни искази мање примитивни, мање информативни, мање објективни и у крајњој линији мање вредни од афирмативних, до другог становишта које је одбацивало све ове претпоставке. За већину филозофа, па и за самог Аристотела, истина је негде на самој средини између ова два виђења негације.

Веза између негације као логичке категорије и негације као језичке категорије потиче од чињенице да се логика бави доказима као поступцима, односно утврђивањем правилности на путу од премисе ка закључку, а будући да сваки исказ на том путу мора бити језички уобличен, то нужно има за последицу да ове две категорије имају својих додирних тачака. Већ на самим почецима истраживања негације примећено је да се апсолутна симетрија између позитивних и негативних пропозиција у логици не одражава на такву симетрију у језичкој структури и употреби језика. Са логичке тачке гледишта, природним језицима се 'замера' одсуство потпуно прецизних правила за формирање реченица природног језика, као и чињеница да један исти израз или једна реченица на природном језику могу имати више различитих значења. Такође се 'превођење' реченица природног језика на математичко-логички језик никада не врши потпуно без остатка. Сложеност грађе природних језика, огроман фонд речи и неисцрпне могућности њиховог комбиновања при било каквим покушајима формализације природних језика, па и приликом њиховог 'превођења' на језик математичке логике, врло често могу довести до губитка појединих нијанси значења и суптилног 'скривеног' смисла који је врло тешко преводив на формални језик.

Веза између логичких и језичких категорија остварује се на релацији појам и суд у логици према реч (лексема) и реченица у језику, те се преко тих веза остварује и веза између логичке категорије негације и језичке категорије негације, јер негација је у логици карактеристика суда, а у језику карактеристика реченице, исто као што се у логици везује за појмове, у језику се везује за лексеме. Најближе додире ове две науке (са логиком и језиком на овом пољу се додирује и математика) остварују на пољу множења негација, које се по релативно сличним принципима остварује и када је реч о негацији као логичкој категорији и када је реч о негацији као језичкој категорији. У логици важи принцип двоструке негације, који каже да је двострука негација неког исказа сам тај исказ, у математици производ два негативна броја јесте позитиван број, а овај математичко-логички принцип се остварује и у језику.

2. Негација као језичка категорија. – Негација као језичка категорија свој основ има у негацији као логичкој категорији, али јој није у свему подударна. Логички закон постојања или присуства одражавају афирмативни логички судови као форма мишљења, док логички закон одрицања или противуречности одражавају негативни логички судови. Такво стање, уопштено говорећи постоји и у језику, те суштина језичке негације јесте у томе да се негацијом указује на одсуство везе међу компонентама исказа и преноси негативна информација, док се одсуством негације упућује на постојање везе међу компонентама исказа и преноси позитивна информација, па језичка категорија негације (одрицања) и афирмације (потврђивања) не може да има другачији основ него логички.

Будући да је фокус нашег рада био на двострукој негацији, под тим термином у раду смо подразумевали употребу реченичних негатора *не* и *ни* најмање двапут

у реченици, и то једанпут нужно уз (суб)предикат реченице. За негацију предиката реченице користили смо термин *реченична* или *шопална негација*, док смо под *парцијалном негацијом* подразумевали негирање било ког другог непредикатског члана. Будући да се двострука негација у реченици различито остварује, употребљавали смо термин *конјункција негација*, за случајеве у којима се негирани предикат слаже са свим употребљеним одричним универзалним квантификаторима, а термин *множење негација* за случајеве у којима се остварује логичко-математички принцип множења негација, по коме две употребљене негације у реченици имају афирмативну семантичку вредност.

3. Конгруенција негација. – Конгруенција негација остварује се у реченицама у којима су најмање двапут употребљени *не* и *ни* негатори, од којих један нужно негира (суб)предикат реченице, а други негатор или други негатори негирају неки непредикатски реченични члан, а у којима долази до усаглашавања форме предиката и форме тако употребљених различитих непредикатских чланова. Конгруенција негација се у савременом српском језику готово увек остварује у реченицама са негираним предикатом израженим неким личним глаголским обликом и *ни*-лексемама које су синтаксички зависне од таквог предиката. У таквим случајевима *ни*-лексема имају одрично значење и употребљавају се као универзални одрични квантификатори.

Реченице у којима се остварује принцип конгруенције негација представљају језички израз судова које у логици обухватамо термином универзални негирани судови. Ово слагање одричних елемената на формалном плану подржава логички статус одричности реченице: уколико је предикат (једноструко) негиран, и садржај реченице је одричан.

Типолошки посматрано, српски језик припада групи језика у којима се конгруенција негација доследно остварује, наспрам језика у којима се не остварује принцип обавезности употребе универзалних одричних квантификатора у реченицама са негираним предикатом, а које су репрезенти логичких универзалних одричних судова.

Конгруенција негација у савременом стандардном српском језику потврђена је примерима из свих пет функционалних стилова, са највећом учесталošћу употребе у књижевноуметничком, публицистичком и разговорном стилу, тим редом, и нешто нижом учесталošћу у административном и научном функционалном стилу: – Ми чувамо свој став и **нико се не може похвалити** да нас је натерао да га променимо. (И. Андрић, 259); Ни после увиђаја у затвору, о томе ко је могао да пресуди Терзићу још **се нико** званично **не изјашњава**. (Вечерње новости, 15. 11. 2011, 12); Seksualna оријентација је privatna stvar i **нико не може бити позван** да се јавно изјасни о својој сексуалној оријентацији. (Закон о забрани дискриминације, члан 21); итд.

Употреба конструкција са двоструком негацијом у којима се остварује принцип конгруенције негација показала се и синтаксички и семантички оправданом, будући да поред слагања одричних елемената на синтаксичком плану, слагање одричних елемената на семантичком плану не представља једноставно сувишно исказивање негације на неколико места у реченици, већ доводи до појачавања негираности, условљено, пре свега, комуникативним разлозима. Увек када говорник жели да истакне, нагласи, ‘потврди’ одричност, он прибегава стратегијама конгруенције негација, које би се са становишта језичке економије могле прогласити редувантним, али оне то нису јер су употребљене са циљем јаснијег и прецизнијег нијансирања одричног исказа.

Конгруенција негација се у српском језику може остварити између негираног предиката и негираног гра-

матичког или логичког субјекта реченице: **Нико** више, из страха од заразе и из гађења, **не долази** овамо да се моли богу и да пали свеће. (Д. Ненадић, 19), при чему се у примерима из свих пет функционалних стилова у функцији граматичког субјекта најчешће се јављају одричне заменице *нико* и *нишџа* у номинативу (које функцио-нишу као одрични универзални квантификатори), а у функцији логичког субјекта у егзистенцијалним реченицама одричне заменице *нико* и *нишџа* у генитиву. У позицији граматичког субјекта веома често срећу се и конгруентне супстантивне синтагме са неком *ни*-лексемом, у функцији конгруентног атрибута, у номинативу или у позицији логичког субјекта конгруентне супстантивне синтагме са неком *ни*-лексемом, у функцији конгруентног атрибута, у генитиву: „**Ниједна вера не може изменити** свет...” (С. Басара, 35); **Нije bilo** dakle, по pouzdanom svedočenju njegove sestre, **nikakvog oružanog otpora** i gušanja na stepeništu. (Д. Киш¹, 115); итд.

Конструкције са негираним објектом (било да се ради о правом или неправом објекту) и негираним предикатом по учесталости употребе стоје одмах уз конструкције у којима се сабирање негација остварује између негираног субјекта и негираног предиката. И оне се појављују у свих пет функционалних стилова, али са највећом учесталошћу у књижевноуметничком и публицистичком функционалном стилу. Негирани објекат у оваквим конструкцијама може бити исказан одричним именичким заменицама *нико* и *нишџа* или именичком синтагмом са конгруентним атрибутом исказаним неком одричном придевском заменицом: Везиру су замерали што **ништа не ради** у земљи и **не предузима ништа** против Србије. (И. Андрић, 410); Али Кирча је био један од оних људи који себи **не допуштају никакав њаг**. (Д. Ненадић, 60); итд.

Конструкције у којима до сабирања негација долази између негираних адвербијалних одредаба и негираног

предиката далеко имају највећу учесталост у нашем корпусу. Најфреквентније су у књижевноуметничком и публицистичком стилу, као и у разговорном, док се само по изузетку јављају у административном и научном стилу: Тако он *nikad nije ni doznao* ко му је мајка. (Д. Киш, 20); *Нигде не сме да се ћути*, ширило се збогом, глуво и немо доба прво се увлачи у пукотине овлашне приче. (Г. Петровић, 250); итд.

Конгруенција негација не остварује се само између негираног глагола у личном глаголском облику у функцији предиката и одричних универзалних квантификатора, већ и између неког другог, у реченици непредикатски употребљеног глагола у форми одричног глаголског прилога и њему подређених негираних чланова глаголске синтагме. Конгруенција негација у таквим случајевима не прелази синтагматске оквире и не утиче на реченичну негацију, чему налазимо потврду у примерима из корпуса у којима је уз потврдни предикат у реченици употребљена глаголскоприлошка синтагма са одричним обликом глагола у форми глаголског прилога и одричним универзалним квантификаторима у различитим синтагматским позицијама, између којих долази до конгруенције негација, што не утиче на логички потврдан садржај реченице: *Пошао је* мирно онамо камо су му рекли, *не нитајући ништа, не правдајући се*, одговарајући само кад је питан. (Д. Ненадић, 89); *Ne želeći nikoga da povredi, različivo je birao* reći. (<http://facebook.com>, 24. 5. 2012); итд.

Трострука негација се у савременом српском језику остварује у највећем броју случајева између негираног предиката и субјекта исказаног именицом са негираним конгруентним атрибутом или неком одричном заменицом и објекта исказаног такође именицом са негираним конгруентним атрибутом или одричном заменицом, или у реченицама са негираним предикатом, субјектом исказаном именицом са својим негираним конгру-

ентним атрибутом или одричном заменицом и неком прилошком одредбом (обично за место, време или начин) исказаном неким одричним прилогом. Најређе се трострука негација остварује у реченицама у којима се уз негирани предикат употребљавају две прилошке одредбе исказане одричним прилозима или ређе предлошко-падежним конструкцијама са негираним атрибутом које имају прилошко значење: Овако, у општем лудилу и безвлађу, које је још трајало, **нико није могао никога да саслуша** ни разуме. (И. Андрић, 306); Ја не знам и **никад ништа не могу знати**. (Д. Васић, 9); итд.

Све конструкције са троструком негацијом су доминантно емфатички маркиране и говорник им прибегава у ситуацијама у којима жели да његов негирани исказ добије негирано значење у свим равнима, и временској, и месној и начинској или када жели да предикатску негацију посебно истакне и маркира.

Конструкције са четвороструком негацијом у језику се јављају по изузетку и то углавном у књижевноуметничким или публицистичким текстовима, у којима оне остварује и своју стилску функцију појачавања значења одрицања. Конструкције са четвороструком негацијом углавном имају структуру са негираним предикатом и субјектом исказаном именицом са негираним конгруентним атрибутом или неком одричном заменицом, са објектом исказаном именицом са негираним конгруентним атрибутом или одричном заменицом и неком од прилошких одредаба (обично за време, место, начин) исказаних одричним прилогом. Конгруенција негација остварује се на формалном плану, а и на семантичком плану реченица задржава одрични статус који јој одређује негирани глагол у функцији предиката: Одиста, својеглава браћа нису погазила задату реч, од тада – **нико – никада – никоме – није прекорачио** праг куће. (Г. Петровић: 259); *Treba uvek da znamo da domovina **nikad***

nikome ništa ne duguje, a da svi mi dugujemo domovini. (Политика, 6. 8. 2000, ЕК); итд.

5. Множење негација. – Множењу негација подложне су оне конструкције у савременом српском језику у којима два употребљена негатора на формалном плану подржавају одрични статус реченице, али на семантичком плану исказу дају афирмативну вредност. Множење негација у језику стоји у тесној вези са принципом двоструке негације у логици, по којему двострука негација неког исказа јесте сам тај исказ, а има истих особина и са множењем негативних бројева у математици, у чијем се резултату добија позитиван број.

На структурном плану овај логичко-математички принцип множења негација остварује се у оквиру монопредикатске или полипредикатске реченичне структуре. У монопредикатским реченицама множење негација остварује се или у оквиру само једног реченичног члана или се остварује између два реченична члана.

Множење негација у оквиру једног реченичног члана остварује се само у генитивним предлошко-падежним конструкцијама са предлозима *без* и *йрошнв* испред којих је употребљена одрична речца *не*, и у оквиру предиката реченице.

Множење негација остварује се у генитивној предлошко-падежној конструкцији са предлогом *без* испред које је употребљен негатор *не*, тако да су чланови овог множења (i) негација садржана у негатору *не* и (ii) имплицитна негација коју садржи предлог *без*. Производ множења ове две негације јесте инструментална предлошко-падежна конструкција са предлогом *са / с*.

Генитивне предлошко-падежне конструкције са предлогом *без* и девербативном именицом и негатором *не* испред њих јављају се као кондензатори дубинских реченичних предикатских структура са пропратноо-

колносним значењем. У дубинској структури оваквих површинских модела јавља се реченична предикација у финитном глаголском облику која представља пропратну околност за реализовање корелативне предикације, уз обавезно присуство негације, а која је у датој површинској структури заступљена одговарајућом семантички еквивалентном девербативном именицом са предлогом *без*. Будући да се у дубинској структури исказа *без* + $N_{\text{Dev(Gen)}}$ реконструишу клаузе типа *a da ĩri ĩom* са негацијом уз пропратнооколносну предикацију, у нашем случају, у коме се у површинској структури јавља конструкција *не* + *без* + $N_{\text{Dev(Gen)}}$, у дубинској структури реконструисаће се клауза типа *a da ĩri ĩom* без негације уз корелативну предикацију, будући да у површинској структури долази до множења негација коју садржи негативатор *не* и имплицитне негације коју садржи предлог *без*.

У дубинском моделу оваквих конструкција присуство негације уз предикацију реферише о одсуству пропратне околности при реализовању управне предикације, те ће одсуство негације у дубинској структури у нашем моделу, у коме у површинској структури долази до множења негација, сходно овоме, реферисати о присуству неке околности приликом реализовања корелативне предикације: *Moja je majka čitala romane do svoje dvadesete godine, kada je shvatila, ne bez žaljenja* [→ *са жаљењем // жалехи*] ← [*и ĩri ĩom je žalila*] ← [*a da ĩri ĩom ne nije žalila*], *da su romani izmišljotina i odbacila ih jednom zauvek*. (Д. Киш, ЕК); *Ne bez rizika* [→ *са ризиком // ризикујући*], *jer sa iskusnijima bi ostvarenje odgovarajućeg plasmana trebalo da bude mnogo bliže* ← [*и ĩri ĩom se riziкује*] ← [*a da se ĩri ĩom ne ne riziкује*]. (Полићика, 4. 11. 2000, ЕК); *Jer kada uđosmo u dvorište, ne bez sujevernog straha* [→ *са сујеверним сѝрахом // сѝрахујући*] ← [*и ĩri ĩom сѝраховасмо*] ← [*a da ĩri ĩom ne ne сѝраховасмо*], *i kad zakucasmo na vrata gospođe Rebeke, moja majka ustuknu*. (Д. Киш, 81); итд.

До множења неѣација долази и у неѣираној предлошко-падежној конструкцији са предлогом *без* и конкретним именицама. Множење се реализује између (i) неѣације коју садржи неѣатор *не* употребљен испред ове предлошко-падежне конструкције и (ii) имплицитне неѣације коју садржи предлог *без*, при чему се овакав неѣацијски модел семантички изједначава са инструменталном предлошко-падежном конструкцијом са предлогом *са*. У реконструисаним клаузама инструментална предлошко-падежна конструкција са предлогом *са* упућује на присуство, постојање, друштво, заједницу или начин вршења радње: „...*Виће potrebno još mnogo vremena i truda*”, додаје Љелјустников, *не без горћине и самолјубља* [→ *са ѣорчином и самољубљем*], „*da se iz муѣичке ruske душе iskorene tragovi мрачне прошлости i vekovne заосталости*”. (Д. Киш, 57); *Ukoliko imate рођаке или пријатеље у Сирihu, iskoristite priliku да посетите град који многи, не без разлога* [→ *са разлоѣом*], *smatraју најбољим за живот*. (Полиѣиѣика, 21. 11. 2007, ЕК); Причао је, *не без гордосту* [→ *са ѣордошћу*], о свом крају, лагао је сочно и лепо, па сам га са задовољством слушао, смејуљећи се у себи. (Д. Ненадић, 49); итд.

Логичко-математичком принципу множења неѣација подложен је и двоструко неѣирани предикат без обзира на том ком синтаксичком типу предикат припада, при чему се у резултату добија његова афирмативна семантичка вредност. Формално превођење двоструко неѣираних предиката у њихове афирмативне еквиваленте остварује се у свим примерима увек на исти начин и не показује се проблематичним. Семантичка еквиваленција двоструко неѣираних предиката и њихових афирмативних еквивалената зависи од бројних фактора и делимично је различита у зависности од синтаксичког типа двоструко неѣираног предиката.

У именском/прилошком предикату множење се остварује између (i) неѣације коју садржи неѣирана ко-

пула и (ii) негације коју садржи лексема употребљена у функцији предикатива (било да је она сама префигирана неким *ни*-префиксом, било да је употребљена са конгруентним атрибутуом који је исказан негативно префигираним придевом). Резултат овог множења негација јесте предикат са афирмативном копулом и антонимом негиране лексеме употребљене у функцији предикатива. Семантичка еквиваленција оваквих двоструко негираних предиката и њихових афирмативних еквивалената зависи од типа лексеме која је употребљена у функцији предикатива, тј. од типа антонима којем дата лексема припада.

У двоструко негираним неглаголским предикатима код којих је у функцији предикатива нека лексема префигирана *не*- префиксом која припада подтипу квалитативних антонима проблем настаје у обиму семантичке еквиваленције таквих исказа и њихових формалних семантичких еквивалената због чињенице да негацијом квалитативног антонима не добијамо нужно његов афирмативни еквивалент, већ у великом броју примера добијамо неки од прелазних ступњева између два пола. Анализа је показала да се негацијом квалитативног антонима углавном добија појам који се налази негде на средини скале између супротних вредности, или пак, ближе левом или десном полу што не може бити прецизирано без увида у шири контекст употребљеног израза и посебне прагматичке разлоге: Још *није нестрпљив* [*~ је сџџр-џљив*] у чекању. (В. Николић, 20); *Kako da raskid ne bude neprijatan* [*~ буге џпријатан*] и да се ипак, без обзира на све, задржи неки ниво достојанства после њега, објашњава певач Саша Ковачевић. (Cosmopolitan, jun 2012, 39); итд.

Негацијом негације квалитативног антонима, како смо истакли, добијамо релативни синоним позитивном антонимском парњаку и вредност литотизације овог типа антонима управо и лежи у чињеници да се на овај начин добија много експресивнији антонимски парњак

и да постоји могућност избора између афирмативне лексеми и потврдног израза који је добијен двоструком негацијом. Експресивна вредност литотизације оваквих антонима почива на чињеници да негацијом квалитативног антонима не добијамо потпуно семантички еквивалентан афирмативни парњак, већ негирани антоним покрива и пол свог опозитума и вредност неког средњег појма између ова два пола.

У двоструко негираним исказима у којима се остварује множење негација у предикату, уколико је у предикативу негативно префигирана лексема која припада класи комплементарних антонима, будући да таква негативно префигирана лексема стоји у логичком односу комплементарности према својој позитивној лексеми, који подразумева да такве две лексеми исцрпљују целокупан опсег родног појма, те да негација једног члана таквог антонимског пара подразумева афирмацију другог члана пара, семантичка еквиваленција двоструко негираних исказа и његовог афирмативног еквивалента је потпуна: ...ни паралелне комбинације *нису неочекиване* [→ *очекиване су*] (Наслеђе 21, 2012, 54); *Биће рокушаја, али не треба бити нереалан оптимиста* [→ *треба бити реалан оптимиста*]. (<http://www.sportske.net/vest/kosarka/vujosevic-ima-sredstava-i-za-jos-nesto-osim-za-bolesnu-decu-177011.html>, 29. 4. 2013); итд.

Разлози који опредељују говорника да употреби двоструко негирани исказ уместо потврдног нису структурно-синтаксичке природе, већ су, према нашим закључцима, у највећој мери мотивисани контекстуалним, ванјезичким, и прагматичким факторима. Стилиматиčnost оваквих литотизираних конструкција везује се могућност избора између синонима који имају потпуно исто денотативно значење, али је литотизирани антоним увек обогаћен конотативном вредношћу.

Када се у оквиру двоструко негираних предиката у предикативу употреби лексема префигирана неким

ни-префиксом не долази до множења негација, будући да таква негација има експлетиван карактер, а експлетивна негација никада не доводи до множења негација јер је њена употреба факултативна: То значи да си удаљен од *vezira*, да ти се непријатељи *podsmevaju* (ah, samo ne to!), да ***nisi niko i ništa*** [→ *си нико и ништа*] (И. Андрић, ЕК); „Ни Бранковић нисте, јер и он је био Србин, а ви ***нисте ништа*** [= *стије ништа*]” (В. Огњеновић, 77); итд.

До множења негација у двоструко негираним предикатима не долази нужно у свим примерима тако употребљених предиката у реченици. Поред тога што до множења негација не долази у предикатима у којима негација има експлетивни карактер, до множења не долази ни: а) уколико је у функцији предикатива придев префигиран *не*- префиксом, у којем овај префикс нема значење супротности већ искључивања, тј. противстављања, што је карактеристика савременог језика, поготово стручних текстова; б) често неки структурно необавезни чланови, најчешће прилошке конституентске вредности, који не би могли због своје семантичке вредности да буду употребљени у афирмативним еквивалентима реченица са двоструко негираним предикатима онемогућавају множење негација у предикату); в) и употреба поредбених конструкција онемогућава превођење двоструко негираног исказа у њихове афирмативне еквиваленте, будући да се поређење врши управо по негирању одсуства својства или особине исказане негативно префигираном лексемом, у највећем броју случајева негативно префигираним придевом, а не врши се по присуству таквог позитивног својства или особине; г) множење негација у оквиру неглаголског предиката онемогућава и употреба негативно префигираних лексема које функционишу као термини, будући да су термини једнозначно одређене лексеме чије је значење задато дефиницијом, што онемогућава њихову замену позитивним антонимом; д) а множење негација у

оквиру предиката онемогућава и координирани однос неког негираног и ненегираног придева у предикативу.

До множења негација долази и у двоструко негираним предикатима у којима се уместо копулативног глагола *би́ти* употребљава неки семикопулативни глагол (*сма̀трати́ти*, *у̀ро̀ласи́ти*, *оси́таји*, *у̀ро̀ћи*, *из̀легдаји*, *осећаји* се и др.). У резултату множења негација у овом типу предиката добијамо предикат са афирмативним семикопулативним глаголом и антонимом негиране лексеме у функцији предикатива. У највећем броју примера при овом преобликовању двоструко негираног предиката семикопулативни глагол се замењују основним копулативним глаголом *би́ти*. Замена различитих семикопулативних глагола у афирмативним реченицама основним глаголом *би́ти* који је семички празан, управо може бити и оправдање за употребу двоструко негираних конструкција у ситуацијама у којима говорник жели да диференцира врсту приписивања предикатива субјекатском појму.

Семантичка еквиваленција двоструко негираних исказа са овим типом предиката и њихових афирмативних еквивалената, исто као и код именских предиката, зависи од тога ком типу антонима припада придев у функцији предикатива, тј. да ли лексема припада типу степенованих или нестепенованих антионима: *Reklo bi se da postajanje značajnog siromaštva nije izgledalo neuobičajeno* [~ *из̀ледало је у̀обичајено*] (Nasleđe 23, 214); *Ako to pretpostavljaš, a to ne izgleda neprihvatljivo* [~ *из̀легда у̀прихва̀тљиво* // *у̀прихва̀тљиво је*], *onda si gotovo već opet stigao do onih kuka i ušica u udžbeniku.* (ЕК); итд. И приликом множења негација у овом типу предикату важе иста ограничења која важе и приликом множења негација у двоструко негираним именским предикатима.

У монопредикатским реченицама са сложеним глаголским предикатом до множења негација долази када се употребе два негатора, и то један којим се негира неки

од употребљених модалних глагола, и други којим се негира пунозначни глагол у форми инфинитива или конструкције *da* + презент, који је допуна модалном глаголу. Највећу бројност показују примери са двоструко негираним сложеним глаголским предикатом у којима је као модални глагол употребљен негирани глагол *моћи*, при чему се множење негација остварује између (i) негације модалног глагола (у највећем броју случајева глагола *моћи*) и (ii) негације пунозначног глагола, а производ оваквог множења негатора јесте потврдни глагол *мораћи* (или потврдни облик неког другог модалног глагола употребљеног у двоструко негираном исказу) и афирмативна вредност глагола пуног значења употребљеног као допунски део предиката.

Афирмативни еквиваленти реченица са двоструко негираним сложеним глаголским предикатима у којима се у функцији пунозначног глагола јављају глаголи код којих се одричним обликом добија само негација потврдног глагола а не и нова семантичка вредност су потпуни синоними двоструко негираним исказима, и избор између употребе двоструко негираног исказа или његовог афирмативног еквивалента, у првом реду, мотивисана је говорниковом намером да дати исказ представи као могућност, када се опредељује за двоструко негирани исказ, или као нужност, када користи афирмативну реченицу. Употреба оваквих двоструко негираних исказа мотивисана је и жељом за ублажавањем, еуфемизацијом нужности коју афирмативни исказ у пуној мери садржи: *Ma koliko se na prvi pogled činilo da je izvan osnovnog toka naše priče..., ne možemo da ne spomenemo* [→ *морамо да споменемо*] *na ovom mestu one čudnovate freske koje ukrašavaju zidove kružnih stepeništa što vode na gornji sprat...* (Д. Киш, 51); Та хладна и незаинтересована објективност младићева збуњивала је одувек Давила и била му непријатна; утолико више што *није могао да* у исто време *не види* [→ што је

морао у исто време *да види*] у њој јасан знак надмоћности овога младог човека (И. Андрић, 311); итд.

Уколико се у двоструко негираном сложеном глаголском предикату као пунозначни глагол употреби неки од глагола типа *волејџи – не волејџи*, који би могли бити пандан придевским степенованим антонимима, реченице са афирмативним предикатом неће бити потпуно семантички еквивалентне двоструко негираним исказима, будући да негацијом полазног глагола не добијамо његову антонимску вредност, већ негирани глагол обухвата целу скалу значења између два семантичка пола који заузима потврдни глагол. Тако ће, на пример, *волејџи* као свој антоним имати глагол *мрзејџи*, док се између ова два пола могу сместити осећања попут *дијџи равнодушан – не волејџи*: *Meni ste vi isto ono što i njemu: svetao duh; a anđeo ne može da mrzi niti može da ne voli* [→ или *и мора да воли* или *равнодушан је*]. (Ф. М. Достојевски, ЕК), итд.

Множење негација остварује се и у усложњеном предикату у коме се јављају два негатора, од којих један увек негира глаголски део усложњеног предиката, тј. негира модални глагол, а други је негатор који се јавља у предикативу (који је заједно са (семи)копулативним глаголом допуна модалном глаголу), тј. негатор уз именске или придевске речи у функцији предикатива. Производ множења оваква два негатора јесте усложњени предикат са афирмативним модалним глаголом и предикативом у коме се налази антонимска лексема у односу на ону употребљену у полазном предикативу: ...али, после свега што се десило, *не моју џи дијџи нејријајџељ* [→ *морам џи дијџи џријајџељ*] (В. Николић 396); *Posle svega u ročnim kolima ne možemo da budemo nezadovoljni* [→ *морамo да дугемо задовољни*] *ukupnim rezultatima*. (<http://sport.blic.rs/Kosarka/Domaca-kosarka-i-ABA/225456/Vukoicic-Igrace-ne-biram-prema-imenima-i-ugovoru>; 15. 11. 2012); итд.

До множења негација у оквиру двоструко негираног декомпонованог предиката долази између (i) негације којом се негира семикопулативни глагол који је саставни део овог типа предиката и (ii) негације која се јавља у конгруентном атрибуту употребљеном уз глаголску именицу. Производ овог множења негација јесте афирмативна семантичка вредност двоструко негираног декомпонованог предиката: Министарство спољних послова Бугарске саопштило је да се никад **нису водили незванични разговори** [→ *увек су се водили званични разговори*] са Сједињеним Америчким Државама о постављању делова ракетног штита на територији те земље (РТС, 19. 2. 2010).

У оквиру простог глаголског предиката до множења негација долази уколико се негира глагол који је већ префигиран неким *не*-префиксом. Овај тип множења негација своди се заправо на негирање глагола *недостѣјајѣти*, будући да се глагол *немајѣти* негира само у склопу сложеног реченичног израза са везником *да* (*није да нема*), док је глагол *ненавидѣти* готово непознат савременом српском језику. Негирањем глагола *недостајати* добија се афирмативни глагол *имајѣти* или често израз *имајѣти довољно*: Теодору Ласкарису **није недостајало храбрих дела** [→ Теодор Ласкарис *има* храбрих дела], међутим, нападача сврстаних у обруч беше далеко више и од највећег подухвата. (Г. Петровић, 177); итд.

Множење негација између различитих реченичних чланова остварује се између највише два реченична члана од којих један нужно мора бити предикат реченице, док други реченични члан може бити одредба начина изражена неким начинским прилогом, логички субјекат уз глагол *немајѣти* или *не ѿосѣјајѣти*, предикатски апозитив изражен негираним придевом, негирани објекат или генитивна предлошко-падежна конструкција са предлогом *без*.

Логичко-математички принцип множења негација који у резултату даје потврдну семантичку вредност може

се остварити искључиво у неколико (под)типова полипредикатских структура, при чему до множења негација долази између негације коју садржи предикат главне клаузе и негације коју садржи предикат зависне клаузе у одговарајућој зависноскоженој реченици. У резултату множења негација у полипредикатским структурама добија се потврдна семантичка вредност целе зависноскожене реченице, под специфичним условима који су различити у зависности од (под)типа зависноскожене реченице у којој до таквог множења негација долази.

Логичко-математичком принципу множења негација подложен је и један подтип изричних реченица, који има негиран предикат и надређене и зависне клаузе, а у предикату надређене клаузе налазе се глаголи (или оглагољени изрази) који допуштају транспортовање негације: *Ne verujem da ne može da nadje vremena za razgovor* [→ *Верујем да не не може да нађе времена* → *Верујем да може да нађе времена*] са главним тужиоцем *Haskog tribunala*, rekla је *Del Ponte* на конференцији за новинаре. (Политика, 16. 1. 2001, ЕК); Тачно је да постојећа уставна структура одговара властима, али *nije tačno da ne pruža mogućnost* [→ *џачно је да не не љружа моћућностџ* → *џачно је да љружа моћућностџ*] да у нјој sede одговорни, образовани, рошени и способни људи. (Политика, 23. 12. 2006, ЕК), итд.

Оне изричне реченице у којима зависна клауза представља језички израз логичког модела универзалног негативног суда, уз негирани предикат и надређене и зависне клаузе, имаће своје афирмативне еквиваленте у реченицама које представљају језички израз логичког партикуларног суда: *Имам своју савест и не мењам политичке ставове попут марамица, како дуне ветар, и није да ништа не утиче на њих* [→ *неџиџо уџииче на њих*], али ми доста времена треба да променим своја опредељења. (*Lepota i zdravlje*, 15. 9. 2012. 38); *Немогуће је да нико није видео* [→ *Мора да је неко видео*] извршиоце усред бела

дана, који пуцају, а онда побегну кроз два албанска села – рекао је један од присутних мештана. (НИН, 13. 8. 2013, 12), итд.

Множењу негација између клауза подложен је један (под)тип зависносложене релативне (односне) реченице, у којој, да би дошло до множења негација, нужно мора постојати негирани предикат и у надређеној и у зависној клаузи, а у којој се по логичко-математичком принципу те две негације множе и дају потврдну комуникативну вредност целој зависносложеној реченици.

Нужни услов за остваривање логичко-математичког принципа множења негација у релативним реченицама јесте рестриктивност зависне клаузе, којом се као таквом идентификује и индивидуализује семантички неиндивидуализован појам означен именицом у антецеденту, јер рестриктивност подразумева сужавање појма именованог супстантивним антецедентом. Немогућност остварења множења негације у нерестриктивној релативној реченици, условљена је чињеницом да нерестриктивна релативна реченица само формално представља зависну клаузу, она, заправо, нема никакав синтаксички однос према свом антецеденту и на семантичком плану нерестриктивна клауза има улогу самосталне предикације, те надређена клауза заједно са својом нерестриктивном клаузом твори, заправо, два израза између којих не може доћи до множења негација.

Множењу негација најчешће су подложне оне релативне реченице уведене релативизатором *који* и то само оне код којих надређена клауза по правилу има форму одричне егзистенцијалне имперсоналне реченице, а зависна клауза је рестриктивног типа. Будући да се формом такве одричне реченице обележава тврдња о непостојању појма израженог лексемом у генитиву, када се оваква реченица нађе у суодносу са релативном негираним рестриктивном клаузом уведеном релативизатором

који, она губи значење непостојања и њоме се уместо тврдње о непостојању појма тврди постојање појмова обележених супстантивном речју у генитиву: *Нема човека који није некога или нешто издао* [→ *Сваки човек је некога или нешто издао*]. (В. Николић, 64); *Нема тајне коју не бић признао* [→ *Сваку тајну бић признао*]. (Д. Ковачевић¹, 88); итд.

Будући да релативном клаузом увек идентификујемо неку класу, скупину појмова према особини или карактеристици датој у предикату релативне клаузе, рестриктивност релативне клаузе утицаће на сужавање опсега појма исказаног супстантивном речју у надређеној клаузи у функцији антецедента, а присуство негације у обе клаузе и специфична егзистенцијална форма надређене клаузе довешће на семантичком плану до тога да ће се оваквим зависнословеним реченицама тврдити присуство својства или особине израженог предикатом зависне клаузе код сваког појединачног представника дате издвојене класе појмова, односно да ће се тврдити да нема ниједног референта који би одговарао критеријуму постављеном у полазној релативној реченици са негираним предикатом и надређене и зависне клаузе.

У зависнословеним реченицама са временском зависном клаузом и негираним предикатом и надређене и зависне клаузе остварује се множење негација између клауза по логичко-математичком принципу, те цела зависнословена реченица има одричну форму, али потврдно значење. Будући да се значење временских реченица посматра на равни временских односа у које ступа зависна према надређеној клаузи, то је уједно и био наш основни критеријум за анализу. Множењу негација подложне су оне временске реченице уведене везником *док*, а које служе за изражавање антериорности, тј. оне реченице у којима се радња зависне клаузе врши увек пре радње главне клаузе. Полазећи од критеријума (не)пер-

фективности предиката у надређеној и зависној клаузи и њихових међусобних комбинација можемо говорити о четири подтипа оваквих временских реченица и различитим последицама које на временско значење има њихово превођење у афирмативне еквиваленте.

Најчешће се множење негација остварује у онима од њих у којима је и у надређеној и у зависној клаузи употребљен перфективни предикат. На временском плану овакве клаузе реченичну предикацију детерминишу у погледу временске квантификације (одмеравања дужине трајања у времену). У овом типу реченица реченична предикација је такве природе да дозвољава само интерпретацију *до када?/докле?* (будући да је у зависној клаузи предикација по својој природи пунктуална, моментална, реализује се у једном тренутку и не изазива представу о било каквом трајању), тј. док не V, дотле не X и будући да је у првом плану значења идентификација десне граничне тачке временског одсека, онда овакве реченице имају свој пандан у реченицама са обе афирмативне предикације, тј. без негације у надређеној и зависној клаузи, при чему је зависна клауза уведена везником *кад(a)*, а верификација временског пунктуалног значења постиже се употребом прилога *ѿшек*, који је могуће употребити испред зависне клаузе у свим реченицама овог типа. семантичка вредност негације је у оваквим примерима донекле специфична, наиме без обзира на то што је негација употребљена уз предикат, ипак се не ради о тоталној негацији, дакле не негира се предикација апсолутно, већ се негира само унутар временског одсека у који је смештена реченична предикација, док је са друге стране дужина трајања тог одсека одређена тренутком у коме зависна предикација престаје да буде негирана: Ми док три цркве **не подеремо**, две саградимо а четир разградимо, ми **на своме нисмо** [$\rightarrow$ *Тек кад ми ѿри цркве ѿодеремо, две саградимо а четир разградимо, ми смо на своме*]. (В. Огње-

новић, 20); Dok me odavde **ne odvedu** u bolnicu ili dok **ne umrem, neću prestati** sa štrajkom glađu [→ Тек каг ме одавде одведу у болницу или каг умрем, їресїаћу са шїрајком їлаћу]. (<http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/366117/Muzmi-se-obesio-zbog-odstete-za-ubistvo-sina-gladovacu-dosmrtni-zbog-nepravde> 6. 2. 2013); итд.

Значење терминативности, тј. идентификаџија десне граничне тачке временског одсека одликује и примере са предикаџијом имперфективног типа у надређеној клаузи, и предикаџијом перфективног типа у зависној клаузи. Уколико се и у надређеној и у зависној клаузи јави негирани предикат, поред интерпретаџије *до кага? / докле?* предикаџија, овакве реченице дозвољаваће и интерпретаџију *колико дуїо?* предикаџија. Дужина трајања нереализовања реченичне предикаџије одређује се према дужини трајања нереализовања субординиране предикаџије. За овај тип интерпретаџије значења терминативности, имперфективност предикаџије јесте нужан услов, будући да у првом плану ипак мора бити свест о извесном трајању предикаџије. Но, да би оваква интерпретаџија била могућа, имперфективна предикаџија у надређеној реченици није и довољан услов, поред тога у зависној клаузи мора бити перфективна предикаџија, или се, пак, у зависној клаузи морају јавити везници *док їог / докле / докле їог* или прилог *све* испред везника *док*, будући да везник *док* сам по себи не упућује на значење терминативности: – Седи господару, **ни** у цркву се **не иде** док се **не предахне** [→ и у цркву се иде їек каг се їредахне]; Закључај обе браве и **не отварај врата** док **не чујеш** ко је [→ оївори враїа їек каг чујеш ко је]. (Д. Ковачевић², 211); итд.

У неким подтиповима условних реченица долази до множења негаџија између негираних предиката у главној и зависној клаузи, што ће под посебним условима доводити до афирмативне семантичке вредности целе завис-

носложене реченице, док ће у другима од њих присуство негације уз предикат и у главној и у зависној клаузи омогућавати прерастање условне везе у узрочну.

У реалним условним реченицама уведеним везником *ако* не долази до остварења логичко-математичког принципа множења негација, будући да се њима увек изражава реални услов под којим се остварује радња главне клаузе, тј. услов који је актуелан и остварљив, дакле реално могућ, тај услов ће на логичком плану увек бити нужни, али не и довољни услов под којим се остварује радња главне клаузе, те тако нереализација услова повлачи сигурну нереализацију условљеног, али зато реализација услова, у овом случају, не повлачи нужно реализацију условљеног, јер постоји могућност да није испуњен још неки од довољних услова: Ако са Дубровчанима заједно **не сачувамо руднике и њојионице** Новог Брда, **нема** нам *наде* у спас [~ Ако са Дубровчанима заједно сачувамо руднике и њојионице Новог Брда, има нам *наде* у *сјас*]. (В. Николић, 361)

У потенцијалним условним реченицама са везницима *кад* и *да* и са негираним предикатима и у главној и у зависној клаузи долази до множења негација између негираних предиката главне и зависне клаузе. Будући да се потенцијалним реченицама износи услов који је остварљив, али није актуелан, него је само замишљен, присуство негације у њима доводиће до могућности њихове афирмативне интерпретације, тј. будући да оне имају форму „ако не А, онда не Б”, афирмативни еквивалент ће имати форму „ако А, онда Б”: Можда то и **не би било** толико **чудно** кад **не бих знао**, а проверио сам, да су му официри у војном одсеку дали да бира између Бујановца и Даниловграда [→ било би чудно кад бих знао]. (ЕК, 27313244); ...потрудићу се да их се сетим и да вам их испричам, али ме **не бисте разумели** кад **не бих почела** [да причам] од *јочетика* мој *живојиа* [→ разумели бисте ме кад бих почела [да причам] од почетка]. (ЕК, 1109528); итд.

У оним условним реченицама уведеним везником *кад* и *да* које имају негирани предикат и надређене и зависне клаузе, а у погледу остварљивости услова припадају иреалним условним реченицама, долази до остварења логичко-математичког принципа множења негација, које у резултату даје узрочну афирмативну реченицу. Такав резултат је условљен тиме што иреалне условне реченице, својом природом, већ износе претпоставку која је контрафактуална, тј. супротна стварним чињеницама, па у случајевима у којима имамо негацију у зависној клаузи, те две супротности, тј. формална негација предиката зависне клаузе и семантичка супротност стварним чињеницама, заправо ће на логичком плану дати потврдни услов, односно услов који је реализован (пресупозиција је дакле да је услов остварен), што доводи до тога да је остварено и оно што је тим условом било условљено, иако је на формалном плану и то условљено негирано.

На морфолошком плану, у овом типу условних реченица, предикат главне клаузе мора бити у форми потенцијала, а предикат зависне, уколико је употребљен везник *кад* у форми потенцијала, а уколико је употребљен везник *да* у форми перфекта или имперфективног презента. Овакве условне реченице управо због асиметрије форме и садржаја немају могућност афирмативне интерпретације, већ само могућност узрочне интерпретације, јер је иреални реализовани услов заправо узрок за реализовано условљено. У оваквим се примерима иреални услов, будући реализован, више не налази у сфери модалности, већ у сфери фактивности, тј. реализовани услов, постаје узрок за реализовано условљено: Да **се нисмо** тако добро **слагали** са Шиптарима, рекла је једном, никада **не бисмо савладали снагу** те помрчине [→ *Савладали смо снагу ње помрчине, рекла је једном, јер смо се њако добро слајали са Шиптарима*]. (Д. Албахари, 57); Да **није deteta**, verovatno се **не бисте** више **grudvali** у тим godinama, на пример

[→ *Веровајино се ірудваііе у ііим іодинама, јер имаііе геііе*]. (http://zena.blic.rs/Porodica/14011/Sta_znaci_biti_starija_trudnica_i_majka 24.1.2013); Nikad, nikad to **ne bih učinio**... da **ne volim** Georginu [→ *Учинио сам то, јер волим Георгину*]. (Д. Ковачевић¹, 113); итд.

Пропратнооколносне реченице у којима се остварује множење негација представљају зависне реченице са субординатором *a da* и *a da + ири ііом* и предикатом у одричном облику, које зависе од надређене реченице која, такође, има предикат у одричном облику, а којима се управна предикација карактерише тако што се пориче реализација неке пратилачке радње. У свим реченицама овог типа из нашег корпуса у главној се клаузи јавља негација предиката, тј. тотална негација, која подразумева апсолутно порицање глаголске радње, уз обавезно присуство једног универзалног квантификатора или више њих, који са негираном формом предиката остварују конгруенцију негација и на тај начин подржавају апсолутно одрицање могућности реализације радње или стања у предикату. Зависна клауза у овом моделу такође има негирану форму предиката и будући међуусловљена са главном клаузом између њих на логичком, а и на језичком плану долази до множења негација. У својеврсном саодносу ове две негиране радње стоје у логичком односу имплицативног суда којим тврдимо немогућност остварења радње надређене клаузе без остварења радње подређене клаузе, заправо „кад год одричемо нереализацију X-а без присуства Y-а, ми заправо тврдимо постојање X-а са Y-ом. Односно, одрични суд ‘нема X без Y’ увијек значи ‘сваки пут са X и Y’”.

Овај тип пропратнооколносних реченица темељи се на логичкој основи имплицативног суда, а њихова специфичност потиче од чињенице да оне у основи представљају две међуусловљене пратилачке радње, при чему је радња подређене клаузе нужна пратилачка радња, која

се реализује увек када се реализује и радњу коју она прати. Ово условљава и чињеницу да ове реченице нису презенте основног модела имплицативног суда, будући да у њему појмови стоје у односу двоструке импликације, већ у оваквим примерима са двоструком негацијом имамо „једноструку импликацију: **Ништа** на овоме свету **није постојало**, **нији ће** икада озбиљно **постојати**, а да претходно **није** подробно **исприповедано** [*Све је на овоме свету постојало, и све ће озбиљно постојати, онда кад је погодно исприповедано*]. (Г. Петровић, 180); А, традиција вели: **nikad** Partizan dosad **niје osvojio titulu drzavnog sampriona** а да при том **niје bio i – jesenji prvak** [→ *Кад тог / Увек / Сваки иуи кад је Партизан освојио иишулу државної шампиона, он је био и јесењи првак*]. (ЕК 15135471); итд.

IX КОРПУС

1. КЊИЖЕВНОУМЕТНИЧКИ ФУНКЦИОНАЛНИ СТИЛ

1.1. Прозни подстил

- Д. Албахари – Albahari, David, *Матас*, Stubovi kulture, Београд, 1997.
- И. Андрић – Андрић, Иво, *Травничка хроника*, Сарајево: Свјетлост, 1951.
- И. Андрић¹ – Андрић, Иво, *На Дрини ћуџрија*, Сабрана дела Иве Андрића, књига прва, Београд: Просвета, Загреб: Младост, Сарајево: Свјетлост, Љубљана: Државна zaloжба Словеније, Скопје: Мисла, Титоград: Побједа, 1981.
- И. Андрић² – Андрић, Иво, *Госпођица*, Сабрана дела Иве Андрића, књига трећа, Београд: Просвета, Загреб: Младост, Сарајево: Свјетлост, Љубљана: Државна zaloжба Словеније, Скопје: Мисла, Титоград: Побједа, 1981.
- И. Андрић³ – Андрић, Иво, *Аникина времена, Јелена жена које нема*, Сабрана дела Иве Андрића, књига седма, Београд: Просвета, Загреб: Младост, Сарајево: Свјетлост, Љубљана: Државна zaloжба Словеније, Скопје: Мисла, Титоград: Побједа, 1981, 9–89.
- И. Андрић⁴ – Андрић, Иво, *Јелена жена које нема, Јелена жена које нема*, Сабрана дела Иве Андрића, књига седма, Београд: Просвета, Загреб: Младост, Сарајево: Свјетлост, Љубљана: Државна zaloжба Словеније, Скопје: Мисла, Титоград: Побједа, 1981, 245–275.
- И. Андрић⁵ – Андрић, Иво, *Лица*, Сабрана дела Иве Андрића, књига четрнаеста, Београд: Просвета, Загреб: Младост, Сарајево: Свјетлост, Љубљана: Државна за-

- ложба Словеније, Скопје: Мисла, Титоград: Побједа, 1981, 226–230.
- И. Андрић⁶ – Андрић, Иво, *Проклеџа авлија*, Сабрана дела Иве Андрића, књига четврта, Београд: Просвета, Загреб: Младост, Сарајево: Свјетлост, Љубљана: Државна zaloжба Словеније, Скопје: Мисла, Титоград: Побједа, 1981.
- С. Басара – Basara, Svetislav, *Fama o biciklistima*, Beograd: Dereta, 2007.
- Д. Васић – Васић, Драгиша, *Црвене мајле*, доступно на http://www.ask.rs/ASK_sr_projekat.aspx.
- С. Велмар Јанковић – Светлана Велмар Јанковић, *Бездно*, Београд: Време књиге, 1995.
- Д. Киш – Kiš, Danilo, *Rani jadi*, Zagreb: Globus, Beograd: Prosveta, 1983.
- Д. Киш¹ – Kiš, Danilo, *Grobnica za Borisa Davidovića*, Zagreb: Globus, Beograd: Prosveta, 1983.
- Д. Ненадић – Ненадић, Добрило, *Дороџеј*, Београд: Политика, 2005.
- В. Николић – Николић, Видан, *Проклеџа Јерина*, Чачак: Легенда, 2007.
- М. Павловић – Pavlović, Miodrag, *Govor o nišet*, Niš: Gradina, 1987.
- Г. Петровић – Петровић, Горан, *Ојсада цркве Св. Сјаса*, Београд: Политика, Народна књига, 2004.
- Г. Петровић¹ – Петровић, Горан, *Сийничарница „Код срећне руке”*,
- Д. Ћосић – Ћосић, Добрица, *Корени*, Нови Сад: Матица српска, Београд: Српска књижевна задруга, 1970.

1.2. Поетски подстил

- М. Бећковић – Бећковић, Матија, *Поеме*, Београд: Српска књижевна задруга, 1983.
- Ј. Дучић – Дучић, Јован, *Песме*, Београд: Слово љубве, 1982.
- Л. Костић – Костић, Лаза, *Песме*, Београд: Слово љубве, 1979.

1.3. Драмски подстил

- Д. Ковачевић – Ковачевић, Dušan, Maratonci trče počasni krug, u: *Drame*, Београд: BIGZ, 1983.
- Д. Ковачевић¹ – Ковачевић, Dušan, Radovan Treći, u: *Drame*, Београд: BIGZ, 1983.
- В. Огњеновић – Огњеновић, Вида, *Меланхоличне драме*, Београд: Српска књижевна задруга, 1991.
- А. Поповић – Поповић, Aleksandar, *Mrešćenje šarana*, Београд: BIGZ, 1986.
- Б. Србљановић – Србљановић, Biljana, *Pad. Beogradska trilogija. Porodične priče*, Београд: Otkrovenje, 2000.

2. ПУБЛИЦИСТИЧКИ ФУНКЦИОНАЛНИ СТИЛ

2.1. Дневне новине

Blic, Београд (доступно на <http://www.blic.rs/>)

Вечерње новостїи, Београд (доступно на <http://www.novosti.rs/>)

Полїїтика, Београд (доступно на <http://www.politika.rs/>)

Kurir, Београд (доступно на <http://kurir.rs/>)

2.2. Недељне новине

НИН, Београд

Vreme, Београд

2.3. Штампa намењена женској читалачкој публици

Blic žena, Београд

Cosmopolitan, Београд

JOY, Београд

Lepota i zdravlje, Београд

3. АДМИНИСТРАТИВНИ ФУНКЦИОНАЛНИ СТИЛ

Закон о сјречавању злосјављања на раду, Службени гласник РС, 36, Београд, 2010.

Закон о високом образовању, Службени гласник РС, 76, 2005, (доступно на www.mpn.gov.rs/dokumenta-i-propisi/zakoni/obrazovanje-i-vaspitanje/505-zakon-o-visokom-obrazovanju).

Закон о забрани дискриминације, Службени гласник РС, 22, Београд, 2009.

Закон о фискалним касата и основне одредбе, (доступан на <http://www.vladars.net/srSPCyrl/Vlada/Ministarstva/mf/OM/harmonizacija/Documents/Zakon%20o%20fiskalnim%20kasama%2069-07.pdf>).

Закон о зашћији сјановнишија од изложености дуванском диму, Службени гласник РС, 30, Београд, 2010.

Закон о раду, Службени гласник РС, 24, Београд, 2005.

Закон о сјечају, Службени гласник РС, 104, 2009, (доступно на www.paragraf.rs/dnevne-vesti/070814/070814-vest1.html).

Закон о безбедности и здрављу на раду, Службени гласник РС, 101, 2005, (доступно на www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_bezbednosti_i_zdravlju_na_radu.html).

Пословник о раду Савеја Универзијеја у Крајујевиу, (доступно на www.kg.ac.rs/Docs/poslovniksavet.pdf).

Poslovnik o radu Ustavnog suda, 2013, (доступно на www.ustavnisud.rs/page/sr-Latn-CS/73-101921/poslovnik-o-radu-ustavnog-suda).

4. НАУЧНИ ФУНКЦИОНАЛНИ СТИЛ

И. Антонић – Antoniћ, Ivana, *Vremenska rečenica*, Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2001.

- С. Димитријевић, Н. Икодиновић – Димитријевић, Слађана, Икодиновић Небојша, *Маїемаїиџика 2* (уџбеник са збирком задатака за други разред гиманзија, Klett, 2014.
- Ј. Јовановић – Јовановић, Јелена, *Писци и сїишл*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2009.
- Р. Нешковић – Nešković, Ratko, *Srednjovekovna filozofija: Cogito i Credo*, Београд: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2004.
- М. Павловић¹ – Павловић, Миливоје, Негационе вредности у реченици, *Годишњак Филозофскої факултїеїа у Новом Сагу*, књига X, 241–256.
- Г. Петровић – Petrović, Gajo, *Logika*, Novi Sad: Dnevnik, Београд: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1998.
- Љ. Поповић – Поповић, Љубомир, *Рег речи у реченици*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2004.
- Б. Радовић – Radović, Branka, *Njegoš i muzika*, у рукопису.
- В. Филиповић – Filipović, Vladimir, Kantova „Kritika cistog uma” danas, *GPF1* (1), 37–57, 1983 (dostupno na <http://ebookbrowse.net/vladimir-filipovic-kantova-kritika-cistog-uma-danas-gpf1-1983-pdf-d425956471>).

5. РАЗГОВОРНИ ФУНКЦИОНАЛНИ СТИЛ

- И. Кикић – Кикић, Ирина, О поморанџама и хлебу, радио-драма, *Савремена срїска грама*, Београд: Музеј позоришне уметности Србије, Удружење драмских писаца Србије, 1999.
- Д. Ковачевић – Ковачевић, Душан, *Одабране драме I*, Београд: Стубови културе, 1998.
- А. Поповић – Popović, Aleksandar, *Mrešćenje šarana, Mrešćenje šarana i druge drame*, Београд: BIGZ, 1986.

Б. Србљановић – Srbljanović, Biljana, Beogradska trilogija, *Pad. Beogradska trilogija. Poriđične priče*. Beograd: Otkrovenje, 2000.

<http://blog.b92.net>

<http://tekstovi.net>

<http://www.cikprocitaj.com>

<http://www.facebook.com>

<http://www.detinarije.com>

<http://www.6yka.com>

<http://www.forum.b92.net/forum/131-kosarka/>

<http://www.opusteno.rs/grad-kragujevac-f91/>

<http://www.jura.kg.ac.rs/index.php/sr/pravnovanje/>

<http://www.ana.rs/forum/index.php>

<http://www.redstarbelgrade.info/forum/index.php?board=3.0>

<http://www.draganvaragic.com/blog/>

<http://www.auto.blog.rs>

<http://www.moja-kuhinja.blogspot.com>

<http://www.maminajela.com>

<http://www.milicaubovic.blogspot.com>

<http://www.lepotaizdravlje.rs/tag/blog-2>

ЛИТЕРАТУРА

- Ајџановић 2008:** Ајџановић, Наташа, Исказивање негације у руском и српском језику на примеру референтних граматичких приручника, *Примењена лингвистика* 9, Београд, 128–136.
- Аквавива 1997:** Acquaviva, Paolo, *The logical form of negation: a study of operator-variable structures in syntax*, New York: Garland.
- Алановић 2019:** Алановић, Миливој, *О дојунама и дојуњавању у српском језику*, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Албу 2012:** Albu, Elena Nicoleta, *The Pragmatics of Negative Structures in Political Discourse* (апстракт доступан на <http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate2013Februarie/ALBU%20ELENA%20NICOLETA%20%20The%20pragmatics%20of%20negative%20structures%20in%20political%20discourse/rezumat%20Elena%20ALBU%20%20The%20pragmatics%20of%20negative%20structures%20in%20political%20discourse.pdf>).
- Андервалд 2002:** Anderwald, Liesellote, *Negation in Non-Standard British English*, London: Routledge (dostupno на http://books.google.rs/books?id=k4aBAgAAQBAJ&pg=PA42&lpg=PA42&dq=PERMEABLE+NE0047ATION&source=bl&ots=D63PmsgndA&sig=H25vy5OXdjGYUKWEq4nj_dUPSpM&hl=sr&sa=X&ei=nSKkU7msB4GYO6u4gKgG&ved=0CCQQ6AEwAQ#v=onepage&q=PERMEABLE%20NEGATION&f=false).

- Антонић 2001:** Antonić, Ivana, *Vremenska rečenica*, Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Аристотел 1970:** Аристотел, *Organon*, Београд: Кultura.
- Арсенијевић 2005:** Arsenijević, Boban, Negative concord in Serbo-Croat Aps, *Snpipets* 10, 5–6.
- Арсенијевић 2012:** Арсенијевић, Нада, *Пагежи љравој објекта у стандардном српском језику*, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Бабић 1965:** Babić, Stjepan, *Jezik*, Školski leksikon, Zagreb: Panorama.
- Бабић 2001:** Бабић, Миланка, Однос афирмације и негације у једном типу реторичког питања, *Књижевност и језик*, XLVIII/3-4, Београд, 39–49.
- Барић и др. 2005:** Eugenija Barić, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika, *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Бахтин 1980:** Bahtin, Mihail, *Marksizam i filozofija jezika*, Београд: Nolit.
- Белић 1933:** Белић, Александар, *Грамањика српскохрватској језика: за љређи разред средњих и сљручних школа*, Београд: Издавачка књижарница Геце Кона.
- Белић 1941:** Белић, Александар, *О језичкој љприроди и језичком развијку: линјвисљичка исљивљања А. Белића*, Београд: Српска Краљевска Академија.
- Белић 1950:** Белић, Александар, Наш одговор – поводом чланка С. П.: Негација уз ‘све што’ и сличне изразе, *Наш језик*, I, 5-6, Београд, 241–243.
- Белић 1958:** Белић, Александар, *О језичкој љприроди и језичком развијку*, књ. 1, Београд: Нолит.
- Бернини, Рамат 1996:** Bernini, Giuliano, Ramat, Paolo, *Negative Sentences in the Languages of Europe*, Berlin: Mouton.
- Божич, Вујић 1979:** Божич, Милан, Вујић, Слободан, *Мајемањичка лoјика са елементима ојишље лoјике*, Београд: Научна књига.

- Бондаренко 1983:** Бондаренко, Виктор Николаевич, *Отрицание как логико-грамматическая категория*, Moskva: Nauka.
- Бондарко 1984:** Бондарко, А. В, *Функционалишиа грамматика*, Москва, Ленинград: Академија наука СССР.
- Бошков 1981:** Бошков, Дана, Придевска негација префиксима (*не-*, *а-*, *дис-*, *без-*), *Наш језик*, XXV/1–2, Београд, 63–68.
- Бошковић 2008:** Bošković, Željko, On Two Types of Negative Constituents and Negative Concord, *Proceedings of FDSL 6.5*, F. Marušić, R. Žaucer (eds.), Frankfurt am Main, 9–35.
- Брабец ет. ал. 1966:** Brabec, Ivan, Hraste, Mate, Živković, Sreten, *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Браун 2002:** Brown, Sue, A Minimalist Approach to Negation in Old Church Slavonic, *Formal Approaches to Slavic Linguistics XI: The Amherst Meeting*, Wayles Browne, Ji-Yung Kim, Barbara H. Partee and Robert A. Rothstein (eds.), Michigan, 159–179.
- Браун 2005:** Brown, Sue, Negative Concord in Slavic and Attract All-F, *Negation in Slavic*, Sue Brown, Adam Przepiórkowski (eds.), Bloomington, 71–104.
- Бугарски 2004:** Бугарски, Наташа, Деадјективна именица као средство номинализације (у публицистичком стилу стандардног српског језика), *Зборник Мајице срїске за филолоїју и линївистїику*, 47/1–2, Нови Сад, 297–404.
- Бугарски 2006:** Бугарски, Наташа, Типови предиката у реченичним структурама кондензованим деадјективном именицом, Београд: *Научни сасїанак слависїа у Вукове дане*, 35/1, Београд, 159–168.
- Ван дер Аувера 2009:** Van der Auwera, Johan, The Jespersen Cycles, *Cyclical Change*, Elly van Gelderen (ed.), Amsterdam, 35–71.

- Ван дер Аувера 2010:** Van der Auwera, Johan, On the Diachrony of Negation, *The Expression of Negation*, Laurence R. Horn (ed.), Berlin, New York, 73–111.
- Ван дер Вуден 1995:** Van der Wouden, Ton, Litotes and downward monotonicity, *Negation: A Topic in Focus*, Heinrich Wansing (ed.), Berlin, 1–19 (dostupno na http://www.ton-vanderwouden.nl/index_files/papers/leipzig.pdf).
- Ван Гелдерен 2008:** Van Gelderen, Elly, Negative Cycles, *Linguistic Typology*, 12, 195–243.
- Ван Гинекен 2018:** Van Ginneken, Jacobus, *Principles of Psychological Linguistics: Synthesis Essay*, London: Wentworth Press (reprint).
- Васић 2007:** Васић, Вера, Кондиционално-каузални комплекс, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику*, L/1–2, Нови Сад, 105–110.
- Веселинова 2009:** Veselinova, Ljuba, Standard and special negators in the slavonic languages: synchrony and diachrony, *Wiener Slawistischer Almanach*, 74, 195–208.
- Вечерка 1989:** Večerka, Radoslav, *Altkirchenslavische (Altbulgarische) Syntax, I. Die lineare Satzorganisation*, Freiburg: U.W. Weiher.
- Вилис 2013:** Willis, David, Negation in the History of the Slavonic Languages, *The History of Negation in the Languages of Europe and the Mediterranean, Volume I: Case Studies*, David Willis, Christopher Lucas, Anne Breitharth (eds.), Oxford: Oxford University Press, 341–399.
- Виноградов 1975:** Виноградов, Виктор Владимирович, Основные вопросы синтаксиса предложения (На материале русского языка), *Исследования по русской грамматике*, Москва, 254–294.
- Војводић 2007:** Војводић, Дојчил, О аспектуално-темпоралној корелативности у сложеним (условним) реченицама, *Славистика*, 11, Београд, 206–222.
- Војводић 2009:** Војводић, Дојчил, О зависносложеним реченицама са условљеном структуром, *Славистика*, 13, Београд, 121–136.

- Гортан Премк 1962:** Гортан Премк, Даринка, Падеж објекта у негативним реченицама у савременом српскохрватском књижевном језику, *Наш језик*, XII, 3–6, Београд, 130–148.
- Грицкат 1961–1962:** Грицкат, Ирена, О неким проблеми-ма негације у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолої*, XXV, Београд, 115–136.
- Грицкат 1961–1962¹:** Грицкат, Ирена, О антонимији, *Зборник за филолоїију и линївистику*, IV–V, Нови Сад, 87–90.
- Грковић Мејџор 2007:** Грковић Мејџор, Јасмина, Увод у историјску синтаксу, *Сїиси из истїоријске линї-вистике*, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 11–61.
- Грковић Мејџор 2007а:** Грковић Мејџор, Јасмина, Језик српске средњовековне писмености: достигнућа и задаци, *Шезгесей їодина инстїиїуїта за срїски језик САНУ*, Срето Танасић (ур.), књ. I, Београд: Институт за српски језик САНУ, 249–267.
- Дабић 1984:** Дабић, Богдан, Привативни префикси *не-* и *без-* у словенским језицима, *Књижевни језик*, XIII/4, Сарајево, 191–198.
- Дал 1979:** Dahl, Osten, Typology of Sentence Negation, *Linguistics*, 17, 79–106.
- Дамјановић 2003:** Damjanović, Stjepan, *Staroslavenski jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Девиде 1972:** Devide, Vladimir, *Matematička logika Prvi dio (Klasična logika sudova)*, Beograd: Matematički institut.
- Дочекал 2009:** Dočekal, Mojmir, Negativ Concorde: From Old Church Slavonic to Contemporary Czech, *Diachronic Slavonic Syntax: Gradual Changes in Focus*, Björn Hansen, Jasmina Grković-Major (eds.), Munchen, Berlin, Wien, 29–41.
- Драгићевић 1996:** Драгићевић, Рајна, О правим именичким и придевским антонимима, *Јужнословенски филолої*, LII, Београд, 25–39.

- Драгићевић 2007:** Драгићевић, Рајна, *Лексиколоија српској језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Драгићевић 2011:** Драгићевић, Рајна, Запажања о лексичкој негацији глагола, *Српски језик*, XVI, Београд, 41–54.
- Ђанакидо 2000:** Giannakidou, Anastasia, Negative...concord?, *Natural Language and Linguistic Theory*, 18, 457–523, (<http://home.uchicago.edu/~giannaki/papers.html>).
- Ђанакидо 2006:** Giannakidou, Anastasia, N-words and Negative Concord, *The Linguistics Companion*, Martin Everaert (ed.), III, 327–391, (<http://home.uchicago.edu/~giannaki/papers.html>).
- Ђиора 2006:** Giora, Rachel, Anything negatives can do affirmatives can do just as well, except for some metaphors, *Journal of Pragmatics*, 38, 981–1014 (dostupno na http://www.tau.ac.il/~giorar/files/Giora2006_anything_negatives_can_do.pdf).
- Жибрег 1987:** Жибрег, Ивона, Декомпоновани предикат у језику средстава јавног информисања, *Прилози истраживању језика*, 23, Нови Сад, 63–72.
- Живон 1978:** Givon, T, Negation in language: pragmatics, function, ontology, *Syntax and Semantics: Pragmatics*, Peter, Cole (ed.), 9, New York, 69–112.
- Звекић Душановић 2007:** Звекић Душановић, Душанка, О неким синтаксичко-семантичким трансформацијама на релацији: кондиционалност – негација – концесивност, *Зборник Мајице српске за филолоију и лингвистику*, 50, 1–2, Нови Сад, 271–279.
- Зејлстра 2004:** Zeijlstra, Hedde, *Sentential Negation and Negative Concord*, (Doctoral dissertation), Amsterdam: University of Amsterdam.
- Зејлстра 2008:** Zeijlstra, Hedde, *Negative Concord is Syntactic Agreement*, Amsterdam: University of Amsterdam, 2008.
- Зечевић 2006:** Зечевић, Светлана, *Анџичка исказна лоика (шемџоралности и модалности)*, Београд: Јасен.

- Зима 1988:** Zima, Luka, *Figure u našem narodnom pjesništvu*, Zagreb: Globus.
- Золотова 1973:** Золотова, Г. А, *Очерк функционального синтаксиса русского языка*, Москва: Наука.
- Ивановић 2007:** Ивановић, Маја, Употреба негације за посебно потврђивање, *Београдска дефектолошка школа*, 2, Београд, 83–97.
- Ивић 1973:** Ивић, Милка, О неким синтаксичким конструкцијама с квантификаторима у стандардном српскохрватском, *Јужнословенски филолої*, XXX, књ. 1–2, Београд, 329–335.
- Ивић 1983:** Ивић, Милка, О српскохрватским погодбеним реченицама, *Линївистички оїлеги*, Београд: Просвета, 145–153.
- Ивић 1988:** Ивић, Милка, Још о декомпоновању предиката, Београд: *Јужнословенски филолої*, 44, Београд, 1–5.
- Ист. фил. 1948:** *Istorija filozofije I, II*, у редакцији Г. Ф. Aleksandrova, В. Е. Bihovskog, М. В. Mitina, Р. Ф. Judina, превод Miroslav Marković, Београд: Kultura.
- Јесперсен 1917:** Jespersen, Otto, *Negation in English and other languages*, Kobenhavn: Hovedkomissionaer Andr. Fred. Host & Son, Kgl. Hof-Boghandel (доступно на <http://archive.org/stream/cu31924026632947#page/n5/mode/2up>).
- Јовић 1975:** Jovic, Dusan, *Lingvostilisticke analize*, Београд: Biblioteka Drustva za srpskohrvatski jezik i knjizevnost SRS.
- Јонке 1965:** Jonke, Ljudevit, Ne treba izbjegavati dvostruke negacije, *Književni jezik u teoriji i praksi*, Zagreb, 404–405.
- Калужнин 1975:** Kalužnin, Lev Arkadevich, *Što je matematička logika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Кант 1990:** Kant, Imanuel, *Logika*, Београд: Grafos.
- Караџић 1814:** Стефановић Караџић, Вук, *Писменица сербскоїа іезика / њо їовору їросїїоїа народа найисана Вуком Сїефановићем Сербїианцем*, У Виенни : У печатњи Г. Јоанна Шнирера.

- Карден 1976:** Carden, Guy, *English Quantifiers: Logical Structure and Linguistic Variation*, New York: Academic Press, New York.
- Катичић 1984–1985:** Катичић, Радослав, Врсте погодбених реченица у стандардном језику српском или хрватскоме, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику*, XXVII–XXVIII, Нови Сад, 339–342.
- Катичић 2002:** Катичић, Радослав, *Синтакса хрватскога књижевног језика*, Загреб: Хрватска академија знаности и умјетности, Накладни завод Глобус.
- Катнић Бакаршић 1999:** Katnić Bakaršić, Marina, *Lingvistička stilistika*, Budapest: Open Society Institute Center for Publishing Development (доступно на: <http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001017/01/18.pdf>).
- Киш 2007:** Киш, Наташа, О проблему негације код деадјективних именица, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику*, 50/1–2, Нови Сад, 389–396.
- Кликовац 2008:** Klikovac, Duška, Iz problematike funkcionalnih stilova u srpskom jeziku, *Jezik i moć (Ogledi iz sociolingvistike i stilistike)*, Beograd: XX vek.
- Клима 1964:** Klima, Edward, Negation in English, *The Structure of Language*, Jerry Fodor, Jerold Katz (eds.), Englewood Cliffs, Prentice Hall, 246–323.
- Ковачевић 1988¹:** Kovačević, Miloš, O složenoj rečenici sa uzročnom relativnom klauzom, *Јужнословенски филолој*, XLIV, Beograd, 45–57.
- Ковачевић ет.ал. 1991:** Kovačević, Miloš, Rebić, Č, Baotić, Josip, Okuka, Miloš, *Naš jezik, za treći razred srednjih škola*, Sarajevo: IP „Svetlost”, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Ковачевић 1996:** Ковачевић, Милош, *Суштински и мимојредно у лингвистици*, Никшић: ИТП „Унирекс”.
- Ковачевић 1998:** Ковачевић, Милош, *Синтакса сложене реченице у српском језику*, Београд: Рашка школа, Србиње: Српско просвјетно и културно друштво Просвјета.

- Ковачевић 2000:** Ковачевић, Милош, *Сїилисїика и їрамаїїика сїииских фиїура*, Крагујевац: Кантакузин.
- Ковачевић 2002:** Ковачевић, Милош, *Синїаксичка неїацїја у срїском језику*, Ниш: Издавачка јединица Универзитета у Нишу.
- Ковачевић 2003а:** Ковачевић, Милош, Типичне грешке при употреби негације у савременом српском књижевном језику, *Књижевност и језик*, 50, Београд, 355–377.
- Ковачевић 2004:** Ковачевић, Милош, *Оїледи о синїаксичкој неїацїји*, Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ковачевић 2007:** Ковачевић, Милош, *Србисїиичке їеме*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Ковачевић 2007а:** Ковачевић, Милош О структурно-семантичким особеностима реторичког питања, *Срїски језик*, 12/1–2, Београд, 69–95.
- Ковачевић 2011:** Ковачевић, Милош, *Грамаїиичка їиїања срїскоїа језика*, Београд: Јасен.
- Ковачевић 2012:** Ковачевић, Милош, *Узрочно семанїиичко їоље*, Београд: Јасен.
- Коларић 2002:** Коларић, Иван, *Лоїика*, Горњи Милановац: Нај.
- Коларић 2006:** Коларић, Иван, *Филозофија*, Златибор: издање аутора.
- Коларић 2004:** Kolarić, Ivan, Elementi matematičke logike, *Zbornik radova Učiteljskog fakulteta*, 5, Užice, 117–138.
- Кордић 1995:** Kordić, Snježana, *Relativna rečenica*, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, Matica hrvatska (dostupno i na: https://bib.irb.hr/datoteka/426507.Kordic_Relativna_rečenica.pdf).
- Кордић 2002:** Kordić, Snježana, *Riječi na granici punoznačnosti*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Kristal 1988:** Kristal, Dejvid, *Kembrička enciklopedija jezika*, Београд: Nolit.

- Кристал 1999:** Kristal, Devid, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Beograd: Nolit.
- Кристенсен 2005:** Christensen, Ken Ramshøj, *Interfaces Negation – Syntax – Brain*, The Department of English, University of Aarhus, Ph. D. dissertation (доступно на <http://www.hum.au.dk/engelsk/engkrc/Papers/krc-phd.pdf>).
- Кубурић Мацура 2005:** Кубурић Мацура, Мијана, Конструкције *без + N(Gen)* у функцији исказивања пропратне околности у Андрићевом роману *Госпођица*, *Српски језик*, 10/1–2, Београд, 565–576.
- Кшишкова 1968:** Kržižkova, Helena, К вопросу о так называемой двойной негации в славянских языках, *Slavia XXXVII/1*, Praha, 21–39.
- Ладусав 1993:** Ladusaw, William, Negation, Indefinites, and the Jespersen Cycle, *Proceedings of the 19th annual meeting of the Berkeley Linguistics Society*, Joshua Guenter, Barbara Kaiser, Cheryl Zoll (eds.), Berkely: Berkely Linguistics Society, 437–446.
- Ладусав 2001:** Ladusaw, William, *Expressing Negation*, (доступно на <http://www.freedocumentsearch.com/pdf/types-of-negation-in-english-3.html>).
- Лунт 2001:** Lunt, Horace, *Old Church Slavonic Grammar*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Лазић Коњик 2006:** Лазић Коњик, Ивана, Структура, функција и лексикографска обрада перифрастичних предиката – на примерима из дневне штампе, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику*, 49/1, Нови Сад, 219–304.
- Лазић Коњик 2009:** Лазић Коњик, Ивана, О функционално-семантичкој категорији егзистенције у српском језику, *Јужнословенски филолој*, LXV, Београд, 359–374.
- Лакоф 1974:** Lakoff, Robin, A syntactic argument for negative transportation, *Semantic Syntax*, Seuren P. A. M. (ed.) Oxford: Oxford University Press, 175–182.

- Лалевић 1962:** Лалевић, Миодраг, *Синџакса српскохрватској књижевној језика*, Београд: Завод за издавање уџбеника Народне Републике Србије.
- Ласник 1972:** Lasnik, Howard, *Analyses of Negation in English* (доступно на <http://www.ai.mit.edu/projects/dm/theses/lasnik72.pdf>), приступљено јануар 2023.
- Лашкова 1976:** Лашкова, Лили, Към характеристиката на синтактичното отрицание в србохрватски и блгарски език, *Зборник за филолоџију и линџвистџику*, XIX/1, Нови Сад, 19–27.
- Лејкоф, Џонсон 1980:** Lakoff, George, Johnson, Mark, *Metaphors We Live By*, University of Chicago Press.
- Лемон 2002:** Лемон, Е. Џон, *Уџознавање са лоџиком*, Никшић: Јасен.
- Маретић 1899:** Maretić, Tomo, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch).
- Марјановић 2004:** Марјановић, Слободан, О творби именица префиксом *без-*, *Српски језик*, 9/1–2, Београд, 585–590.
- Матезијус 1947:** Mathesius, Vilém, *Několik zásadnich slov o kongruenci a o dvojí negaci, Āština a obecny jazykozpyt*, Praha, 319–326.
- Марчанд 1960:** Marchand, Hans, *The Categories and Types of Present-Day English Word Formation, A Synchronic-Diachronic Approach*, Wiesbaden.
- Менац 1953–1954:** Менац, Антица, О употреби двоструке негације с глаголским придјевом трпним, *Језик*, II/1, Загреб, 18–22.
- Миестамо 2007:** Miestamo, Matti, *Negation – An Overview of Typological Research*, *Language and Linguistics Compass*, 1/5, 552–570 (доступно на www.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1749-818X.2007.00026.x/pdf).
- Милосављевић 2006:** Милосављевић, Петар, *Теорија књижевности*, Ваљево: Исток.

- Милошевић 2010:** Милошевић, Јованка, О неким зависним реченицама са субординатором *a da* и предикатом у потврдном облику, *Славистика*, XIV, Београд, 276–279.
- Миновић 1982:** Minović, Milivoje, *Srpskohrvatski jezik IV*, Sarajevo: Svjetlost.
- Мишчевић 1981:** Мишчевић, Nenad, *Filozofija jezika*, Zagreb: ITRO „Naprijed”.
- Московљевић 1996:** Московљевић, Јасмина, О подизању негације у српском језику, *Јужнословенски филолоџ*, LI, Београд, 89–98.
- Мразовић, Вукадиновић 2009:** Mrazović, Pavica, Vukadinović, Zora, *Gramatika srpskog jezika za strance*, Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Мршевић Радовић 1977:** Мршевић Радовић, Драгана, Глаголи супротног значења, *Књижевност и језик*, 2–3, Београд, 226–237.
- Мунен 1981:** Munen, Žorž, *Lingvistika i filozofija*, Beograd: BIGZ.
- Николић 2011:** Николић, Марина, *Категорија синемена у синустиему сложених реченица савременој српској књижевној језика*, (необјављена докторска дисертација), Београд.
- Новаковић 1902:** Новаковић, Стојан, *Српска грамајика*, Београд: Државна штампарија.
- Општа 1971:** Реторика и Стилистика, *Општа енциклопедија*, Београд: Вук Караџић.
- Оташевић 2000:** Оташевић, Ђорђе, Префикс *не-* са значењем искључивања, *Јужнословенски филолоџ*, LVI, Београд, 751–755.
- Павловић 1967:** Павловић, Миливоје, Негационе вредности у реченици, *Годишњак Филозофској факултета у Новом Саду*, књига X, Нови Сад, 241–256.
- Падучева 1974:** Padučeva, E. V, *O semantike sintaksisa - Materialy k transformacionoj grammatike russkogo jazyka*, Moskva: Nauka

- Пенка 2007:** Penka, Doris, *Negative Indefinite*, doctoral dissertation, Tübingen: Universität Tübingen.
- Петковић 2009:** Петковић, Јелена, Синтаксичка негација у светлу математичке и логичке негације, *Савремена ироучавања језика и књижевности* I/1, М. Ковачевић и др. (ур.), Крагујевац, 75–83.
- Петковић 2011:** Петковић, Јелена, О једном проблему негације у језику штампе, *Наука и иолиїтика*, М. Ковачевић (ур.), Пале: Филозофски факултет, 143–152.
- Петковић 2012:** Петковић, Јелена, О једном типу испољавања вишеструке негације у зависносложеним реченицама, *Наука и иденїиїейї*, М. Ковачевић (ур.), Пале: Филозофски факултет, 117–126.
- Петковић, Поломац 2013:** Петковић, Јелена, Поломац, Владимир, Слагање негација у старосрпском језику, *Зборник Маїице срїске за филолоїју и линївисїику*, LVI/2, Нови Сад, 7–23.
- Петровачки 2008:** Петровачки, Љиљана, Исказивање услова: условне реченице, *Књижевности и језик*, LV, 1–2, 103–115.
- Петровић 1991:** Петровић, Владислава, О негацији уз неке перцептивне српскохрватске глаголе, *Зборник Маїице срїске за филолоїју и линївисїику*, XXXIV/1, Нови Сад, 83–87.
- Петровић 1998:** Petrović, Gajo, *Logika*, Novi Sad: Dnevnik, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Пипер 1981:** Пипер, Предраг, О типовима квантификатора у српскохрватском језику, *Научни сасїианак славистиа у Вукове дане*, 11/2, Београд, 93–105.
- Пипер 1998:** Пипер, Предраг, О кондиционалности у простој реченици, *Јужнословенски филолої*, LIV, 41–58.
- Пипер и др. 2005:** Пипер, Предраг, Антонић, Ивана, Ружић, Владислава, Танасић, Срето, Поповић, Људмила, Тошовић, Бранко, *Синїакса савременоїа срїскої језика. Просїа реченица*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска.

- Пипер, Клајн 2013:** Пипер, Предраг, Клајн, Иван, *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Попов 1968:** Попов, Константин, *Логическа, синтактичка и стилистическа диференциация на отрицанието в български език, Славистичен сборник — По случаи VI Международен конгрес на славистиката в Прага*, София, 179–189.
- Поповић 1972:** Поповић, Љубомир, *О начинским реченицама са везником (а) да*, *Наш језик*, н.с., XIX, 2–3, Београд, 155–164.
- Поповић 1994:** Поповић, Миодраг, *Критерији заснованости експлетивне (‘сувишне’) негације*, *Јужнословенски филолог*, 50, 189–198.
- Поповић 1994:** Поповић, Марко, *Ка могућој класификацији страних речи с најучесталијим префиксима грчког и латинског порекла*, *Наш језик*, XXIX/5, Београд, 278–300.
- Поповић 2004:** Поповић, Љубомир, *Ред речи у реченици*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Предић 1950:** Предић, Негација уз ‘све што’ и сличне изразе, *Наш језик*, I/5–6, Београд, 239–241.
- Прешић 1979:** Prešić, Marica, Prešić, Slaviša, *Uvod u matematičku logiku*, Matematički institut, Beograd.
- Прошић 1997:** Прошић, Лука, *Увод у филозофију. Сјара јрчка филозофија*, Београд: аутор.
- Прћић 1997:** Prčić, Tvrtko, *Semantika i pragmatika reči*, Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovica.
- Радовановић 1977:** Radovanović, Milorad, *Imenica u funkciji kondenzatora (I)*, *Зборник за филологију и лингвистику*, XX/1, Нови Сад, 63–144.
- Радовановић 1977¹:** Radovanović, Milorad, *Imenica u funkciji kondenzatora (II)*, *Зборник за филологију и лингвистику*, XX/2, Нови Сад, 83–160.

- Радовановић 1977²:** Радовановић, Милорад, Декомпоновање предиката (на примерима из српскохрватског језика), *Јужнословенски филолої*, XXXIII, Београд, 53–80.
- Радовановић 1990:** Radovanović, Milorad, Nominalizacija i negacija, *Zbornik matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XXXIII, Novi Sad, 407–416.
- Радовановић 1990¹:** Радовановић, Милорад, *Сїиси из синїйаксе и семанїйике*, Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад: Добра вест.
- Радовановић 2002:** Радовановић, Милорад, Још о појави декомпоновања језичких јединица, *Зборник Маїице срїске за филолїју и линївисїику*, 45/1–2, Нови Сад, 21–28.
- Радовановић, Бугарски 2007:** Радовановић, Милорад, Бугарски, Наташа, Номинализације – два лика, *Зборник Маїице срїске за слависїику*, 71–72, Нови Сад, 199–208.
- Рашковић, Икодиновић 2010:** Рашковић, Миодраг, Икодиновић, Небојша, *Приче о малим и великим бројевима, о бројању*, Београд: Математички институт САНУ, Друштво математичара Србије, Завод за уџбенике.
- Рестовић 2022:** Restović Ivan, *Pojmovno-logička struktura Brouwerove filozofije*, Zagreb: Institut za filozofiju.
- Рестовић 2022¹:** Restović, Ivan, *Pluralizam logika i pluralitet pluralizama*, доступно на <https://hrcak.srce.hr/file/178229>, приступљено: јануар 2023.
- Ристић 1961–1962:** Ристић, Олга, Функција префикса *не-* у неким именичким и придевским композитима, *Јужнословенски филолої*, XXV, Београд, 385–393.
- Ристић 2002:** Ристић, Стана, Неки аспекти функционалног раслојавања на лексичком нивоу, *Научни сасїианак слависїа у Вукове дане*, 32, Београд.
- Ристић 2003:** Ристић, Стана, Улога конкуренције у регулisaњу лексичке и функционално-стилске норме (на примеру именица са префиксима *не-*, *нагри-* и *назо-*

- ви-), V лингвистички скуп „Бошковићеви дани”, Подгорица: ЦАНУ, 195–206.
- Ристић 2004:** Ристић, Стана, *Још нека зајажанја о неја-цији и о нејираним именицама*, у: Научни састанак слависта у Вукове дане, 33/1, Београд, 99–110.
- Русимовић 2014:** Русимовић, Тања, *Релативне реченице са форичким суйсјанјивним анјееценјиом у савременом срјском језику*, (необјављена докторска дисертација), Крагујевац.
- Секулић 1973:** Sekulić, Vladimir, *Negacija u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*, Cetinje: Obod.
- Сиган 1965:** Sygan, Jan, On the Systems of Negation in English and Polish, *Language Learning*, XV/1–2, 17–27, (доступно на <http://www.readcube.com/articles/10.1111/j.1467-1770.1965.tb00783.x>).
- Силић 1967:** Силић, Јосип, О *razgranicavanju gramatickog i stilistickog plana jezika*, *Књижевност и језик*, XV/1–2, Београд, 51–61.
- Силић 1984:** Silić, Josip, *Od rečenice do teksta*, Zagreb: Liber.
- Симеон 1969:** Simeon, Rikard, *Enciklopedijski riječnik lingvističkih naziva*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Симић 2001:** Симић, Радоје, *Срјска јрамајика*. [Књ.] 2, Синтакса, Београд: МХ Актуел.
- Симић, Јовановић 2002:** Симић, Радоје, Јовановић, Јелена, *Срјска синјакса. I.-II.*, Београд: Филолошки факултет, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика; Никшић: Филозофски факултет; Подгорица: Црногорски универзитет.
- Симић, Јовановић 2002а:** Симић, Радоје, Јовановић, Јелена, *Срјска синјакса. III.-IV.*, Београд: Филолошки факултет, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика; Никшић: Филозофски факултет; Подгорица: Црногорски универзитет.
- Симић, Јовановић 2002б:** Симић, Радоје, Јовановић, Јелена, *Основи теорије функционалних сјилова*, Бео-

- град: Филолошки факултет, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Јасен.
- Симић 2010:** Симић, Радоје, *Сїилисїїика срїскої језика I*, Београд: Јасен.
- Симић, Јовановић Симић 2015:** Симић, Радоје, Јовановић Симић, Јелена, *Оїшїїа сїїилисїїика*, III (исправљено и допуњено) издање, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Јасен.
- Солар 1977:** Solar, Milivoj, *Teorija književnosti*, Zagreb: Školska knjiga.
- Станојчић 1967:** Живојин Станојчић, Граматизоване потврдно-одричне категорије у књижевном српскохрватском језику, *Наш језик*, XVI, Београд, 147–157.
- Станојчић, Поповић 2008:** Станојчић, Живојин, Поповић, Љубомир, *Грамаїїика срїскої језика за їмназије и средње школе*, Београд: Завод за уџбенике.
- Стевановић 1951:** Стевановић, Михаило, *Грамаїїика срїскохрваїїскої језика*, Београд: Знање, Предузеће за уџбенике Народне Републике Србије.
- Стевановић 1979:** Стевановић, Михаило, *Савремени срїскохрваїїски језик: (їрамаїїички сисїїеми и књижевнојезичка норма)*. 2, *Синїїакса*, Београд: Научна књига.
- Стевовић 1958:** Стевовић, Игрутин, *Функционална їрамаїїика срїскохрваїїскої језика: основи: їриручник за настаивнике*, Сарајево: Свјетлост.
- Танасић 1995:** Танасић, Срето, Декомпоновање глагола и структура прости реченице, Београд: *Јужнословенски филолої*, LI, 157–166.
- Танасић 1996:** Танасић, Срето, Исказивање агенса уз дeverбативне именице, Београд: *Јужнословенски филолої*, LII, 79–87.
- Танасић 2005:** Танасић, Срето, *Синїїаксичке їеме*, Београд: Београдска књига.
- Танасић 2012:** Танасић, Срето, *Из синїїаксе срїске реченице*, Београд: Београдска књига, Институт за српски језик САНУ.

- Тежак, Бабић 1970:** Težak, Stjepko, Babić, Stjepan, *Pregled gramatike hrvatskosrpskog jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Тошовић 1993:** Тошовић, Бранко, Глаголска антонимија у руском и српскохрватском језику, *Зборник Мајице српске за славистику*, 43, Нови Сад, 89–195.
- Тошовић 1995:** Tošović, Branko, *Stilistika glagola*, Wuppertal: Lindenblatt.
- Тошовић 2002:** Тошовић, Бранко, *Функционални сџилови*, Београд: Београдска књига.
- Тсурска 2010:** Tsurska, Olena Anatolijivna, *Clausal Architecture and Sentential Negation in Slavic*, Arizona State University.
- Тугенхат, Волф 2000:** Tugendhat, Ernst, Volf, Ursula, *Logičko-semantička propedeutika*, Vrnjačka Banja: Narodna biblioteka „Dr Dušan Radić”.
- Харис 1951:** Harris, Zellig, *Methods in Structural Linguistics*, Chicago: University of Chicago Press.
- Хаспелмат 1997:** Haspelmath, Martin, *Indefinite Pronouns*, Oxford Studies in Typology and Linguistic Theory, Oxford: Clarendon Press.
- Хегел 1976-1979:** Hegel, Georg Fridrih, *Nauka logike*, Beograd: BIGZ, I–III.
- Хорн 2001:** Horn, Laurence, *A natural history of negation*, Chicago: University of Chicago Press, (доступно на <http://emilkirkegaard.dk/en/wp-content/uploads/A-natural-history-of-negation-Laurence-R.-Horn.pdf>).
- Хорн 2010:** Horn, Laurence, Multiple negation in English and other languages, *The Expression of Negation*. Laurence R. Horn (ed.), Berlin - New York: Walter de Gruyter, 111–149.
- Цимер 1966:** Zimmer, Karl, Affixal Negation in English and Other Languages, *Language*, 42/1, 134–142, доступно на <http://www.jstor.org/discover/10.2307/411609?uid=3738928&uid=2129&uid=2134&uid=2478453753&uid=2&uid=2478453743&uid=70&uid=3&uid=60&uid=>

id=21104411588823.

Чомски 1965: Chomsky, Noam, *Aspects of the theory of syntax*, Cambridge: The MIT Press.

Чомски 1984: Čomski, Noam, *Sintaksičke strukture*, Novi Sad: Dnevnik.

Џекендоф 1969: Jackendoff, Ray S., *An Interpretive Theory of Negation*, Foundations of Language vol. 5, no. 2, Berlin: Springer, 218–241.

Шарић 1997: Ljiljana Šarić, Interpretacija pogodbenih rečenica, *Filologija*, 29, Zagreb, 155-169.

Шарић 1992: Šarić, Ljiljana, Antonimija: neke značenjske i tvorbene odrednice, *Rasprave ZHJ*, 18, Zagreb, 177–191.

Шарић 2002: Šarić, Ljiljana, *Kvantifikacija u hrvatskome jeziku*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Шарић 2007: Šarić, Ljiljana, *Antonimija u hrvatskome jeziku: semantički, tvorbeni i sintaktički opis*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

SUMMARY

In the book *Double negation in Serbian language* we have thoroughly examined on the example of the standard Serbian language corpus mechanism of the negation on the syntactical and semantical level, paying attention especially on the double negation, i.e. linguistic phenomena concerning the usage of two or more negators *ne* or *ni* in the one and the same utterance.

The book gathered the researches about all types of double negation in monopredicative and in some polypredicative structures in which we notice either double attraction or multiplication of negations. In the corpus which is made out from the texts which belong to all functional styles of language, we have followed the usage and semantical value of the constructions with double negation, especially stylistical functions of such units, and we also tried to, to a certain amount, follow the presence of the constructions with double negation in the system of specific characteristics of functional styles.

The research showed that in the system of the standard Serbian language, the double attraction is achieved consistently (that is, the usage of universal negative quantifiers in different syntactical functions with negated subpredicate of the sentence is necessary) in different types of the constructions. The state in the contemporary standard Serbian language, as introduced by our corpus, show that the constructions with the double attraction are present with high frequency in all

five functional styles, and in all of its usage serve to straighten, emphasize, and confirm negation expressed along with the predicate of the sentence, which contribute, not only to the informativeness of the utterance but also to the achievement of its stylistic function.

Mathematically-logical principle of multiplying the negation, which in the linguistics leads to the fact that two negators used in the same utterance give affirmative semantical value to the whole utterance, in the Serbian language is achieved in the monpredicative (the multiplying of the negations is accomplished within one sentential constituent or between two different sentential constituents) and in the some (sub)types of polypredicative sentences. The utterances with double negation in which the multiplying of the negations is achieved are found in all five types of functional styles of language with unequal frequency of usage which is caused by specific characteristics of each of them.

Key words: syntax, double negation, double attraction, multiplying negation

ИНДЕКС ИМЕНА

А

- Албахари, Давид 174, 246, 281
Албу, Елена Николета (Albu Elena Nicoleta) 144
Андервалд, Лизелот (Anderwald Liesellote) 53, 54
Андрић, Иво 28, 127-133, 134-135, 137, 169, 174, 182, 190, 193, 198, 200, 204, 207, 224, 261, 264, 270, 273
Антонић, Ивана 27, 111, 115, 228-229, 231, 233-234, 249
Аристотел, филозоф 33-36, 42, 258
Арутјунова, Н. Д. (Н. Д.. Арутюнова) 94

Б

- Бабић, Миланка 64
Бабић, Стјепан 63, 70
Баји, Шарл 131
Баогић, Јосип 64
Барић, Еугенија 64, 81
Басара, Светислав 110, 115, 128-132, 134-135, 166, 173, 178, 225, 262
Бахтин, Михаил (Михајл Михајлович Бахтин) 38
Белић, Александар 63, 71, 115

- Бергсон, Анри (Henri Bergson) 35
Бернини, Ђулијано (Bernini Giuliano) 53
Бећковић, Матија 220, 224
Божић, Милан 38
Бондаренко, Виктор Николаевич 50, 58
Бошков, Дана 166, 172-173
Браувер, Лојцен (Luitzen Egbertus Jan Brouwer) 44
Браун, Сју (Brown Sue) 119, 121
Бугарски, Ранко 24
Буслаев, Фјодор Иванович (Фёдор Ива́нович Бусла́ев) 121

В

- Ван Галдерен, Ели (Van Gelderen Elly) 120, 144
Ван Гинекен, Јакобус (Van Ginneken Jacobus) 92, 97, 101
Ван дер Аувера, Јохан (Van der Auwera Johan) 120
Ван дер Вуден, Тон (Van der Wouden Ton) 171
Васић, Драгиша 129, 135, 264
Верн, Жил (Jules Verne) 229
Веселинова, Љуба 103-104
Вечерка, Радослав 122

- Вилис, Давид (Willis David) 121
 Витгенштајн, Лудвиг (Ludwig Wittgenstein Josef Johann) 36
 Вујић, Слободан 38
 Вукадиновић, Зора 86-87, 115
- Г
 Грицкат, Ирена 89-91, 94, 98, 159, 167
- Д
 Дал, Остен (Dahl Osten) 99, 103
 Дамјановић, Стјепан 121
 Демокрит, филозоф 34
 Дивковић, Мирко 63
 Дима, Александар (Alexandre Dumas) 135
 Димитријевић, Слађана 180
 Достојевски, Фјодор Михаилович (Фёдор Михайлович Достоевский) 176, 191, 200, 273
 Дочекал, Мојмир 119-120
 Драгићевић, Рајна 159-161, 164-165, 173, 188-191, 195
- Ђ
 Ђанакидо, Анастасија (Giannakidou Anastasia) 17, 119
 Ђиора, Рејчел (Giora Rachel) 143-144
- Ж
 Живон, Т. (Givon, T.) 144
- З
 Звекић Душановић, Душанка 245-246
 Зејлстра, Хеде (Zeijlstra Hedde) 120
 Зима, Лука 170
 Зовко Динковић, Ирена 18
- И
 Ивић, Милка 240, 249
- Ј
 Јесперсен, Ото (Jespersen Otto) 16, 51, 97-103, 118, 120, 145, 162, 171
 Јовановић, Јелена 71-73, 148
 Јовић, Душан 20
- К
 Калужанин, Лев А. (Kalužnin, Lev Arkad'evich) 40
 Кант, Имануел (Immanuel Kant) 33, 35-36, 42, 102
 Карден, Ги (Carden Guy) 98
 Катичић, Радослав 70-71, 238-240
 Катнић Бакаршић, Марина 24, 147-149
 Кикић, Ирина 193
 Киш, Данило 127-130, 132, 155-156, 176, 190, 205, 262-263, 266-267, 272
 Кликовац, Душка 25, 148
 Клима, Едвард (Klima Edward) 97
 Ковачевић, Ана 18
 Ковачевић, Душан 170, 176, 183, 217, 234-235, 277, 279, 282
 Ковачевић, Милош 13, 18-20, 25, 43, 45, 49, 58-59, 64, 73-80, 87, 107-111, 115-117, 131, 147, 151-152, 163, 167-169, 174, 177, 183, 185, 195, 200, 205, 210-211, 214-216, 218, 227-228, 230, 238-241, 248-253
 Којен, Леон 20

- Коларић, Иван 34-36, 42, 232
 Кордић, Сњежана 26, 212-215,
 218-221, 223, 226
 Кристал, Дејвид (David Crystal)
 185
 Кристенсен, Кен Р. (Christensen
 Ken Ramshøj) 51, 144
 Кубурић Мацура, Мијана 204,
 249-250
 Кшишкова, Хелена (Krz̄iškova
 Helena) 117-119, 123, 220
- Л
- Ладусав, Вилијам (Ladusaw
 William) 125
 Лазић Коњик, Ивана 215-216
 Лалевић, Миодраг 68-70
 Лејкоф, Џорџ (Lakoff George) 98
 Лудолф, Вилхелм (Heinrich
 Wilhelm Ludolf) 121
 Лунт, Хорас (Lunt, Horace) 122
- М
- Мажуранић, Иван 240
 Маретић, Томо 63, 66-68, 91, 250
 Марчанд, Ханс (Marchand
 Hans) 145
 Матезиус, В. (Mathesius Vilélm)
 117-118
 Миестамо, Мати (Miestamo
 Matti) 103
 Миросављевић, Петар 77, 171
 Милошевић, Јованка 250
 Милошевић, К. 227, 229, 231
 Московљевић, Јасмина 210
 Мразовић, Павица 86-87, 115, 229
 Мршевић Радовић, Драгана
 159, 176
- Н
- Ненадић, Добрило 127-134,
 174, 181, 196, 207, 221, 235,
 262-263, 267
- Николић, Видан 110, 115, 133,
 166, 183, 193, 217, 225,
 233-234, 243, 246, 268, 273,
 277, 280
 Николић, Марина 24
 Новаковић, Стојан 63, 65-66
 Новиков, Л. А. 159, 164
- О
- Обрадовић, Доситеј 120
 Огњеновић, Вида 175, 232, 240,
 270, 278, 279
 Орвел, Џорџ (George Orwell)
 236
 Оташевић, Ђорђе 180
- П
- Павловић, Миливоје 66, 91-92,
 190, 198
 Парменид, филозоф 34
 Пенка, Дорис (Penka Doris) 120
 Петковић, Јелена 117, 119, 121-
 122, 136
 Петровачки, Љиљана 241
 Петровић, Владислава 41-43,
 92-93
 Петровић, Гајо 110-111, 115
 Петровић, Горан 128-132,
 134-135, 137, 186, 195-196,
 217, 221, 233, 235, 253-254,
 263, 274
 Пипер, Предраг 55-56, 81-84, 116,
 188, 231, 241-242, 249, 251
 Платон, филозоф 33-35
 Поломац, Владимир 117, 119,
 121-122, 136
 Попов, Константин 125-126, 146
 Поповић, Александар 156, 175,
 220
 Поповић, Љубомир 85-86, 249,
 251-253
 Поповић, Миодраг 173

Р

Радовановић, Милорад 23-24,
153-155, 178, 193, 203, 231,
249-251

Радовић, Бранка 155, 199

Рамат, Паоло (Ramat Paolo) 53

Расел, Бертранд (Bertrand
Russell) 34

Рестовић, Иван 44

Ристић, Олга 179

Ристић, Стана 93-95, 249-250

Русимовић, Тања 215, 226

С

Секулић, Владимир 18, 52

Селимовић, Меша 137

Сиган, Јан (Sugan Jan) 53

Силић, Јосип 20

Симеон, Рикард 13, 19, 43, 107,
158, 170

Симић, Радоје 64, 71-73, 148,
249

Сократ, филозоф 34

Солар, Миливој 170-171

Србљановић, Биљана 225

Станојчић, Живојин 64, 85-86

Стевановић, Михаило 63

Стевовић, Игрутин 63

Стефановић, Вук Караџић 63,
80, 120

Суботић, Љ. 240-251

Т

Тежак, Стјепко 63, 70

Теофраст, филозоф 42

Тошовић, Бранко 23-25, 27-28,
188

Тсурска, Олена (Tsurska Olena
Anatoliyivna) 120-121

Ђ

Ђосић, Добрица 192-193, 198,
218, 254

Ф

Фреге, Фридрих Лудвиг Готлоб
(Friedrich Ludwig Gottlob
Frege) 33, 36

Х

Хајман, Џон (John Haiman) 241

Хаспелмат, Мартин (Haspelmath
Martin) 51, 118

Хаџопул 122

Хегел, Фридрих (Hegel Georg
Fridrih) 33, 35-36

Хорн, Лоренс (Horn Laurence)
33-35, 51, 118, 145, 163

Ц

Цимер, Карл (Zimmer Karl)
161-162

Ч

Чомски, Ноам (Avram Noam
Chomsky) 120

Џ

Џекендоф, Реј С. (Jackendoff Ray
S.) 98

Ш

Шарић, Љиљана 56-58, 158-161,
165, 169

ПОДАЦИ О АУТОРУ

ЈЕЛЕНА ПЕТКОВИЋ је рођена у Крагујевцу 1975. године. Завршила је Филолошки факултет Универзитета у Београду – студије у Крагујевцу (студијска група Српски језик и књижевност), а докторирала на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу.

Запослена је на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу (на Катедри за српски језик) као наставник синтаксичке групе предмета, у звању ванредни професор.

Бави се синтаксом и стилистиком српског језика. Учествовала је на више домаћих и међународних научних конференција. Објавила је више научних чланака и једну монографију *Настава српског језика у контексту савремених лингвистичких исцртавања*, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, 2018 (коаутор Милка Николић).

Библиотека
ЗНАМЕН СРБИСТИКЕ
Одјељење за језик
Књига 12

Јелена Петковић
ДВОСТРУКА НЕГАЦИЈА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Главни и одговорни уредник
Емир Кустурица

Уредник
проф. др Милош Ковачевић

* * *

Издавач
АНДРИЋЕВ ИНСТИТУТ
Трг Николе Тесле, Андрићград
00387 58 620912; info@andricevinstitut.org

За издавача
Емир Кустурица, директор

Лектура и коректура
Желидраг Никчевић

Прелом текста
Жељка Башић Станков

Штампа
Белпак, Београд

Тираж
150 примерака

ISBN 978-99976-89-11-5

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

811.163.41'367'37

ПЕТКОВИЋ, Јелена, 1975-

Двострука негација у српском језику / Јелена Петковић. -
Андрићград : Андрићев институт, 2023 (Београд : Белпак). - 319
стр. ; 20 см. - (Библиотека Знамен србистике. Одјелење за језик
; књ. 12)

Тираж 150. - Подаци о аутору: стр. 319. - Напомене и библио-
графске референце уз текст. - Библиографија: стр. 293-311. -
Регистар. - Summary.

ISBN 978-99976-89-11-5

COBISS.RS-ID 139049217

